

DET KONGELIGE
FORSVARSDPARTEMENT

Prop. 102 L

(2015–2016)

Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak)

Lov om verneplikt og tjeneste
i Forsvaret m.m. (forsvarsloven)

Innhold

1	Proposisjonens hovedinnhold	7	6.4.1	Gjeldende rett	32
			6.4.2	Høringsnotatet	33
			6.4.3	Høringsinstansenes syn	36
			6.4.4	Departementets vurdering	37
2	Bakgrunn for lovforslaget	9	7	Verneplikten	39
2.1	Behovet for en lovrevisjon	9	7.1	Hvem som har verneplikt i fred og i krig	39
2.2	«Klart lovspråk»	9	7.1.1	Gjeldende rett	39
2.3	Tekstanalyse og brukertesting av gjeldende rett	9	7.1.2	Høringsnotatet	40
2.4	Resultater fra brukertesting av høringsforslaget	10	7.1.3	Høringsinstansenes syn	42
2.5	Høringen	10	7.1.4	Departementets vurdering	43
			7.2	Innhenting av personopplysninger, opplysnings- og meldeplikt	44
3	Rettsstilstanden i andre nordiske land	12	7.2.1	Gjeldende rett	44
3.1	Sverige	12	7.2.2	Høringsnotatet	45
3.2	Danmark	12	7.2.3	Høringsinstansenes syn	47
3.3	Finland	13	7.2.4	Departementets vurdering	49
			7.3	Utvelgelse av hvem som er skikket til tjeneste	50
4	Sammenslåing av fire lover til en	15	7.3.1	Gjeldende rett	50
4.1	Innledning	15	7.3.2	Høringsnotatet	51
4.2	Historisk bakgrunn og innhold i gjeldende lover	15	7.3.3	Høringsinstansenes syn	52
4.2.1	Vernepliktsloven	15	7.3.4	Departementets vurdering	53
4.2.2	Heimevernloven	15	7.4	Utvidet verneplikt	54
4.2.3	Forsvarspersonelloven	16	7.4.1	Gjeldende rett	54
4.2.4	Militærnekerloven	17	7.4.2	Høringsnotatet	54
4.3	Høringsnotatet	17	7.4.3	Høringsinstansenes syn	54
4.4	Høringsinstansenes syn	19	7.4.4	Departementets vurdering	55
4.5	Departementets vurdering	21	7.5	Overføring av vernepliktige til Sivilforsvaret og politiet	55
			7.5.1	Gjeldende rett	55
5	Generelt om lovens oppbygging og innhold	22	7.5.2	Høringsnotatet	55
			7.5.3	Høringsinstansenes syn	56
			7.5.4	Departementets vurdering	57
6	Innledende bestemmelser	24	8	Tjenesteplikten	58
6.1	Formål og virkeområde	24	8.1	Tjenesteplikten i fred og i krig	58
6.1.1	Gjeldende rett	24	8.1.1	Gjeldende rett	58
6.1.2	Høringsnotatet	25	8.1.2	Høringsnotatet	59
6.1.3	Høringsinstansenes syn	26	8.1.3	Høringsinstansenes syn	61
6.1.4	Departementets vurdering	27	8.1.4	Departementets vurdering	62
6.2	Definisjoner	28	8.2	Innkalling til tjeneste i Forsvaret og gjennomføring av førstegangstjenesten	63
6.2.1	Gjeldende rett	28	8.2.1	Gjeldende rett	63
6.2.2	Høringsnotatet	28	8.2.2	Høringsnotatet	64
6.2.3	Høringsinstansenes syn	29	8.2.3	Høringsinstansenes syn	64
6.2.4	Departementets vurdering	30	8.2.4	Departementets vurdering	64
6.3	Tjeneste for personer under 18 år	30	8.3	Vaksinering og andre tiltak	65
6.3.1	Gjeldende rett	30	8.3.1	Gjeldende rett	65
6.3.2	Høringsnotatet	30	8.3.2	Høringsnotatet	65
6.3.3	Høringsinstansenes syn	31			
6.3.4	Departementets vurdering	32			
6.4	Organiseringen av Forsvaret	32			

8.3.3	Høringsinstansenes syn	65	10.4	Oppsigelse, fortrinnsrett og ventelønn	91
8.3.4	Departementets vurdering	66	10.4.1	Gjeldende rett	91
8.4	Særregler om tjeneste i Heimevernet	66	10.4.2	Høringsnotatet	91
8.4.1	Gjeldende rett	66	10.4.3	Høringsinstansenes syn	91
8.4.2	Høringsnotatet	66	10.4.4	Departementets vurdering	92
8.4.3	Høringsinstansenes syn	67	10.5	Utvidet tjenesteplikt for tidligere militært tilsatte	92
8.4.4	Departementets vurdering	68			
8.5	Tilleggstjeneste, utsatt tjeneste og fritak fra tjeneste	68	11	Tjeneste i internasjonale operasjoner	93
8.5.1	Gjeldende rett	68	11.1	Vilkår for tjeneste i internasjonale operasjoner	93
8.5.2	Høringsnotatet	69	11.1.1	Gjeldende rett	93
8.5.3	Høringsinstansenes syn	70	11.1.2	Høringsnotatet	94
8.5.4	Departementets vurdering	70	11.1.3	Høringsinstansenes syn	95
8.6	Endring av stilling og grad	70	11.1.4	Departementets vurdering	95
8.7	Fritak for tjeneste i Forsvaret	71	11.2	Rett til oppfølging	96
8.7.1	Gjeldende rett	71	11.2.1	Gjeldende rett	96
8.7.2	Høringsnotatet	71	11.2.2	Høringsnotatet	96
8.7.3	Høringsinstansenes syn	72	11.2.3	Høringsinstansenes syn	96
8.7.4	Departementets vurdering	73	11.2.4	Departementets vurdering	97
8.8	Engangserstatning ved dødsfall og invaliditet	73	11.3	Erstatning ved personskade og billighetserstatning	98
9	Fritak for tjeneste i Forsvaret av overbevisningsgrunner	74	11.3.1	Gjeldende rett	98
9.1	Vilkår for fritak og søknadsprosedyrer	74	11.3.2	Høringsnotatet	98
9.1.1	Gjeldende rett	74	11.3.3	Høringsinstansenes syn	98
9.1.2	Høringsnotatet	75	11.3.4	Departementets vurdering	100
9.1.3	Høringsinstansenes syn	75	11.4	Forholdet til arbeidsmiljøloven og tjenestemannsloven i internasjonale operasjoner	100
9.1.4	Departementets vurdering	75			
9.2	Omgjøring av et fritaksvedtak	77	12	Fellesbestemmelser	102
9.3	Prøving for domstolene	77	12.1	Vandelskontroll	102
9.3.1	Gjeldende rett	77	12.1.1	Gjeldende rett	102
9.3.2	Høringsnotatet	78	12.1.2	Høringsnotatet	102
9.3.3	Høringsinstansenes syn	78	12.1.3	Høringsinstansenes syn	104
9.3.4	Departementets vurdering	78	12.1.4	Departementets vurdering	105
9.4	Oppheving av et fritaksvedtak	80	12.2	Støtte fra politiet og norske utenriksstasjoner	105
10	Særregler for militært tilsatte	81	12.3	Adgang til å ta oppdrag utenfor Forsvarsdepartementet og underliggende etater	106
10.1	Rammer og vilkår for tilsetning	81	12.3.1	Gjeldende rett	106
10.1.1	Gjeldende rett	81	12.3.2	Høringsnotatet	107
10.1.2	Høringsnotatet	82	12.3.3	Høringsinstansenes syn	107
10.1.3	Høringsinstansenes syn	83	12.3.4	Departementets vurdering	107
10.1.4	Departementets vurdering	84	12.4	Pliktmessig avhold	108
10.2	Tilsettingsforholdets lengde	85	12.4.1	Gjeldende rett	108
10.2.1	Gjeldende rett	85	12.4.2	Høringsnotatet	108
10.2.2	Høringsnotatet	86	12.4.3	Høringsinstansenes syn	108
10.2.3	Høringsinstansenes syn	86	12.4.4	Departementets vurdering	108
10.2.4	Departementets vurdering	88	12.5	Oppbevaring og vedlikehold av våpen	109
10.3	Beordring av militært tilsatte	88	12.5.1	Gjeldende rett	109
10.3.1	Gjeldende rett	88			
10.3.2	Høringsnotatet	90			
10.3.3	Høringsinstansenes syn	90			
10.3.4	Departementets vurdering	91			

12.5.2	Høringsnotatet	109	16.3	Kapittel 3 Tjenesteplikten for vernepliktige og personer med kontrakt om tjeneste	123
12.5.3	Høringsinstansenes syn	109	16.4	Kapittel 4 Fritak for tjeneste i Forsvaret av overbevisningsgrunner	128
12.5.4	Departementets vurdering	109	16.5	Kapittel 5 Særregler for militært tilsatte	131
12.6	Forholdet til forvaltningsloven	109	16.6	Kapittel 6 Tjeneste i internasjonale operasjoner	133
12.6.1	Gjeldende rett	109	16.7	Kapittel 7 Fellesbestemmelser	136
12.6.2	Høringsnotatet	110	16.8	Kapittel 8 Refselse og straff	140
12.6.3	Høringsinstansenes syn	110	16.9	Kapittel 9 Ikrafttredelse og overgangsregler	140
12.6.4	Departementets vurdering	110			
13	Refselse og straff	112		Forslag til lov om verneplikt og tjeneste i Forsvaret m.m. (forsvarsloven)	145
13.1	Gjeldende rett	112			
13.2	Høringsnotatet	112			
13.3	Høringsinstansenes syn	113			
13.4	Departementets vurdering	114			
14	Endringer i andre lover	116		Vedlegg 1	
15	Økonomiske og administrative konsekvenser	117		1 Lovspeil forsvarspersonelloven	158
16	Merknader til de enkelte bestemmelser	118		2 Lovspeil militærnekteerloven	161
16.1	Kapittel 1 Formål, virkeområde og definisjoner	118		3 Lovspeil vernepliktsloven	162
16.2	Kapittel 2 Verneplikten	120		4 Lovspeil heimevernloven	166

DET KONGELIGE
FORSVARSDPARTEMENT

Prop. 102 L

(2015–2016)

Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak)

Lov om verneplikt og tjeneste i Forsvaret m.m. (forsvarsloven)

*Tilråding fra Forsvarsdepartementet 15. april 2016,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Solberg)*

1 Proposisjonens hovedinnhold

Forsvarsdepartementet foreslår i denne proposisjonen en ny og moderne lov om verneplikt og tjeneste i Forsvaret (forsvarsloven). Forslaget vil forbedre og forenkle regelverket om verneplikt og tjeneste i Forsvaret. Loven er en revisjon og sammenlåing av lov 17. juli 1953 nr. 28 om Heimevernet (heimevernloven), lov 17. juli 1953 nr. 29 om verneplikt (vernepliktsloven), lov 2. juli 2004 nr. 59 om forsvarspersonell (forsvarspersonelloven) og lov 19. mars 1965 nr. 3 om fritaking for militærtjeneste av overbevisningsgrunner (militærnekte-loven).

Dagens fire lover regulerer omfanget av verneplikten og tjenesteplikten i Forsvaret. Departementet mener en felles lov vil gjøre det enklere å finne frem til hvilke rettigheter og plikter som gjelder for vernepliktige og militært og sivilt tilsatte i Forsvarsdepartementet og underliggende etater. Militærnekte-loven forvaltes av Justis- og beredskapsdepartementet. Ansvaret for disse bestemmelsene vil fortsatt ligge hos Justis- og beredskapsdepartementet.

Vernepliktsloven, heimevernloven og militærnekte-loven er skrevet i etterkrigstiden. Språket

er gammeldags og vanskelig å forstå. Lovene gjenspeiler heller ikke dagens organisering av Forsvaret. I lovforslaget er derfor språk, setningsoppbygging og begrep endret. I tillegg foreslås en enklere struktur.

Utgangspunktet for arbeidet har vært å videreføre gjeldende rett, men oppdatere regelverket til dagens organisering av Forsvaret. For å oppnå et forbedret og forenklet regelverk har det også vært nødvendig å endre innholdet i noen bestemmelser. Departementet foreslår blant annet en paragraf som beskriver hvordan Forsvaret er organisert. Departementet foreslår også enkelte endringer for bedre å ivareta Forsvarets behov. Departementet foreslår å utvide Forsvarets rett til å innhente personopplysninger, til også å gjelde personer etter at de er 45 år. Dette er nødvendig for å kunne

- avklare om personer er skikket til tjeneste
- avgjøre hvem som skal kalles inn til tjeneste
- holde verneplikts- og tjenesteregisteret oppdatert

Departementet foreslår videre at Forsvaret kan innhente opplysninger om pågående straffesaker når Forsvaret foretar vandelskontroll av personer som skal tjenestegjøre i Forsvaret. Det er viktig at det ikke gis militær opplæring og våpentrening til personer som ikke er vandelsmessig skikket til tjeneste.

Det skal i dag være en heimevernsnemnd i hver kommune. Heimevernsnemndenes hovedoppgave er å godkjenne personell til Heimevernet. Departementet foreslår at heimevernsnemndene etableres på distriktsnivå. Dette vil bidra til avbyråkratisering og effektivisering av statsforvaltningen.

Forslaget innebærer en oppdatering til dagens lovtradisjon. Det innebærer at enkelte bestemmel-

ser om at kompetansen til å gi forskrifter delegeres fra Kongen til departementet. Departementet har også foreslått at enkelte lovbestemmelser videreføres i forskrift. Bestemmelser som ikke er i bruk og som ikke er nødvendige for å ivareta Forsvaret behov, foreslås opphevet.

Vernepliktsloven og heimevernloven har i dag et generelt unntak fra forvaltningslovens kapittel IV til VI. Unntakene videreføres i forslaget til ny lov. Departementet mener det bør foretas en helhetlig gjennomgang av hvilke avgjørelser som bør unntas forvaltningsloven på et senere tidspunkt. I forslaget har departementet ikke foretatt en vurdering av hvilke krig- og krisebegreper som bør benyttes for å sikre en ensartet begrepsbruk i krigs- og beredskapsregelverket.

2 Bakgrunn for lovforslaget

2.1 Behovet for en lovrevisjon

I april 2014 besluttet Regjeringen at Forsvarsdepartementet skulle begynne arbeidet med en helhetlig revisjon av vernepliktsloven, heimevernloven og forsvarspersonelloven.

Arbeidet har også omfattet å vurdere om lovene burde slås sammen og hvorvidt andre lover burde tas inn i arbeidet. En slik lov er militærnektekterloven. Militærnektekterloven gjelder fritak for verneplikten, hvilket gjør det naturlig å inkludere den i en felles forsvarslov.

Bakgrunnen for de eksisterende lovene er Forsvarets særlige behov innenfor personellområdet. Lovene er utarbeidet i forskjellige tidsepoker. Vernepliktsloven og heimevernloven ble vedtatt i 1953, militærnektekterloven i 1965 og forsvarspersonelloven i 2004. Det har lenge vært et behov for en helhetlig revisjon av lovene, blant annet for å bringe dem i samsvar med dagens organisering av Forsvaret. Formålet med revisjonen har vært å etablere et helhetlig regelverk som er språklig oppdatert og lettere å forstå, og å sikre større forutsigbarhet og legitimitet. Forslaget skal ikke inneholde endringer som vil påvirke, eller legge føringer for, den fremtidige innretningen av verneplikts innhold eller forholdet mellom Heimevernets og Hærens rolle.

2.2 «Klart lovspråk»

Lovarbeidet ble valgt ut som ett av fire prosjekter til utviklingsprosjektet «Klart lovspråk», som ledes av Kommunal- og moderniseringsdepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet og Kulturdepartementet med bistand fra Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi) og Språkrådet.

«Klart lovspråk» er et delprosjekt under «Klart språk i staten» som dreier seg om språk i lover og forskrifter. Prosjektet ble etablert i 2011 og inngår som et av tiltakene i regjeringens arbeid for en enklere hverdag for folk flest. Formålet med prosjektet er å få mer kunnskap om de språklige utfordringene i regelverket og sette i gang tiltak som kan gjøre regelspråket klarere og bedre.

Høsten 2014 ble det satt i gang et arbeid for å bedre språket og forenkle strukturen i fire utvalgte lover. Det langsiktige målet med dette arbeidet er å utvikle en arbeidsform som kan brukes i utforming av viktige lover som angår mange, for å sikre at lovene blir klarere og mer presise.

Arbeidet har blant annet omfattet tekstverksted med kvalitetssikring av språk og struktur i forslaget til en felles forsvarslov, etablering av arenaer for erfaringsdeling og fellessamlinger med de andre departementene som deltar i «Klart lovspråk». Departementet har hatt et nært samarbeid med lovavdelingen i Justis- og beredskapsdepartementet og Språkrådet gjennom hele prosessen.

Resultatene fra arbeidet med forslaget til den nye forsvarsloven og de andre utvalgte lovene skal også evalueres. Formålet med evalueringen er å finne ut om de nye lovene fungerer bedre enn de gamle, for eksempel ved å undersøke om de nye lovtekstene fører til færre henvendelser og unødige klager. Erfaringene fra det omfattende og grundige arbeidet som er gjort i forbindelse med lovene, vil vise om dette er en arbeidsform som kan bidra til bedre lovtekster.

2.3 Tekstanalyse og brukertesting av gjeldende rett

Deltakelsen i prosjektet har omfattet tekstanalyser og brukertesting av gjeldende lover og av høringsforslaget til lov om verneplikt og tjeneste i Forsvaret.

Brukertesting er delt i to hoveddeler. Den første delen som er gjennomført, har gitt grunnlag for forståelsen av gjeldende lover gjennom leserundersøkelser, tekstanalyser og brukertesting. NTNU har på oppdrag fra Difi gjennomført en leserundersøkelse og tekstanalyse av alle lovene som deltar i prosjektet. Formålet har vært å analysere språk, formuleringer og struktur i lovene. I tillegg har NTNU gjennomført en leseforståelsesundersøkelse. NTNU har samlet ulike fokusgrupper, med utvalgsriterier definert av Forsvarsdepartementet, for å undersøke om de

forstår innholdet i vernepliktsloven, heimevernloven og forsvarspersonelloven. Rapporten «*Klart lovspråk? Juridiske tekster i et virksomhetsperspektiv*» fra NTNU ble levert til Difi i februar 2015.

NTNU-undersøkelsen viste at det var et klart behov for revidering av de eksisterende lovene, spesielt vernepliktsloven og heimevernloven. NTNU intervjuet tre grupper informanter: offiserer, ungdommer fra 1997-kullet og foreldre. Funnene i rapporten viste at alle informantene syntes lovteksten var diffus og ganske komplisert. Lovteksten var tung og slitsom å lese. Informantene påpekte blant annet at lovene manglet paragrafoverskrifter, at bestemmelser om samme tema sto i flere ulike paragrafer, at setninger hadde en kronglete og uvant struktur, at vanskelige ord og begreper ikke var definert, og at punktlistene manglet ved oppramsinger.

I tillegg til NTNU-undersøkelsen har Oxford Research i samarbeid med språkviter Sylfest Lomheim hatt i oppdrag å kartlegge hvordan gjeldende lover forstås og fungerer i dag.

Oxford Researchs rapport «*Hvordan fire lover forstås og virker i praksis*» som ble overlevert til Difi i desember 2015, vil bli brukt som et sammenligningsgrunnlag for den neste delen av brukertesting. Den vil også bli brukt ved evalueringen av lovutviklingsprosessen. Rapporten utgjør en nullpunktanalyse. I rapporten fra Oxford Research fremgår det at vernepliktsloven og heimevernloven i liten grad blir benyttet. Forvaltningen har utviklet detaljerte veiledere for anvendelsen av loven, og ungdom som kan bli kalt inn til sesjon og vernepliktige henvender seg til andre kilder dersom de har behov for informasjon om lovens bestemmelser. Informantene i forvaltningen beskriver språket i vernepliktsloven og heimevernloven som innadvendt og avstandsskapende. Den andre hoveddelen av brukertesting startet da forslaget til lov var på høring. Når den nye loven har trådt i kraft og har virket en tid, vil det også bli foretatt en ny brukertesting for å måle effekten av klarspråkarbeidet.

2.4 Resultater fra brukertesting av høringsforslaget

Opinion AS har som en del av prosjekt «Klart lovspråk» foretatt en leserundersøkelse og brukertesting av høringsforslaget til ny forsvarslov. Undersøkelsen ble gjennomført i høringsperioden. Resultatene fra undersøkelsen viser at ungdom fra 97-kullet, foreldrene deres og militært personell opplever at

- innholdsfortegnelsen er god og det er lett å finne frem
- språket er klart, korrekt og presist
- setningene er kortere og oversikten er klargjørende
- loven har god struktur og logisk kapittelinndeling
- ikke-jurister har samme forutsetninger som jurister til å forstå det juridiske språket

Selv om tilbakemeldingene fra undersøkelsene til Opinion var positive var det også innspill til ytterligere forbedringer. Respondentene mente blant annet at det fortsatt var noen vanskelige ord, henvisninger til andre paragrafer som forstyrret teksten, noen tunge setninger og mange forskriftshjemler.

Resultatene av undersøkelsene viser ingen konflikt mellom klarspråkarbeid og presisjon eller korrekthet i lovteksten. Når loven gjøres tilgjengelig for flere, blir avstanden mellom lovgiver og befolkningen redusert. Det blir enklere for de som er omfattet av loven å forstå hva de leser. Samtidig blir det enklere for forvaltningen å forklare loven.

2.5 Høringen

Forslaget til ny lov om verneplikt og tjeneste i Forsvaret (forsvarsloven) ble sendt på alminnelig høring 19. juni 2015 med høringsfrist 1. oktober 2015. Høringsinstansene ble særlig bedt om innspill til lovstrukturen, språket og begrepsbruken. Høringsbrevet ble sendt til følgende instanser:

Departementene

Direktoratet for samfunnsikkerhet og beredskap
Forsvarets forskningsinstitutt
Forsvaret
Forsvarsbygg
Generaladvokaten
Nasjonal sikkerhetsmyndighet
NAV
Politidirektoratet
Regjeringsadvokaten
Språkrådet
Statens pensjonskasse
Vegdirektoratet

Det juridiske fakultet, Universitetet i Bergen
Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo
Det juridiske fakultet, Universitetet i Tromsø
Institutt for forsvarsstudier, Forsvarets høyskole

Advokatforeningen
 Akademikerne
 Befalets Fellesorganisasjon
 Den norske legeforening
 Fellesforbundet
 Folk og forsvar
 Forsvarets seniorforbund
 Krigsskoleutdannede Offiserers Landsforbund
 Landsrådet for Heimevernet
 Landsrådet for norske barne- og ungdoms-
 organisasjoner
 Landsutvalget for Tillitsvalgte i Forsvaret
 Landsorganisasjonen i Norge
 Nettverk for kvinnelig befall
 Norges Forsvarsforening
 Norges Ingeniør- og Teknologorganisasjon
 Norges Juristforbund
 Norges Lotteforbund
 Norges Offisersforbund
 Norske Reserveoffiserers Forbund
 Norsk Militærjuridisk Forening
 Norsk tjenestemannslag
 Ombudsmannen for Forsvaret
 Personellforbundet
 PRESS – Redd Barna Ungdom
 Tillitsmannsordningen i Forsvaret
 Unio
 Virke
 Yrkesorganisasjonenes sentralforbund

Følgende instanser hadde merknader til forslaget:
 Justis- og beredskapsdepartementet
 Kommunal- og moderniseringsdepartementet

Utenriksdepartementet
 Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap
 Forsvarsbygg
 Forsvaret
 Generaladvokaten
 Nasjonal sikkerhetsmyndighet
 Politidirektoratet
 Statens pensjonskasse

Befalets Fellesorganisasjon
 Human-Etisk Forbund
 Kvinners Frivillige Beredskap
 Landsrådet for Heimevernet
 LO
 Norges Lotteforbund
 Norges Offisersforbund
 Norske Reserveoffiserers Forbund
 Tillitsmannsorganisasjonen for Forsvaret
 Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund

Følgende instanser har uttalt at de ikke har
 merknader til forslaget:
 Arbeids- og sosialdepartementet
 Helse- og omsorgsdepartementet
 Landbruks- og matdepartementet
 Nærings- og fiskeridepartementet
 Samferdselsdepartementet

NAV

Høringsinstansenes merknader til høringsforsla-
get omtales tematisk i kapittel 4 til 13.

3 Rettstilstanden i andre nordiske land

3.1 Sverige

Sveriges Försvarsmakt, tilsvarende det norske Forsvaret, har i de siste årene gjennomført store endringer i sitt personellsystem. Verneplikten ble i 2010 gjort hvilende, og ble erstattet av et system med militært tilsatte. Verneplikten er imidlertid ikke opphevet i Sverige, og regjeringen kan ved behov gjeninnføre elementer av verneplikten uten behandling i Riksdagen. Alle svenske ungdommer er fortsatt pliktige til å fylle ut et elektronisk «beredskapsunderlag» fra og med det året de fyller 16 år. Dette tilsvarer sesjon del 1 i Norge. De som ønsket kunne deretter inntil 2015 søke frivillig grunnleggende soldatutdanning av tre måneders varighet, etterfulgt av verving for videre fagutdanning. Etter fullført fagutdanning kunne man enten fortsette i full tjeneste i inntil to perioder à seks år, eller som vervet reservist i inntil to perioder à 8 år. Personell som ikke ønsket videre utdanning eller tjeneste etter fullført grunnleggende soldatutdanning, ble dimittert uten videre forpliktelser.

Det er lag om totalforsvarsplikt (1994: 1809) som regulerer verneplikt i Sverige. Loven er fra 1994, men det er gjort mange endringer i den siden 1994, spesielt i forbindelse med endringene som måtte til for å gjøre verneplikten sovende i 2010. Loven er kjønnsnøytral og inneholder mange av de samme momentene som de norske lovene, men detaljeringsnivået er noe lavere enn for de norske lovene. Blant annet har den en kronologisk oppbygning sett opp mot forløpet av verneplikten, egne krigsbestemmelser, bestemmelser om militærnekting, og den omtaler også straff og erstatningsplikt. I Sverige er Hemvärnet frivillig og det er bestemmelser på forskriftsnivå i Hemvärnsförordning (1997:146) som angir formål, plikter og rettigheter i hemvärnet.

I juni 2015 vedtok Riksdagen en ny langtidsplan for det svenske forsvaret. Det ble som følge av dette også gjort endringer i personellsystemet. Endringene medførte blant annet at den frivillige grunnleggende soldatutdanningen nå også omfatter den tidligere fagutdanningen. Lengden av den grunnleggende soldatutdanningen er derved økt

fra 3 til 9-12 måneder for grunnutdanning (4-7 måneder for hemvärnet), før personellet eventuelt kan søke verving som stadig tjenestegjørende (GSS/K) eller frivillig reservist (GSS/T). Riksdagen innførte videre en ny personellkategori som kan disponeres med verneplikt (GSS/P). Personell som ikke ønsker videre tjeneste som frivillig vervet GSS/K eller GSS/T vil nå etter gjennomført grunnutdanning kunne disponeres i mobiliseringsavdelingene med verneplikt. Det samme gjelder tidligere ansatt personell. Repetisjonsøvelser med vernepliktig personell (GSS/P) ble igjen gjennomført i november 2015, for første gang på mange år. Den svenske regjeringen oppnevnte høsten 2015 en egen «forsvarsutredare», som innen høsten 2016 skal fremme ytterligere tiltak for revisjon av det svenske forsvarets personellsystem.

Försvarsmakten har innført et to-befalssystem med inndeling i offiser og spesialistoffiser. Det er bestemmelser på forskriftsnivå, officersförordningen (2007:1268), som styrer den grunnleggende offisersutdanningen, rettigheter og plikter, gradssystem og tilsetning i det svenske forsvaret. I tillegg gjelder også bestemmelser i mer generelle lover for offentlig ansatte, slik som lag om Anstillningsskydd (LAS 1982:80) og medbestämmandelagen (MBL 1976:580), sammen med andre sentrale avtaler.

3.2 Danmark

Det danske forsvaret har i likhet med den svenske Försvarsmakten gjennomgått store personellmessige endringer de senere årene. Det er verneplikt for alle menn i Danmark, men kun et fåtall må gjennomføre førstegangstjeneste på inntil 4 måneder. Alle danske menn med fast opphold i landet blir automatisk innkalt det året de fyller 18 år til det som kalles Forsvarets dag. Forsvarets dag erstatter den tidligere ordningen med sesjon. På Forsvarets dag avgjøres om man er egnet til vernepliktstjeneste. Etter dette er førstegangstjenesten i praksis frivillig, siden søkermassen til førstegangstjenesten er betydelig større enn det

danske forsvaret har behov for. Forsvaret har kun behov for at en fjerdedel av de som tas inn, gjennomfører førstegangstjenesten. All utdanning i Forsvaret starter med en basisutdanning (førstegangstjenesten) – eller en basisutdannelse som en integrert del av utdanningen til for eksempel konstabel eller offiser. Med en grunnskoleeksamen, ungdomsutdanning eller en faglig utdanning kan man begynne på basisutdanningen. Man kan enten velge en direkte vei ut fra sine kvalifikasjoner – eller videreutdanne seg i forlengelse av sin utdanning i Forsvaret. Etter basisutdanningen er det flere ulike muligheter, avhengig av Forsvarets behov og den enkeltes interesser og anlegg. Det er lagt opp til en stor grad av fleksibilitet, slik at den enkelte kan endre utdanningsløp og avdelingstilhørighet underveis. Opptakskrav til basisutdanningen er at man vurderes som egnet på Forsvarets dag og har fylt 18 år.

Basisutdanningen tar som oftest fire måneder og tilbys i alle tre forsvarsgrener. Under basisutdanningen får man innblikk i soldatens dagligliv og grunnleggende trening i blant annet våpenbetjening, førstehjelp og redning.

Den danske værnepliktsloven er fra 2006. Loven er bygget opp med innledende og generelle bestemmelser, før den går over i en kronologisk oppbygning. Den deles inn i utskrivning, innrulling og fordeling. Videre beskriver den innkalling, fritak og straffebestemmelser. Sammen med lov om Hjemmeværet fra 2007 utgjør de to lovene en relativ lik lovgivning tilsvarende den som finnes i Norge. Likevel er det noen unntak. For det første er Hjemmeværet i Danmark frivillig. Derfor omfatter loven naturlig nok flest bestemmelser om frivilliges plikter og rettigheter i Hjemmeværet. I tillegg omhandler en del bestemmelser Hjemmeværet som organisasjon og dets rolle til resten av forsvaret.

For tjenestepliktig personell i det danske forsvaret gjelder lov om forsvarets personell fra 2006. Loven omfatter i hovedsak bestemmelser om tilsetting eller avgang, men har også flere paragrafer under kapitlet om forskjellige bestemmelser. I tillegg til lov om forsvarets personell er det flere sentrale lover og bestemmelser som regulerer personellforvaltningen i det danske forsvaret. De mest sentrale er Tjenestemandsløven, Funktionsnærloven, Masseafskedigelsesloven og Lov om tidsbegrænset ansættelse.

Danmark har også en lov om forsvarets formål, oppgaver og organisation mv. fra 2001. Loven beskriver som tittelen sier, formålet, oppgavene og organiseringen av det danske forsvaret. Formålet er blant annet er å bidra til å fremme fred og

sikkerhet. Det danske forsvaret skal, som en del av NATO, samarbeide med allierte styrker. Det fremgår blant annet at det er forsvarsministeren som er øverste ansvarlige myndighet i Forsvaret. Det er også forsvarsministeren som fastsetter størrelsen, sammensetningen og organisasjonen av Hæren, Sjøforsvaret og Flyvåpenet i Danmark. Dette omfatter også styrker som skal løse internasjonale oppgaver og organer som støtter Forsvaret.

3.3 Finland

Etter värnpliktslag (28.12.2007/1438) § 2 er alle finske menn vernepliktige fra det året de fyller 18 år til det året de fyller 60 år. Kvinner kan avtjene frivillig militærtjeneste. Frivillig militærtjeneste for kvinner reguleres i egen lov, lag om frivillig militærtjänst för kvinnor (17.2.1995/194). De vernepliktige blir innkalt til sesjon (uppbåd) det året de fyller 18 år. På sesjon fastsettes egnethet til tjeneste. Finnene skiller mellom tjenestedyktighetsklasse A, B og C. Sesjon avholdes fra august til desember hvert år og gjennomføres av forsvarrets regionalbyråer. De vernepliktige må gjennomgå en helseundersøkelse før oppmøte til sesjon. Førstegangstjenesten (beväringstjänsten) avtjenes som regel i løpet av 19 – 20 årsalderen. Tjenestetiden er enten 165, 255 eller 347 dager avhengig av den tjeneste de vernepliktige blir utdannet til.

Etter førstegangstjenesten fortsetter de vernepliktige i reserven til utgangen av det året de fyller 50 år. Offiserer, instituttoffiserer og underoffiserer står i reserven til utgangen av det året de fyller 60 år. Vernepliktige som blir fritatt fra tjeneste i fredstid, blir plassert i erstatningsreserven, og kan ved behov klassifiseres på nytt.

Krigstidstroppen består i hovedsak av reservertister. Reservistenes militære kunnskaper og ferdigheter opprettholdes, øves, suppleres og utvikles gjennom lovbestemte repetisjonsøvelser i reserven. De vernepliktige blir innkalt til repetisjonsøvelse på 40, 75 eller 100 dager. Til repetisjonsøvelse blir i første omgang krigstidstroppen beordret.

Landskapstroppen er regionale tropper som er en del av Forsvarets sammensetning. Landskapstroppene består av frivillige vernepliktige som tilhører reserven og av frivillige vernepliktige som har inngått kontrakt etter lag om frivilligt försvar (11.5.2007/556). De har forpliktet seg til å forsvare hjemlandet gjennom lokalkunnskap og variert kompetanse. Hjørnesteinen i den frivillige

virksomheten er en sterk forsvarsvilje. Landskapstroppene skal styrke Finlands territoriale forsvarssystem.

Lag om försvarsmakten (11.5.2007/551) omhandler Forsvarets oppgaver, organisasjon,

personell mv. I fredstid består Forsvaret av Forsvarsstaben, de tre forsvarsgrenene og Forsvarets høyskole. Forsvaret innledet virksomheten i den nye organisasjonsstrukturen 1. januar 2015.

4 Sammenslåing av fire lover til en

4.1 Innledning

Departementet foreslår å slå sammen vernepliktsloven, heimvernloven, forsvarspersonelloven og militærnekterloven i en felles lov. Formålet med sammenslåingen av lovene er å få et helhetlig regelverk for verneplikt og tjeneste i Forsvaret.

4.2 Historisk bakgrunn og innhold i gjeldende lover

4.2.1 Vernepliktsloven

Grunnloven § 119 sier at alle borgere kan pålegges å verne om fedrelandet, og at bestemmelser om dette skal fastsettes i lov. Vernepliktsloven regulerer hvem som er vernepliktige i det militære forsvaret (unntatt Heimevernet). Vernepliktsloven ble vedtatt 17. juli 1953. Loven regulerer omfanget av verneplikten, tjenesteplikten for vernepliktige i fred og krig, utskrivningsplikten og utskrivningsprosessen, forvaltningsregler og straffebestemmelser. Loven sier også noe om Forsvarets organisering slik den er omtalt i Grunnloven § 25.

Den første vernepliktsloven er fra 5. juli 1816. De senere revisjonene er i hovedsak utløst av skiftende forsvarsordninger. Før 1910 inneholdt vernepliktsloven bare bestemmelser om selve verneplikten, mens bestemmelser om utskrivningen ble fastsatt ved kongelig resolusjon.

Den gjeldende vernepliktsloven bygger på lov 21. juni 1929 om verneplikt og utskrivning. Da 1929-loven skulle revideres, fant man ut at forslagene til nødvendige endringer var så omfattende at man så seg nødt til å utarbeide en ny lov. Den siste store revisjonen av bestemmelsene om verneplikt ble dermed vedtatt i vernepliktsloven som gjelder i dag. En av endringene den gangen var at bestemmelsene om Forsvarets organisasjon og oppgaver ble tatt ut av vernepliktsloven. Bare den grunnlovbestemte inndelingen av Forsvarets oppbud og en alminnelig bestemmelse om anvendelse av oppbudene, ble beholdt i den gjeldende loven. Inndelingen av Forsvarets oppbud ble

ansett for å være av reell betydning for de vernepliktiges stilling.

Siden 1953 har vernepliktsloven blitt endret flere ganger. I 1962 ble det tatt inn bestemmelser om at vernepliktig personell som ble kjent tjenestedyktige, men ikke feltdyktige, skulle overføres til Sivilforsvaret for tjeneste der. I 1990 ble det foretatt flere endringer. De mest omfattende endringene var bestemmelser om Vernepliktsverkets oppgaver og organisasjon. Disse endringene var en følge av Stortingets vedtak om å etablere en felles vernepliktsforvaltning. Dette innebar at det daværende utskrivningsvesenet ble direkte underlagt forsvarssjefen, og det skiftet navn til Vernepliktsverket. I 2000 ble det gjort endringer både i vernepliktsloven og i heimvernloven fordi aldersgrensen for militær tjeneste ble hevet. I 2010 ble det også besluttet å innføre sesjonsplikt for kvinner og en todelt sesjonsordning. Den siste endringen av 1953-loven er innføring av allmenn verneplikt. Endringen trådte i kraft 1. januar 2015.

4.2.2 Heimevernloven

Heimevernloven gjelder verneplikt og tjeneste i Heimevernet. Loven er bygget opp på samme måte som vernepliktsloven. Loven regulerer omfanget av tjenesteplikten for heimvernspliktige i fred og krig, hvem som er heimevernspliktige, forvaltningsregler og straffebestemmelser. Heimevernet er en del av Forsvaret, og dets primære oppgave er å delta i vernet av heimtrakten.

Opprettelsen av et heimevern var en del av planen for gjenreising av Norges forsvar etter frigjøringen i 1945. Den 1. september 1945 ble det utnevnt en generalinspektør for Heimevernet. Forsvarsdepartementets forslag om opprettelse av Heimevernet, dets innretning og organisasjon ble fremmet i St.meld. nr. 32 (1945–46). Bakgrunnen for forslaget var erfaringer fra den andre verdenskrigen og behovet for et lokalforsvar som skulle kunne mobiliseres raskt. I meldingen ble det påpekt at det ikke ville være mulig å sette opp feltavdelinger i et omfang som kunne forsvare hele vårt langstrakte land, og derfor ville alle for-

svarsgrenene ha bruk for støtte fra et lokalt forsvaret. Det lokale forsvaret skulle imidlertid ikke erstatte de regulære stridskreftene i forsvarsgrenene, bare supplere dem.

I sin omtale av Heimevernet uttrykte departementet at det ville være behov for et lokalforsvar som besto av folk som også i krig utførte sitt daglige sivile arbeid og deltok i militære øvelser i fritiden, men trådte i full aksjon først når distriktet var truet. I spørsmålet om lokalforsvaret skulle baseres på plikt eller frivillighet, viste departementet til andre nasjoners praksis med frivillighet. Departementet mente at det ville være nødvendig og riktig i all hovedsak å basere Heimevernet på verneplikten. Pliktig tjeneste ville gi heimevernet større forutsigbarhet.

Når det gjelder Heimevernets organisasjon, anbefalte departementet at den sentrale ledelsen skulle ligge hos en generalinspektør med stab, som administrativt var underlagt Hæren. Lokalt skulle Heimevernet knyttes til et infanteriregiment, som også skulle bidra til å utvikle Heimevernet. Departementet foreslo også at det skulle opprettes et rådgivende landsråd for Heimevernet, med representanter fra de organisasjonene som Heimevernet i særlig grad hadde behov for å samarbeide med. Organisasjonene i landsrådet er valgt ut på bakgrunn av deres betydning for samfunnet, næringslivet eller beredskapen. Allerede høsten 1945 ble det etablert et landsråd og et fylkesråd for Heimevernet. I samråd med kommunestyrene pekte fylkesrådene ut midlertidige områdesjefer. Rådene ble oppnevnt for å bringe folket i kontakt med Forsvaret.

Forsvarskommissjonen av 1946 foreslo i sin innstilling fra 1949 at det burde finnes en egen lov for Heimevernet. I følge kommisjonen skulle en slik lov inneholde en kort definisjon av Heimevernets formål og gi uttrykk for at Heimevernet er en del av det militære forsvaret, for å gjøre det klart at heimevernstjeneste var en fullgod form for militærtjeneste i folkerettslig forstand. Videre mente kommisjonen at det måtte fastsettes nærmere bestemmelser om vilkårene for å bli antatt som heimevernsmann, om tjenestetiden i krig og fred, om vilkårene for å bli løst fra tjenesteforholdet og om hvilke følger det ville få hvis en heimevernsmann overtrådte de bestemmelsene som gjaldt for tjenesten, eller forsøkte å unndra seg tjeneste.

4.2.3 Forsvarspersonelloven

Forsvarspersonelloven er en særlov til tjenestemannsloven, og den omfatter forvaltning av forsvarspersonell. Med forsvarspersonell menes ver-

nepliktige, militært tilsatte og sivilt tilsatt personell i Forsvarsdepartementet og underliggende etater (forsvarssektoren). Stortinget vedtok 12. juni 2015 å innføre ordningen for militært tilsatte og nødvendige endringer i forsvarspersonelloven, jf. Prop. 111 LS (2014–2015). Disse endringene trådte i kraft 1. januar 2016. Loven regulerer tjenesteplikten til militært tilsatte og erstatningsregler for tjenestegjøring i internasjonale operasjoner. I tillegg har loven enkeltbestemmelser som gjelder for militært tilsatte og sivilt tilsatt personell i Forsvarsdepartementet og underliggende etater og for vernepliktige. Forsvarspersonelloven fra 2004 trådte i kraft 1. januar 2005. Loven erstatter den tidligere lov 8. juni 1973 nr. 36 om aldersgrenser for yrkesbefal i Forsvaret, lov 10. juni 1977 nr. 66 om yrkesbefal m.m. i Forsvaret og lov 23. februar 1996 nr. 9 om tjenestegjøring i internasjonale fredsoperasjoner (fredstjenesteloven).

Bakgrunnen for sammenslåingen av lovene i 2004 var de store endringene i Forsvaret fra 1990-årene. De vedtakene som ble fattet på bakgrunn av St.prp. nr. 42 (2003–2004) om den videre moderniseringen av Forsvaret i perioden 2005–2008, krevde endringer i eksisterende lover og nye lovhjemler for at Forsvaret og de tilsatte kunne delta i mer operativ virksomhet. I tillegg var det behov for en generell modernisering av lovverket.

Før forsvarspersonelloven ble vedtatt, hadde Forsvaret i hovedsak fire ulike tilsatte personellkategorier: yrkestilsatt befal, kontraktsbefal, vervede mannskaper og sivilt tilsatt personell. Disse personellkategoriene ble tidligere forvaltet etter til dels ulike forvaltningsregimer. Yrkestilsatt befal ble forvaltet i henhold til lov om yrkesbefal m.m. i Forsvaret og den til enhver tid gjeldende befalsordningen. Kontraktsbefal og vervede mannskaper (grenaderer/matroser) ble forvaltet etter tjenestemannsloven. Sivilt tilsatte ble forvaltet dels etter tjenestemannslovens bestemmelser, og dels etter arbeidsmiljølovens bestemmelser.

Etter fredstjenesteloven hadde Kongen fullmakt til å kunne beordre yrkesbefal til tjenestegjøring i internasjonale operasjoner, dersom tilfredsstillende deltakelse ellers ikke kunne oppnås.

Da forsvarspersonelloven trådte i kraft, ble lov om aldersgrenser for yrkesbefal i Forsvaret, lov om yrkesbefal m.m. i Forsvaret og fredstjenesteloven opphevet. Med forsvarspersonelloven ble blant annet avdelingsbefalsordningen, og dermed en ny befalskategori, innført. Samtidig ble alle kategorier personell, inkludert vernepliktige, omfattet av én og samme lov. Det ble innført disponeringsplikt til internasjonale operasjoner uavhengig av hvorvidt tilfredsstillende deltakelse

kunne oppnås gjennom frivillighet. Dette ble gjort for å sikre Forsvaret rett kompetanse og fordele belastning og kompetansebygging blant Forsvarets personell.

4.2.4 Militærnektekløven

Etter militærnektekløven kan vernepliktige søke om fritak for tjeneste i Forsvaret. Vernepliktige kan få fritak hvis de har en grunnfestet pasifistisk overbevisning. Militærnektekløven forvaltes av Justis- og beredskapsdepartementet.

Inntil 1922 var det ingen lovfestet rett til å bli fritatt for militærtjeneste av overbevisningsgrunner. I 1922 ble det gitt en tilføyelse til den militære straffelov, der det ble åpnet adgang til å fritta en vernepliktig for straff når han ikke hadde møtt til militærtjeneste og dette var «begrunnet i en alvorlig religiøs overbevisning eller andre alvorlige samvittighetsgrunner». Samtidig ble det gitt en egen lov som instituerte en særskilt sivil tjenesteplikt for dem som ble fritatt.

Ved lov 17. juni 1937 nr. 10 ble det åpnet adgang til å søke om å bli overført til sivilt arbeid. Løven satte som vilkår for overføring at den vernepliktige «fremlegger slike opplysninger og bevitnelser, at det er grunn til å gå ut fra at det vil stride mot hans alvorlige overbevisning å gjøre militær tjeneste av enhver art».

Militærnektekløven erstattet løven av 1937. Mannskap som ble fritatt etter denne løven, ble tidligere overført til sivil verneplikt. Dette var en uvæpnet tjeneste som ble gjennomført innenfor helse- og sosialsektoren, fredssektoren, kultursektoren og miljøvernsektoren. Fra 1. juli 2012 ble den sivile verneplikten avskaffet, fordi man ikke lenger anså denne tjenesteformen som nødvendig for å sikre rekrutteringen til tjeneste i Forsvaret. Retten til å nekte militærtjeneste av overbevisningsgrunner er imidlertid opprettholdt i militærnektekløven.

Militærnektekløven gir rett til fritak for tjeneste etter vernepliktsloven og heimevernloven for vernepliktige som har en grunnfestet pasifistisk overbevisning. Løven gir også rett til fritak for vernepliktige som ikke kan gjøre militærtjeneste fordi masseødeleggelsesvåpen eksisterer og dermed kan bli tatt i bruk i konfliktsituasjoner.

Militærnektekløven omfatter materielle vilkår for fritak, saksbehandlingsregler og reaksjonsmidler.

Politiavhør i militærnektekløvesaker ble avskaffet i 2000, og det ble erstattet av en egenerklæring på standard søknadsskjema. Søkerne kontrolleres mot straffe- og bøteregistrene. Formålet er å finne

ut om søkerne har anmerkninger for vold og annet som kan være relevant for fritakssøknaden. Søkere kan bli pålagt å gi ytterligere opplysninger, for eksempel ved å forklare seg muntlig for vedtaksorganene.

Søknader om fritak behandles av Forsvarets personell- og vernepliktssenter. Justis- og beredskapsdepartementet er klageinstans.

Det er stadig færre som søker om fritak for militærtjeneste av overbevisningsgrunner. I 1998 var det 3008 søknader. I 2014 og 2015 ble det fremmet henholdsvis 275 og 204 søknader.

Fritatte vernepliktige kan stilles til disposisjon for tjeneste i Sivilforsvaret. De som er fritatt for militærtjeneste kan, etter søknad, bli tilbakeført til tjeneste i Forsvaret.

4.3 Høringsnotatet

Departementet foreslo i høringsforslaget å slå sammen vernepliktsloven, heimevernloven, forsvarspersonelloven og militærnektekløven. Når flere lover innenfor et bestemt område samordnes til en felles lov, kan det bli lettere for brukerne å få oversikt over hva som angår dem. Med en felles lov som er hensiktsmessig innrettet, blir det enklere for alle å finne frem til hvilke rettigheter og plikter de har. Departementet mener at det er formålstjenlig å slå sammen vernepliktsloven, heimevernloven, militærnektekløven og forsvarspersonelloven, slik at vi får en helhetlig lov som omfatter alle rettigheter og plikter som gjelder for verneplikt og tjeneste i Forsvaret. Et samlet og harmonisert regelverk gir dessuten større grad av forutsigbarhet. Dette ble i høringsnotatet nærmere begrunnet slik:

«Vernepliktsloven og heimevernloven regulerer tjenesteplikten i Forsvaret med bakgrunn i verneplikten og dens innhold, inklusive bestemmelser om utskrivning, fordeling til tjenestegren, tjenestegjøring og mobilisering. Selv om vernepliktslovens bestemmelser ikke gjelder for dem som tilhører Heimevernet (jf. vernepliktsloven § 1), blir heimevernloven til dels subsidier til vernepliktsloven, idet mesteparten av Heimevernets personell er vernepliktige som ikke er ment å skulle gjøre særskilt tjeneste i en av forsvarsgrenene ved mobilisering eller styrkeoppbygging. Vernepliktsloven og heimevernloven har samme oppbygging, og flere av bestemmelsene er like. Heimevernloven § 24 viser også til at flere av vernepliktslovens bestemmelser gjelder tilsvarende.

Heimevernloven § 1 slår fast at Heimevernet er en del av det militære forsvaret, og at det fortrinnsvis skal delta i vernet av heimtrakten. Heimevernet har et annet forhold til den sivile befolkningen enn det øvrige Forsvaret. I tillegg til å være en militær organisasjon skal Heimevernet samarbeide med sivilbefolkningen gjennom råd, utvalg og kommunale heimevernsnemnder.

Ifølge innstillingen fra Forsvarskommisjonen av 1946 (Del 4 side 180) hadde Heimevernet da det ble opprettet etter den andre verdenskrigen, en omfattende oppgave innenfor lokalforsvaret. Heimevernet skulle være på plass i løpet av kortest mulig tid og forsøke å hindre fiendtlig fremrykning gjennom eget område og naboområdene. I samarbeid med lokalvernnavdelingene og feltavdelingene skulle Heimevernet kunne utføre vaktoppdrag, patruljetjeneste og oppdrag som kommer inn under betegnelsen gerilja.

Heimevernets oppgaver og organisering har endret seg i takt med omorganiseringen av det øvrige Forsvaret. De store omstillingene i Forsvaret startet i begynnelsen av 2000-tallet. Utviklingen av Heimevernet har vært en meget viktig del av dette omstillingsarbeidet. Heimevernet var tidligere en vaktstyrke for mobiliseringsforsvaret; nå har det styrker som er i stand til å reagere raskt og løse varierte oppgaver på en meget effektiv måte. Dette fremgår blant annet av St.prp. nr. 48 (2007–2008) *Et forsvar til vern om Norges sikkerhet, interesser og verdier*. Under punkt 6.8.1 om Heimevernets overordnede oppgaver og operativ virksomhet står det:

«Som følge av et bredere og sammensatt trusselbilde har Heimevernet (HV) de senere år fått en mer sentral rolle i forbindelse med samfunnssikkerhet og bistand ved kriser. HV har i dag et territorielt ansvar, og skal i tillegg kunne forsterke annen militær tilstedeværelse i utsatte områder. Videre skal HV ivareta andre typer spesielle oppdrag, som forsterket grensevakt, styrkebeskyttelse, sikring av nasjonale styrker og mottak av allierte forsterkninger. HV kan etter anmodning også yte bistand til sivile myndigheter.

[...]

HV skal ha en hurtig og utholdende evne til å beskytte viktig infrastruktur, støtte nasjonal krisehåndtering, forsterke militær tilstedeværelse i landet etter behov, og støtte det sivile samfunn basert på det moderniserte totalforsvarskonseptet. Dette innebærer samarbeid

med lokale myndigheter som politi, fylkesmenn, kommuner og etater innenfor rammen av totalforsvaret. Et HV som kjenner nærområdene og lokale sikringsobjekter vil spille en viktig rolle i forbindelse med krisehåndtering og samfunnssikkerhet. HV skal fortsatt være mobiliseringsbasert med kort reaksjonstid, godt trent og utrustet.

Regjeringen ønsker å styrke HVs evne til samvirke med andre forsvarsgrener og vil styrke anvendbarheten av HV i kystsonen og på land. Dette, sammen med den pågående kvalitetsreformen, vil videreutvikle HV mot et enda mer relevant og effektivt verktøy for nasjonal suverenitetshevdelse, krisehåndtering og støtte til det sivile samfunn.»

Det første grunnlaget for omdanningen av Heimevernet ble gitt med St.prp. nr. 45 (2000–2001) som var langtidsplanen for perioden 2002–2005, fremlagt av regjeringen Stoltenberg I. I Stortingets innstilling (Innst. S. nr. 342 (2000–2001)) til denne ble det slått fast at Heimevernet overtok det territoriale ansvaret. I behandlingen forutsatte komiteen at Heimevernets oppdrag, bemanningssammensetning og utrustning måtte vurderes i planperioden.

Da Bondevik II-regjeringen la frem sitt forslag til langtidsplan for perioden 2005–2008 i St.prp. nr. 42 (2003–2004), inneholdt planen også et forslag om å gjennomføre en kvalitetsreform i Heimevernet, basert på forsvarssjefens utredninger og anbefaling. Kvalitetsreformen innebar å etablere en ny struktur og bedre forutsetningene for Heimevernet sett opp mot et endret trusselbilde. Basert på føringene fra Stortinget ble det foreslått at Heimevernet skulle moderniseres og gis en utvidet rolle knyttet til suverenitetshevdelse, krisehåndtering og ivaretagelse av samfunnssikkerhet. Videre skulle Heimevernet ivareta oppgaver knyttet til å forsterke annen militær tilstedeværelse i utsatte områder. Et sentralt utgangspunkt for kvalitetsreformen var at det ikke lenger ble ansett hensiktsmessig å fortsette med å binde opp alle ressurser til faste, spesifikke oppdrag over hele landet samtidig. Heimevernet måtte i stedet være bedre i stand til å konsentrere styrker der behovet måtte oppstå. Med kvalitetsreformen gikk Heimevernet fra i hovedsak å beskytte mobiliseringen av totalforsvaret til selv å være det bærende element i territorialforsvaret.

I dag fremgår ikke Heimevernets organisering av heimevernloven, og departementet mener

at Heimevernets særegenhet kan ivaretas godt i en felles lov.

Alle norske statsborgere som er skikket til tjeneste, har en plikt til å tjenestegjøre i det militære Forsvaret. Forsvarspersonelloven regulerer tjenesteplikten til militært tilsatte, og den har enkelte særregler for vernepliktige og sivilt ansatte i forsvarssektoren. Tjenesteplikten for militært tilsatte er i motsetning til tjenesteplikten for de vernepliktige basert på kontrakt. Loven regulerer alle tjenestepliktene de ulike personkategoriene har i Forsvaret.

Gjennom et samlet lovverk vil personellet få opplysninger om de pliktene de har som vernepliktige og militært tilsatte. I denne sammenhengen synes det naturlig at loven også inneholder bestemmelser som gir opplysninger om muligheten for å bli fritatt for tjenesteplikten i Forsvaret. Dette gir en logisk tilnærming, samtidig som regelverket blir mer oversiktlig og lettere tilgjengelig for brukerne. Forvaltningsansvaret for militærnekteerloven ligger hos Justis- og beredskapsdepartementet, men Forsvarsdepartementet ser imidlertid ikke på dette som en utfordring. Fritakssaker etter militærnekteerloven behandles i dag av Forsvaret, klagesakene av Justis- og beredskapsdepartementet. Selv om regelverket organisatorisk er lagt til Justis- og beredskapsdepartementet, har det en naturlig tilknytning til de øvrige lovene, og da bør hensynet til et oversiktlig regelverk veie tyngst. Militærnekteerloven gir fritak for verneplikten i Forsvaret. Departementet foreslår at de aller fleste av bestemmelsene fra militærnekteerloven videreføres i eget kapittel i den nye forsvarsloven.

Ved å harmonisere lovverket gjør vi det enklere og mer forutsigbart for den enkelte å bli kjent med sin rettstilstand. Dessuten vil en felles lov tydeliggjøre hva som ligger i begrepet verneplikt. I dag er det mange som tror at verneplikten i Forsvaret kun omfatter plikt til førstegangstjeneste og påfølgende repetisjons-tjeneste eller øving i Heimevernet. Hvis lovene slås sammen, vil vernepliktens omfang og rekkevidde i Forsvaret bli tydeligere, samtidig som den enkelte får et bedre begrep om verneplikten som bærebjelke i samfunnet.

Forsvarspersonelloven er en særlov som regulerer unntak fra tjenestemannsloven. Siden forsvarspersonelloven inneholder bestemmelser om forvaltning av forsvarspersonell, har den minst til felles med vernepliktsloven, heimevernloven og militærnekteerloven. Ikke alle som gjør førstegangstjeneste, får en

karriere i Forsvaret. Enkelte bestemmelser i forsvarspersonelloven omfatter også sivilt tilsatte i forsvarssektoren. Det har vært et alternativ å holde forsvarspersonelloven utenfor en felles forsvarslov. Departementet har valgt å samle alle bestemmelser som gir grunnlag for tjenesteplikt i Forsvaret. Vi mener derfor at det er naturlig at også forsvarspersonelloven tas inn i den nye forsvarsloven.»

4.4 Høringsinstansenes syn

Alle høringsinstansene støtter eller har ingen merknader til intensjonen om å forenkle og oppdatere regelverket. Ingen av høringsinstansene har merknader til å slå sammen vernepliktsloven, militærnekteerloven og forsvarspersonelloven. *Forsvaret, Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap, Befalets Fellesorganisasjon og Norske Reserveoffiserers Forbund, Tillitsmannsordningen i Forsvaret, Yrkesorganisasjonenes sentralforbund og Statens pensjonskasse* har uttrykt at de er positive til en sammenslåing av alle fire lovene.

Forsvaret har følgende innspill til sammenslåingen:

«En samling av etablerte lover og forbedring av lovtekst er i hovedsak oppfattet som positivt. Utkastet til ny lov innfrir på de fleste områder når det gjelder å forenkle regelverket og gjøre det mer oversiktlig. Forslaget har en gjennomgående god struktur og inneholder et enkelt, men likevel presist språk.

Noe av HVs egenart harmoniseres bort med det nye lovforslaget og det bør utarbeides en egen forskrift for HV knyttet til forsvarsloven for bedre å få frem Heimevernets egenart.»

Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap har følgende merknad:

«Sammenslåing av vernepliktsloven, heimevernloven, forsvarspersonelloven og militærnekteerloven til en ny forsvarslov synes dermed å være et fornuftig grep for å gjøre det enklere for folk flest å forstå hvem som er lovens målgrupper og hva som er lovens innhold.»

Befalets Fellesorganisasjon har følgende merknad:

«BFO er positive til forenkling og samling av de fire lovene som regulerer forholdet mellom Staten og militært ansatte og vernepliktige.

BFO viser også til informasjon om arbeidet gitt av Forsvarsdepartementet hvor de har understreket at dette er en del av Regjeringens arbeid med å samle og forenkle lover. I tillegg er det understreket at dette arbeidet kun har til hensikt å forenkle innholdet og ikke ha materiell virkning. BFO er positivt til språklig modernisering og tydeliggjøring som vil forhindre potensielle uklarheter og tolkninger i fremtiden, samt at vi er positive til at det er Stortinget som har ansvaret for å regulere forholdet.»

LO, Landsrådet for Heimevernet, Kvinners Frivillig Beredskap er negative til en sammenslåing med heimvernloven. *LO* har uttalt om dette:

«Departementet sier samtidig at det materielle innholdet i de sammenslåtte lovene ikke skal endres vesentlig, men at noen endringer er nødvendige for å kunne gjennomføre arbeidet med sammenslåingen. *LO* mener imidlertid at noen av endringsforslagene kan få store konsekvenser. Dette utdypes nærmere nedenfor.

[...]

LO vil påpeke at å slå sammen heimevernsloven med de øvrige lovene har prinsipielle implikasjoner for Heimevernet som institusjon og begrep.

Heimevernet har siden opprettelsen i 1945 og loven i 1946, hatt en særskilt rolle i Forsvaret. Heimevernets egenart har vært uløselig knyttet til heimevernsloven med bestemmelser som knytter heimevernet til lokalsamfunnet og forsvar av heimtraktene. Egenarten består blant annet i egen lovhjemmel, knytning til lokalsamfunn, rådsstruktur, distriktsstruktur, øvings- og treningsmønster, begrepene heimtrakt og heimevernssoldat, og heimevernets oppdrag.

Bidraget til totalforsvarsberedskap ved ulykker og naturkatastrofer, fastslått i lov, har bidratt til å gi både Forsvaret og Heimevernet legitimitet. *LO* er bekymret at det fremlagte forslaget vil fragmentere særbestemmelsene om heimevernet og gjør det vanskelig å identifisere Heimevernet som institusjon og begrep.

LO vil understreke at en sammenstilling av Heimevernet og forsvarsgrenene i en felles lov kan frata Heimevernet identitet og egenart. I ytterste konsekvens vil Heimevernet miste sin legitimitet som heimevern og reduseres til en landmakts kapasitet uten særpreg. Heimevernets historie, tradisjon og kultur blir borte i lov-

forslaget, og det bør vurderes om egennavnet «Heimevernet» skal videreføres.

På bakgrunn av dette mener *LO* at særbestemmelsene for Heimevernet bør videreføres i en egen lov og med egne forskrifter fastsatt av Kongen.

Bestemmelsene i Heimevernsloven som gjelder verneplikt og tjenesteplikt bør samordnes med og samles i ny lov så langt det er hensiktsmessig. Dersom det likevel besluttes å inkorporere særbestemmelser for Heimevernet i ny lov må særbestemmelsene for Heimevernet samles i et eget kapittel i loven benevnt «Heimevernet». Dette vil bidra til å forenkle oversikten over bestemmelser som kun gjelder Heimevernet. I tillegg bør det utarbeides egen forskrift for Heimevernet som fastsettes av Kongen.»

Landsrådet for Heimevernet har følgende merknad:

«HV har gjennom heimevernsloven så langt stått på egne ben, men vil etter det nye lovforslaget være mer utsatt for strukturendringer. Dette er ikke behandlet i høringsnotatet. Uten en grundig drøfting bør det ikke legges opp til noen endring i forholdet mellom GIHV, Landsrådet og Stortinget. Dersom det likevel besluttes å innarbeide særbestemmelsene for Heimevernet i ny forsvarslov, mener Landsrådet særbestemmelsene for Heimevernet må samles i et eget kapittel i loven og benevnes Heimevernet. Dette vil bidra til å forenkle oversikten over bestemmelser som kun gjelder Heimevernet. I tillegg bør det utarbeides egen forskrift for Heimevernet som fastsettes av Kongen.»

Norges Lotteforbund støtter Landsrådet for Heimevernets uttalelse.

Kvinnens Frivillige Beredskap har følgende merknad:

«KFB har forståelse for intensjonen med forslaget til ny lov om vernepliktig tjeneste i Forsvaret (Forsvarsloven), men uttrykker samtidig bekymring for at mye av egenarten ved Heimevernet (HV) blir borte i lovforslaget.

Vi hadde derfor helst sett at heimevernsloven ble videreført som en egen lov med en mer moderne form, alternativt at den står som et eget kapittel i den nye forsvarsloven. Dette ut i fra at heimevernsloven regulerer, i motsetning til forsvarspersonelloven og vernepliktsloven, organisatoriske og beredskapsmessige

forhold. Lovforslaget synes etter vår mening ikke å ivareta det som står i heimevernloven.»

4.5 Departementets vurdering

Departementet mener at en sammenslåing av alle fire lovene vil bidra til et mer helhetlig og forenklet regelverk. Alle bestemmelser som regulerer verneplikten i Forsvaret, tjenesteplikten i Forsvaret og fritak for verneplikten vil fremgå av en lov.

LO, Landsrådet for Heimevernet, Norges Lotteforbund og Kvinners Frivillige Beredskap støtter ikke en fullstendig sammenslåing med heimevernloven. Disse mener at en sammenslåing blant annet vil svekke Heimevernets egenart og identitet.

Departementet mener at dagens samfunns-situasjon og Heimevernets rolle og oppgaver i dag er forskjellig fra hvordan situasjonen var etter andre verdenskrig, da loven ble vedtatt.

Heimevernet er en del av Forsvaret. Dette fremgår også i dag av heimevernloven § 1. Departementet mener det er viktig at det etableres en helhetlig lov om verneplikt og tjeneste i Forsvaret. En felles lov gir den enkelte borger mer forutsigbarhet ved at de på en enklere måte kan gjøre seg kjent med sine rettigheter og plikter. Departementets vurdering er at en sammenslåing ikke vil svekke samarbeidet med sivilsamfunnet eller ha betydning for rekrutteringen til Heimevernet. Det vil fremgå av overskriften på de enkelte bestemmelsene om paragrafene bare gjelder for Heimevernet. Heimevernets samarbeid med sivilsamfunnet gjennom råd, nemnder og utvalg vil nå fremgå av forsvarsloven.

Heimevernets særskilte rolle når det gjelder samarbeidet med lokalsamfunnet og totalforsvaret fremgår i dag kun av heimevernloven §§ 2 og 13. Nærmere regler om organiseringen av Heimevernet og Heimevernets bistand til det sivile er dag regulert i heimevernforskriften og bistandsinstruksen. Innholdet i heimevernloven §§ 2 og 13 videreføres i ny lov.

NTNU og Oxford Researchs kartlegging av lovene viser at det er svært få som bruker lovene og at få har kjennskap til innholdet i lovene. En innlemmelse av heimevernloven vil gjøre Heimevernet mer synlig for samfunnet, enn i dag med en egen lov. Departementet kan ikke se at Heimevernet vil miste identiteten eller sin egenart ved at heimevernloven innlemmes i en felles lov om verneplikt og tjeneste i Forsvaret.

Målsettingen for overføring av vernepliktige til Heimevernet er årlig ca. 4 500. Verneplikten varer som hovedregel fra han eller hun er 19 til 44 år. For den enkelte er det viktig å ha et helhetlig regelverk å forholde seg til. Hvis heimevernloven videreføres som egen lov, mener departementet at formålet med å forenkle og gjøre regelverket mer tilgjengelig ikke oppnås.

Departementet har ikke foreslått å ha et eget kapittel som regulerer særbestemmelser for Heimevernet. Årsaken til dette er at det er svært få rene særbestemmelser for Heimevernet som ville vært naturlig å plassere i et eget kapittel. Det er ikke hensiktsmessig å ha et eget kapittel med så få bestemmelser. Det fremgår av overskriften til den enkelte paragraf, hvis paragrafen kun gjelder for Heimevernet.

5 Generelt om lovens oppbygging og innhold

Departementet har i forslaget til ny lov lagt vekt på å oppdatere loven i samsvar med nåtidens lovteknikk, og ivareta høringsinnspillene og funnene fra NTNU, Oxford Research og Opinion AS. Departementet har slått sammen fire lover til én og redusert antall paragrafer betraktelig. Stammespråk er erstattet med et enklere og mer tilgjengelig språk. For at regelverket skal være enklere å forstå, har departementet avbyråkratisert språket og gjort jusspråket mer folkelig. Vanskelige begreper er forsøkt erstattet eller forklart.

Tre av lovene ble første gang vedtatt for over femti år siden. Vernepliktsloven og heimevernloven er utarbeidet i etterkrigstiden. Samfunnet og lovteknikken har utviklet seg siden lovene ble vedtatt. Departementet har derfor sett særlig på hva som bør reguleres i lov og forholdet til blant annet Grunnlovens bestemmelser som regulerer maktfordelingen mellom Stortinget, Kongen, departementet og Forsvaret. Videre er det foretatt en vurdering av hvilke bestemmelser som bør stå i loven og hvilke som bør reguleres i forskrift. Departementet foreslår at loven skal regulere og klargjøre de inngripende pliktene og rettighetene som følger av dagens regelverk og oppdatere loven til dagens organisering av Forsvaret.

Enkelte bestemmelser mener departementet at det ikke lenger er behov for å videreføre. Dette gjelder

- vernepliktsloven § 14 om deltakelse i skyteøvelser for vernepliktige
- vernepliktsloven § 45 om avmønstring
- vernepliktsloven § 47 om kommuners plikt til å stille lokaler til rådighet
- heimevernloven § 27 om plikt til å utføre tjeneste med egne klær og sko
- heimevernloven § 28 om godtgjøring til heimevernsoldater
- heimevernloven § 30 om beskyttelse mot oppsigelse fra stilling på grunn av tjenesten
- militærnektekterloven § 3 første og andre ledd om avgjørelse uten at det er fremmet søknad
- militærnektekterloven kapittel 4 om reaksjonsmidler i forbindelse med sivil tjeneste

Heimevernloven § 30 er etter departementets syn dekket av arbeidsmiljøloven og det er derfor ikke nødvendig å videreføre den i denne loven.

Departementet foreslår at loven skal hete lov om verneplikt og tjeneste i Forsvaret (forsvarsloven). Selv om «forsvarsloven» kan assosieres med organisering og regulering av Forsvaret, mener departementet at det vil være like naturlig for allmenheten at bestemmelser om verneplikt og tjeneste finnes i «forsvarsloven».

Formålet med strukturen i lovforslaget er at loven skal være logisk og systematisk, med klare og informative overskrifter. Utgangspunktet for den valgte strukturen har vært tidsløpet for tjeneste i Forsvaret. I kapittel 1 presenterer departementet hva loven gjelder og hvem loven gjelder for. Loven regulerer verneplikten, hvem som har en tjenesteplikt i Forsvaret og omfanget av tjenesteplikten. Tjenesteplikt i Forsvaret kan man få på grunnlag av verneplikt eller ved inngått kontrakt med Forsvaret. Loven gjelder også sivilt tilsatte i Forsvarsdepartementet og underliggende etater der dette er særskilt bestemt.

Verneplikten ligger til grunn for tjeneste i Forsvaret og er derfor presentert tidlig i loven. Det første møtet med Forsvaret er gjennom innkalling til sesjon. Kapittel 2 omfatter rammene for verneplikten og bestemmelser om hvem som blir vernepliktige. Når en person har vært gjennom sesjon og blir kjent skikket til tjeneste får vedkommende en tjenesteplikt i Forsvaret. Bestemmelser som gjelder tjenesteplikten for vernepliktige og personer som har inngått kontrakt om tjenesteplikt følger derfor som kapittel 3. Bestemmelsene i dette kapitlet er i hovedsak videreføring av bestemmelser fra vernepliktsloven og heimevernloven. Departementet har videre funnet det naturlig å plassere bestemmelsene om fritak fra verneplikten på grunn av overbevisningsgrunner, som kapittel 4. Alle bestemmelsene i dette kapitlet er hentet fra militærnektekterloven. Videre følger bestemmelser fra forsvarspersonelloven om militært tilsatte og tjeneste i internasjonale operasjoner som kapittel 5 og 6.

Avslutningsvis i kapittel 7 har vi samlet ulike bestemmelser som er felles for alle personkretsene som er omfattet av loven eller som er av

administrativ karakter. Til slutt følger et kapittel om refselse og staff og et kapittel om ikrafttredelse og gjennomføring.

Forslaget er i utgangpunktet en videreføring av gjeldende rett. Departementet har imidlertid foreslått en utvidelse av retten til å innhente opplysninger, opplysningsplikten og at vandelsvurde-

ringene også skal inneholde opplysninger om straffesaker som er under behandling. Der det foreslås materielle endringer eller å flytte kompetanse fra Stortinget til Kongen eller fra Kongen til departementet, så fremgår dette av omtalen av bestemmelsen og av særmerknadene.

6 Innledende bestemmelser

6.1 Formål og virkeområde

6.1.1 Gjeldende rett

Formål

Vernepliktsloven, heimevernloven og militærnektekterloven inneholder ingen klare formålsbestemmelser. Vernepliktsloven § 1, som fastslår lovens generelle anvendelsesområde, gjelder verneplikt i det militære forsvar, med unntak av Heimevernet. Loven gir bestemmelser om den allmenne verneplikten i Forsvaret som følger av Grunnloven § 119. Heimevernloven § 1 fastslår at Heimevernet er en del av det militære forsvar, og skal fortrinnsvis delta i vernet av heimtrakten.

Formålet med militærnektekterloven kan utledes av § 1. Formålet er å gi vernepliktige fritak for tjeneste i Forsvaret når tjenesten kommer i konflikt med deres alvorlige overbevisning.

Forsvarspersonelloven har en egen formålsbestemmelse i § 1 som sier at loven skal legge til rette for en hensiktsmessig anvendelse av Forsvarets personellressurser for å sikre gjennomføringen av Forsvarets oppgaver nasjonalt og internasjonalt. I § 1 andre ledd synliggjøres Forsvarets ansvar overfor personell som deltar i internasjonale operasjoner og deres rettigheter. Andre ledd kom inn i formålsbestemmelsen i 2010, jf. Ot.prp. nr. 67 (2008–2009) om lov om endring i lov 2. juli 2004 nr. 59 om personell i Forsvaret (styrking av rettighetene til veteraner etter internasjonale operasjoner). Formålsbestemmelsen tydeliggjør Forsvarets ansvar overfor personell som deltar i internasjonale operasjoner slik at personellet blir godt ivaretatt både før, under og etter deltakelsen. Videre tydeliggjør bestemmelsen at Forsvaret også har et oppfølgingsansvar ovenfor personellets pårørende.

Virkeområde

Lovene har heller ingen bestemmelser om geografisk virkeområde. Det betyr at det er straffelovens bestemmelser som regulerer hvor en handling må være foretatt for å kunne straffes.

Vernepliktsloven regulerer verneplikten i det militære forsvar, unntatt Heimevernet. Heime-

vernloven § 1 fastslår at Heimevernet er en del av det militære forsvar og skal fortrinnsvis benyttes til å delta i vernet av heimtrakten. Det fremgår videre av heimevernloven § 3 at Heimevernet består av pliktige og frivillige. Begrepet «heimevernsmann» ble gjennom behandling av Ot.prp. nr. 10 (1994–95) endret til «heimevernssoldat». For øvrig er heimevernloven § 3 ikke forandret siden 1953. Militærnektekterloven gjelder fritak fra tjeneste i Forsvaret som følge av sterke overbevisningsgrunner, se § 1.

Forsvarspersonelloven regulerer forvaltningen av militært personell, herunder tilsetningsvilkår og bestemmelser knyttet til tjeneste i internasjonale operasjoner. Forsvarspersonelloven gjelder også for sivilt tilsatt personell i Forsvarsdepartementet og underliggende etater der dette uttrykkelig fremgår. Hvem som er vernepliktig følger av vernepliktsloven § 3.

Plikten til å gjøre tjeneste i Forsvaret i fred, krig og når krig truer følger av vernepliktsloven §§ 5, 7, 8, 9 og 15, heimevernloven §§ 4, 8, 13, 14 og 15 og forsvarspersonelloven §§ 4, 7, 11 og 12. Tjenesteplikten inntreer som følge av verneplikt etter vernepliktsloven § 3, eller som følge av frivillig tjeneste eller utdanning i Forsvaret etter §§ 4 og 50 a. Også tilsatt militært personell har tjenesteplikt etter vernepliktsloven dersom ikke annet følger av ansettelsesvilkårene, jf. vernepliktsloven § 8 første ledd. Tjenesteplikten for militært tilsatte innebærer også en plikt til å la seg disponere til stilling i Norge og utlandet, samtidig som de er underlagt en disponeringsplikt til å gjøre tjeneste i internasjonale operasjoner. Forsvarspersonelloven § 7 første ledd hjemler en generell disponeringsplikt. Etter denne plikter alle militært tilsatte å la seg disponere til stilling i Norge og i utlandet i samsvar med Forsvarets behov. Det er arbeidsgiver som skal vurdere behovet for disponering, og bestemmelsen anses som et utslag av arbeidsgivers styringsrett.

Ved krigstjeneste pålegger vernepliktsloven § 6 enhver som tjenestegjør ved avdeling utenfor riket eller på tokt, å bli stående i sitt oppbud inntil vedkommende kan erstattes av en annen. Bestemmelsen ble gjort kjønnsnøytral i forbindelse med

innføringen av allmenn verneplikt, jf. Prop. 122 L (2013–2014), men har ellers stått uendret siden 1953. I vernepliktsloven § 7 første ledd står det at enhver, på visse vilkår, er forpliktet til å overta den tjenestestillingen i Forsvaret som vedkommende blir beordret til, og utføre pålagt tjeneste. Det gis også bestemmelser om plikten til å motta høyere grad og å gjennomgå nødvendig utdanning, jf. vernepliktsloven § 7 andre ledd. Tilsvarende bestemmelser finnes i heimevernloven § 8. Ingen kan mot sin vilje beordres til tjeneste i lavere grad enn det vedkommende er skikket, tilsatt eller utnevnt til, hvis ikke særlige forhold i krig gjør slik beordring nødvendig. Vernepliktsloven § 7 første og andre ledd har blitt endret for å oppnå mer presis terminologi, jf. Ot.prp. nr. 62 (1989–90) og gjort kjønnsnøytral i forbindelse med innføring av allmenn verneplikt, jf. Prop. 122 L (2013–2014).

Tjenesteplikt etter vernepliktsloven har også sivilt tilsatte i Forsvaret uten verneplikt, som gjennom sin tilsetningskontrakt har samtykket til at de skal fortsette i stillingen med sivilstatus ved styrkeoppbygging (mobilisering) og krig. Tjenesteplikten omfatter også personer som ikke har alminnelig verneplikt etter vernepliktslovens bestemmelser, men som frivillig har inngått kontrakt om tjenesteplikt og styrkedisponering. Dette omfatter blant annet kvinner født før 1. januar 1997, som gjennomfører eller har gjennomført førstegangstjeneste eller utdanning i Forsvaret. Tjenesteplikt i Forsvaret har også de som frivillig skriver kontrakt om beredskap med Forsvaret.

Tjenesteplikt i Heimevernet har alle vernepliktige som forutsettes ikke kalt inn til annen militærtjeneste, vernepliktsfrie i vernepliktig alder og eldre til og med det året de fyller 55, så lenge de er kjent dyktige til heimevernstjeneste og ikke er eller ville vært fri for verneplikt på grunn av statsborgerlige forhold. Tjenesteplikt i Heimevernet har også de som frivillig skriver kontrakt om slik tjeneste.

6.1.2 Høringsnotatet

I høringsforslaget foreslo departementet en generell formålsbestemmelse i § 1 som favner essensen av alle de fire lovene. Det fremgår av høringsnotatet at:

«Vi foreslår at det overordnede formålet med den nye loven er å sikre Forsvarets operative evne gjennom allmenn verneplikt og tjenesteplikt i Forsvaret. Loven skal også sikre Forsvaret egnet personell, slik at Forsvaret kan gjennomføre sine oppgaver nasjonalt og internasjonalt.

nalt. Forslaget er i samsvar med dagens formålsbestemmelse i vernepliktforskriften § 1-1 og forsvarspersonelloven § 1 første ledd.

Hensikten er å tydeliggjøre at Forsvaret skal få tilgang til det personellet det har behov for. Ordlyden viser samtidig til at det ikke er en rettighet å få tjenestegjøre i Forsvaret, men at det påligger Forsvaret å tilegne seg og benytte seg av det personellet som Forsvaret selv anser som egnet. Videre foreslår vi at loven skal bidra til Forsvarets operative evne gjennom en allmenn verneplikt. I det ligger at Forsvaret forvalter personellressursene på den måten som i størst mulig grad bidrar til å løse Forsvarets oppgaver. Dette står i sammenheng med den videreførte formålsbestemmelsen i forsvarspersonelloven § 1 første ledd, hvor det presiseres at Forsvaret skal legge til rette for at personellressursene brukes på en hensiktsmessig måte, slik at Forsvarets nasjonale og internasjonale oppgaver kan gjennomføres.

Forsvarspersonelloven § 1 første ledd er videreført i nytt andre ledd. Vi foreslår at forsvarspersonelloven § 1 andre ledd blir flyttet til forslag til § 55 om rett til oppfølging for personell som tjenestegjør eller har tjenestegjort i internasjonale operasjoner, [...]»

Departementet foreslo i høringsforslaget at lovens virkeområde skal fremgå av § 2. Bestemmelsen ble omtalt slik i høringsnotatet:

«Loven gjelder tjenesteplikt i Forsvaret og rettigheter og plikter knyttet til den. Siden tjenesteplikten står sentralt i loven, har departementet innledningsvis presisert hvem som har en slik plikt. Alle som har verneplikt og alle som har inngått kontrakt om tjeneste med Forsvaret, har tjenesteplikt. Begrepene verneplikt og tjenesteplikt blir noen ganger mistolket. Mange har også ulik forståelse av begrepene innhold. Vernepliktig blir ofte forbundet med de som er inne til førstegangstjeneste. Førstegangstjenesten er kun en del av den tjenesten du kan bli pålagt som vernepliktig. Departementet har i forslag til § 2 andre og tredje ledd derfor foreslått å definere begrepene nærmere.

Verneplikten er norske statsborgeres plikt i fred og i krig til å gjøre tjeneste i Forsvaret hvis Forsvaret finner dem skikket til tjeneste. Siden skikkethet er en forutsetning for å være vernepliktig, har departementet funnet det nødvendig å nevne også her i tillegg til i forslag til § 6 om hvem som har verneplikt. Skikket til tjeneste er det samme som at man er kjent tjenestedyktig.

Vurderingen av hvem som er skikket til tjeneste følger av forslag til § 10. Tjenesteplikten er plikten til i fred og krig å utføre de oppgavene som Forsvaret tildeler, i den stillingen og på det stedet Forsvaret bestemmer.

Tjenesteplikt i Forsvaret for vernepliktige omfatter den plikten som følger av vernepliktsloven og heimevernloven. Denne tjenesteplikten omfatter plikten til i fredstid å gjennomgå nødvendig militær utdanning og trening for nasjonal beredskap. Tjenesteplikten omfatter også den plikten som følger av frivillig kontrakt eller samtykke til styrkedisponering i Forsvarets styrkestruktur.»

Departementet foreslo i høringsnotatet at bestemmelsene om tjenesteplikt i gjeldende rett samles i § 2, som beskriver hva plikten til å gjøre tjeneste i Forsvaret i fred, krig og når krig truer innbefatter. Forslaget innebærer omformuleringer av gjeldende rett, men fører ikke til materielle endringer.

I siste ledd i § 2 foreslo departementet å presisere at loven regulerer tjenesteplikten for sivilt tilsatte i Forsvarsdepartementet og underliggende etater når dette er fastsatt i loven.

6.1.3 Høringsinstansenes syn

Forsvaret har bemerket til § 1 at det i formålsbestemmelsen bør presiseres nærmere at formålet også er å ivareta personell om tjenestegjør i Forsvaret. *Norges Offisersforbund* og *LO* mener også at § 1 bør inneholde en formulering om å regulere og sikre rettigheter til vernepliktige og ansatte.

Forsvaret mener at det bør fremgå av § 2 at verneplikten også omfatter utenlandske statsborgere, de har uttalt:

«I andre ledd står det at verneplikten er norske statsborgeres plikt til i fred og krig å gjøre tjeneste i Forsvaret hvis Forsvaret finner dem skikket til tjeneste. I forslaget § 6 om hvem som har verneplikt, står det at utenlandske statsborgere som har en fast tilknytning til Norge, kan bli pålagt verneplikt hvis ikke avtale med landet de er statsborgere av, er til hinder for det. § 2 er å betrakte som en hovedregel for hvem og hva verneplikten innebærer, mens § 6 gir presiseringer og unntak. § 2 bør også omfatte utenlandske statsborgere som har en fast tilknytning til Norge. Andre ledd bør endres i samsvar med dette. Nytt andre ledd bør lyde: Verneplikten er norske statsborgeres plikt til i fred og krig å gjøre tjeneste i Forsvaret hvis Forsvaret finner dem skikket til

tjeneste. Denne plikten gjelder også for utenlandske statsborgere som har en fast tilknytning til Norge.»

Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap mener det er positivt at det blir ryddet i begrepsbruken. Direktoratet har merknader til høringsforslaget §§ 1 og 2 og begrepene «verneplikt» og «tjenesteplikt»:

«Det er en betydelig fordel at det ryddes i begrepsbruken, og at ny lov er klar og tydelig når begrepene «verneplikt» og «tjeneste i Forsvaret» brukes.

Vi antar at med begrepet «verneplikt» menes plikten til å stille opp til tjeneste for Forsvaret, mens en med begrepet «tjenesteplikt i Forsvaret» mener plikten til å utføre spesifikke oppgaver. Isolert sett utgjør dette en forbedring av gjeldende lover, men siden det finnes flere statlige pliktjenester som pålegges med hjemmel i lov (for eksempel tjeneste i Sivilforsvaret), og som har en så nær tilknytning til Forsvaret, blant annet gjennom egen hjemmel for overføring av personell, se lovens § 15, mener vi det er en bedre løsning at det innledningsvis i loven inntas en legaldefinisjon hvor f. eks. begrepene «allmenn verneplikt», «verneplikt» og «tjeneste i Forsvaret» omtales. På den måten kan lovgiver formulere konkrete bestemmelser vi mener gir et klarere budskap som ikke kan misforstås.

Subsidiært anmodes om at begrepene «allmenn verneplikt», «verneplikt» og «tjeneste i Forsvaret» kommenteres nærmere i forarbeidene til ny lov. Det samme gjelder koblingen mellom Forsvaret, Heimevernet og Sivilforsvaret.»

[...]

«I forlengelse av lovens § 1 første ledd, hvor begrepet «allmenn verneplikt» er brukt, reises spørsmål om forståelsen av § 2 første ledd annet pkt., som også underbygger vårt ønske om en legaldefinisjon jf. det som ovenfor er nevnt:

§ 2 første ledd annet pkt.: «*Alle som har verneplikt, og alle som har inngått kontrakt om tjeneste med Forsvaret, har tjenesteplikt.*»

Fra vår side reises spørsmål om det bør presiseres at ...*alle som har verneplikt kan pålegges tjenesteplikt i Forsvaret.*»

Norges Offisersforbund og *LO* mener lovens anvendelsesområdet for militær personell er uklart. *LO* har uttalt til § 2:

«Dagens fpl inneholder følgende formulering; «Loven gjelder for tilsatt militært personell i Forsvarsdepartementet med underliggende etater, når ikke annet er fastsatt i eller i medhold av denne lov». Hvor det slås fast at loven gjelder militær tilsatte i alle etater under FD. I det nye forslaget er tilsvarende bestemmelse tatt inn for sivilt personell. Samtidig later de til at formuleringen for militært tilsatte er «falt ut». Det fremstår derfor som nødvendig å presisere at loven fremdeles skal gjelde for alle militært tilsatte i alle etater under FD.»

LO mener også at «Forslagets § 2 første punktum kan misforstås med hensyn på tjenesteplikt for HVU (inngått kontrakt).

Befalets Fellesorganisasjon mener tredje ledd i høringsforslagets § 2 må avgrenses til å gjelde verneplikten og de stiller spørsmål til fjerde ledd om hva som gjelder for de andre i forsvarssektoren.

6.1.4 Departementets vurdering

Departementet er enig med *Forsvaret*, *LO* og *Norges Offisersforbund* i at formålsbestemmelsen også bør synliggjøre at loven skal ivareta rettighetene til de vernepliktige og de tjenestepliktige. Ved å ta inn dette i formålsbestemmelsen mener departementet det vil være hensiktsmessig å oppstille formålsbestemmelsen i en punktliste.

I høringsnotatet foreslo departementet å bruke «personell» i § 1 første ledd. Personell benyttes ikke i resten av loven. På bakgrunn av innspill fra *Forsvaret* til høringsforslagets § 3 foreslår departementet å endre dette til «bemanning» for å unngå tolkningstvil om hvilke grupper det her siktes til.

Departementet har heller ikke videreført «forsvarspersonell». Praksis har vist at det har vært tvil om for eksempel vernepliktige er omfattet av begrepet forsvarspersonell.

Departementet er enig med *Direktoratet for samfunnsikkerhet og beredskap* om at det er viktig med en klar begrepsbruk og en forståelse av tjenesteplikten som følger av ulike lover. Denne loven regulerer verneplikt og tjenesteplikt i Forsvaret. Vi mener det ikke er nødvendig å definere «allmenn verneplikt» i denne loven. Den allmenne verneplikten følger av Grunnloven § 119 (tidligere § 109). Bestemmelsen lyder:

«Enhver statens borger er i alminnelighet like forpliktet til i en viss tid å verne om sitt fedreland, uten hensyn til fødsel eller formue.

Anvendelsen av denne grunnsetning og de begrensninger den bør ha, bestemmes ved lov.»

Bestemmelsen pålegger enhver borger en verneplikt. Det følger også av bestemmelsen at skal borgerne pålegges en verneplikt skal dette fastsettes i lov. I NOU 1979: 51 (vedlegg 3 s. 329 flg.) fremgår det at det ikke kan være noen tvil om at bakgrunnen for Grunnlovens § 109 var den militære verneplikten, men at grunnloven ikke er til hinder for at lovgiver pålegger borgerne en annen form for samfunnstjeneste. Verneplikten i Forsvaret er i dag hjemlet i vernepliktsloven og det gis også bestemmelser om verneplikten i heimevernloven. Etter sivilbeskyttelsesloven kan kvinner og menn mellom 18 og 55 år også pålegges en tjenesteplikt i Sivilforsvaret.

Heimevernet er en del av Forsvaret. Der det er særskilte regler som gjelder for Heimevernet, fremgår dette uttrykkelig av loven. Forsvaret og Sivilforsvaret er en del av totalforsvaret som er et gjensidig sivil-militært samarbeid. Forsvarets bistand til sivile myndigheter reguleres i politiloven § 27 a og instruks 22. juni 2012 nr. 581 om Forsvarets bistand til politiet. Heimevernet har i dag en særskilt hjemmel etter heimevernloven § 13. Denne videreføres i forslaget til § 17 fjerde ledd siste punktum. Forsvarets rolle ovenfor Sivilforsvaret, etter denne loven, er begrenset til overføring av vernepliktige til Sivilforsvaret. Dette er vernepliktige som ikke kalles inn til tjeneste i Forsvaret etter sesjon.

Forsvaret mener det bør fremgå av § 2 at også utenlandske statsborgere kan pålegges verneplikt i Norge. Det er få utenlandske statsborgere som kalles inn på bakgrunn av verneplikten, men utenlandske statsborgere kan pålegges verneplikt. En utenlandsk statsborger må i dag søke om å få gjøre tjeneste og bli pålagt verneplikt, jf. vernepliktsforskriften § 2-5. Det er derfor presisert i § 2 andre ledd at både norske og utenlandske statsborgere kan pålegges verneplikt med de begrensninger som følger av vilkårene for å bli vernepliktig i forslaget til § 6.

Departementet ser videre ikke behovet for å definere vernepliktig eller tjenestepliktig i loven. Hvem som er vernepliktig fremgår av forslaget til §§ 2 og 6. Flere høringsinstanser har stilt spørsmål ved om militært tilsatte er omfattet av § 2. En plikt til å gjøre tjeneste i Forsvaret kan en person pålegges enten fordi han eller hun er vernepliktig eller de inngår en kontrakt med Forsvaret om tjeneste. I dag kan det inngås kontrakt om tjeneste i internasjonale operasjoner, i Heimevernet, ved

beredskapskontrakt og kvinner som ikke har verneplikt kan inngå kontrakt om styrkedisponerings- og tjenesteplikt. Selv om militært tilsatte er omfattet av «inngå kontrakt om tjeneste med Forsvaret» foreslår departementet at dette fremgår uttrykkelig i lovteksten. Departementet presiserer dette i forslaget til § 2 første ledd andre punktum og i forslaget til § 3 bokstav b.

Departementet bemerker samtidig at ungdom over 16 år kan inngå kontrakt om deltakelse i Heimevernsungdommen. Dette er ikke en kontrakt om tjenesteplikt. Ingen kan pålegges verneplikt eller en tjenesteplikt før de er 18 år, jf. forslaget til § 4. Loven har imidlertid en bestemmelse for når ungdom kan bli med i Heimevernsungdommen i forslaget til § 24 første ledd.

De fleste bestemmelsene i loven gjelder kun for vernepliktige og tjenestepliktige i Forsvaret. Departementet har derfor valgt å si det uttrykkelig i de konkrete bestemmelsene som også skal gjelde for sivilt tilsatte i Forsvarsdepartementet og underliggende etater. Dette fremgår av forslaget til § 2 fjerde ledd. «Forsvarssektoren» brukes som samlebetegnelse for Forsvarsdepartementet og underliggende etater.

6.2 Definisjoner

6.2.1 Gjeldende rett

Vernepliktsloven, heimevernloven og militærnekkerloven inneholder ingen egne definisjonsbestemmelser. Forsvarspersonelloven § 3 definerer de sentrale personellkategoriene i Forsvaret. Med militært tilsatte menes offiserer, befal, grenaderer og konstabler som er tilsatt i Forsvaret. Med forsvarepersonell menes vernepliktige, militært tilsatte og sivilt tilsatt personell i Forsvarsdepartementet og underliggende etater. Bestemmelsen inneholder også en egen definisjon av internasjonale operasjoner, som innholdsmessig er en videreføring av definisjonen i lov 23. februar 1996 nr. 9 om tjenestegjøring i internasjonale fredsoperasjoner, men med en språklig endring som i større grad samsvarer med begrepsbruken i NATO og internasjonalt, jf. Ot.prp. nr. 60 (2003–2004).

6.2.2 Høringsnotatet

Departementet foreslo i høringsforslaget å definere militært tilsatte, internasjonale operasjoner og styrkeoppbygging. Departementet foreslo å definere «styrkeoppbygging» i høringsforslaget § 3a. Bestemmelsen ble i høringsnotatet beskrevet slik:

«Styrkeoppbygging er klargjøring og aktivering av militære styrker. Definisjonen er i samsvar med bruken av begrepet i Forsvaret i dag. Begrepet erstatter dagens begrep «satt på krigsfot», jf. vernepliktsloven § 4 fjerde ledd, § 9 nummer 2 bokstav c, § 15 første ledd og § 17 første ledd og heimevernloven § 6 første ledd.»

Departementet foreslo å videreføre definisjonen i forsvarepersonelloven § 3 første ledd om militært tilsatte i høringsforslaget § 3 bokstav b med enkelte språklige endringer. Departementet foreslo også å videreføre definisjonen av «internasjonale operasjoner» i forsvarepersonelloven § 3 tredje ledd. Innholdet i definisjonen ble nærmere beskrevet slik i høringsnotatet:

«Departementet foreslår at definisjonen av internasjonale operasjoner i forsvarepersonelloven § 3 videreføres med mindre språklige endringer, som ikke har til hensikt å medføre materielle endringer.

Hva som ligger i begrepet internasjonal operasjon fremgår av Ot.prp. nr. 60 (2003–2004). Definisjonen av internasjonale operasjoner er innholdsmessig en videreføring av definisjonen i tidligere lov 23. februar 1996 nr. 9 om tjenestegjøring i internasjonale fredsoperasjoner, men med en terminologi som i større grad samsvarer med begrepsbruken i NATO og internasjonalt. For øvrig vises det til Ot.prp. nr. 56 (1994–95), jf. Innst.O. nr. 33 (1995–1996) Innstilling fra forsvarekomiteen om lov om tjenestegjøring i internasjonale fredsoperasjoner. Her fremgår det at Norges deltakelse i internasjonale militære operasjoner kan deles i to hovedgrupper; såkalte artikkel 5-operasjoner og internasjonale operasjoner.

Artikkel 5-operasjoner er militære operasjoner i utlandet der den norske beslutningen om å delta begrunnes med Atlanterhavspaktens (Traktat for det nordatlantiske område) artikkel 5. Artikkel 5-operasjoner er kollektivt selvforsvar mot et væpnet angrep mot NATO-statenes territorium, eller militære styrker som befinner seg i et nærmere definert område, jf. Atlanterhavspakten artikkel 6. Andre internasjonale operasjoner er militære operasjoner i utlandet der den norske beslutningen om å delta ikke begrunnes med Atlanterhavspakten artikkel 5.

I tillegg til deltakelse i internasjonale militære operasjoner innehar norsk personell stillinger ved internasjonale militære hovedkvarterer og staber.

Det er i dag en generell hjemmel i vernepliktsloven § 2 til å beordre personell til å tjenestegjøre, der hvor politiske myndigheter finner det nødvendig med militær innsats. Bestemmelsen er i praksis tolket innskrenkende slik at den kun gjelder tjenestegjøring i Norge eller tjenestegjøring i utlandet som følge av våre internasjonale forpliktelser. Der som det fattes en avgjørelse som innebærer en aktivering av Atlanterhavspaktens artikkel 5 vil vernepliktsloven § 2 komme til anvendelse. Tjenesteplikten er imidlertid ikke begrenset til NATOs geografiske område. Det følger videre av vernepliktsloven § 7 at «enhver vernepliktig er forpliktet til å overta den tjenestestilling i Forsvaret som han blir beordret til, og utføre den tjeneste som blir pålagt ham». I medhold av disse bestemmelsene vil norske borgere ha en plikt til å møte, og til å gjennomføre den tjeneste som norske politiske myndigheter finner nødvendig. Dette gjelder uansett hvor i verden denne tjenesten finner sted.»

[...]

Det fremgår videre i de tidligere forarbeidene at begrepet internasjonale operasjoner i utgangspunktet omfatter enhver militæroperasjon i utlandet som godkjennes av norske politiske myndigheter. Lovens anvendelse begrenses på tre måter. For det første vil loven vike for tjeneste pålagt i medhold av vernepliktsloven. Lovens avgrenses mot tjenestegjøring som dreier seg om å forsvare Norge eller våre NATO-allierte. For det andre avgrenses loven mot annen tjeneste i utlandet, eksempelvis deltakelse i militære øvelser. For det tredje gjelder loven bare operasjoner som krever bruk av militære styrker.

[...]

Etter departementets oppfatning er kjernten i en internasjonal operasjon bruk av militære styrker i utlandet for å skape, bevare eller gjenopprette fred og stabilitet. Ordene «fred og stabilitet» er valgt for å favne bredt, og beskrive de forskjellige typer internasjonale operasjoner som Forsvaret opererer innenfor.

Det ble presisert under behandlingen av tidligere lov om tjenestegjøring i internasjonale fredsoperasjoner at loven ikke oppstilte vilkår om at operasjonen skal ha et bestemt mandat fra, eller må foregå i regi av, bestemte internasjonale organisasjoner som for eksempel FN, OSSE eller EU. Dette ble begrunnet med at norske politiske myndigheter til

enhver tid må stå fritt til å avgjøre hvorvidt norske styrker skal delta i en bestemt operasjon. Det samme vil dermed gjelde for forståelsen av begrepet internasjonale operasjoner i forsvarsloven.

Departementet vil fremheve at loven ikke skal regulere i hvilke tilfeller norske styrker skal settes inn i utlandet. Dagens forsvarspersonellov gjelder personellens rettigheter og plikter i tilfeller hvor kompetente norske myndigheter har besluttet at norske styrker skal settes inn.»

6.2.3 Høringsinstansenes syn

Forsvaret etterlyser generelt en klargjøring av hvem de ulike bestemmelsene i loven omfatter og *Forsvaret* har følgende merknad til begrepsbruk og høringsforslagets § 3 bokstav b og c:

«I forslaget innføres det nye betegnelser. Blant annet foreslås det at begrepet militært personell skal endres til militært tilsatt og brukes om offiserer, befal, grenaderer og konstabler, mens begrepet vernepliktig ikke skal være omfattet av et samlebegrep. I tillegg brukes begrepet personer flere steder i forslaget (kap. 6) uten at dette er nærmere definert. FD bør vurdere å bruke begrepet personell som et overordnet begrep om alle som gjør tjeneste i Forsvaret. Det vil si at militært tilsatte og vernepliktige samlet betegnes som personell. I stedet benyttes begrepet personer i forslaget (kap.6), uten at dette er nærmere definert. Dette fungerer ikke alltid så godt, for eksempel i forslag til ny § 50 om personer som ikke kan beordres. Her hadde det vært bedre å bruke begrepet personell for å synliggjøre at man fortsatt snakker om mennesker med tilknytning til Forsvaret. Videre i § 52 fremgår det at personer som ikke kan beordres kan søke fritak. Av § 49 fremgår det at det er snakk om militært tilsatte. FD bør vurdere om begrepet personell er mer dekkende. I lovforslaget foreslås en justering av definisjonen av internasjonal operasjon. Hensikten er ikke å innføre noen materielle endringer, kun å klargjøre og samkjøre med begrepsbruken internasjonalt. FST vil påpeke at fordi oppfølgingsplikt kun utløses for dem som er i en internasjonal operasjon, er det viktig at dette begrepet er klart og forutsigbart definert. Forsvaret knytter retten til oppfølging opp til de som tjenestegjør under OPL/I. Er personellet under OPL/I, så utløses retten til opp-

følging og medaljer. Det finnes eksempler på type tjenestegjøring utenfor Norge som fremstår like i form og oppdrag, men og hvor den ene er definert som intops/OPL/I og den andre ikke. For eksempel er Triton som pågår nå i Middelhavet en intops, mens oppdraget til minerydderen i Østersjøen ikke er det.»

6.2.4 Departementets vurdering

Departementet etterspurte i høringsrunden om innspill til begreper som burde defineres i loven. Det har kun kommet innspill om behovet for å tydeliggjøre hvem som har verneplikt og tjenesteplikt i Forsvaret. Departementet har foreslått å klargjøre dette i forslaget til § 2, se punkt 6.1.4. Departementet mener begrepen er mer enn normative definisjoner. Dette er de sentrale pliktene i loven, og bør derfor fremgå tidlig og klart av lovteksten. Det mest nærliggende er å lese hva loven gjelder eller hvem den gjelder for, istedenfor å lese definisjonsbestemmelsen.

Forsvaret mener at det bør presiseres nærmere hvem som er omfattet at de ulike bestemmelsene og foreslår at «forsvarspersonell» som brukes i dag i forsvarspersonelloven videreføres. Definisjonene som brukes i forsvarspersonelloven gir ingen klar definisjon av hvilke personellgrupper som er omfattet av de ulike bestemmelsene. Særlig uklart har det vært om vernepliktige omfattes. Forsvarspersonell omfatter i henhold til forsvarspersonelloven i dag militært tilsatte, vernepliktige og sivile.

Det er veldig få av bestemmelsene i loven som omfatter alle personellkategoriene som i dag faller inn under begrepet forsvarspersonell. Departementet mener derfor det ikke er hensiktsmessig å videreføre dette begrepet. Departementet har også valgt å ikke benytte begrepet «personell» for å unngå tolkningstvil om hvem som er omfattet. Når det i loven er benyttet «personer» menes i utgangspunktet alle, men dette må leses i sammenheng med vilkårene som er knyttet til bestemmelsen. Departementet bemerker at definisjonen av internasjonale operasjoner i bokstav c er en videreføring av gjeldende rett med kun språklige endringer.

Til *Forsvarets* innspill til definisjonen av internasjonale operasjoner bemerker departementet at det er norske politiske myndigheter som vil godkjenne og avgjøre om den konkrete operasjonen er å definere som en internasjonal operasjon. Definisjonen omfatter ikke tjeneste som innebærer å forsvare Norge, våre NATO-allierte eller lignende operasjoner

6.3 Tjeneste for personer under 18 år

6.3.1 Gjeldende rett

Det fremgår av vernepliktsloven § 4 fjerde ledd og i heimevernloven § 6 første ledd at frivillige som ikke har fylt 18 år, ikke skal gis opplæring eller delta i stridsrelatert virksomhet. I heimevernloven § 13 andre ledd fremgår det at frivillige i Heimevernet som ikke har fylt 18 år, ikke kan settes til tjeneste som innebærer vakthold og sikring av objekter og infrastruktur, som tar sikte på å avverge eller begrense anslag av omfattende eller av annen årsak særlig skadevoldende karakter, rettet mot vesentlige samfunnsinteresser.

Formålet med forbudet i heimevernloven § 6 er at ungdom under 18 år ikke skal vurderes som en ressurs eller trussel og dermed gjøres til mål i en krigssituasjon. Forbudet i heimevernloven § 6 kom inn i loven i 2000 da Norge ratifiserte den frivillige tilleggsprotokollen til FNs barnevernkonvensjon om barn i væpnet konflikt. Aldersgrensen for tvungen rekruttering og deltakelse i væpnet konflikt ble i protokollen hevet fra 15 til 18 år, mens aldersgrensen for frivillig rekruttering fastsettes av den enkelte stat (likevel minimum 16 år). Lovendringen ble gjort for å harmonisere norsk regelverk med det internasjonale arbeidet på området, samtidig som dette ga et viktig signal om at Norge følger opp det internasjonale arbeidet for å heve aldersgrensen for rekruttering til væpnede styrker eller andre krigførende parter, jf. Ot.prp. nr. 61 (1999–2000).

Det følger av vernepliktsloven § 4 andre ledd at Kongen kan gi bestemmelser om når verneplikten kan inntre for yngreårige som frivillig lar seg utskrive før de er 18 år, jf. vernepliktsloven § 20 fjerde ledd. Nærmere bestemmelser er gitt i vernepliktforskriften § 3-2, hvor det fremgår at enhver under vernepliktig alder som søker opptak ved militære skoler, blir vernepliktige fra og med opptaket ved skolen, men tidligst fra 1. januar det år de fyller 17. Dette gjelder også for militære lærlinger.

6.3.2 Høringsnotatet

Departementet foreslo i høringsforslaget at tjenesteplikten for frivillige som ikke har fylt 18 år, samles i en egen bestemmelse i høringsforslaget § 4. Lovens øvrige bestemmelser må ses i lys av denne generelle begrensningen av hva slags tjeneste personer under 18 kan utføre. De foreslåtte endringene innebar omformuleringer av gjeldende rett, men førte ikke til materielle endringer.

I høringsforslagets § 12 om utvidet verneplikt ved frivillig tjeneste og opplæring i Forsvaret, foreslo departementet å presisere at dette er en hjemmel for å utvide verneplikten til å gjelde for de som har søkt utdanning eller frivillig tjeneste, og som er under 19 år. Bestemmelsen var en videreføring av vernepliktsloven § 4 andre og tredje ledd og vernepliktforskriften § 3-2. Departementet så ikke behov for at det skulle gis nærmere bestemmelser om dette i forskrift. Det ble derfor ikke foreslått noen forskriftsbestemmelse.

6.3.3 Høringsinstansenes syn

Utenriksdepartementet har følgende merknad til §§ 4 og 12:

«UD synes det er fint at det kommer klart frem at frivillige i Forsvaret som ikke er fylt 18 år ikke skal gis opplæring i eller delta i stridsrelatert virksomhet, og at personer under 18 år straks skal fritas for tjeneste i situasjoner der Norge er i krig eller når krig truer, eller det er satt i gang styrkeoppbygging. Dette var blant de viktige premissene for at Norge sluttet seg til den såkalte «Straight 18»-standarden – det vil si 18-årsgrense for både tvungen og frivillig rekruttering til Forsvaret. Norge ratifiserte den frivillige tilleggsprotokollen til FNs Barnekonvensjon om barn i væpnet konflikt (2000).

I omtalen på side 36 i høringsnotatet savner UD samtidig en omtale av at Norge faktisk sluttet seg til en slik «Straight 18»-standard, og for hva slags konsekvenser dette ble forutsatt å ha når det gjelder hva slags (frivillig) tilknytning barn under 18 år skal kunne ha med Forsvaret. Det er her avgjørende at tilknytningen ikke er av en slik art at barnet kan anses rekruttert til Forsvaret.

I Ot.prp. nr. 61 (1999–2000) Om lov om endringer i lov 17. juli 1953 nr. 28 om Heimevernet og lov 17. juli 1953 nr. 29 om verneplikt (heving av aldersgrenser for militær tjeneste), ble det diskutert om de foreslåtte lovendringene var tilstrekkelige, ettersom de ikke fullt ut hindret frivillig tilknytning til Forsvaret i form av lærlingeordninger, medlemskap i HV-ungdommen og lignende. Det ble imidlertid konkludert med at norsk lovverk, slik man la det opp, ville være i tråd med Norges folkerettslige forpliktelser. I denne vurderingen ble det lagt avgjørende vekt på (se proposisjonen s. 23 og 24), at personer under 18 ikke skal være mobiliseringsdisponert eller anses som innrul-

lerte som vernepliktige, at de ikke skal anses rekrutterte til de væpnede styrkene, og heller ikke anses som underlagt militær disiplinærmyndighet.

[...]

På denne bakgrunn, vil UD dernest reise spørsmål om hvorvidt utformingen av forslaget til § 12 vil være i tråd med disse forutsetningene, når det åpnes for at personer under 18 år har verneplikt. Utenriksdepartementet noterer at gjeldende vernepliktforskrift har en tilsvarende bestemmelse, men savner en omtale og klargjøring av dette konkrete spørsmålet, især om hva denne «verneplikten» består i og om en slik tilknytning vil måtte anses som «frivillig rekruttering» før fylte 18 år. I så tilfelle vil denne ordningen kunne være i strid med de folkerettslige forpliktelser Norge har påtatt seg.»

Forsvaret har følgende merknad til §§ 4 og 12:

«Forslaget sier at personer under 18 år kan pålegges verneplikt fra 1. januar det året de fyller 17 år. Dette innebærer i verste fall at barn på 16 år kan bli pålagt plikt til i fred og krig å utføre oppgaver som Forsvaret tildeler, i den stillingen og på det stedet som Forsvaret bestemmer. Paragraf 4 gir imidlertid fritak for slik tjeneste for personer under 18 år. Hensikten med bestemmelsen i § 12, er å ivareta personer som frivillig søker tjeneste og opplæring i Forsvaret før det året de fyller 19 år. Dette er særlig aktuelt for Forsvarets lærlinger.

Bestemmelsen i forslaget § 12 om at verneplikt kan pålegges personer under 18 år, virker forvirrende sett sammen med bestemmelsen i § 4 om fritak for tjeneste for de samme personene. Med tanke på de kravene til opplæring og tjeneste som må legges til grunn for å pålegge noen en slik tjenesteplikt som verneplikten innebærer, bør laveste alder for å kunne pålegges verneplikt være 18 år. Dette bør imidlertid ikke være til hinder for at Forsvaret fortsatt kan ta inn militære lærlinger under 18 år, men da som frivillige. Tjenestepliktens omfang reguleres da gjennom arbeidsavtaler for lærlingene. Paragraf 12 bør lyde: Personer som etter egen søknad innkalles til tjeneste eller opplæring i Forsvaret før det året de fyller 19 år, har verneplikt fra og med den dagen de fyller 18 år. Opplæring før denne dagen er frivillig tjeneste. Departementet kan gi forskrift om hvilken tjeneste og opplæring som omfattes av denne bestemmelsen.»

Tillitsmannsordningen i Forsvaret har bemerket at det er utfordringer knyttet til at personell under 18 år gjennomfører førstegangstjenesten. Dette omfatter lærlinger som er under 18 år ved innrykk. *Tillitsmannsordningen* mener at § 4 bør endres, slik at lærlinger på forsvarlig vis kan få stridsrelatert utdanning på lik linje som øvrige soldater.

Tillitsmannsordningen i Forsvaret begrunner dette med at:

«At en lærling befinner seg enten i en leir, eller på et fartøy gjør dem til et mål for en eventuell fiende, nettopp fordi de faktisk er en ressurs for Forsvaret. De går ikledd uniform på lik linje som andre soldater og vil bli identifisert som mål. Om en leir eller et militært fartøy er under angrep er det uforsvarlig å ha lærlinger til stede uten at de har evne til selvforsvar. Lovens intensjon er at personell under 18 år ikke vil ta initiativet til å delta i stridigheter om de ikke er opplært til det, men om en befinner seg på et fartøy er dette meningsløst da de uansett vil være et mål.»

Tillitsmannsordningen i Forsvaret mener at norsk lov er strengere enn det som følger av barnekonvensjonen. De uttaler også at:

«I dag får ikke alle lærlingene fulgt utdanningsløpet alle andre førstegangstjenestegjørende er i. Nettopp fordi de ikke er gamle nok. Først og fremst betyr dette at det tar lang tid før en får utdannelsen det er forventet å motta i Forsvaret og vedkommende bli sittende uten en meningsfylt tjeneste fram til de fyller år, hvilket kan bety at man kan gå store deler av førstegangstjenesten uten å ha noen meningsfylt eller fornuftig å foreta seg. Videre kan dette gå hardt utover lærlingens videre utdanning.»

6.3.4 Departementets vurdering

Forbudet mot bruk av frivillige som ikke har fylt 18 år til opplæring eller deltakelse i stridsrelatert virksomhet ble tatt inn i heimevernloven og vernepliktsloven ved lov 19. januar 2001 nr. 3. Endringen gjennomførte Barnekonvensjonen og den frivillige tilleggsprotokollen om barn i væpnet konflikt. Departementet viser til redegjørelsen for gjennomføringen i vernepliktsloven og heimevernloven i Ot.prp. nr. 61 (1999–2000).

Departementet er enig med *Utenriksdepartementet* og *Forsvaret* i at det er konflikt mellom ordlyden i høringsforslaget §§ 4 og 12. Ingen kan

pålegges verneplikt før de har fylt 18 år. Frivillige som for eksempel inngår lærlingekontrakt med Forsvaret før de fyller 18 år, blir heller ikke i dag vernepliktige, men tjenestetiden de utfører som lærlinger teller i beregningen av den ordinære tjenestetiden, jf. vernepliktsloven § 9 nr. 1. Departementet foreslår å endre ordlyden i forslaget til § 4, slik at det klargjøres at bestemmelsen gjelder begrensninger i tjenesten for personer som er under 18 år. Personer under 18 år skal ikke delta i stridsrelatert virksomhet, opplæring i stridsrelatert virksomhet og de skal fritas for tjeneste hvis Norge er i krig, krig truer eller Forsvaret har satt i gang styrkeoppbygging. Videre foreslår departementet å endre § 12 til at personer tidligst kan bli vernepliktige når han eller hun har fylt 18 år. Personer under 18 år kan ikke inngå kontrakt som innebærer en tjenesteplikt i Forsvaret.

Forslaget medfører ingen endringer i dagens ordning for lærlinger i Forsvaret. Departementet har merket seg innspillet fra *Tillitsmannsordningen i Forsvaret*. Dette oppfatter departementet som forslag til materielle endringer som faller utenfor dette arbeidet. Departementet bemerker likevel at barn under 18 år ikke skal få opplæring i stridsrelatert virksomhet. Departementet mener at det heller bør ses på mulige administrative grep, som er i tråd med gjeldende lovverk og Norges forpliktelser, for å sikre en mest mulig meningsfull tjeneste for soldatene.

6.4 Organiseringen av Forsvaret

6.4.1 Gjeldende rett

Organiseringen av Forsvaret er i liten grad regulert i dagens lovgivning. Bestemmelser om organiseringen av Forsvaret følger av Grunnloven § 25, vernepliktsloven §§ 2 og 23 og heimevernloven §§ 1 og 2.

Grunnloven § 25 forutsetter at Forsvaret er inndelt i linjen og landvernet. Begrepene viser til den organisatoriske inndelingen av Hæren i 1814. Linjen og landvernet har i ettertid fått fellesbetegnelsen oppbud, jf. vernepliktsloven § 2. Ordningen med oppbud har sitt opphav i Forsvarets organisering slik den var da Grunnloven ble vedtatt. Inndelingen gjenspeilte den operative og organisatoriske inndelingen av Hæren, og var et grunnlag for å dele inn vernepliktsmassen. Det følger av Grunnloven § 25 at Forsvaret består av linjen og landvernet. Videre fremgår det av vernepliktsloven § 23 at vernepliktsforvaltningen er lagt til Vernepliktsverket (i dag Forsvarets personell- og vernepliktssenter).

I løpet av 1800-tallet gjennomgikk vernepliktsordningen mange endringer. Inndelingen i linjen og landvernet ble imidlertid beholdt, og gjenspeilte i all hovedtrekk Forsvarets faktiske organisering. Linjen omfattet de yngste, best utstyrte og best trentede soldatene.

Etter hærordningen av 1909, ble begrepene linjen og landvernet i stadig mindre grad relevante betegnelser for Forsvarets organisasjon. I vernepliktsloven av 1953 hadde begrepene kun relevans for å dele inn tjenestepliktig personell. Landvernet bestod av de ti eldste årsklassene, det vil si tjenestepliktige fra det året de fyller 34 til det året de fyller 44. Linjen omfattet de årsklassene som var yngre enn dette. Heimevernet ble regulert i egen lov, og Heimevernet er ikke inndelt i oppbud.

I unionstiden med Sverige utgjorde linjen den såkalte unionskontingenten. Det vil si den delen av Hæren som kunne disponeres av Kongen, også utenfor Norges grenser. Landvernet kunne derimot ikke brukes utenfor rikets grenser uten Stortingets samtykke, i samsvar med Grunnloven § 25. Under unionsstriden i andre halvpart av 1800-tallet sørget Stortinget for en betydelig styrking av landvernet på bekostning av linjen. Slik ble inndelingen av Hæren et hovedstridstema i konflikten mellom Sverige og Norge.

I Ot.prp. nr. 40 (1953) er det presisert at inndelingen i oppbud, slik som loven er utformet, bare får betydning i relasjon til Grunnloven § 25. Forsvaret består i dag av tre forsvarsgrener; Hæren, Sjøforsvaret og Luftforsvaret. I tillegg kommer Heimevernet, fellesinstitusjonene og spesialstyrkene. Forsvarsgrenene og Heimevernet ledes av en generalinspektør.

Videre er i dag vernepliktsforvaltningen særskilt regulert i vernepliktsloven. Det følger av vernepliktsloven § 23 at Vernepliktsverket er utøvende ledd for den felles vernepliktsforvaltning og ledes av sjefen for Vernepliktsverket. Sjefen for Vernepliktsverket er direkte underlagt forsvarssjefen. Kongen gir nærmere regler om Vernepliktsverkets organisasjon og gjøremål, herunder behandlingen av spørsmål som vedrører verneplikten og dens avtjening. Forvaltningen og behandlingen av utskrivningspliktige og vernepliktige har fra tidligere tider vært lagt utenfor Forsvaret og forsvarssjefens myndighetsområde.

I dag er vernepliktsforvaltningen lagt til Forsvaret og plassert under sjef for Forsvarets personell- og vernepliktssenter. Vernepliktsforvaltningen omfatter i dag utskrivning og innkalling til tjeneste i Forsvaret, disponering i Forsvarets styrkestruktur og føring av verneplikts- og tjeneste-

register. Forsvarets personell- og verneplikts-senter har ansvar for både de tilsatte og de vernepliktige, men er organisatorisk ikke direkte underlagt forsvarssjefen.

I vernepliktsloven § 22 reguleres hvilke oppgaver som vernepliktsforvaltningen skal ha ansvar for.

Av heimevernloven § 1 fremgår det at Heimevernet er en del av Forsvaret, og skal fortrinnsvis delta i vernet av heimtrakten. Med «vernet av heimtrakten» forstås det at Heimevernet har et særlig ansvar for lokalforsvaret i de ulike Heimevernsdistriktene. Etter avviklingen av distriktskommandostrukturen i Hæren i 2002, fikk Heimevernet ansvaret for å ivareta det territoriale ansvaret. Det vises for øvrig til punkt 4.2.2.

I følge heimevernloven § 2 første ledd skal Heimevernets organisasjon fastsettes av Kongen med Stortingets samtykke. Av heimevernloven § 2 andre ledd går det fram at Kongen kan gi regler for opprettelse av råd og nemnder for å ivareta samvirke med sivilbefolkningen. Forskrift om Heimevernet gir bestemmelser om organiseringen og oppgaver til råd, utvalg og nemnder i Heimevernet. I dag skal det i henhold til forskriften opprettes en nemnd i hver kommune.

6.4.2 Høringsnotatet

I høringsforslaget § 5 foreslo departementet en overordnet bestemmelse om organiseringen av Forsvaret, som er oppdatert til hvordan Forsvaret er organisert i dag. I stedet for å ha bestemmelser som sier hvilken kompetanse Stortinget har, foreslo departementet å lovfeste den organiseringen av Forsvaret og Heimevernet som er vedtatt av Stortinget. Departementet foreslo ikke å videreføre bestemmelsene om organiseringen av vernepliktsforvaltningen. Forslaget til bestemmelsen om organiseringen av Forsvaret ble i høringsnotatet begrunnet slik:

«Vi mener det er mest hensiktsmessig å lovfeste rammene for Forsvarets organisering i loven, selv om dette ikke er nødvendig og loven ikke skal handle om organiseringen av Forsvaret.

Enkelte hjemler om organiseringen av Heimevernet må videreføres i ny lov, og for at bestemmelsen skal gi fullstendig informasjon om hvor Heimevernet er plassert i Forsvaret, foreslår vi at det fremgår at Forsvaret består av forsvarsgrenene og Heimevernet. Departementet mener at heimevernloven § 2 første ledd ivaretas tilstrekkelig i forslag til § 5 første ledd.

[...]

Forsvarets inndeling i oppbud er ikke relevant for dagens organisering av Forsvaret og Forsvarets operative struktur. En regulering av dette i dagens lov har liten hensikt. Grunnloven § 25 andre ledd bygger på et skille mellom linjen og landvernet, men krever ikke et slikt skille. Departementet mener derfor at dette ikke må reguleres i en ny lov. Slik dagens lov er formulert, har Stortinget en formell veto rett når det gjelder bruk av de eldste årsklassene ved krigføring utenfor riket. Når bestemmelsen om inndelingen i oppbud ikke videreføres, vil det teoretisk sett kunne øke Kongens mulighet til å sende eldre årsklasser av vernepliktige til krig utenfor riket. Departementet mener imidlertid at dette vil ha liten praktisk betydning. For å synliggjøre i loven at Kongen ikke kan bruke de eldste årsklassene utenfor Norge uten Stortingets samtykke, kan dette eventuelt sies uttrykkelig i loven. Hensikten med dette, var at landet ikke skulle tømmes for militære styrker hvis linjen ble brukt utenfor riket.»

Forholdet til Grunnloven ble i forkant av høringen vurdert av lovavdelingen i Justis- og beredskapsdepartementet.

Departementet foreslo i høringsforslaget ikke å videreføre vernepliktsforvaltningens rolle og plassering i Forsvaret i den nye loven. Det ble i høringsnotatet redegjort for den historiske bakgrunnen og forslaget slik:

«Vernepliktsforvaltningen slik den er organisert i dag, er et produkt av organisasjonsutvikling og interneffektivisering i Forsvaret. De siste endringene i vernepliktsmyndigheten er sammenslåingen av Utskrivningsvesenet og Vernepliktsverket i 1991. Utskrivningsmyndigheten (den gang kalt Utskrivningsvesenet) var tidligere en organisasjon underlagt Forsvarsdepartementet og ledet av Generalkrigskommisæren. Utskrivningsvesenet hadde ansvar for utskrivningen av de vernepliktige. Dette innebar innrullering, klassifisering og fordeling, og er tilsvarende det som skjer i dagens utskrivningsprosess. Det var opprinnelig flere årsaker til at Utskrivningsmyndigheten var underlagt Forsvarsdepartementet og skulle ha en selvstendig rolle overfor forsvarssjefen og Forsvaret.

Stortinget og regjering har tradisjonelt ønsket kontroll med størrelsen på krigsmakten. I og med at Forsvaret tidligere besto av et

betydelig høyere antall personer, og at flertallet av disse var vernepliktige, ble det ansett som nødvendig at Utskrivningsvesenet var direkte underlagt departementets styring. Stortinget og regjeringen hadde direkte kontroll med hvor mange som til enhver tid ble utskrevet som vernepliktige. I tillegg skulle Utskrivningsvesenet inneha en kontrolloppgave overfor Forsvaret, og påse at de vernepliktige ble forvaltet på en tilfredsstillende måte. Denne kontrolloppgaven ble vurdert til å bli best ivare tatt om Utskrivningsvesenet beholdt sin posisjon under Forsvarsdepartementet og ikke underlagt Forsvaret, jf. Ot.prp. nr. 40 (1953).

[...]

Utskrivningsvesenet hadde også et ansvar for å fortsette utskrivning av vernepliktige til Forsvaret under en eventuell mobilisering. Forsvarskommisjonen av 1946 mente at en videre fristilling av Utskrivningsvesenet ville muliggjøre utskrivning også ved mobilisering. På den måten vil Forsvaret kunne ha kontinuerlig tilgang på vernepliktige soldater. I motsatt tilfelle, om utskrivningen ble underlagt Forsvaret, kunne Forsvarets krigsaktiviteter gå på bekostning av evnen til å skrive ut nye vernepliktige.

[...]

Etter at vernepliktsloven ble vedtatt har vernepliktsforvaltningens rolle blitt behandlet flere ganger av Stortinget og regjeringen. På tross av argumentene om Utskrivningsvesenets behov for en uavhengig rolle, har Stortinget, regjeringen og Forsvaret opp gjennom tiden sett behovet for en samlet og mer effektiv vernepliktsforvaltning. Nedleggelsen av Utskrivningsvesenet og opprettelsen av en felles vernepliktsforvaltning ble først tatt under behandlingen av St.prp. nr. 92 (1989–90). Bakgrunnen for at beslutningen ikke ble tatt før, skyldtes i stor grad datatekniske utfordringer. Allerede i St.prp. nr. 1 (1984–85) ble Stortinget for første gang varslet og ga sin tilslutning til Forsvarets planer om å slå sammen Utskrivningsvesenet og Vernepliktsverket. I St.prp. nr. 100 (1985–86) og St.prp. nr. 1 (1986–87) ble Stortinget orientert om utviklingen i arbeidet med opprettelsen av en felles vernepliktsforvaltning. En felles vernepliktsforvaltning under Vernepliktsverket ble opprettet med virkning fra 1. januar 1991. Bestemmelser om Vernepliktsverkets oppgaver ble senere gitt i vernepliktsloven § 22. Av § 23 følger det at Vernepliktsverket skulle være utøvende ledd for felles vernepliktsforvaltning, og sjefen for Vernepliktsverket skulle være direkte

underlagt forsvarssjefen. [...] Formålet med etablering av Vernepliktsverket og innføring av felles vernepliktsforvaltning, var at det skulle bli mer samsvar mellom antall vernepliktige og antallet som Forsvaret kunne utdanne gjennom førstegangstjenesten. Forsvarets behov for personell skulle være styrende.

[...]

I 2013 og 2014 ble det igjen gjort endringer i vernepliktsforvaltningens organisering. Bakgrunnen for denne beslutningen var at forvaltningen av forsvarsets personell skulle effektiviseres og samles. Endringen omfattet flere områder innen HR, deriblant vernepliktsforvaltningen. Organisatorisk medførte effektiviseringen at Vernepliktsverket og Forsvarets personelltjenester ble slått sammen til Forsvarets personell- og vernepliktssenter. Formålet med sammenslåingen var at den skulle bidra til en mer effektiv verneplikts- og personellforvaltning i Forsvaret. Stortinget ble informert om disse endringene i Prop. 1 S (2013–2014):

«Omstillingen skal sikre effektive og kvalitativt gode prosesser innenfor forvaltningen av Forsvarets personell, herunder støtte ledere og alle ansatte i personellrelaterte spørsmål samt være et kontaktpunkt for Forsvarets eksterne aktører innenfor rekruttering. Forsvaret er av den grunn i ferd med å gjennomføre en prosess med sikte på en stadig tettere integrering mellom Vernepliktsverket og Forsvarets personelltjenester for å kunne etablere et felles HR-senter. Som av del av dette vil Forsvarets personell- og vernepliktssenter bli benyttet som en midlertidig felles betegnelse for disse to enheter for bruk tilknyttet den videre omstillingsprosessen av HR-området i Forsvaret. Som neste steg i denne integreringen vil det utredes en ev. samlokalisering med sikte på å sikre ytterligere effektivisering.» Vernepliktsloven ble ikke endret i forbindelse med omorganiseringen. Organisatorisk er sjef Forsvarets personell- og vernepliktssenter underlagt sjef Forsvarsstab.

Da Stortinget besluttet at Utskrivningsvesenets oppgaver skulle legges til en enhet i Forsvaret, innebar dette at forvaltningen av de utskrivningspliktige og vernepliktige ikke lenger skulle forvaltes uavhengig av Forsvaret.

Det ble imidlertid uttalt i forbindelse med at Utskrivningsvesenet ble underlagt Forsvaret, at Forsvaret skulle styres gjennom lover og regler.»

Samordningen i 1991 innebar at Forsvaret også fikk ansvaret for forvaltningen av alle utskrivningspliktige, også de som ikke skulle gjøre tjeneste i Forsvaret. Vernepliktsverket ble opprettet direkte under forsvarssjefen som den enheten i Forsvaret som skulle stå for den samordnede vernepliktsforvaltningen. Dette ble tatt inn i vernepliktsloven §§ 22 og 23.

Videre er det i høringsnotat uttalt at:

«Siden 1991 har Forsvaret selv ført kontroll med forvaltningen av de vernepliktige uten at dette har vært problematisk. Behovet for en uavhengig vernepliktsforvaltning synes ikke lenger å være relevant. Forsvarets personell- og vernepliktssenter har stort fokus på forsvarlig forvaltning av de vernepliktige. Utskrivningspliktige og vernepliktige kan søke fritak på grunn av overbevisningsgrunner, og eventuelle avslag kan påklages til Justis- og beredskapsdepartementet. Utover dette finnes det også eksterne tilsynsmyndigheter som holder oppsyn med Forsvaret og vernepliktsmyndigheten. Ombudsmannen for Forsvaret fører i tillegg kontroll med Forsvarets forvaltning av vernepliktige og personell i Forsvaret. Ombudsmannen kontrollerer og rapporterer årlig om Forsvarets virksomhet i sin rapport til Stortinget, Dok. 5. Denne omfatter blant annet forvaltningen av de vernepliktige. Departementet mener at Forsvarets personell- og vernepliktsforvaltning ikke har en forvaltningsmessig uavhengig rolle fra Forsvaret.

Departementet kan heller ikke se at det er nødvendig å videreføre bestemmelsen om hvilken enhet i Forsvaret oppgavene til vernepliktsforvaltningen skal plasseres i. Det er Forsvarets oppgave å forvalte de vernepliktige på en forsvarlig måte og sikre en effektiv forvaltning av de vernepliktige. Selv om verneplikten er en inngripende plikt for norske statsborgeres rettsstilling, kan departementet ikke se at det bør fremgå av loven hvilken enhet i Forsvaret som skal ha ansvaret for vernepliktsforvaltningen og at forvaltningen skal legges direkte under forsvarssjefen.»

Departementet foreslo i høringsforslagets § 5 andre ledd å omformulere heimevernloven § 1 om at Heimevernets primære oppgave er å verne om heimtrakten. Dette ble begrunnet slik:

«En videreføring av dette begrepet vil, etter departementets vurdering være en begrensende faktor i fremtidig rekruttering, styrke-

produksjon, innretning og anvendelse av HVs struktur. Vi foreslår derfor i andre ledd første punktum å erstatte «vern av heimtrakten» med «Heimevernet har lokalt territorielt ansvar og skal delta i territoriale operasjoner som en del av nasjonale fellesoperasjoner».

Departementet foreslo videre at Heimevernets organisering i råd, utvalg og kommunale nemnder skulle fremgå av loven. I dag fremgår det av heimvernforskriften hvilke råd og nemnder som er opprettet, og om deres virksomhet. Dette er Landsrådet for Heimevernet, distriktsråd, områdeutvalg og kommunale heimevernsmemner. Rådene og utvalgene skal sikre samvirke mellom Heimevernet og det sivile samfunnet. Departementet foreslo å erstatte «samvirke» med «samarbeid». Endringen innebærer ingen materiell endring. Departementet foreslo en forskriftshjemmel i andre ledd andre punktum som skal regulere rådernes og nemndenes virksomhet.

6.4.3 Høringsinstansenes syn

Forsvaret mener at § 5 bør omformuleres. *Forsvaret* har bemerket at definisjonen av Forsvaret i høringsforslaget første ledd er for snever. Forsvaret består av mer enn bare forsvarsgrenene og Heimevernet. I tillegg til forsvarsgrenene kommer HV, fellesinstitusjonene og spesialstyrkene. *Forsvaret* foreslår at «fellesinstitusjoner» tilføyes i første ledd. *Forsvaret* viser til heimevernloven § 1 som beskriver at Heimevernet fortrinnsvis skal delta i vern av Heimtrakten. Forsvaret mener at høringsforslaget innebærer at Heimevernet står friere til å disponere personellet i styrkestrukturen etter behov. *Forsvaret* uttaler:

«HV ser fordelene med at man ikke har den sterke bindingen som ligger i dagens lovtekst «...skal fortrinnsvis delta i vernet av heimtrakten...». HV foreslår i pkt 2.2 (se under) et tillegg i teksten til § 5 i den nye loven. HV foreslår følgende endring i § 5: «Heimevernet ... vil normalt operere lokalt, og skal innrettes mot territoriale operasjoner som en del av nasjonale fellesoperasjoner.»

Befalets Fellesorganisasjon mener også at definisjonen av Forsvaret er for snever.

Tillitsmannsorganisasjonen for Forsvaret har følgende merknad til § 5:

«Det kan synes rigid at HVs struktur fortsatt skal være bestemt i lov, når vi vet at Forsvarets

behov for å kunne omorganisere seg for å møtetidens krav til et velfungerende forsvar. Vi spør derfor om ikke også beslutningsmyndigheten omkring HVs struktur skulle vært delegert til departementet.»

Landsrådet for Heimevernet, LO og Kvinners Frivillige Beredskap er uenig i høringsforslaget § 5 andre ledd. Landsrådet for Heimevernet har uttalt om § 5:

«Gammel tekst i HV-lovens § 2» Heimevernets organisasjon og dets innpassing i Forsvaret fastsettes av Kongen med Stortingets samtykke» er fjernet i den nye loven. Vi kan ikke finne at dette er nærmere grunnlagt i forslaget eller høringsnotatet. Organiseringen av heimevernsdistriktene har ikke bare betydning for forsvarsevnen, men også for den sivile beredskap ved kriser og større ulykker. Landsrådet er sterkt uenig den materielle endringen at kompetansen skyves fra Stortinget til regjeringen når det gjelder Heimevernets organisatoriske struktur

[...]

Heimevernets egenart bygger på at det er lokalt rekruttert, lokalt organisert, lokalt trent, lokalt oppsatt og løser oppdragene lokalt. Gammel tekst, Heimevernet skal fortrinnsvis delta i vernet av heimtrakten, er byttet ut med «lokalt territorielt ansvar og skal delta i territoriale operasjoner». Heimtrakten er et begrep som i langt større grad assosieres med et lokalforsvar enn det fleksible «lokalt territorielt ansvar». Heimevernets forankring lokalt og med lokale sivile myndigheter, foreninger, næringsliv og innbyggere er selve hjørnesteinen for organiseringen og virke. Landsrådet mener at ved å fjerne den gamle lovteksten svekkes prinsippet om den lokal forankringen av Heimevernet.

Forslag til ny lovtekst: *Heimevernet skal fortrinnsvis delta i vernet av heimtrakten, og skal kunne delta i territoriale operasjoner som del av nasjonale fellesoperasjoner.»*

LO har følgende merknad til § 5:

«Heimevernets identitet er uløselig knyttet til forsvar av heimtraktene. Selv om begrepet heimtraktene ikke kan entydig defineres er begrepene Heimevernet og heimtraktene med å definere Heimevernet også som en lokal ressurs. *LO* kan ikke se at dette ivaretas i forslaget til ny lov. Forslagets § 5 bør videreføre Heime-

vernslovens bestemmelse i § 1 siste punktum «Det skal fortrinnsvis delta i vernet av Heimtrakten».

Kvinnens Frivillige Beredskap har kommet med følgende merknad til § 5:

«Vi ser at heimevernslovens § 2.1., «Heimevernets organisasjon og dets innpassing i Forsvaret fastsettes av Kongen med Stortingets samtykke» er foreslått fjernet uten nærmere begrunnelse (?)».

KFB mener at denne grunnleggende bestemmelsen bør videreføres på det beslutningsnivået lovparagrafen ligger i dag, da den omfatter HVs organisatoriske struktur. Hvilket ikke bare er av betydning for forsvarsevnen, men også for den sivile beredskap ved kriser og større hendelser.

§ 5. «Organisering av Forsvaret» Departementet foreslår at dagens ordlyd «Heimevernets primære oppgave er å verne om heimtrakten» ikke videreføres, da dette begrepet vil være en begrensende faktor i fremtidig rekruttering, styrke produksjon, innretning og anvendelse av HV-strukturen.

Det foreslås i stedet at «vern av heimtrakten» erstattes med «HV har lokalt territorielt ansvar og skal delta i territoriale operasjoner som en del av nasjonale fellesoperasjoner».

KFB har forståelse for førstnevnte argument, ikke minst som følge av ulik befolkningstetthet, spesielt i nord, men finner det svært viktig at også HVs egenart om lokal organisering og lokalt virke ivaretas. Vi er av den oppfatning at foreslåtte ordlyd vil svekke den lokale forankring av HV. KFB ønsker dessuten å beholde ordet «heimtrakten», da dette er et begrep som oppfattes å ha en større grad av nærhet og dermed bedre dekke hva HVs primære oppgave er.

KFB mener at følgende formulering vil kunne gi en dekkende beskrivelse:

«HV skal primært delta i vernet om heimtrakten, men også kunne delta i territoriale operasjoner som en del av nasjonale fellesoperasjoner».

Vi ser for øvrig at Forsvarsdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet allerede har tatt i bruk det foreslåtte begrepet, «HV utøver det lokale territoriale ansvaret...», på side 44 i «Støtte og samarbeid – En beskrivelse av totalforsvaret i dag», som kom ut tidligere i år. KFB håper imidlertid at det ikke er normgivende for lovteksten.»

6.4.4 Departementets vurdering

Ingen av høringsinstansene har hatt merknader til forslaget om ikke å videreføre bestemmelsene om vernepliktsforvaltningens rolle, oppgaver og plassering i Forsvaret.

Forsvaret og Befalets Fellesorganisasjon mener at høringsforslaget til § 5 første ledd er for snever i beskrivelsen av Forsvaret. *Forsvaret* mener at også Forsvarets fellesinstitusjoner bør være med i beskrivelsen av Forsvarets organisering. Departementet er enig i dette og foreslår å ta inn «og fellesinstitusjoner». Departementet bemerker at Forsvaret består av mange avdelinger (fellesinstitusjoner), men at det ikke er hensiktsmessig å ha med en oppramsing av disse. Formålet med bestemmelsen er å gi leseren en introduksjon til Forsvarets overordnede organisering. Det er viktig å nevne forsvarsgrenene fordi militært tilsatte er tilsatt i grad i forsvarsgren. I tillegg er det enkelte bestemmelser som bare gjelder for tjenestepliktige i Heimevernet.

Departementet viser til *Landsrådet for Heimevernets* innspill om at heimevernloven § 2 ikke videreføres og at kompetansen til å fastsette Heimevernets struktur flyttes fra Stortinget til regjeringen. Det er ikke nødvendig å regulere organiseringen av Heimevernet i lovs form. Organiseringen av Heimevernet har til nå vært bestemt av Stortinget gjennom ulike stortingsdokumenter og heimevernforskriften. Departementet har ikke vurdert hvordan Heimevernet bør organiseres eller om det bør gjøres endringer i organiseringen i dette arbeidet. Formålet har vært å forenkle og oppdatere regelverket. Dette innebærer at gjeldende heimevernlov § 2 som fastslår at Stortinget bestemmer hvordan Heimevernet skal organiseres og at Heimevernet skal opprettes med råd, utvalg og nemnder videreføres i ny lov. Selv om Heimevernets organisering har blitt endret siden 1946, har ikke dette skjedd ofte. Departementet mener at det er ryddig og gir mer forutsigbarhet hvis det Stortinget har bestemt fremgår i loven og ikke som i dag i ulike stortingsdokumenter. Departementet kan ikke se hvordan dette kan medføre at Heimevernet er mer utsatt for strukturendringer, når strukturen lovfestes i motsetning til i dag.

Departementet foreslo i høringsforslaget å ta inn «kommunale heimevernemndene» i høringsforslagets § 5 andre ledd. Dette fremgår i dag av heimevernforskriften. Heimevernloven i dag sier at «Kongen med Stortingets samtykke oppretter råd og nemnder». En nærmere presisering er ikke gitt. I heimevernloven § 29 andre ledd er «lokale heimevernemnder» benyttet. En arbeidsgruppe, ledet

av Forsvarsdepartementet, med deltakere fra Forsvaret og Landsrådet for Heimevernet, anbefalte i februar 2016 at heimevernsnemdene bør etableres på distriktsnivå. Det er ikke hensiktsmessig å ha heimevernsnemnder i hver kommune. Det er i dag 428 kommunale heimevernsnemder med 2140 rådsmedlemmer. De kommunale heimevernsnemdene består av kommunalt oppnevnte representanter og representanter fra politiet. Det er ikke lenger et Heimevernsområde i hver kommune, den lokale lensmannen er lagt ned, det har blitt færre og større politidistrikter og de kommunalt oppnevnte representantene, spesielt i de folkerike kommunene, har liten lokalkjennskap til befolkningen. Oppgavene til heimevernsnemdene er i praksis redusert til en formell godkjenning av politiets datalister vedrørende vandelsattester. Departementet foreslår derfor at heimevernsnemdene etableres på distriktsnivå, i samsvar med arbeidsgruppas anbefaling. Heimevernsnemdene på distriktsnivå skal bestå av representanter fra distriktet, politiet og folkevalgte på kommunenivå. Tiltaket vil være et bidrag til regjeringens arbeid for avbyråkratisering og effektivisering av statsforvaltningen.

Departementet viser også i denne sammenheng til *Tillitsmannsorganisasjonen for Forsvarets innspill*. Departementet foreslår at ordlyden skal være «heimevernsnemdene» i forslaget til § 5 andre ledd andre punktum.

Landsrådet for Heimevernet, LO og Kvinners Frivillige Beredskap mener forslaget om å endre ordlyden i heimvernloven § 1 andre punktum og fjerne begrepet «heimtrakten» vil svekke den lokale forankringen til Heimevernet.

Heimevernet ble opprettet etter andre verdenskrig etter svensk og britisk forbilde. Departementet mener at Heimevernets organisering i dag og Heimevernets utvikling gjør at gjeldende ordlyd ikke er dekkende.

Bakgrunnen for organiseringen fremgår av Innst. S. nr. 235 (1953), jf. St.prp. nr. 90 (1953), her viste Stortinget bl.a. til departementets uttalelse om tillitsmannsutvalgene: «Etter utvalgets oppfatning har ordningen virket godt og den betyr en styrkelse av HVs organisasjon samtidig som rådene danner et verdifullt bindeledd med de sivile organisasjoner og det sivile liv for øvrig. Utvalget mener det ikke bør foretas endringer i ordningen med tillitsmannsutvalgene og rådene.»

Komiteen sluttet seg til departementets uttalelse og pekte på at det er nettopp de sivile innslag gjennom tillitsmannsutvalg og råd som har bidratt til økt forståelse og interesse for vårt lands forsvarsarbeid langt utover Heimevernets ramme.

Heimevernets rolle og oppgaver har etter dette endret seg og utviklet seg over tid.

Ved behandlingen av Innst. S. nr. 342 (2000–2001), jf. St.prp. nr. 45 (2000–2001) fastslo en enstemmig forsvarskomite at Heimevernet var en del av det territoriale landforsvaret. Territorielt ansvar i denne forbindelse innebar i praksis at distriktsstabene skulle ivareta den operative planleggingen som tidligere lå under Hærens territoriale regimenter. Distriktene skulle utarbeide planer og kunne lede operasjoner i fred, krise og krig innenfor eget kommandodistrikt med egne og tildelte styrker. Den lokale tilknytningen ble bevart gjennom organiseringen i HV-områder.

Fra å være et statisk lokalforsvar, er HV i dag en moderne militær kapasitet med landsdekkende mobile kapasiteter og med ansvar for å planlegge beredskap og innsats over hele landet. Ved behandlingen av Innst. S. nr. 234 (2003–2004), jf. St.prp. nr. 42 (2003–2004), sluttet Stortinget seg til regjeringens forslag om å gjennomføre en kvalitetsreform i HV med utvikling av styrker på høy beredskap – Innsatsstyrker. Heimevernet ble modernisert, og fikk utvidet oppdragsportefølje med blant annet spesielle oppdrag som forsterket grensevakt, styrkebeskyttelse, sikring av nasjonale styrker og mottak av allierte forsterkninger. Frivillige i Heimevernet kunne etter dette også benyttes i internasjonale operasjoner. Det ble også besluttet å etablere 13 nye Heimevernsdistrikter som erstatning for de 18 eksisterende. Med dette fjernet Heimevernet seg ytterligere fra å bare skulle verne om heimtrakten til å også bli en nasjonal ressurs.

I langtidsplanen for 2009 til 2012 (St.prp. nr. 48 (2007–2008), jf. Innst. S. nr. 318 (2007–2008)) ble antall distrikter ytterligere redusert til 11. Dette førte til ytterligere utvidet territorium og ansvarsområder for det enkelte distrikt. I gjeldende langtidsplan (Prop. 73 S (2011–2012)), jf. Innst. 388 S (2011–2012) skal Heimevernet gjennom sin regionale forankring og lokale kjennskap videreutvikle evnen til nasjonal krisehåndtering og oppdrag innenfor sivilt og militært samarbeid.

Departementet mener at utviklingen viser at dagens ordlyd ikke lenger er dekkende for hva som er Heimevernet primære oppgave og formål. En videreføring av dagens ordlyd vil være en begrensende faktor i fremtidig rekruttering, styrkeproduksjon, innretning og anvendelse av HVs struktur. Departementet opprettholder høringsforslaget til § 5, men tar inn «og fellesinstitusjoner» i første ledd. Departementet er av den oppfatning at Heimevernets identitet ikke vil bli svekket med denne endringen.

7 Verneplikten

7.1 Hvem som har verneplikt i fred og i krig

7.1.1 Gjeldende rett

Vernepliktsloven § 3 regulerer hvem som er vernepliktig i Norge. Verneplikten omfatter norske borgere mellom 19 og 44 år som er utskrevet, det vil si klassifisert som tjenestedyktige. Utenlandske statsborgere kan også pålegges verneplikt i Norge etter § 3 andre ledd. Vernepliktsloven § 3 første ledd ble endret ved behandlingen av Ot.prp. nr. 45 (1975–76) Om endringer i lov av 17. juli 1953 nr. 29 om verneplikt (Nedsettelse av vernepliktsalderen m.m.). Vernepliktsalderen ble senket med ett år, og har stått uendret siden. Vernepliktsloven § 3 første og andre ledd ble endret i forbindelse med innføring av allmenn verneplikt, jf. Prop. 122 L (2013–2014). Kvinner som er født før 1. januar 1997 har ikke en verneplikt, men kan etter frivillighet pålegges tilsvarende tjenesteplikt som vernepliktige, jf. vernepliktsloven § 50 a.

Personer med dobbelt statsborgerskap kan også bli pålagt verneplikt, så lenge konvensjon med den staten vedkommende er statsborger i, ikke er til hinder for det, jf. vernepliktsloven § 3 første ledd andre punktum og andre ledd. Konvensjonene regulerer i hovedsak at man ikke kan kalles inn til førstegangstjeneste i fred, dersom man allerede har utført tilsvarende tjeneste i det landet man er statsborger i. Prinsippet om at utenlandske statsborgere kan pålegges verneplikt i Norge når de hører hjemme i Norge, ble videreført i vernepliktsloven i 1953. Det forutsettes også her at konvensjon med den andre staten ikke er til hinder for slik verneplikt. Det følger av forarbeidene at det kreves en «viss fast tilknytning til og samhørighet med Norge», jf. Innst. 21. desember 1951 fra komiteen til utkast til ny vernepliktsloven og heimevernlov. Nærmere bestemmelser og vilkår for utenlandske statsborgere er gitt i vernepliktforskriften §§ 2-4 til 2-8. Utenlandske statsborgere kan heller ikke pålegges verneplikt i Norge hvis Norge er i krig med det landet vedkommende er statsborger i. Norge har inngått konvensjoner som begrenser verne-

plikten eller plikten til å gjøre militærtjeneste, med ca. 20 land.

Etter vernepliktsloven § 3 tredje ledd utgjør alle vernepliktige som er født i samme år, en årsklasse.

Etter vernepliktsloven § 3 fjerde ledd er ordnerte prester i statskirken og prester og forstandere i registrerte trossamfunn fritatt fra verneplikt. De som har gjennomført førstegangstjeneste er likevel pliktige til å gjøre tjeneste som feltprester eller forstandere i Forsvaret. Nærmere bestemmelser er gitt i vernepliktforskriften §§ 2-11 til 2-19 og i tjenesteordning for feltprester som er fastsatt i kongelig resolusjon 10. april 2015.

Bestemmelser som gjelder omfanget av verneplikten i krig eller når krig truer, finnes i ulike bestemmelser i vernepliktsloven og heimevernloven. Det følger av vernepliktsloven § 4 første ledd at Kongen i krig eller når krig truer, kan bestemme at verneplikten kan utvides til å gjelde fra den dagen i utskrivningsåret vedkommende fyller 18 år. Tilsvarende følger av heimevernloven § 4 tredje ledd. I krig har enhver under vernepliktig alder som er kjent tjenestedyktig for heimevernstjeneste, tjenesteplikt i Heimevernet fra og med fylte 18 år.

Vernepliktsloven § 5 første og andre ledd gir bestemmelse om at det i krig eller når krig truer, kan settes opp krigsforsterkning. I denne er alle tjenestedyktige, som ikke tilhører de faste oppbud, tjenestepliktige fra og med den dag de fyller 18 år til og med det år de fyller 55 år. I den utstrekning det er nødvendig kan tjenestepliktige i krigsforsterkningen, med den begrensning som Grunnloven § 25 fastsetter, brukes til utfylling av de faste oppbud.

Kongen med Stortingets samtykke kan etter vernepliktsloven § 5 tredje ledd, gi nærmere regler om tjenesten, blant annet om fritak på grunn av tjeneste i Heimevernet, politiet eller Sivilforsvaret eller annet krigsviktig eller samfunnsviktig arbeid.

De begrensningene som gjelder etter vernepliktsloven § 3 første ledd annet punktum, annet og fjerde ledd gjelder tilsvarende for tjeneste i krigsforsterkningen.

Det følger av vernepliktsloven § 20 femte ledd at i krig eller når krig truer, kan Kongen gi nærmere regler om utskrivningen, og om at utskrivningsplikten også skal omfatte enhver utenfor riket. Bestemmelser om gjennomføring av sesjon i krig og ved andre særlige forhold er gitt i vernepliktsloven § 26 andre ledd og i § 34 andre ledd.

Det følger av vernepliktsloven § 30 tredje ledd andre punktum at Kongen i krig eller når krig truer, kan gi bestemmelser om fornyet legeundersøkelse og utskrivning av de som tidligere er kjent udyktige.

Vernepliktsloven § 39 første ledd tredje punktum gir en bestemmelse om at i krig eller når krig truer, kan Kongen med Stortingets samtykke treffe bestemmelser om reiseforbud.

7.1.2 Høringsnotatet

Verneplikt i fred

Departementet foreslo i høringsnotatet å videreføre vernepliktsloven § 3 første, andre, og fjerde ledd, vernepliktsloven § 50 a første ledd og heimevernloven § 4 første ledd i forslag til § 6 om hvem som har verneplikt.

Departementet har i høringsnotatet begrunnet forslaget slik:

«Departementet viderefører i første ledd at verneplikten er en plikt personer som hovedregel har fra de er 19 til de er 44 år. I dag er du vernepliktig etter du er utskrevet. En forutsetning for å bli vernepliktig i fred er at personer blir vurdert som skikket for tjeneste i Forsvaret. Departementet foreslår derfor at personer er vernepliktig hvis de er skikket for tjeneste. Når verneplikten inntreffer får de en plikt til å tjenestegjøre i Forsvaret.

Begrepet «vernepliktig» brukes i vernepliktsloven og heimevernloven om de som har en verneplikt. Begrepet brukes også i andre lover. Bruken av begrepet er i enkelte tilfeller noe uklart, og ofte uten henblikk på hvem som er vernepliktige i følge vernepliktsloven § 3. Begrepet brukes i dagligtale også om personer uten verneplikt som frivillig har påtatt seg en tjenesteplikt, og om personer som avtjener førstegangstjeneste.

Med begrepet «verneplikt» forstås den plikten enhver norsk statsborger har til å verne om landet, jf. Grunnloven § 119, og den plikten som ligger til grunn for tjenesteplikt i Forsvaret for norske statsborgere mellom 19 og 44 år,

jf. vernepliktsloven § 3. Denne tjenesteplikten omfatter også tjeneste i Heimevernet, jf. heimevernloven § 4. Tilsvarende brukes begrepet om den plikt som kan pålegges utenlandske statsborgere som hører hjemme i Norge uten å være norske statsborgere.

Departementet har vurdert hvorvidt det vil være mer hensiktsmessig å bruke begrepet vernepliktig både for de plikter som er pålagt den enkelte i utskrivningsprosessen og de plikter som følger av tjenesteplikten. Dagens lov bestemmer at verneplikten først inntreffer det året du fyller 19. Hvis man definerer de som er utskrivningspliktige også som vernepliktige, vil dette utvide verneplikten til å gjelde alle fra 18 år. Departementet mener en slik endring vil forenkle regelverket uten store materielle endringer, men dette ligger utenfor mandatet til dette lovarbeidet.

Tjenestepliktige er de som skal gjøre tjeneste i Forsvaret som følge av at de skal avtjene verneplikten, personer som har inngått kontrakt med Forsvaret om å tjenestegjøre, og militært tilsatte på de vilkår som følger av loven. Departementet foreslår at begrepet «tjenestepliktig» brukes om alle som etter loven har en tjenesteplikt i Forsvaret i fred, krig og når krig truer. Bestemmelser om hva tjenesteplikten omfatter er gitt i kapittel 3 om tjenesteplikten for vernepliktige.

De foreslåtte endringene innebærer omformuleringer av gjeldende rett, men fører ikke til materielle endringer. Hensikten med omformuleringene er å tydeliggjøre hvem som har verneplikt i Norge, hvem som kan pålegges verneplikt og hvem som er fritatt for slik plikt. Vi ber høringsinstansene om å gi oss tilbakemelding på om dette vil bidra til å klargjøre innholdet i verneplikten.

Departementet har også forsøkt å klargjøre på hvilke vilkår utenlandske statsborgere og personer med dobbelt statsborgerskap har plikt til å avtjene verneplikt i Norge. Departementet foreslår at omfanget av verneplikten til norske statsborgere med dobbelt statsborgerskap, reguleres i andre ledd. Når utenlandske statsborgere kan pålegges verneplikt i Norge, reguleres i tredje ledd. I dag er vilkåret for at utenlandske statsborgere skal kunne pålegges verneplikt at de «hører hjemme i riket». Det fremgår av vernepliktforskriften § 2-5 at det må være sannsynlig at vedkommende vil bosette seg her i landet permanent eller for et lengre tidsrom. Departementet foreslår å erstatte «hører hjemme i riket» med «fast tilknytning til

Norge». Endringen innebærer ingen materiell endring.

Videre foreslår vi å erstatte «staten» med «Norge» eller «annet land» og «konvensjon» med «avtale» for å forenkle språket. Det benyttes mange navn på internasjonale avtaler, som for eksempel konvensjoner. Det er ingen faste regler for hvilke betegnelse som er korrekt (Fliflet, Grunnloven kommentarutgaver, 2005 s. 172).»

Departementet foreslo i høringsforslaget ikke å videreføre vernepliktsloven § 3 tredje ledd om at alle vernepliktige som er født i samme år, utgjør en årsklasse. Vernepliktsloven § 50 a første ledd om at kvinner født før 1. januar 1997 ikke har verneplikt, ble foreslått videreført i § 6 fjerde ledd.

I forslaget til § 6 femte ledd foreslo departementet en presisering for å tydeliggjøre at forstandere ikke kan bli pålagt tjeneste som prester. Dette ble begrunnet slik:

«Vernepliktsloven § 3 fjerde ledd innebærer i dag at en forstander i en moské skal gjøre tjeneste som prest, dersom denne forstanderen har gjennomført førstegangstjeneste. For å sikre at forstandere i ikke-kristne trossamfunn ikke skal kunne pålegges å gjøre tjeneste som prester i Forsvaret, foreslår departementet at dette kommer tydeligere frem. Forstander er et generelt begrep som kan brukes på alle religiøse ledere, uavhengig av hvilket trossamfunn de tilhører.

I sjette ledd foreslår departementet en hjemmel til å gi forskrift om vilkårene for verneplikten og om fritak for verneplikten. Nærmere bestemmelser om dette finnes i dag i vernepliktforskriften.»

Verneplikt i krig

Departementet foreslo at bestemmelser om omfanget av verneplikten i krig eller når krig truer, skulle reguleres i forslaget til § 16. I denne paragrafen videreføres vernepliktsloven §§ 20 femte ledd, 26 andre ledd, 30 tredje ledd, 34 andre ledd, 39 første ledd og heimevernloven §§ 4 tredje ledd og 6 andre ledd. Dette ble i høringsnotatet begrunnet slik:

«Departementet har valgt gjennomgående å videreføre begrepene «i krig eller når krig truer» i loven. I krigstidsbestemmelsene i vernepliktsloven, heimevernloven og militærnekteloven brukes formuleringer som «i krig eller

når krig truer», «hvis krig eller fare for krig inntrer», «der riket er i krig, krig truer eller rikets selvstendighet eller sikkerhet står i fare». Departementet har vurdert å endre disse begrepene, men kommet til at det krever et omfattende arbeid, der det kan være behov for et interdepartementalt samarbeid på beredskapslovgivningens område. Det henger blant annet sammen med at ordlyden i beredskapsloven § 3 har dannet «presedens» for utformingen av virkeområdet i en rekke andre lover, jf. NOU 1995: 31 «Beredskapslovgivningen i lys av endrede forsvars- og sikkerhetspolitiske rammebetingelser». Videre er krig både et folkerettslig og internrettslig begrep. Det som er krig etter folkerettslig forstand trenger ikke å være det etter intern rett og vica versa. Departementet mener endring av begrepsbruken i krigsbestemmelsene må gjøres i et eget arbeid ved en senere anledning.

Departementet foreslår å presisere innholdet i bestemmelsene. Kompetansen til å bestemme om verneplikten skal utvides i krig eller når krig truer er lagt til Kongen. Det fremkommer ikke av vernepliktsloven eller heimevernloven i hvilken form beslutningene om krig og når krig truer skal tas. Krigs- og beredskapsbestemmelser følger ofte av kongelige resolusjoner. En kongelig resolusjon kan vedtas, og først tre i kraft på et senere tidspunkt når Kongen bestemmer. Departementet foreslår at beslutninger etter § 16 må gjøres i forskrift. Dette vil gi større forutberegnelighet for borgerne. Det kan gjøres unntak fra formkravene til forskriftsform etter beredskapsloven. Det vil være naturlig at Kongen vedtar en forskrift, men som først trer i kraft i krig eller når krig truer.

Departementet foreslår at bestemmelser i vernepliktsloven § 4 første ledd og heimevernloven § 4 tredje ledd, videreføres i § 16 bokstav a. Tilsvarende foreslår departementet at bestemmelser om krigsforsterkingen i vernepliktsloven § 5, videreføres som bestemmelse om at Kongen i krig eller når krig truer kan gi forskrift om at verneplikten utvides til 55 år.

Etter vernepliktsloven § 5 tredje ledd kan Kongen med Stortingets samtykke gi regler om krigstjeneste og fritak fra krigstjeneste for de som inngår i krigsforsterkingen. § 5 må ses i sammenheng med vernepliktslovens § 17 første ledd hvor Kongen alene har myndighet til å fritta tjenesteppliktige fra styrkeoppbygging på grunn av sin sivile stilling eller kompetanse,

slik at de kan benyttes til annet samfunns viktig arbeid. Bakgrunnen for forskjellene i reglene om fritak for tjenesteplikt ved mobilisering og i krigsforsterkningen, er Forsvarets tidligere inndeling i oppbud, linjen og landvernet, og vekting av det som vil være mest samfunnsnyttig ved styrkeoppbygging.

Det forutsettes at det personellet som er styrkedisponert er øvd og trent til å utføre militære oppgaver. Ved styrkeoppbygging eller krig vil tjenestepliktige som er styrkedisponert ha stor verdi for Forsvaret. Det skal derfor meget tungtveiende grunner for at han eller hun får fritak fra tjenesten. Derimot kan en som ikke er styrkedisponert, men oppsatt i krigsforsterkningen, ha større verdi for samfunnet i annen samfunnsnyttig tjeneste, siden krigsforsterkningen kun er en reservestyrke til Forsvaret. Regler for fritak fra krigsforsterkningen bør derfor også ta hensyn til annen krigs- eller samfunnsnyttig virksomhet enn kun det militære forsvarets behov. Kompetansen for denne type vurderinger ligger hos Stortinget og derfor har bestemmelsen en forutsetning om Stortingets samtykke. Dette ble også omtalt i forarbeidene til vernepliktsloven, se Ot.prp. nr. 40 (1953):

«For disse sistes vedkomne [tjenestepliktige i vernepliktig alder] vil det bare unntaksvis bli tale om fritakelse for militær tjenesteplikt av hensyn til annen virksomhet. Derimot kan man ikke med samme selvfølgelighet si at væpnet tjeneste i krigsforsterkningen normalt må være prioritert fram for all annen tjeneste eller arbeide under krig. Departementet antar at det er naturlig at disse bestemmelser blir istandbrakt som et samlet hele under medvirkning av Stortinget, slik som også gjeldende lovs § 5 andre ledd påbyr.»

Departementet mener forslaget til § 31 om fritak for fremmøte på grunn av sivil stilling eller fagkyndighet i tilstrekkelig grad ivaretar vernepliktsloven § 5 tredje ledd.

Bokstav b i § 16 viderefører bestemmelsen i vernepliktsloven § 26 andre ledd og § 34 andre ledd. Etter § 16 bokstav b kan Kongen i forskrift gi bestemmelser om at vurdering av hvem som er skikket for tjeneste og hvem som skal kalles inn til tjeneste, kan gjøres på annen måte enn det som følger av forslaget til §§ 9 og 10.

Bestemmelsen i vernepliktsloven § 30 tredje ledd om at Kongen kan bestemme fornyet legek kontroll og utskrivning av de som tid-

ligere er kjent udyktige for tjeneste i Forsvaret, foreslås videreført i bokstav c.

I § 16 bokstav d foreslår departementet å videreføre at Kongen kan bestemme at utskrivningsplikten også skal gjelde norske statsborgere som er bosatt utenfor Norge, jf. vernepliktsloven § 20 femte ledd.

Bestemmelsen om at Kongen med Stortingets samtykke kan treffe bestemmelser om reiseforbud i vernepliktsloven § 39 første ledd, foreslås videreført i § 16 bokstav e. Departementet foreslår å endre dette til at Kongen har kompetanse til å gi bestemmelser i forskrift om illeggelse av reiseforbud.»

7.1.3 Høringsinstansenes syn

Forsvaret har kommet med innspill til strukturen i kapittel 2 og til §§ 6 og 16. *Forsvaret* bemerker følgende:

«Forslag til ny § 6 er plassert som første bestemmelse under kapittel 2 om «Verneplikten» og inneholder hovedregelen om at norske statsborgere som er skikket til tjeneste i Forsvaret, har verneplikt fra det året de fyller 19 år, til utgangen av det året de fyller 44 år. Imidlertid er det flere bestemmelser i samme kapittel som innebærer unntak fra dette (§§ 12, 13, 14 og 16). Med tanke på formålet med lovrevisjonen fremstår det mer hensiktsmessig å plassere disse bestemmelsene direkte etter § 6 slik at hovedregel og unntak fra denne lett kan sees sammen.

Forsvaret mener videre at høringsforslaget § 6 femte ledd bør endres til:

«Fritatt for verneplikt er ordinerte prester i Den norske kirke og prester og forstandere i registrerte tros- og livssynssamfunn. Dersom de har tjenestegjort i Forsvaret, er de etter nærmere bestemmelser av Kongen pliktige til å tjenestegjøre som tros- og livssynspersonell i Forsvaret».

Forsvaret mener også at heimevernloven § 25 bør videreføres.

Norske Reserveoffiserers Forbund har uttalt at de støtter at vernepliktsalderen beholdes.

Human-Etisk forbund har kommet med et generelt innspill til Forsvarets feltprestordning og forslaget til § 6 femte ledd. *Human-Etisk forbund* mener at religiøse fellesaktiviteter i Forsvarets

regi ikke kan videreføres. *Human-Etisk forbund* bemerker følgende:

«Samhold og stridsmoral må Forsvaret oppnå gjennom et felles verdigrunnlag, uten å anta at en retning innen kristendommen kan gjelde for alle. Å bruke kristendom som utgangspunkt for fellesskapsritualer må avvises i vårt stadig mer mangfoldige samfunn. Det må bli slutt på bønn på linje og obligatoriske feltgudstjenester.

Det er også problematisk at falne soldater nærmest «automatisk» får en kristen minneseremoni. Vi ber Forsvarsdepartementet undersøke hva som må til for å lovlig registrere livssynspreferanser i tilfelle dødsfall for soldater som ønsker det.

Hensikten med tilstedeværelse av livssynsbetjening i Forsvaret, må være å ivareta den enkeltes religiøse eller livssynsmessige behov.

[...]

Forsvarsdepartementet bør merke seg at de som ikke er tilknyttet noe tros- eller livssynssamfunn utgjør en stor og raskt økende gruppe. Antagelig gjelder dette særlig i de yngre aldersgruppene. Det er derfor heller ikke riktig å legge nominell oppslutning i befolkningen til grunn for dimensjonering av tilbudet om livssynsbetjening i Forsvaret.

Vi merker oss samtidig at antallet soldater er kraftig redusert de siste tiårene, mens antallet feltprester er omtrent uendret. Dette tilsier at det finnes ledig kapasitet til å foreta endringer på dette feltet. Samtidig må det klargjøres hva feltprestene skal gjøre, og hvilke oppgaver og ansvar de i dag har. Organisering av generelle velferdstilbud og soldatenes etikkundervisning bør ikke delegeres til feltprestene. Etikk er et selvstendig fagområde som ikke bør knyttes til en bestemt konfesjon. HEF mener departementet bør ta initiativ til en kartlegging av hvilke oppgaver institusjonsprestene i dag har, og se i hvilken grad allmennmenneskelige behov kan ivaretas uten å nødvendigvis knyttes opp til livssyn. Et tilbud kan f.eks. organiseres med filosofer og rådgivere med annen fagbakgrunn.

Deretter må den faktiske etterspørselen etter livssynsspesifikt personell (som prester, imamer osv.) være med på å dimensjonere tilbudet. Vi ser gjerne at soldater, når de møter til tjeneste, kan registrere sine livssynspreferanser (gjørne anonymt). Dette grepet kan gjøre tilbudet for forsvarets personell bedre for alle, og kan også ivareta de mange uten tilknytning til bestemte tros- eller livssynssamfunn.»

7.1.4 Departementets vurdering

Departementet er enig med *Forsvaret* om at de nevnte paragrafene også har en nær tilknytning til § 6 og kunne ha stått i tilknytning til denne paragrafen. Imidlertid er det mer hensiktsmessig å ha en kronologisk oppbygging av kapittelet. Dette innebærer at man første regulerer hvem som blir vernepliktig. Deretter særreglene om verneplikten. Departementet opprettholder høringsforslagets struktur til kapittel 2.

Departementet foreslår i tredje ledd å presisere at det også er et krav til at utenlandske statsborgere «oppholder seg i» Norge for at tilknytningskravet skal være tilstede.

Forsvaret har foreslått en endring i forslaget til § 6 femte ledd. Departementet er enig i at bestemmelsen bør endres til å omfatte «ordinerte prester i Den norske kirke og prester og forstandere i registrerte tros- og livssynssamfunn». Dette er nødvendig for at bestemmelsen skal være i samsvar med endringen av 21. mai 2012 i Grunnloven § 16 om religionsfrihet. Den norske kirke er ikke et registrert trossamfunn i lovens forstand, men et særskilt lovforankret kirkesamfunn, jf. lov om Den norske kirke. Den norske kirke må derfor nevnes særskilt.

Departementet bemerker at denne bestemmelsen inneholder to elementer. Det første er at geistlige er fritatt for verneplikt. Dette er et gammelt prinsipp som også følger av Norges folkerettslige forpliktelser om retten til tros- og livssynsutøvelse. Bestemmelsen omfatter alle prester fra Den norske kirke og prester og forstandere i registrerte tros- og livssynssamfunn. Det andre er plikten til å gjøre tjeneste som feltprest i Forsvaret. Departementet foreslår ikke å endre dette, men har foreslått en omformulering av gjeldende bestemmelse og foreslår at plikten til å gjøre tjeneste som feltprest skal fremgå av forskrift. Fritaket for verneplikt gjelder bare de geistlige som ikke tidligere er innkalt til tjeneste i Forsvaret. Dersom de kalles inn og starter sin tjeneste i Forsvaret før de ordineres eller tilsettes i geistlig tjeneste, har de plikt til å gjøre tjeneste som feltprest i Forsvaret når de er ordinert eller tilsatt som geistlige. Det bør i forskriften vurderes om «feltprest» bør erstattes med en annen betegnelse.

Departementet har videre merket seg innspillet fra *Human-Etisk forbund* og bemerker at departementet mener forslaget er i samsvar med retten til religionsfrihet etter Grunnloven og Norges internasjonale forpliktelser.

7.2 Innhenting av personopplysninger, opplysnings- og meldeplikt

7.2.1 Gjeldende rett

Utskrivning og opplysnings- og meldeplikt

Vernepliktsloven § 20 første og fjerde ledd gir bestemmelser om hvem som er utskrivningspliktige. I følge bestemmelsen er enhver som oppholder seg her i riket utskrivningspliktig fra 1. januar det året de fyller 18 år. De som da er utenfor riket, blir utskrivningspliktige straks de kommer hit. Tredje ledd ble tatt inn i vernepliktsloven ved behandlingen av Ot.prp. nr. 41 (2008–2009). Bestemmelsen definerer hva utskrivningsplikten innebærer. I Rt. 2005 s. 1775 la Høyesterett til grunn at utskrivning først og fremst tar sikte på fordeling av mannskaper til de forskjellige forsvarsgrener, våpenarter mv. Det er riktig at utskrivning er en forutsetning for fordeling av personell til tjeneste, men utskrivningen innebærer isolert sett innrulling av de utskrivningspliktige i Forsvarets verneplikts- og tjenesteregister, og klassifisering av de utskrivningspliktige for å fastslå deres tjenestedyktighet og øvrige forutsetninger for tjeneste. Det gis også bestemmelser om at de som ennå ikke er blitt utskrivningspliktige, kan tillates å bli utskrevet etter nærmere bestemmelser fastsatt av Kongen, men ikke tidligere enn fra 1. januar det året de fyller 17 år. I femte ledd gis det regler for utskrivningsplikten i krig eller når krig truer. Vernepliktsloven § 20 ble endret i forbindelse med innføring av sesjonsplikt for kvinner, jf. Ot.prp. nr. 41 (2008–2009).

I dag brukes begrepet utskrivningsplikt om de plikter man er pålagt før verneplikten inntreffer. Utskrivning innebærer innrulling, sesjon del 1, sesjon del 2 og klassifisering. Denne prosessen er en forutsetning for å bli vernepliktig.

Regler for innrulling av utskrivningspliktige er gitt i vernepliktsloven § 25, som sier at innrulling ikke foretas tidligere enn 1. januar året forut for utskrivningsåret, med mindre Kongen på grunn av særlige forhold har bestemt noe annet. De som blir utskrivningspliktige utenom normalalderen, skal innrulleres så snart som mulig. Innrulling omfatter innhenting av personopplysninger fra Det sentrale folkeregisteret, og kontroll av opplysningene mot andre offentlige registre. Formålet med innhenting er å identifisere personer som åpenbart ikke er egnet for tjeneste i Forsvaret. Forsvaret innhenter også opplysninger fra Førerkortregisteret (autosys), DSR (farlig last), NAV, Nasjonal sikkerhetsmyndighet, Straffe- og bøteregisteret, Passdata, Postens adresseregis-

ter, Helsepersonellregisteret, Sentralregisteret for sikkerhetsopplæring, Statens lånekasse for utdanning og Samordna opptak.

Vernepliktforskriften § 3-2 sier at de under vernepliktig alder, som etter søknad innvilges fremskutt tjeneste, blir vernepliktig fra og med fordelingen, men tidligst den dagen de fyller 18 år. I § 25 fremgår det at innrulling ikke foretas tidligere enn året før utskrivningsåret, som ifølge § 20 første ledd er det året de fyller 18 år. Bestemmelser om at alle utskrivningspliktige skal avgi en egenerklæring på sesjon 1, er gitt i § 27 andre ledd. Hensikten med denne egenerklæringen er å skaffe informasjon om den enkeltes helse, forutsetninger og interesser, som grunnlag for videre utvelgelser og oppfølging.

Bestemmelser om Vernepliktsverkets ansvar for å føre et verneplikts- og tjenesteregister er gitt i vernepliktsloven § 36. Nærmere bestemmelser om innhold og oppbevaring av opplysningene i registeret følger i dag av vernepliktforskriften. Av heimevernloven § 31 fremgår det at Kongen kan gi bestemmelser om rulleføring av heimevernsoldater. Rulleføringen er Forsvarets innhenting og behandling av personopplysninger og oppdatering av Forsvarets verneplikts- og tjenesteregister.

Det følger i dag av vernepliktsloven § 39 første ledd at Kongen kan bestemme at utskrivningspliktige og vernepliktige har en meldeplikt om flytting, bortreise, utvandring og mønstring i utenriks fart. Videre er det gitt hjemmel for Kongen til å fastsette nærmere bestemmelser om reiseforbud. Det følger av Grunnloven § 106 at enhver kan nektes å forlate landet hvis det er nødvendig for å avtjene verneplikten. I krig eller når krig truer kan det innføres utreiseforbud med Stortingets samtykke for utskrivningspliktige og vernepliktige og også personer fra 1. januar i det år de fyller 17. Paragraf 39 har til formål å forhindre at de som har tjenesteplikt i Forsvaret reiser ut av landet når det er behov for dem. Innføringen av et slikt forbud må anses som inngripende for friheten til borgerne. Bestemmelsen må ses i sammenheng med vernepliktsloven § 15. Utfyllende bestemmelser om flytting, utreisetillatelse og fast bosetting i utlandet finnes i dag i vernepliktforskriften kapittel 20. I vernepliktsloven § 39 andre ledd ligger det i dag en meldeplikt til politiet når man kommer tilbake til Norge etter utenriksfart. Det følger av heimevernloven § 24 bokstav a og b at vernepliktslovens bestemmelser får tilsvarende anvendelse.

Vernepliktsloven § 40 første ledd gir hjemmel til å kreve at personer i utskrivningspliktig eller vernepliktig alder ved personlig fremmøte eller skriftlig, skal gi alle opplysninger som er av betyd-

ning for utskrivningen og verneplikten deres. De kan også pålegges å dokumentere opplysningene og godtgjøre at de er korrekte. Hvem som kan kreve opplysningene fremlagt bestemmes av Kongen, jf. vernepliktsloven § 40 andre ledd første punktum. Det fremgår av vernepliktforskriften § 21-5 at blant annet Vernepliktsverket, oppsettende enheter, politi- og sivilforsvarsmyndigheter, øvrige offentlige myndigheter og private arbeidsgivere, jf. vernepliktsloven § 46 første ledd og norske utenriksstasjoner, kan kreve opplysningene fremlagt. Vernepliktsloven § 40 andre ledd siste punktum gir i tillegg til første punktum norske statsborgere som oppholder seg utenfor Norge adgang til å godtgjøre at deres vernepliktsforhold ikke er til hinder for et fortsatt opphold i utlandet ved utenriksstasjonene. Dette gjelder også ved innføring av nasjonalitetsprotokoll. Nasjonalitetsprotokoll opprettes i visse situasjoner for å registrere borgere i utlandet. Det følger av heimevernloven § 24 bokstav c at vernepliktslovens bestemmelser får tilsvarende anvendelse.

Vernepliktsloven § 42 har stått uendret siden vernepliktsloven trådte i kraft i 1953. Formålet med bestemmelsen er å sikre en effektiv gjennomføring av utskrivningen og tjenesteplikten. Utskrivningspliktige og vernepliktige skal når Forsvaret krever det skriftlig bekrefte mottak av innkallinger med videre. Overtredelse av bestemmelser kan medføre ileggelse av bøter, jf. vernepliktsloven § 48 nr. 3. Det følger av heimevernloven § 24 bokstav e at vernepliktsloven får tilsvarende anvendelse.

Vernepliktsloven § 43 første ledd presiserer at enhver har plikt til å påse at vedkommendes utskrivnings- og vernepliktsforhold kommer under behandling. De som ikke mottar for eksempel innkalling til sesjon 2 eller førstegangstjeneste, og burde ha skjönt at de skulle ha mottatt slik innkallelse, er forpliktet til å melde fra om dette til politiet eller Forsvarets personell- og vernepliktssenter, jf. vernepliktsloven § 43 andre ledd.

Etter militærnekterloven § 2 fjerde ledd kan personer som søker om fritak på grunn av overbevisningsgrunner, pålegges å møte personlig for å gi forklaring i saken. Dette gjelder i de tilfeller der søknaden ikke kan avgjøres på det foreliggende grunnlaget.

Opplysningsplikt for private og offentlige virksomheter

Vernepliktsloven § 46 gir bestemmelser om offentlige og private virksomheters plikt til å gi opplysninger som er av betydning for en persons utskrivnings- og tjenesteplikt til Forsvaret. I ver-

nepliktsloven § 46 første ledd står det at offentlige myndigheter og tjenestemenn, arbeidsgivere og fartøysførere, bestyrere og private lærestasjoner, ungdomshjem og sykehus, prester og forstandere i trossamfunn, plikter uten betaling å gi opplysninger, oppgaver og attestasjoner til bruk for utskrivning, rulleføring og innkalling til tjeneste om enhver mellom 17 og 45 år som er knyttet til dem eller registrert hos dem.

Av vernepliktsloven § 46 andre ledd fremgår det at enhver eier eller besitter av rom som er åpent for allmennheten og enhver fartøysfører, plikter å bistå med oppslag av kunngjøringer i anledning av utskrivning og verneplikt. Heimevernloven § 29 første ledd gir tilsvarende bestemmelser.

7.2.2 Høringsnotatet

Innhenting og behandling av personopplysninger

I høringsforslaget foreslo departementet ikke å videreføre begreper som utskrivning, klassifisering og innrulling. Departementet foreslo i høringsforslaget en paragraf om Forsvarets rett til å innhente og behandle personopplysninger. Bestemmelsen erstatter vernepliktsloven §§ 20 første til fjerde ledd, 22 nummer 1 og 25. Formålet er å gi klare og presise regler om plikten til å gi opplysninger og Forsvarets rett til å innhente opplysninger og oppdatere begrepene til å være i samsvar med dagens samfunn.

Forslaget til § 7 ble i høringsnotatet begrunnet slik:

«Innrulling er et begrep som er benyttet fra gammelt av fordi man ble innrullet i datidens hovedrulle. Forsvarets hovedrulle er i dag Forsvarets verneplikts- og tjenesteregister. Departementet mener at det er mer pedagogisk og i samsvar med dagens begrepsbruk å ikke videreføre begrepet innrulling. Innrulling innebærer at Forsvaret innhenter, registrerer og kontrollerer personopplysninger om norske borgere og om utenlandske statsborgere som oppholder seg i Norge.

I gjeldende rett heter det at innrulling ikke skal foretas tidligere enn året forut for utskrivningen. Det vil si at Forsvaret kan innhente og behandle personopplysninger fra det året de fyller 17 år. Forslag til § 7 gir Forsvaret en rett til å innhente opplysninger om norske statsborgere, og om utenlandske statsborgere som oppholder seg i Norge fra det året de fyller 17 år.

I vernepliktsloven § 46 er Forsvarets rett til å innhente opplysninger fra offentlige myndigheter og tjenestemenn m. m begrenset til å gjelde personer mellom 17 og 45 år.

Forsvaret har også behov for å innhente opplysninger om personer etter at de har fylt 45 år. Det foreslås derfor ikke en absolutt begrensning, men opplysningsplikten er begrenset til å gjelde nødvendige opplysninger som Forsvaret har behov for. Formålet med å innhente opplysningene er å avklare om personer er skikket til tjeneste, å innkalle personer til tjeneste og å holde verneplikts- og tjenesteregisteret oppdatert. Personopplysningsloven § 11 bokstav e sier at den behandlingsansvarlige skal sørge for at personopplysningene som behandles er korrekte og oppdaterte.

For å kunne oppdatere sine registre, trenger Forsvaret også opplysninger om personer

- over 55 år ved inngåelse av kontrakt om tjeneste i Heimevernet
- mellom 55 og 60 år for oppfølging av militært tilsatte
- mellom 55 og 70 år for oppfølging av sivilt tilsatte i Forsvaret
- over 55 år for kontroll av personer som frivillig melder seg til tjeneste i Forsvaret i krig eller når krig truer

Departementet mener videre at rulleføring kan sidestilles med behandling av personopplysninger. Bestemmelsen i vernepliktsloven og heimevernloven om rulleføring er ivaretatt i § 7 om innhenting og behandling av personopplysninger.

Departementet foreslår å videreføre forskriftsbestemmelsene i tredje ledd. Vi foreslår også at forskriftskompetansen delegeres til departementet.»

Opplysningsplikt og meldeplikt

I høringsforslagets § 8 foreslår departementet å regulere opplysningsplikten og meldeplikten til Forsvaret. Paragrafen erstatter vernepliktsloven §§ 27 andre ledd, 39 første ledd første og andre punktum, 42 første ledd, 43, heimevernloven § 24 bokstav a til c og bokstav e og militærnekte-loven § 2 fjerde ledd. Departementet har foreslått å ikke videreføre § 39 første ledd om tillatelse til mønstring i utenriksfart, meldeplikten til politiet i § 39 andre ledd og § 40 andre ledd andre punktum om nasjonalitetsprotokoll og utstedelse av pass. Departementet har i høringsnotatet begrunnet forslaget slik:

«Innholdet i vernepliktsloven § 43 første ledd foreslås videreført i § 8 første ledd, men ordlyden foreslås endret for å gjøre det enklere å forstå hva som ligger i meldeplikten. Departementet foreslår å klargjøre plikten til å gi og utlevere opplysninger som kan ha betydning for at Forsvaret kan avgjøre om en person er vernepliktig, og om vedkommende kan tjenestegjøre i Forsvaret. Det vil være opp til Forsvaret å bestemme hvilke opplysninger som har betydning for verneplikten. I samsvar med foreslåtte begrepsbruk foreslås det å presisere at opplysningene skal være av betydning for personens verneplikt fra det året de fyller 17 til 55 år. Opplysningsplikten må gjelde fra 17 år til 55 år, fordi dette er i samsvar med når Forsvaret starter innhenting av opplysninger for å kartlegge om personer kan bli vernepliktige, og hvor lenge verneplikten kan vare.

Departementet mener at egenerklæringen i dagens sesjon del 1, er en del av prosessen for å innhente personopplysninger om de utskrivningspliktige, og må sees i sammenheng med de øvrige personopplysningene som legges til grunn for å selekere de som antas å være egnet for tjeneste i Forsvaret. Plikten til å svare på egenerklæringen omfattes av bestemmelsene om opplysningsplikt og meldeplikt i § 8. Bestemmelsen om todelt sesjon kom inn i forbindelse med at kvinner fikk sesjonsplikt. Departementet foreslår at den todelte sesjonsordningen slik den fremgår av loven ikke videreføres. Opplysningene som innhentes gjennom egenerklæringen skal fortsatt brukes som grunnlag for videre utvelgelse og oppfølging av de personene som anses best egnet til tjeneste i Forsvaret, uten at dette inngår som en del av sesjonen. Endringen innebærer ingen materiell endring.

Departementet mener det er pedagogisk riktig å samle alle bestemmelsene som gjelder opplysningsplikt og meldeplikt i en bestemmelse, vi foreslår derfor at militærnekte-loven § 2 fjerde ledd videreføres i § 8 første ledd tredje punktum.

I dag mottar ikke politiet henvendelser vedrørende vernepliktsforhold. Slike henvendelser må gå til Forsvaret. Forsvarets personell og vernepliktssenter vil være den enheten i Forsvaret som skal motta slike henvendelser, men det bør være tilstrekkelig at det fremgår av loven at melding skal gis til Forsvaret.

Vernepliktsloven § 42 første ledd er videreført i § 8 andre ledd. Vi har presisert at det er Forsvaret som kan kreve bekreftelse på mot-

tatte innkallinger med videre av personer mellom 17 og 55 år.

Bestemmelsen om meldeplikt ved reise, flytting og utvandring i vernepliktsloven § 39 første ledd første og andre punktum videreføres, men departementet foreslår enkelte endringer for å gjøre bestemmelsen tidsrelevant. Mønstring i utenriksfart foreslås fjernet. Forsvaret vil i dag få opplysninger om flytting fra folkeregisteret. Siden departementet foreslår at opplysningsplikten skal være fra 17 år, er tillegget i vernepliktsloven § 39 første ledd tredje punktum [siste ledd] ikke lenger nødvendig. Departementet foreslår i tredje ledd at Forsvaret kan pålegge personer som kan bli innkalt en meldeplikt, hvis de skal flytte eller oppholde seg utenfor Norge i mer enn to måneder. Dette er i samsvar med vernepliktforskriften kapittel 20. Bestemmelser om reiseforbud i krig eller når krig truer, foreslås videreført i forslaget til § 16.

Som det fremgår av forarbeidene fra 1953, kan det kunne bli nødvendig i krig eller ved fare for krig, å utskrive også nordmenn som oppholder seg i utlandet. Departementet foreslår derfor å videreføre bestemmelsen som gir Kongen hjemmel til å gi bestemmelser om hvilke personer og institusjoner som kan kreve opplysningene og klargjøre at disse skal gis i forskrift, men vi foreslår å endre personer og institusjoner til «private og offentlige virksomheter i Norge og norske virksomheter i utlandet». Vernepliktsloven § 40 andre ledd andre punktum gir i tillegg til første punktum, adgang til at også norske statsborgere som oppholder seg utenfor Norge kan godtgjøre at deres vernepliktsforhold ikke er til hinder for et fortsatt opphold i utlandet ved utenriksstasjonene. Dette gjelder også ved innføring av nasjonalitetsprotokoll. Dette er en protokoll som opprettes i visse situasjoner for å registrere norske borgere i utlandet. Vernepliktsloven § 40 andre ledd andre punktum dekkes delvis av første punktum. Departementet kan i utgangpunktet ikke se at dette har noen relevans i dag, men mener uansett at det ikke er naturlig å regulere dette i denne loven. Vernepliktsloven § 40 andre ledd andre punktum foreslås derfor opphevet. Forskriftsbestemmelsen om muntlig forklaring i militærnekteklagen § 2 foreslås videreført i § 8 fjerde ledd.

Vernepliktsloven § 39 andre ledd foreslås ikke videreført. Dette praktiseres ikke i dag.»

Offentlige og private virksomheters opplysningsplikt

Departementet foreslo å videreføre vernepliktsloven § 46 første ledd i høringsforslagets § 59. Departementet foreslo også å utvide opplysningsplikten til å gjelde personer over 45 år. Forslaget ble i høringsnotatet begrunnet slik:

«Vernepliktsloven § 46 gjelder plikten som offentlige og private virksomheter har til å gi opplysninger som er av betydning for en persons utskrivnings- eller tjenesteplikt.

Departementet foreslår å utvide denne plikten til å gjelde alle personer fra de fyller 17 år. Aldersbegrensningen som gjelder i dag, personer fra 17 til 45 år, medfører at Forsvaret ikke har mulighet til å oppdatere sine registre slik de er forpliktet til etter blant annet personopplysningsloven. Forsvaret har et behov for å kunne innhente opplysninger, som er relevante for gjennomføring av utskrivning og innkalling til tjeneste fra personer, også etter de er fylt 45 år. Dette fordi personer over 45 år fortsatt kan være tjenestepliktige, se punkt 7.3.3. Opplysningsplikten er begrenset til å gjelde nødvendige opplysninger som Forsvaret har behov for. Dette fremgår av forslag til § 7. Forsvaret kan bare innhente opplysninger som er nødvendige for å avklare om personer er skikket til tjeneste, for å kunne innkalle personer, og for å holde verneplikts- og tjenesteregisteret oppdatert.

Departementet foreslår at vernepliktsloven § 46 første ledd videreføres med små språklige endringer. I tillegg foreslås det at opplistingen i første ledd endres til «offentlige myndigheter, arbeidsgivere, utdannings- og helseinstitusjoner, prester og forstandere i tros- og livssynssamfunn». Departementet mener at det ikke er nødvendig å angi i detalj hvem som har plikt til å gi opplysninger til Forsvaret i den utstrekning det er gjort i dag. Store deler av dagens opplisting er overlappende. Det nye forslaget medfører ingen materielle endringer.

Videre foreslås det at vernepliktsloven § 46 andre ledd oppheves, fordi behovet for bestemmelsen ikke foreligger lenger.»

7.2.3 Høringsinstansenes syn

Departementet har ikke fått innspill til at bestemmelsen om nasjonalitetsprotokoll ikke videreføres.

Forsvaret har merknader til §§ 7, 8 og 59. Forsvaret har til §§ 7 og 8 uttalt at:

«I første ledd første punktum er opplysnings- og meldeplikten begrenset til å gjelde for personer mellom 17 og 55 år. Sivilbeskyttelsesloven § 8 gir bestemmelse for tilsvarende opplysnings- og meldeplikt, men her brukes «personer som vurderes til tjeneste i Sivilforsvaret og tjenestepliktige plikter...». Dette er en noe mer treffende angivelse av hvem plikten gjelder for, sett i sammenheng med forslaget § 7 andre ledd om formålet med innhenting og behandling av personopplysninger.

[...]

Det følger av høringsnotatet at forslaget til ny § 8 skal klargjøre plikten til å gi og utlevere opplysninger som kan ha betydning for at Forsvaret kan avgjøre om en person er vernepliktig, og om vedkommende kan tjenestegjøre i Forsvaret. Slik forslaget til § 8 fremstår, legges det opp til at den enkelte først på oppfordring plikter å gi Forsvaret opplysninger. Det vil utfra ordlyden si at plikten forutsetter en oppfordring. Den enkelte har således ikke en ubetinget plikt til å på eget initiativ gi Forsvaret slike opplysninger. Det fremstår noe uklart hva som ligger i «på oppfordring», herunder om bestemmelsen hjemler at det kan gis en generell oppfordring om å gi opplysninger av betydning under tjenestegjøring, noe som i realiteten vil tilsvare en meldeplikt. Det er ikke uvanlig at forhold som kan ha betydning for verneplikten og tjenestegjøringen kan endre seg i perioden personen tjenestegjør. Det bør vurderes hvorvidt det bør pålegge den enkelte å på eget initiativ aktivt overbringe opplysninger av slik betydning.

Videre kan det kommenteres at § 8 er plassert i kapittel 2 om «Verneplikt». I § 8 første ledd refereres det kun til forhold som har betydning for verneplikten og ikke tjenesteplikten. Virkeområdet til § 8 fremstår i sin helhet noe uklart, med tanke på personell med tjenesteplikt uten å være vernepliktig og for tilsatte, og kan skape usikkerhet med tanke på hvem som har plikter etter bestemmelsen.

Bestemmelsen bør klargjøres ytterligere, og bør gjelde vernepliktige og tjenestepliktige.

I forslaget fjerde ledd bør det presiseres at dette er et tillegg til bestemmelsens første ledd.»

Forsvaret mener at § 8 første punktum bør endres til:

«Personer som vurderes til tjeneste i Forsvaret, vernepliktige og tjenestepliktige plikter på

oppfordring å gi Forsvaret opplysninger som har betydning for verneplikten.»

Forsvaret har videre bemerket til høringsforslagets § 59 at:

«Forsvaret blir av og til nektet tilgang til nødvendige opplysninger om utskrivningspliktige og vernepliktige med bakgrunn i taushetsplikt. Sivilbeskyttelsesloven § 8 andre ledd gir bestemmelse om plikt til å gi Sivilforsvarets myndigheter opplysninger uten hinder av taushetsplikt. Verken vernepliktsloven eller forslaget til ny lov har tilsvarende bestemmelse, noe som er nødvendig for å kunne utøve en forsvarlig og rettferdig vernepliktsforvaltning.

[...] Lovforslaget § 7 regulerer Forsvarets rett til å innhente og behandle personopplysninger, mens § 59 regulerer plikt til å gi opplysninger til Forsvaret. Tematisk bør det vurderes å plassere disse bestemmelsene sammen slik at forholdet mellom disse bestemmelsene fremstår tydeligere.»

Forsvaret mener at § 59 bør endres til:

«Offentlige myndigheter, arbeidsgivere, utdannings- og helseinstitusjoner, prester og forstandere i tros- og livssynssamfunn skal uten hinder av taushetsplikt på forespørsel fra Forsvaret gi opplysninger om personer som er knyttet til dem eller registrert hos dem, fra det året de fyller 17 år. Det kan ikke kreves betaling for slike opplysninger.»

Generaladvokaten har merknader til høringsforslaget §§ 7 og 8. Generaladvokaten har uttalt til § 7 at:

«Når dette [første ledd] leses i sammenheng med formålet i § 7 andre ledd, må «personer som oppholder seg i Norge» tolkes innskrenkende. En slik tolkning er ikke innlysende for ikke-jurister. Ordlyden i første ledd kan isolert sett opptegne en utilsiktet gråsoner mot enkelte personvernregler. Ettersom formålet med innhenting av opplysninger er å avklare vernepliktig tjeneste, bør personkretsen som det kan innhentes opplysninger om kvalifisere til verneplikt. I tråd med forslaget § 6 og vernepliktforskriften § 2-5, kreves det «fast tilknytning» og det må være sannsynlig at vedkommende vil bosette seg her i landet permanent eller for et lengre tidsrom». Bestemmelsene i lovforslaget bør reflektere dette. Den nåværende ordlydens

formulering favner videre enn nødvendig, og bør vurderes presisert.»

Generaladvokaten uttaler videre til § 8 at:

«Bestemmelsen omhandler opplysnings- og meldeplikt. I første ledd adresseres pliktene til «Personer mellom 17 og 55 år». [...] Ordlyden på dette punktet bør presiseres, av hensyn til klarhet og nøyaktighet. Det bør fremgå at begrepet begrenses til å gjelde norske statsborgere og andre som kan avtjene verneplikt. I tråd med alminnelig lovgivningsteknikk kan dette for eksempel avhjelpes ved å sette inn en innskutt leddsetning etter «Personer», hvor det henvises til lovforslagets § 6, som angir hvem som omfattes av personbegrepet.»

Norske Reserveoffiserers Forbund støtter forslaget til en tydeliggjøring av opplysningsplikten.

Politidirektoratet har følgende innspill til § 7:

«Politidirektoratet legger til grunn at lovforslagets § 7 om innhenting og behandling av personopplysninger også omfatter vernepliktige som kan bli/blir overført til Politireserven. Adgangen til å innhente og behandle opplysninger gjelder for blant verneplikten, som i henhold til § 15 er forutsetningen for overføring til Politireserven.»

Tillitsmannsorganisasjonen for Forsvaret uttaler i sitt innspill at de støtter bruken av begrepet sesjon, men mener det bør benyttes et annet begrep for sesjon 1 enn «informasjonsinnhenting».

7.2.4 Departementets vurdering

Departementet viser til *Forsvarets* og *Generaladvokatens* innspill til § 8 og sammenhengen med forslaget til §§ 6 og 7 om hvem Forsvaret kan innhente opplysninger om og behovet for at bestemmelsen presiseres ytterligere.

Bestemmelsene i § 7 gir et særskilt hjemmelsgrunnlag for Forsvaret til å innhente personopplysninger, jf. personopplysningsloven §§ 8 og 9. Dette er en vid hjemmel til å innhente personopplysninger. Det er derfor viktig at rammene for bestemmelsene er klare. Det er kun personopplysninger som er nødvendige å innhente for å

- avgjøre om en person kan anses skikket til tjeneste
- avgjøre om hvem som innkalles til tjeneste, og
- sørge for at personopplysningene i verneplikts- og tjenesteregisteret til Forsvaret er oppdatert

Departementet foreslår å angi dette særskilt i § 7 første ledd i en punktliste. Forsvaret kan ikke innhente opplysninger om vernepliktige eller tjenestepliktige til andre formål etter denne bestemmelsen. Forslaget til § 8 har ikke samme opplistingen som i § 7, men §§ 7, 8 og 59 må sees i sammenheng. I henhold til gjeldende rett skal man gi opplysninger om forhold som har «betydning for deres utskrivning eller verneplikt», jf. vernepliktsloven § 40.

Plikten til å gi opplysninger strekker seg ikke lenger enn hva Forsvaret kan be om etter §§ 7 og 59. Dette følger av at opplysningene skal gis etter «oppfordring». Dette innebærer at personer ikke har et selvstendig ansvar til å melde fra til Forsvaret på eget initiativ om forhold av betydning for verneplikten, hvis ikke Forsvaret har bedt om det. Departementet mener bestemmelsen vil gå alt for langt hvis personer av eget initiativ skal ha en uoppfordret meldeplikt om alle forhold som kan være relevant for han eller hennes vernepliktsforhold. Forsvarets hjemmel til å innhente opplysninger anses nødvendig for at Forsvaret skal kunne kartlegge hvem som er aktuelle å vurdere for tjeneste og innkalle til tjeneste i Forsvaret. Departementet bemerker at brudd på opplysningsplikten og meldeplikten også kan straffes etter forslaget til § 67. Departementet mener Forsvaret er nærmest til å vite hvilke opplysninger som er relevante og kan innhente dette etter § 7.

Generaladvokaten mener at høringsforslagets § 7 om «personer som oppholder seg i Norge» må tolkes innskrenkende. Departementet mener at retten til å innhente opplysninger og opplysningsplikten i forslaget til §§ 7 og 8 strekker seg lenger enn forslaget til § 6. Forsvaret må kunne innhente opplysninger om personer som oppholder seg i riket for å kunne avgjøre om de er vernepliktige etter forslaget til § 6. For at Forsvaret skal kunne innkalle skikkede personer til tjeneste det året de fyller 19 år må Forsvaret starte innhenting av opplysninger fra det året han eller hun fyller 17 år. På bakgrunn av de opplysningene Forsvaret får fra offentlige og private registre vil de avgjøre hvem de skal be om ytterligere opplysninger etter forslaget til § 8.

I høringsforslaget var det satt en begrensning om at opplysnings- og meldeplikten gjaldt fra fylte 17 til 55 år. Forsvarets rett til å innhente opplysninger etter forslaget til § 7 har ikke denne begrensingen fordi Forsvaret har behov for å kunne oppdatere sitt register også etter at han eller hun har fylt 55 år. Forsvaret har behov for å innhente opplysninger om personer som er tjenestepliktige og som frivillig vil gjøre tjeneste i For-

svaret etter at de er 55 år. Forsvaret overleverer data fra verneplikts- og tjenesteregisteret til Riksarkivet når en person som er registrert fyller 70 år. Inntil denne tiden må dataene være oppdaterte. For at det skal være samsvar mellom forslaget til §§ 7, 8 og 59, foreslår departementet ingen øvre aldersbegrensning i forslaget til § 8 første ledd.

Forsvarets verneplikts- og tjenestereiser skal behandle personopplysninger etter personopplysningsloven med forskrifter.

Når det gjelder *Forsvarets* innspill til anvendelse av bestemmelsen for tjenesteppliktige, vil reglene i kapittel 2 og 3 i loven gjelde for militært tilsatte så lenge ikke annet følger av tilsettingsvilkårene, jf. forslaget til § 45. Bestemmelsen vil også gjelde for de som inngår kontrakt om tjeneste i Forsvaret.

Departementet foreslår etter dette å gjøre enkelte endringer i høringsforslaget for å klargjøre til hvilke formål Forsvaret kan innhente opplysninger etter § 7. Departementet foreslår å ikke begrense opplysnings- og meldeplikten i høringsforslaget § 8 første ledd til 55 år, og vi foreslår enkelte språklige endringer. For øvrig opprettholdes høringsforslaget til § 8. For å vise sammenhengen mellom §§ 7 og 59, foreslår departementet å ta inn en henvisning til § 7 i forslaget til § 59. Videre foreslår departementet å presisere at opplysningene skal gis «uten hinder av lovpålagt taushetsplikt».

Dette innebærer ingen materiell endring. Tilsvarende bestemmelse følger også av sivilbeskyttelsesloven § 8 andre ledd. Som mottaker av opplysningene er Forsvaret forpliktet til å bevare taushetsplikten utad, jf. også forvaltningsloven § 13. Forsvaret er bundet av de samme regler som gjelder for det forvaltningsorgan eller institusjon som opplysningene hentes fra.

7.3 Utvelgelse av hvem som er skikket til tjeneste

7.3.1 Gjeldende rett

Sesjon og klassifisering

Vernepliktsloven § 27 gir bestemmelser om todelt sesjonsordning. Ordningen kom i forbindelse med innføring av sesjonsplikt for kvinner i 2009, jf. Ot.prp. nr. 41 (2008–2009). Formålet med todelt sesjon var å begrense antall utskrivningspliktige som skulle møte på sesjon for klassifisering. Gjennom sesjon del 1 blir inntil 25 000 menn og kvinner som antas å være egnet for tjeneste i Forsvaret valgt ut av et årskull på cirka 60 000. De

utvalgte blir kalt inn til sesjon del 2, der deres forutsetninger for tjeneste i Forsvaret fastsettes.

Sesjon er opprinnelig betegnelsen på et møte mellom de utskrivningspliktige og utskrivningsmyndigheten. Utskrivningsmyndigheten er Forsvarets personell- og vernepliktssenter. På sesjon informerer utskrivningsmyndigheten de utskrivningspliktige om verneplikten og mulighetene for tjeneste i Forsvaret. På sesjon blir også de utskrivningspliktige klassifisert.

Regler for utsettelse med utskrivningen når vektige velferdsgrunner foreligger, følger av vernepliktsloven § 21. Kongen kan gi bestemmelser om utsettelse.

Regler for klassifisering er gitt i vernepliktsloven § 26. Klassifisering av utskrivningspliktige skal bringe på det rene den alminnelige tjenestedyktigheten, og den enkeltes forutsetninger for tjeneste i Forsvaret og totalforsvaret forøvrig. Klassifiseringen gir grunnlag for fordeling av de tjenestedyktige til tjeneste i Forsvaret. Klassifiseringen omfatter vurdering og registrering av personopplysninger, bestemmelse av tjenestedyktighet og egnethet for tjeneste i Forsvaret, prøver for å fastslå kvalifikasjoner i forhold til krav for tjeneste i ulike tjenestestillinger, og utskrivningspliktiges ønsker vedrørende tjenesten.

Det fremgår av første ledd at klassifiseringen fortrinnsvis skal skje på sesjon av en klassifiseringsnemnd. Det gis også bestemmelser for nemndas sammensetning og oppgaver. I andre ledd gis bestemmelser om klassifisering under krig og andre særlige forhold.

I vernepliktsloven § 32 fremgår det at Kongen kan gi nærmere regler om undersøkelser og prøver for bedømmelse av tjenestedyktighet. Tilsvarende bestemmelse er gitt i heimevernloven § 7.

Klassifisering utenfor sesjon er regulert i vernepliktsloven § 29. I tillegg er det i § 27 første ledd andre punktum gitt bestemmelser om at tjenestedyktigheten for utskrivningspliktige som av ulike årsaker ikke kan møte til sesjon del 2, kan fastsettes ved fremmøte til tjeneste. Dette gjelder utskrivningspliktige som ikke åpenbart er helt udyktige til tjeneste i Forsvaret.

Fastsetting av legekjenning

Vernepliktsloven § 30 gir regler for fastsetting og endring av legekjenning. En legekjenning bestemmer en persons medisinske skikkethet for tjeneste i Forsvaret. Den medisinske skikkethetsvurderingen fremkommer i en helseprofil, basert på en diagnoseliste for militær seleksjonsmedisin fastsatt av sjefen for Forsvarets sanitet.

Av første ledd går det frem at utskrivningspliktige som antas å få sin legekjenning endret, kan gis inntil to års utsettelse med å få fastsatt kjennelsen.

Det fremgår av vernepliktsloven § 35 at Kongen bestemmer hvordan resultatet av utskrivningen skal meddeles de utskrivningspliktige.

Vernepliktsloven § 41 hjemler de utskrivningspliktiges og vernepliktiges plikt til å bli legeundersøkt og pålagt andre prøver som er nødvendige for å vurdere om de er skikket til tjeneste i Forsvaret. Bestemmelsen omfatter undersøkelser som gjennomføres på sesjon del 2. Det følger av heimevernloven § 24 bokstav d at vernepliktslovens bestemmelser får tilsvarende anvendelse.

Vernepliktsloven § 31 første og andre ledd gir bestemmelser for fornyet legekjenning ved fremmøte til tjeneste og for senere vurdering av legekjenninger. I vernepliktsloven § 31 tredje ledd slås det fast at enhver legekjenning avgitt etter vernepliktsloven, kan omgjøres av sjefen for Forsvarets sanitet innen seks måneder etter at legekjenningen er gitt. Dette kan blant annet skje dersom det avdekkes at feilaktig medisinsk bedømmelse eller brudd på gjeldende klassifiseringsbestemmelser, har hatt avgjørende innflytelse på kjennelsen. I vernepliktsforskriften § 16-4 fremgår det at klagefristen på legekjenninger gitt etter vernepliktsloven § 31 er seks måneder.

7.3.2 Høringsnotatet

Departementet foreslo i høringsforslaget at begrepet todelt sesjonsordning ikke skulle videreføres. Sesjon 1 foreslås dekket av opplysningsplikten i forslaget til § 8 og «Sesjon del 2» foreslås endret til «sesjon». Departementet foreslo ingen endringer av prosessen for utvelgelse av personer som skal møte til sesjon ved et av Forsvarets sesjonsentre.

Departementet foreslo i høringsforslagets § 9 en bestemmelse om sesjon. Forslaget til § 9 første ledd er en videreføring av vernepliktsloven § 27 tredje ledd, men er omformulert og begrepsbruken er endret i samsvar med øvrige forslag.

Videre foreslo departementet at vernepliktsloven § 21 om utsatt fremmøtetidspunkt videreføres i § 9 første ledd tredje punktum.

Departementet foreslo videre at begrepet «tjenestedyktig» erstattes av begrepet «skikket til tjeneste i Forsvaret». Vurdering og bestemmelse av skikkethet for tjeneste i Forsvaret tilsvarer det som i gjeldende rett omtales som fastsettelse av tjenestedyktighet.

I § 9 tredje ledd ble det foreslått en forskriftshjemmel, som gir departementet kompetanse til å gi forskrift om gjennomføringen av sesjon og om godtgjørelse for å møte til sesjon. Forslaget innebærer at forskriftskompetansen delegeres til departementet.

Departementet foreslo i høringsforslagets § 10 en bestemmelse om «Vurdering av hvem som er skikket til tjeneste». Departementet har i høringsnotatet begrunnet forslaget slik:

«Bestemmelser om vurdering av skikkethet til tjeneste i Forsvaret og klassifisering, foreslås samlet i § 10. Departementet mener at bestemmelser om vurdering av hvem som er skikket til tjeneste i Forsvaret og forskriftsbestemmelser om undersøkelser og prøver for å kunne bestemme om en person er skikket til tjeneste, hører sammen. Begrepet «klassifisering» foreslås erstattet av «vurdering av skikkethet til tjeneste i Forsvaret».

Bestemmelsen i vernepliktsloven § 41 om plikten til å la seg undersøke av lege og gjennomgå andre undersøkelser og prøver for å bedømme helsetilstanden og andre forutsetninger for tjeneste i Forsvaret, videreføres i § 10 første ledd. Departementet foreslår å klargjøre og forenkle ordlyden i bestemmelsen.

Forsvaret avgjør om en person er skikket til tjeneste på bakgrunn av innhentede opplysninger, vedtak om helsetilstand, andre prøver og samtaler på sesjon.

I §§ 10 og 11 foreslår vi å erstatte legekjenning med «vedtak om helsetilstand». Legekjenningen er den avgjørelsen som blir tatt på sesjon om en persons helsetilstand. Legekjenning kan forbindes med en rettslig kjennelse. Begrepet «vedtak om helsetilstand» er valgt for å presisere at dette er en avgjørelse som kan påklages. Det er imidlertid ikke et vedtak etter forvaltningsloven, jf. forslaget til § 65.

Departementet mener at vurderingen av helsetilstanden skal baseres på den faktiske helsetilstanden. Personer som antas å få endringer av helsetilstanden sin, kan be om ny vurdering når de mener at helsetilstanden har endret seg. Departementet foreslår at bestemmelsen om utsatt legekjenning i vernepliktsloven § 30 første ledd ikke videreføres.

Det er Forsvaret som avgjør om personer er skikket eller ikke. Departementet mener at presiseringen om at de som åpenbart ikke er skikket til tjeneste kan kjennes udyktige til tjeneste i Forsvaret uten medvirkning av lege, ikke er nødvendig. Dette gjøres i dag blant

annet på bakgrunn av innhentede opplysninger fra NAV.

Departementet foreslår at bestemmelsene om klassifisering utenfor sesjon gitt i vernepliktsloven §§ 27 og 29 videreføres med språklige justeringer. Det foreslås også at bestemmelsen om at skikkethet til tjeneste for de som av ulike årsaker ikke kan møte til sesjon kan fastsettes ved frammøte til tjeneste, tas inn i andre ledd andre punktum.

Det foreslås videre at forskriftsbestemmelsene i vernepliktsloven § 32 og i heimevernloven § 7 tas inn i § 10 tredje ledd om vurdering av hvem som er skikket til tjeneste. Departementet foreslår at det gis nærmere bestemmelser i forskrift om undersøkelser og prøver, om vurderingen av helsetilstanden og om hvordan de innkalte skal få meddelt resultatet av vurderingen. Bestemmelser om klassifiseringsnemndas sammensetning og oppgaver foreslås flyttet til forskrift. Departementet foreslår at kompetansen til å fastsette forskriften delegeres til departementet.»

I høringsforslagets § 11 foreslo departementet en bestemmelse om klage på vedtak om helsetilstand. Det ble i høringsnotatet redegjort for forslaget slik:

«Legekjenning foreslås endret til vedtak om helsetilstand, se punkt 7.3.6. Vernepliktsloven § 31 kan tolkes både som en omgjøringsadgang for Forsvaret og en klagerett for den enkelte på avgjørelser om legekjenninger. Etter dagens praksis gis en klageadgang på legekjenningene i tråd med vernepliktforskriften. Departementet foreslår derfor i første ledd å klargjøre at det er en klagerett, og at klagefristen er seks måneder. Vernepliktsloven § 31 tredje ledd videreføres i § 11 første og andre ledd. Forvaltningslovens bestemmelser for behandling av klager gjelder ikke, jf. forslag til § 65. Departementet foreslår enkelte språklige endringer i bestemmelsene. Nærmere regler for behandling av klager på vedtak om helsetilstand kan gis i forskrift av departementet.»

Departementet foreslo i høringsforslaget å ta inn bestemmelser om vurdering av hvem som er skikket til tjeneste under krig og andre særlige forhold i forslaget til §16.

7.3.3 Høringsinstansenes syn

Forsvaret har følgende merknad til §§ 10 og 11:

«FST registrerer at «legekjenning» foreslås endret til «vedtak om helsetilstand», blant annet for å presisere at dette er en avgjørelse som kan påklages, dog uten at det er et vedtak etter forvaltningsloven. FSAN har ingen innsigelser til dette, men ser at det vil medføre behov for endring av begrepsbruken i Forsvarets interne regelverk.

Videre registreres det at bestemmelsen om utsatt legekjenning i vernepliktsloven § 30 ikke foreslås videreført. Bakgrunnen for dette er ifølge høringsnotatet at vurderingen skal baseres på den faktiske helsetilstanden og at personer som antas å få endringer av helsetilstanden sin kan be om ny vurdering når de mener at helsetilstanden har endret seg. Hvem som har plikt til å la seg undersøke av lege bør tydeliggjøres. Bestemmelsen er plassert i kapittel 2 om verneplikten. I § 10 første ledd er dette formulert. For å sikre en gjennomgående begrepsbruk, bør det presiseres om dette gjelder alle tjenestepliktlige herunder tilsatte, ref siste setning.

Andre ledd svarer bedre til overskriften og utgjør det viktigste i bestemmelsen. Første ledd er mer spesifikk. «Fra det mer til det mindre»-prinsippet tilsier at annet ledd bør komme før første ledd. Første ledd bør i stedet inkorporeres i § 11, ev. kan det lages en egen paragraf om vedtak om helsetilstand.

[...]

Det må framgå av § 11 at også Forsvaret kan klage et vedtak om helsetilstand. FST har ikke innsigelser til at det presiseres at det er klageadgang på vedtak om helsetilstand. Dog registreres det at detaljene i vernepliktsloven § 31 første og andre ledd kun vurderes videreført i forskrift. Når det gjelder vernepliktsloven § 31 tredje ledd om at enhver legekjenning avgitt etter denne lov, kan innen 6 måneder etter at kjennelsen er avgitt oppheves av Sjefen for Forsvarets sanitet, viser FD i høringsnotatet til at denne bestemmelsen videreføres i lovforslaget § 11 første og andre ledd. FSAN har vanskelig for å se at dette medfører riktighet.

Bestemmelsen synes noe lite utredet og redegjort for, herunder forholdet til omgjøringsadgangen for Forsvaret. I høringsnotatet vises det til at vernepliktsloven § 31 kan tolkes både som en omgjøringsadgang for Forsvaret og en klagerett for den enkelte. I ny § 11 presiseres det at det er klageadgang på vedtak om helsetilstand, men det sies intet om omgjøringsadgang eller adgangen for sjef Forsvarets sanitet til å oppheve et slikt vedtak.»

Tillitsmannsorganisasjonen for Forsvaret har følgende innspill til § 9 siste ledd:

«Det er betryggende at loven her legger opp til at retningslinjer for sesjonsordningen utover hva som følger av loven skal ligge på departementsnivå, og ikke skal bestemmes av Forsvaret alene. Vi foreslår derfor at §§ 7, 8, 10 følger samme system. Departementet skal gi forskrift med nærmere bestemmelser, slik at myndigheten til å gi nærmere føringer for informasjonsinnhenting, seleksjon og sesjon ikke kan bestemmes av Forsvaret alene. «Departementet kan gi» byttes altså ut med «Departementet gir» i siste ledd av alle disse bestemmelsene.»

Landsrådet for Heimevernet har følgende innspill til § 10:

«Spørsmålet om egnethet til å gjøre tjeneste i Forsvaret beror på langt flere forhold enn helse og militære kvalifikasjoner. Våpenlovens § 8 krav til edruelighet, pålitelighet og skikkethet, kan tjene som eksempel på hvilke kriterier som bør oppfylles for å kunne gjøre tjeneste.»

7.3.4 Departementets vurdering

Sesjon

Departementet bemerker til *Tillitsmannsorganisasjonen for Forsvarets* innspill om at forskriftskompetansen ikke bør delegeres at det vil være departementet som fastsetter forskriftene etter §§ 9 til 11. Endringen som foreslås har ingen betydning for delegasjonsmyndigheten. Utgangspunktet er at myndighet som ved lov er lagt til Kongen eller departementet kan delegeres. Det er imidlertid kun naturlig å legge forskriftskompetansen til et forvaltningsorgan når bestemmelsen er av teknisk art eller kun av lokal betydning. Departementet opprettholder høringsforslaget til § 9.

Vurdering av hvem som er skikket til tjeneste

Forsvaret mener at det bør presiseres hvem forslaget til § 10 omfatter. Bestemmelsen viderefører vernepliktsloven og heimevernloven bestemmelser. Det vises til at kapittel 2 i loven også gjelder for militært tilsatte, når ikke annet er bestemt i tilsetningsvilkårene, jf. forslaget til 45 første ledd. Bestemmelsen gjelder også for de som i dag faller inn under heimevernloven, jf. heimevernloven § 7. Det er videre presisert i § 10 første ledd først

punktum at det gjelder alle som er innkalt til tjeneste også de som er i tjeneste.

Landsrådet for Heimevernet har vist til at vurdering av om man er skikket til tjeneste beror på flere forhold enn bare helse og militære kvalifikasjoner. Forslaget til § 10 medfører ingen materielle endringer av de momenter Forsvaret kan vektlegge ved en skikkethetsvurdering. Departementet mener bestemmelsen må tolkes vidt. Forsvaret kan foreta de prøver og undersøkelser som er nødvendige for å vurdere om en person er skikket. Nærmere bestemmelser om de konkrete undersøkelsene og prøvene skal som i dag, videreføres i forskrift. Departementet bemerker at i tillegg til skikkethetsvurderingen i forslaget til § 10 må alle tjenestepliktige og vernepliktige i dag sikkerhetsklareres. I denne vurderingen inngår flere av momentene som også gjelder for våpenloven.

I høringsforslaget har departementet foreslått at underrettelsesplikten om vurderingen av skikkethet reguleres i forskrift. Departementet ser ikke at det er nødvendig å gi utdypende bestemmelser til denne underrettelsesplikten. Det foreslås derfor å lovfeste at Forsvaret skal informere dem som har fått vurdert om de er skikket til tjeneste om resultatet i forslag til tredje ledd. For øvrig opprettholdes høringsforslagets § 10.

Klage og omgjøring av vedtak om helsetilstand

Departementet viser til *Forsvarets* innspill til høringsforslagets § 11. Bestemmelsen er en videreføring av dagens praksis om klage på legekjennelse fastsatt på sesjon, jf. vernepliktforskriften § 16-4. Departementet mener det er hensiktsmessig å vise at vedtak om helsetilstand er en av vurderingene som foretas for å vurdere skikketheten til en person. Departementet mener derfor at dette bør fremgå av forslaget til § 10. Høringsforslagets § 11 erstatter bestemmelsene om legekjennelse i vernepliktsloven § 31. Departementet har foreslått å forenkle bestemmelsen og bare regulere klageretten i loven.

Det følger av Forsvarets interne Bestemmelser for militær helsetjeneste og legebedømmelse av 10. oktober 2013 at klagen på kjennelser som ikke er fastsatt på sesjon må fremmes innen tre uker. Seks måneder er en svært lang klagefrist og departementet mener det bør vurderes om denne bør gjøres kortere, men at dette bør vurderes særskilt. Det må her tas i betraktning at det kan ta lang tid å innhente erklæringer fra spesialist, som grunnlag for en eventuell klage.

Avgjørelsen etter §§ 10 og 11 er unntatt fra forvaltningsloven kapittel IV til VI. Departementet foreslår derfor å ta inn Forsvarets adgang til å omgjøre vedtaket, uten at vedtaket blir påklaget. Nærmere regler om behandlingen av klager på og omgjøring av vedtak om helsetilstand kan gis i forskrift.

7.4 Utvidet verneplikt

7.4.1 Gjeldende rett

Det følger av vernepliktsloven § 8 andre ledd at vernepliktige som utdannes til befal under førstegangstjenesten og som ikke tar ansettelse som fastlønte eller kontraktstjeneste av ett års varighet eller mer utover førstegangstjenesten, følger den årsklassen de tilhører. Dette innebærer at de er vernepliktige til de er 44 år. Bestemmelsen gjelder i fredstid. Av § 8 tredje ledd følger det at alle andre befal, blant annet etatsutdannede og fastlønte som har trådt ut av tjenesten, er vernepliktige til og med det år de fyller 55.

Av heimevernloven § 4 første ledd nr. 1 fremgår det at Kongen kan gi nærmere bestemmelser om at alle vernepliktige som ikke forutsettes kalt inn til annen militærtjeneste, har tjenesteplikt i Heimevernet. Videre har vernepliktsfrie i vernepliktig alder og eldre, tjenesteplikt inntil fylte 55 år etter heimevernloven § 4 første ledd nr. 2. De over vernepliktig alder kan bare pålegges tjeneste dersom Heimevernets oppgaver ikke kan løses ved bruk av tjenestepliktige i yngre alder. Med «vernepliktsfrie i vernepliktig alder» forstås personer mellom 19 og 44 år som av ulike årsaker er fritatt for verneplikt og tjeneste i Forsvaret. Dette kan blant annet omfatte personer som av helsemessige eller andre årsaker ikke er blitt utskrevet, eller personer som av de samme årsakene er blitt fritatt for verneplikt. Vernepliktsfrie i vernepliktig alder kan etter ny sesjonsordning, også omfatte utskrivningspliktige som etter sesjon del 1 ikke har gått videre til sesjon del 2. Vernepliktsfrie over vernepliktig alder omfatter personer mellom 44 og 55 år.

7.4.2 Høringsnotatet

Bestemmelsene i vernepliktsloven § 8 andre og tredje ledd fastsetter en forskjell i lengden på verneplikten for utskrevet og vernepliktig befal. Departementet foreslo i høringsforslaget å videreføre § 8 andre og tredje ledd i forslaget til § 13 om utvidet verneplikt for tidligere militært tilsatte, med en begrepsjustering og språklig tilpassing til

endringene som er foreslått i Prop. 111 LS (2014–2015).

Departementet foreslo i høringsforslaget at heimevernloven § 4 nummer 1 videreføres i forslaget til § 14 om utvidet verneplikt i Heimevernet for tidligere militært tilsatte. Departementet har i høringsnotatet begrunnet høringsforslaget slik:

«Departementet mener at plikten til å gjøre tjeneste i Heimevernet for personer i vernepliktig alder, er tilstrekkelig dekket gjennom bestemmelsen om plikt til å gjøre tjeneste i Forsvaret, jf. forslag til § 2. Denne plikten omfatter tjenesteplikt på grunnlag av verneplikt eller inngått kontrakt om tjeneste med Forsvaret. Denne plikten gjelder også for personer som ikke har vært innkalt til sesjon for vurdering av skikketheten til tjeneste i Forsvaret, eller som ikke har fått vurdert skikketheten til tjeneste på annen måte, hvis behovet for personell i Heimevernet ikke kan dekkes på annen måte.

Personer i vernepliktig alder som av helsemessige eller andre årsaker er fritatt for tjeneste i Forsvaret, vil heller ikke være aktuelle for tjeneste i Heimevernet. Bestemmelse om tjenesteplikt i Heimevernet for vernepliktsfrie i vernepliktig alder anses derfor ikke aktuell å videreføre.

Departementet foreslår at bestemmelsene om tjenesteplikt i Heimevernet for personer over vernepliktig alder, videreføres i § 14. Dette vil omfatte personer mellom 44 og 55 år som Forsvaret finner skikket til slik tjeneste. Departementet mener at denne tjenesteplikten, må ses på som en utvidet verneplikt i Heimevernet for personer mellom 44 og 55 år.

I tredje ledd foreslås en forskriftshjemmel til å gi nærmere bestemmelser om innholdet i den utvidede verneplikten for personer mellom 44 og 55 år.»

7.4.3 Høringsinstansenes syn

Forsvaret har følgende merknad til § 14:

«I lovforslagets § 14 er det foreslått en videreføring av bestemmelser i Heimevernloven som åpner for utvidet verneplikt for personer mellom 44 og 55 år der hvor Heimevernet ikke har mange nok tjenestepliktige under 44 år. Tilsvarende bestemmelse finnes ikke i fredstid for Forsvaret for øvrig. Selv om det nok ligger utenfor mandatet knyttet til denne lovrevisjonen, kan det kommenteres at for Sanitets- og

veterinærtjenesten i Forsvaret ville en tilsvarende adgang til utvidet verneplikt for aldersgruppen 44 – 55 år vært hensiktsmessig og nødvendig dersom Forsvaret skal få tilgang til tilstrekkelig personell med riktig kompetanse.»

[...]

Det går ikke klart fram av verken forslaget eller høringsnotatet om denne utvidede verneplikten kommer i tillegg til 19 måneders tjenesteplikt, jf. forslaget § 18 første ledd, eller om dette er en utvidet verneplikt. Vilkårene for den utvidede verneplikten må klar framgå av bestemmelsen.»

LO mener at det bør vurderes om § 14 er nødvendig. LO mener at innholdet kan anses ivaretatt i høringsforslagets § 16.

7.4.4 Departementets vurdering

Utvidet verneplikt for tidligere tilsatte

Departementet har ikke mottatt noen høringsinnspill til høringsforslagets § 13. Departementet foreslår en omformulering av høringsforslagets § 13 for at det skal gå klarere frem at plikten gjelder militært tilsatte som har vært tilsatt minst ett år etter de er ferdig med førstegangstjenesten eller annen tjeneste som godskrives som utført førstegangstjeneste.

Utvidet verneplikt i Heimevernet for personer mellom 44 og 55 år

Departementet har merket seg *Forsvarets* innspill om at det også kan være behov for en utvidet tjenesteplikt for personell som er fordelt til Sanitets- og veterinærtjenesten. Dette faller imidlertid utenfor arbeidets mandat. Når det gjelder innspillet fra *Forsvaret* og *LO* til forslaget til § 14, mener departementet at bestemmelsen gjelder både i fred og i krig. Bestemmelsens innhold ivaretas derfor ikke av forslaget til § 16. De som pålegges en tjenesteplikt etter forslaget § 14 får ikke en utvidet tjenestetid, jf. forslaget til § 18 første ledd. Utvidet verneplikt innebærer at vernepliktstiden utvides til å vare fra det året personene fyller 19 år til ut det året de fyller 55 år. Innenfor denne perioden gjelder fortsatt 19 måneders tjenesteplikt, hvis det ikke bestemmes annet i medhold av forslaget til § 26 tredje ledd.

Departementet opprettholder forslaget til § 14.

7.5 Overføring av vernepliktige til Sivilforsvaret og politiet

7.5.1 Gjeldende rett

Etter vernepliktsloven § 7 tredje ledd første punktum kan Kongen med Stortingets samtykke bestemme at vernepliktige kan brukes til å utføre sivilt samfunnsnyttig arbeid istedenfor militærtjeneste. I forarbeidene til vernepliktsloven står det at sivilt samfunnsnyttig arbeid kun skal pålegges når viktige samfunnsinteresser står på spill eller når tvingende samfunnshensyn gjør det nødvendig. Det fremgår av forarbeidene at dette er ment å være en unntaksordning, jf. Ot.prp. nr. 40 (1953).

Av § 7 tredje ledd andre punktum følger det at Kongen med Stortingets samtykke kan bestemme at vernepliktige ikke skal kalles inn etter vernepliktsloven, men overføres til tjeneste i Sivilforsvaret. Av Ot.prp. nr. 28 (1961–62) går det frem at det her dreier seg om overføring av vernepliktige av kategorien arbeidsdyktig A og B som ikke har utført førstegangstjeneste. Det var en forutsetning for overføringene at det skulle tas hensyn til det militære behov for arbeidsdyktige, og at mannskapene overføres uten forutgående utdanning. Tredje ledd siste punktum ble i 1990 endret fordi begrepet tjenedyktig ikke lenger ble gradert, og fordi Sivilforsvaret hadde behov for personell som var tjenestedyktig, jf. Ot.prp. nr. 62 (1989–90).

Etter § 17 første ledd siste punktum kan Kongen med Stortingets samtykke bestemme at vernepliktige av hensyn til rikets samlede forsvar, skal gjøre tjeneste i Heimevernet, politiet, Sivilforsvaret eller handelsflåten. Bestemmelsen skal ivareta totalforsvarets behov for personell gjennom at vernepliktige som ikke forutsettes brukt i Forsvaret, kan fristilles av hensyn til personellbehovet i de øvrige sektorene av totalforsvaret. Heimevernet inngår i dag i Forsvarets totale styrkestruktur. Gjennom den særlige ordningen for sjømenns verneplikt, ble handelsflåten behov for bemanning sikret. Ordningen ble satt ut av kraft i 2009, jf. St.prp. nr. 1 (2007–2008) punkt 3.7.1.4 om avvikling av den særlige ordning for sjømenns vernepliktsforhold.

7.5.2 Høringsnotatet

Departementet foreslo i høringsforslaget å videreføre bestemmelsene om overføring av vernepliktige til Sivilforsvaret og politiet i forslaget til § 15. Dette ble i høringsnotatet begrunnet slik:

«Departementet mener at behovet for overføring av vernepliktige til Sivilforsvaret, kan ivaretas ved en sammenslåing og omformulering av vernepliktsloven § 7 tredje ledd og § 17 første ledd siste punktum. Det samme gjelder overføring til politiet for å dekke behovet for personell i Politireserven. For å ivareta totalforsvarets behov for personell, foreslår departementet at også vernepliktsloven § 17 første ledd siste punktum videreføres i § 15, men begrenset til overføring til Sivilforsvaret og politiet (Politireserven).

Vi foreslår i § 15 første ledd at vernepliktige som ikke kalles inn til tjeneste i Forsvaret, kan overføres til Sivilforsvaret eller politiet. Hvor mange vernepliktige som kan overføres bestemmes av Stortinget. Departementet foreslår derfor at denne begrensningen fremgår av forskriftsbestemmelsen i § 15 andre ledd.»

Departementet foreslo i høringsnotatet å ikke videreføre bestemmelsen i vernepliktsloven § 7 tredje ledd første punktum. Departementet mente at behovet for å kunne benytte vernepliktige til å utføre samfunnsnyttig arbeid, vil kunne dekkes gjennom bruk av ekstraordinær tjeneste etter forslaget til § 17 tredje ledd.

7.5.3 Høringsinstansenes syn

Politidirektoratet har følgende merknad til § 15:

«I lovutkastets § 15 foreslår departementet å slå sammen gjeldende vernepliktslov § 7 tredje ledd, 2. punktum og § 17 første ledd siste punktum. For politiet gjelder dette i praksis overføring fra Forsvaret av vernepliktige til å gjøre tjeneste i Politireserven, jf. høringsnotatet kapittel 7.3.11, s. 57 flg. Politidirektoratet er enig i at dette i praksis vil gjelde personell til Politireserven. Politidirektoratet har ikke innsigelser til at nevnte bestemmelser i gjeldende vernepliktslov slås sammen og videreføres. Forslaget harmonerer med lov 1952-11-21 nr. 03 om tjenesteplikt i politiet § 1 første og annet ledd (tjenestepliktloven).

Overføring fra Forsvaret gjelder vernepliktige. Det følger av forslaget til § 2 i ny forsvarslov at vernepliktige er personer som er funnet skikket til tjeneste i Forsvaret. Med bakgrunn i den type tjeneste og oppgaver mannskap i Politireserven oppøves i og kan bli satt til å utføre, er det viktig at dette rekrutteringsgrunnlaget videreføres i ny lov.

I første avsnitt på s. 58 i høringsnotatet forutsettes under henvisning til Ot.prp. nr. 28 (1961–62), at personell som kan overføres ikke skal kalles inn til og gjennomføre førstegangstjeneste.

Det er mulig at gjennomført førstegangstjeneste ikke var ansett like viktig for tjeneste i Politireserven på 60-tallet som i dag. Med bakgrunn i tjenestens art har det imidlertid over tid vært stilt krav om blant annet gjennomført førstegangstjeneste. Via Vernepliktsverket har det derfor vært langvarig fast praksis for at personellet til Politireserven har blitt rekruttert fra vernepliktige som har gjennomført førstegangstjeneste.

Etter Politidirektoratets erfaring, har rekrutteringspraksisen til Politireserven ikke medført utfordringer eller negative konsekvenser for Forsvarets eget personellbehov. Politidirektoratet er av den oppfatningen at adgangen til å rekruttere til Politireserven fra personell som har gjennomført førstegangstjeneste, må opprettholdes fordi det bidrar til å sikre at Politireserven har personell med personlige egenskaper og ferdigheter av betydning for tjeneste i politiet. For nærmere beskrivelse av rekruttering til og tjeneste i Politireserven, viser direktoratet ellers til utredningen i NOU 2013: 5 Når det virkelig gjelder., kapittel 5. Forslaget i nevnte NOU om å avvikle Politireserven er ikke tatt til følge.

Høringsnotatet redegjør på s. 58 for at Kongens kompetanse etter § 15 annet ledd til å gi forskrift om overføringen, ikke omfatter hvor mange som skal overføres. Antallet som skal overføres er forutsatt å tilligge Stortinget, jf. drøftingen i høringsnotatets kapittel 6.3 s. 21 - 23 om maktfordelingen mellom Stortinget og Kongen (regjeringen) i saker som gjelder landets forsvar. Samtykke fra Stortinget er blant annet knyttet til antallet vernepliktige og reduksjon eller økning av de militære styrkene. En likeartet bestemmelse om Stortingets samtykke for innkalling til oppøving for tjeneste i Politireserven er inntatt i tjenestepliktloven § 1 annet ledd, 1. punktum. Politidirektoratet peker på behovet for at Forsvaret har dialog og samarbeid med Politidirektoratet/overordnet fagdepartement slik at politiets behov for mannskap til Politireserven blir håndtert på en samordnet måte overfor Stortinget.

Hva som eventuelt kan være aktuelt å regulere i forskrift i medhold av § 15 annet ledd er så vidt sees ikke nærmere omtalt i høringsnotatet. Direktoratet legger til grunn

at eventuell forskrift vil gjelde prosedyrer for overføring til Politireserven via Vernepliktsverket.»

7.5.4 Departementets vurdering

Bestemmelsen hjemler en overføring av vernepliktige, som Forsvaret ikke har behov for, til Sivilforsvaret og politiet. Bestemmelsen er formulert i henhold til gjeldende praksis. Departementet mener bestemmelsen ikke er til hinder for et krav om at de som overføres til Politireserven skal ha

gjennomført førstegangstjenesten. I forslaget til § 15 andre ledd har departementet foreslått en videreføring av hjemmelen til å gi nærmere bestemmelser om overføringen til Sivilforsvaret og politiet. Bestemmelser om overføringen følger i dag av vernepliktforskriften. Det er presisert at Kongen i forskrift ikke kan bestemme hvor mange vernepliktige som skal overføres. Dette fastsettes av Stortinget og er en videreføring av gjeldende rett.

Departementet opprettholder høringsforslaget til § 15.

8 Tjenesteplikten

8.1 Tjenesteplikten i fred og i krig

8.1.1 Gjeldende rett

Tjenesteplikten i fred

Det følger av vernepliktsloven § 9 første ledd at ordinær tjeneste i fred består av førstegangstjeneste, repetisjonstjeneste og eventuelt befals- og annen sær opplæring. Repetisjonstjeneste omfatter også hjelpetjeneste i tilknytning til repetisjonstjeneste og etterutdanningskurs, der det kan kalles inn vernepliktige eller tjenestepliktige som ikke er styrkedisponert til militær avdeling eller Forsvarets fellesinstitusjoner. Befals- og annen sær opplæring er opplæring som omfattes av vernepliktsloven § 10 andre ledd og heimevernloven § 12. Vernepliktsloven § 10 ble endret i forbindelse med omorganiseringen av Utskrivningsvesenet, jf. Ot.prp. nr. 62 (1989–90). Da ble blant annet betegnelsen «våpenslag» erstattet av «våpenarter» i vernepliktsloven § 10 første ledd og «eksamen artium eller til avgangseksamen fra handelsgymnas eller teknisk skole» erstattet av «eksamen fra videregående skole, studieretning for allmenne fag, eller ingeniørhøgskole». Det fremgår av heimevernloven § 10 at den årlige heimevernstjenesten i fred er en del av den ordinære tjenesten. Nærmere regler om gjennomføringen av heimevernstjenesten kan gis av Kongen. Den ordinære tjenesten skal avtjenes innenfor den tjenestetiden som Stortinget fastsetter, jf. vernepliktsloven § 10 første ledd.

Ekstraordinær tjeneste i fred reguleres i vernepliktsloven § 9 nr. 2. Ekstraordinær tjeneste kommer i tillegg til den ordinære tjenestetiden i fred. Vernepliktsloven § 9 nr. 2 bokstav a omfatter øvelser som er nødvendige for å styrke Forsvaret ved å gi befal og mannskaper nødvendig trening for å møte i beredskapssituasjoner. Bokstav b omfatter ekstraordinære forhold som ikke dekkes av vernepliktsloven § 7 tredje ledd første punktum. Det må foreligge en ekstraordinær nødstilstand av mer omfattende karakter. Bokstav c lovfestet opprinnelig det alminnelig anvendte begrepet «beredskapstjeneste» i 1953. Bestemmelsen må ses i sammenheng med vernepliktsloven § 15.

Videre følger det av vernepliktsloven § 13 første ledd at ekstraordinær tjeneste kan pålegges etter avgjørelse fra Kongen med Stortingets samtykke. Dersom det er behov for en rask avgjørelse kan Kongen fatte beslutning om ekstraordinær tjeneste uten Stortingets samtykke. Vernepliktsloven § 13 har ikke blitt endret siden 1953.

Av heimevernloven § 13 andre ledd følger at heimevernssoldater utover pliktig tjeneste etter heimevernloven §§ 9 til 12, som omhandler årlig heimevernstjeneste og andre fredsøvelser, kan pålegges tjeneste som tar sikte på å avverge eller begrense naturkatastrofer eller andre alvorlige ulykker. Det samme gjelder vakthold og sikring av objekter og infrastruktur, i den hensikt å avverge eller begrense anslag av omfattende eller særlig skadevoldende karakter, rettet mot vesentlige samfunnsinteresser. Bestemmelsen omhandler også en begrensning i anvendelse av frivillige under 18 år til tjeneste som tar sikte på å avverge eller begrense anslag som er rettet mot vesentlige samfunnsinteresser og som har omfattende eller særlig skadevoldende karakter.

Varigheten av den ordinære tjenestetiden skal fastsettes av Stortinget. Dette fremgår av vernepliktsloven § 10 første ledd. Lengden på den ordinære tjenesten, som nå er 19 måneder, fastsettes i Prop. 1 S. Heimevernloven § 9 fastslår også at varigheten av tjenesten i fred for de forskjellige kategorier og aldersklasser av heimevernssoldater, fastsettes av Stortinget.

I vernepliktsloven § 12 første ledd reguleres hvordan førstegangstjenesten skal gjennomføres når innkallingen til tjeneste er blitt utsatt eller fremskyndet. Vernepliktige skal avtjene førstegangstjenesten på samme vilkår som den årsklasse de faktisk avtjener førstegangstjenesten sammen med. Det vil si på de vilkår som er fastsatt av Stortinget det året de innkalles til tjeneste. Ved avtjening av senere ordinær tjeneste skal denne tjenesten som hovedregel avtjenes sammen med egen årsklasse.

I vernepliktsloven § 13 andre ledd fremgår det at ekstraordinær tjeneste etter vernepliktsloven § 9 nr. 2 bokstav a eller b ikke skal overstige seks

måneder. Ekstraordinær tjeneste etter § 9 bokstav c bør ikke overstige seks måneder.

Etter vernepliktsloven § 13 tredje ledd skal ekstraordinær tjeneste fordeles mest mulig jevnt på de som har verneplikt. Yngre årsklasser bør også kalles inn før eldre. Etter vernepliktsloven § 13 tredje ledd tredje punktum kan Kongen bestemme at fordelingen skal skje etter loddtrekning. Vernepliktsloven § 13 har ikke vært endret siden 1953. Likeledes fremgår det av heimevernloven § 16 at tjeneste i krig og under beredskap eller som følge av tjeneste som nevnt i heimevernloven § 13 skal fordeles mest mulig jevnt på de heimevernspliktige som står til rådighet for slik tjeneste.

Tjenesteplikten i krig

Vernepliktsloven §§ 5 og 15 gir i dag bestemmelser om verneplikten og tjenesteplikten i krig, når krig truer og ved styrkeoppbygging.

Bestemmelser om heimevernstjeneste i krig og når krig truer er gitt i heimevernloven §§ 25 og 16. Det følger av § 25 at heimevernssoldater etter nærmere bestemmelser av Kongen plikter under krig eller når krig truer, å holde seg klar til fram møte på kort varsel. I § 16 gis det regler om at tjenesten skal fordeles mest mulig jevnt på de heimevernssoldatene som står til rådighet for slik tjeneste.

Vernepliktsloven § 9 nr. 2 omhandler ekstraordinær tjeneste i fredstid. I § 9 nr. 2 bokstav c er det fastsatt hjemmel for å innkalle vernepliktige til «(b)eredskapstjeneste når Forsvaret eller noen del av det er beordret satt på krigsfot i beredskapsøyemed». Bestemmelsen må sees i sammenheng med § 15 om plikten til å gjøre krigstjeneste «når riket er i krig eller Forsvaret eller noen del av det er beordret satt på krigsfot med krig for øye eller deltar i krigshandlinger». I Innstilling I fra Komitéen til utarbeidelse av utkast til ny vernepliktslov og heimvernlov, avgitt 21. desember 1951 s. 27, fremgår det at det neppe lar seg gjøre å avgrense krigstjenesten i loven:

«Hovedtilfellene vil være klare: krig og full mobilisering (med krig for øye). Likeledes må det være klart at det i prinsippet inntreer plikt til krigstjeneste når det er foretatt delvis mobilisering eller når noen del av Forsvaret deltar i krigshandlinger. Men grensen kan her være vanskelig å trekke. Særlig vil det kunne fremstille seg som tvilsomt hvilke deler av Forsvaret krigstjenesten skal anses for å omfatte. Norge kan bli utsatt for et væpnet angrep, som

imidlertid bare enkelte militære avdelinger direkte berøres av. At det da, iallfall hvis det ikke dreier seg om en rent forbigående episode, vil inntre krigstilstand og plikt til krigstjeneste for hele Forsvaret må likevel være utvilsomt.»

8.1.2 Høringsnotatet

Tjenesteplikten i fred

Departementet foreslo i høringsforslagets § 17 en bestemmelse om tjenesteplikten i fred. Forslaget viderefører vernepliktsloven §§ 9 og 13 første ledd og heimevernloven § 13 med enkelte språklige endringer for å oppdatere bestemmelsen til dagens begrepsbruk og organisering av Forsvaret. Departementet foreslo å presisere at tjenesteplikten i Forsvaret går foran annen lovpålagt tjenesteplikt. Forslaget ble i høringsnotatet begrunnet slik:

«Departementet foreslår å videreføre vernepliktsloven § 9 nr. 1 i § 17 andre ledd bokstav a, b og d. I bokstav d foreslår departementet å erstatte «befals- og annen sær opplæring» med «offisers-, befals-, og spesialistopplæring». Dette er i samsvar med den nye militærordningen. Årlig heimevernstjeneste er en del av den ordinære tjenesten. Dette fremgår av forslag til § 17 andre ledd bokstav c.

Heimevernloven § 13 andre ledd første og andre punktum, foreslås tatt inn i bestemmelsen om ekstraordinær tjeneste i § 17 tredje ledd bokstav a, b og c. Bokstav b og c dekker også vernepliktsloven § 9 nr. 2 bokstav b. Heimevernloven § 13 andre ledd siste punktum om fritak av frivillige under 18 år for tjeneste som tar sikte på å avverge eller begrense anslag som er rettet mot vesentlige samfunnsinteresser og som har omfattende eller særlig skadevoldende karakter, omfattes av forslag til § 4. Forslaget innebærer ingen materiell endring i omfanget av den ordinære eller ekstraordinære tjenesteplikten i dag.

Vernepliktsloven § 9 nr. 2 bokstav a foreslås videreført i tredje ledd bokstav d.

Departementet foreslår i tredje ledd bokstav e å endre «beredskapstjeneste» til «beredskapstjeneste ved styrkeoppbygging». Dette for å klargjøre at vi i denne sammenheng bare snakker om styrking av Forsvaret, og ikke beredskap generelt. Beordret «satt på krigsfot i beredskapsøyemed» foreslås endret til «styrkeoppbygging», jf. punkt 7.2.3 og forslag til § 3

bokstav a. Dette er i tråd med kgl.res. 9. desember 2005 nr. 69 om fastsetting av styrkeoppbyggingssystemet for Forsvaret og Forsvarets begrepsbruk i dag.

Som hovedregel skal Stortinget avgjøre om vernepliktige kan settes til å utføre ekstraordinær tjeneste etter vernepliktsloven § 13. Etter heimevernloven § 13 er kompetansen lagt til Kongen.

Bakgrunnen for at Stortinget skal fatte denne beslutningen, er at det er Stortinget som bevilger de nødvendige midler for at vernepliktige kan brukes til ekstraordinær tjeneste. I Innstilling I fra Komitéen til utarbeidelse av utkast til ny vernepliktslov, avgitt 21. desember 1951 [...] s. 26:

Det vanlige må være at innkallelse til beredskapstjeneste i fred, i likhet med annen ekstraordinær innkallelse, først skjer etter at Stortinget har bevilget de dertil nødvendige midler. På grunnlag av erfaringen fra siste krig kan det bli nødvendig å ha adgang til øyeblikkelig innkallelse til beredskapstjeneste, og kommisjonen viser til hva som er sagt om dette i innstillings Del 3. En slik situasjon kan oppstå på et tidspunkt da Stortinget ikke er samlet. Kongen bør da ha adgang til, uten å avvente Stortingets samtykke å foreta de nødvendige innkallelser. Grunnlovens § 26 antas å gi Kongen den nødvendige hjemmel i så måte, men det bør også komme til uttrykk i Vernepliktsloven.

Det er ikke nødvendig å lovregulere Stortingets bevilgningsmyndighet. Departementet foreslår derfor at vernepliktsloven § 13 om at ekstraordinær tjeneste krever Stortingets samtykke ikke blir videreført. Departementet mener bruken av vernepliktige som ikke er inne til tjeneste, er svært inngripende. Kompetansen til å ta beslutningen om bruk av de vernepliktige bør derfor tas av Kongen i statsråd. Bestemmelsen har sjelden vært i bruk. Departementet foreslår at Kongen kan gi nærmere bestemmelser om gjennomføringen av ekstraordinær tjeneste. Vi foreslår også å videføre at Kongen kan gi bestemmelser om at Heimevernet kan kalle inn vernepliktige til ekstraordinær tjeneste etter § 17 tredje ledd bokstav a til c, og om hvem som skal be om bistand fra Forsvaret. Forskriftshjemmelen viderefører heimevernloven § 13 tredje ledd. Forslaget innebærer ikke materielle endringer.»

Tjenestens lengde

Departementet foreslo i høringsforslagets § 18 en bestemmelse om hvor lenge den ordinære og ekstraordinære tjenesten kan vare. Bestemmelsen viderefører vernepliktsloven §§ 13 andre og tredje ledd, 12 første ledd og heimevernloven § 16. Departementet foreslo å lovfeste lengden på den ordinære tjenesten. Dette ble i høringsnotatet begrunnet slik:

«I dag bestemmes lengden på den ordinære tjenestesiden årlig i Prop. 1 S. Den ordinære tjenestetiden er på 19 måneder. Dette er den totale lengden på tjeneste som norske borgere i fred kan pålegges i Forsvaret, Sivilforsvaret eller i politiet. I Forsvarskommisjonens utredning fra 1946 fremgår det at lengden på den ordinære tjenestetiden i tidligere tider var lovfestet. Dagens bestemmelse i vernepliktsloven er i stor grad en videreføring av loven fra 1928. I forarbeidene til endringer i bestemmelsen om tjenesteplikten fra 1947 fremgår det:

Det er mulig at man ved den alminnelige revisjon av vernepliktsloven, som antas å bli nødvendig når den nye forsvarsordning er endelig vedtatt, igjen bør angi tjenesteplikten mer detaljert. Under de nåværende forhold vil imidlertid en slik bestemmelse være upraktisk og tungvint. Departementet har vært inne på den tanke om det ikke i et hvert fall burde fastsettes en alminnelig minimumsgrense for tjenestetiden f.eks. minst 6 måneder for alle våpenarter. En er imidlertid kommet til at heller ikke dette for tiden vil være hensiktsmessig. Det er forøvrig i samsvar med den någjeldende praksis, som også gjaldt før krigen, at Stortinget i hvert år fastsetter tjenestetidens varighet for de forskjellige kategorier av vernepliktige.

Departementet mener det er gode grunner for at den totale lengden på tjenestetiden fremgår av loven. Dette gir den enkelte større forutsigbarhet for hvor lang verneplikt man har. Departementet foreslår derfor at det fremgår av § 18 første ledd at den totale ordinære tjenestetiden er på 19 måneder. Pålagt tjeneste i Sivilforsvaret, politiet eller siviltjenesten, skal trekkes fra tjenestetiden i Forsvaret.

Departementet foreslår imidlertid ikke å lovfeste lengden på førstegangstjenesten, den årlige heimevernstjenesten, repetisjonstjeneste og offisers-, befals- og spesialistopplæringen. Lengden på disse tjenestene har en nærere tilknytning til de årlige budsjettforhandlingene og endres oftere. Departementet

mener det derfor ikke er hensiktsmessig å måtte endre loven hver gang lengden på tjenesten endres.

Innholdet i vernepliktsloven § 12 første ledd videreføres i forslag til § 18 første ledd tredje punktum.»

Departementet foreslo ikke å videreføre vernepliktsloven § 13 tredje ledd siste punktum om at en fordeling av tjenestepliktige skal skje ved loddrekning.

Tjenesteplikten i krig eller når krig truer

Tjenesteplikten i krig foreslo departementet tatt inn i forslaget til § 33. Bestemmelsen ble i høringsforslaget begrunnet slik:

«Departementet foreslår at bestemmelsene om tjenesteplikten i krig og når krig truer, som følger av vernepliktsloven § 15 og heimevernloven §§ 6 andre ledd og 25, videreføres i § 33.

Det foreslås at det presiseres at bestemmelsene skal gis i forskrift og at bestemmelsen om at heimevernsoldater skal holde seg klar for fremmøte på kort varsel flyttes til forskriften.»

8.1.3 Høringsinstansenes syn

Forsvaret har følgende merknader til høringsforslaget §§ 17, 18 og 33:

«Det bør vurderes å fjerne skillet mellom repetisjonstjeneste og HV-tjeneste som det gjøres under bokstavene b) og c) siden tjenestenes hjemmel i utgangspunktet er den samme. Bokstav c) bør derfor utgå og bokstav b) endre til «repetisjonstjeneste og heimevernstjeneste».

FST foreslår at § 17 tredje ledd bokstav d) endres slik at den bedre presiserer hva som skal regnes som «særlige øvelser som skal styrke Forsvaret».

FST ser det som hensiktsmessig at kostnadsspørsmålet reguleres uttrykkelig, på lik linje med den någjeldende heimevernloven.

FST er positiv til at det presiseres at tjenesteplikten i Forsvaret går foran annen lovpålagt tjenesteplikt, herunder blant annet tjenesteplikten som følger av helseberedskapsloven. Det står imidlertid at det er tjenesteplikten for vernepliktige som går foran, det vil si at eventuell forrang for tjenesteplikten til personell uten et verneplikts forhold ikke er omtalt. Det vises i den forbindelse til våre kommentarer i pkt. 2.3. Se for øvrig FSANs kommentarer til § 31

hvor forholdet til det sivile helsevesenet kort omtales.

Av høringsnotatet synes det å fremgå at § 17 omhandler tjenesteplikten i fredstid. Dette bør vurderes presisert, selv om det kan sies å fremgå av bestemmelsen sett i sammenheng med forslaget til § 33 som omhandler tjenesteplikten i krig eller når krig truer.

Forsvaret har bemerket at begrepsbruken i lov om helsemessig og sosial beredskap (helseberedskapsloven) § 4-1 femte ledd bør harmoniseres med forslaget til ny forsvarslov.

Forsvaret mener videre at § 18 første ledd tredje punktum er overflødig og kan tas ut og at siste punktum kan strykes. Forsvaret mener også at det er viktig at Forsvaret har en enhetlig begrepsbruk og de mener bestemmelsenes rekkefølge bør bytte plass.

Til forslaget i § 33 har Forsvaret uttalt at heimevernloven § 25 bør tas inn i bestemmelsen. Landsrådet for Heimevernet er av samme oppfatning og uttaler:

«Et lovbud gir en helt annen (og bedre) normativ effekt enn en forskriftsregel. Den korte reaksjonstiden er i meget stor grad knyttet til Heimevernets egenart, og en av Heimevernets viktige egenskaper.»

Landsrådet for Heimevernet mener også at ordlyden i § 17:

«[...] avviker fra heimevernlovens § 13 annet ledd i en slik grad at terskelen for å innkalle heimevernssoldater tilsynelatende er senket. For eksempel er vilkåret om «omfattende eller av annen årsak særlig skadevoldende karakter» tatt ut.»

LO har følgende merknad til §§ 17 og 18:

«Forslagets tekst er noe uklar med hensyn til hva som skal oppfattes som ordinær tjeneste. Bokstav d) nevner her «offisers-, befals-, og spesialistopplæring». Det fremkommer ikke klart om dette både innebærer Heimevernets interne kurs og eksempelvis etatsutdannelse (befalsskole).

Dersom befalsskole er ordinær tjeneste vil tjenesteplikten være oppfylt etter år 2 og personellet er ikke lengre tilgjengelig for Heimevernet. Vi finner det i tillegg kunstig å opprettholde skillet mellom repetisjonstjeneste og heimevernstjeneste som det gjøres under bok-

stavene b) og c) siden tjenestenes hjemmel i utgangspunktet er den samme. Bokstav c) bør derfor utgå og bokstav b) endre til «repetisjonstjeneste og heimevernstjeneste».

[...]

Hvl. § 16 [v]idereføres i forslaget § 18 siste punktum. Siste punktum kan med fordel strykes. I den grad en anser det nødvendig med denne presiseringen kan dette tas inn i forskrift.

Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap har følgende merknad til § 18:

«Det reises spørsmål om bruk av begrepet «vernepliktige» i lovens § 18 første ledd innledningsvis er korrekt siden Stortinget har bestemt at den tjenestepliktiges samlede maksimale tjenesteplikt i Forsvarsgren, Heimevernet, Politireserven og Sivilforsvaret i fred er 19 måneder.

Dersom formålet med bestemmelsen er å avgrense samlet tjenestetid i Forsvaret/Heimevernet er muligens begrepet «tjenestepliktige i Forsvaret eller Heimevernet» eller liknende mer dekkende, jf. lovens §§ 1 og 2 og våre merknader til disse.»

Generaladvokaten har følgende merknad til § 18:

«Bestemmelsen lovfester lengden på ordinær tjenestetid. Generaladvokaten mener det er velbegrunnet å la dette fremgå av loven, i stedet for i stortingsproposisjon. Det bør fremgå av § 18 første ledd første punktum at den angitte lengden på tjenesteplikten gjelder i fred. Ved krig eller trussel om krig kan tjenesteplikten utvides, jf. vernepliktsloven §§ 5 og 15, som videreføres i lovforslagets § 33. Dersom lovfestingen av tjenestetid gjøres av hensyn til klarhet og forutsigbarhet, er det hensiktsmessig at skillet mellom fred og krig også fremkommer klart i samme bestemmelse.»

8.1.4 Departementets vurdering

Forsvaret og *LO* har påpekt at § 17 første ledd og andre ledd bør slås sammen fordi repetisjonstjeneste og årlig heimevernstjeneste har samme hjemmel. I dag er det nesten bare Heimevernet som innkaller til repetisjonstjeneste når de skal ha sine årlige tjenester. Departementet har sett det som hensiktsmessig når lovene slås sammen at «årlig heimevernstjeneste» nevnes særskilt, og ikke som et eksempel på repetisjonstjeneste. Dette kan imidlertid endre seg og vil avhenge av

Forsvarets behov og organisering. Departementet bemerker videre til *Forsvarets* innspill at bestemmelsen redegjør for tjenesteplikten en person har når han eller hun blir vernepliktig, jf. forslaget til §§ 2 og 6. Bestemmelsen omfatter også tjenesteplikten til kvinner født før 1. januar 1997 som frivillig tar på seg en tjenesteplikt, jf. forslaget til § 25. «Særlige øvelser som skal styrke Forsvaret» etter § 17 tredje ledd bokstav d omfatter ekstraordinære øvelser som Forsvaret har behov for å gjennomføre i en styrkeoppbyggingssituasjonen eller krisesituasjon. Departementet ser det ikke som hensiktsmessig å presisere dette ytterligere i loven.

Til *Landsrådet for Heimevernets* innspill om at terskelen for å innkalle Heimevernet til ekstraordinær tjeneste er senket, bemerker departementet at forslaget ikke innebærer en materiell endring, men viderefører heimevernloven § 13 andre ledd. Hovedregelen er at det er Kongen i statsråd som må fatte beslutning om at vernepliktige skal kunne brukes til ekstraordinær tjeneste. Vernepliktige som er fordelt til Heimevernet kan imidlertid Forsvaret kalle inn til ekstraordinær tjeneste som omfatter avverging og begrenning av naturkatastrofer eller alvorlige ulykker, vakthold og sikring av objekter og infrastruktur og tjeneste for å ivareta andre vesentlige samfunnsinteresser. Dette foreslås regulert i forskrift.

Departementet opprettholder høringsforslaget til § 17.

Høringsinstansene er positive til at forslaget § 18 om å lovfeste lengden på den ordinære tjenesten. Til innspillet fra *Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap* bemerker departementet at tjenesteplikt etter denne loven kan en person få på grunnlag av verneplikt eller kontrakt, jf. forslaget til § 2. Bestemmelsen gjelder tjenesteplikten til de vernepliktige. Departementet mener det derfor blir riktig i å bruke «vernepliktige» i denne bestemmelsen.

I tråd med *Forsvarets* innspill foreslår departementet å stryke forslaget til § 18 første ledd tredje punktum. Bestemmelsen er en videreføring av vernepliktsloven § 12 første ledd, der det gis bestemmelser for tjenestetiden ved utsatt eller framskutt førstegangstjeneste i forhold til den årsklassen den vernepliktige tilhører. I dagens forvaltning er ikke lenger årsklassen styrende for innkallingstidspunktet. Innkallingstidspunktet fastsettes i dag ut fra hvor den vernepliktige er i sitt utdanningsløp eller yrkeskarriere.

Generaladvokaten mener det bør fremgå av forslaget til § 18 at dette er tjenestetiden i fred. Departementet har valgt en systematikk der det

helt klart fremgår når en bestemmelse gjelder i krig og når krig truer. Alle andre bestemmelser gjelder i fredstid.

Departementet har på bakgrunn av høringsinnspillene sett behovet for å gi nærmere bestemmelser om hvordan tjenestens lengde skal beregnes og godskrives. Det foreslås derfor en forskriftshjemmel i forslaget til § 18 fjerde ledd.

For øvrig opprettholdes høringsforslaget til § 18.

Departementet tar til følge *Forsvarets* og *LOs* innspill til høringsforslagets § 33 om plikten til å møte på kort varsel etter heimevernloven § 25. Departementet mener imidlertid denne plikten bør gjøres generell og gjelde alle som har tjenesteplikt i krig eller når krig truer. Departementet viderefører høringsforslaget § 33 i lovutkastets § 34 med nevnte endring.

8.2 Innkalling til tjeneste i Forsvaret og gjennomføring av førstegangstjenesten

8.2.1 Gjeldende rett

Innkalling til tjeneste

Vernepliktsloven § 16 gir Kongen kompetanse til å gi regler om hvordan innkalling til tjeneste skal skje. Bestemmelser om innkalling til ekstraordinær og ordinær tjeneste følger i dag av vernepliktforskriften kapittel 7 og 8. Tilsvarende kompetanse er gitt i heimevernloven § 20 om innkalling til tjeneste i Heimevernet. Vernepliktsloven § 18 og heimevernloven § 22 gir kompetanse til Kongen til å bestemme at tjeneste i fred kan utsettes når samfunnsinteresser krever det eller det foreligger viktige velferdsgrunner. Vernepliktsloven §§ 16 og 18 er ikke endret siden loven trådte i kraft i 1953.

Formålet med vernepliktsloven § 18 og heimevernloven § 22 er å gi bestemmelser om utsettelse når dette er nødvendig på grunn av samfunnsinteresser eller av hensyn til den vernepliktige selv. Nærmere bestemmelser er gitt i vernepliktforskriften kapittel 10 og i heimevernlovens forskriftens merknader til heimevernloven § 22. Utsettelse kan for eksempel gis på grunn av pleie- og omsorgsansvar, og tjeneste i humanitære hjelpeorganisasjoner.

Bestemmelser om fordelingen av utskrivningspliktige til tjeneste i Forsvaret, følger av vernepliktsloven § 33 og § 34. Ved fordeling av de tjenestedyktige, skal det tas sikte på at avdelingene i krig kan settes opp så raskt som mulig. Fordelin-

gen danner grunnlaget for innkalling av vernepliktige og frivillige til førstegangstjeneste. Den opprinnelige betydningen av fordeling, innebar at Utskrivningsvesenet etter klassifiseringen fordelte utskrivningspliktige til forsvarsgrenene. Forsvarsgrenene hadde da ansvaret for å kalle vernepliktige inn til førstegangstjeneste når de nådde vernepliktig alder, for videre rulleføring, mobiliseringsdisponering og repetisjonsøvelser. Ved opprettelsen av Vernepliktsverket og innføring av en felles vernepliktsforvaltning i 1991, fikk Vernepliktsverket også ansvaret for innkalling av vernepliktige til førstegangstjeneste og for rulleføring av vernepliktige. Dette omfattet ikke befal i tjeneste. Fordelingen omfattet å fastsette forsvarsgren, førstegangstjenestens varighet og fremtøtidspunkt. Forsvarets behov for personell i styrkestrukturen bestemmer hvor mange som skal kalles inn. De fleste blir i dag direktefordelt på sesjon del 2.

Gjennomføring av førstegangstjenesten

Vernepliktsloven § 11 første ledd bestemmer at førstegangstjenesten skal avtjenes uten unødig opphold. Førstegangstjenesten skal «så vidt mulig» være avsluttet innen utløpet av det år den vernepliktige fyller 22 år. Unntaket er hvis førstegangstjenesten ikke kan gjennomføres på grunn av forhold som skyldes den vernepliktige, eller det er gitt utsettelse med å få fastsatt legekjennelsen, jf. vernepliktsloven § 30 første ledd. Ved behandlingen av Ot.prp. nr. 62 (1989–90), ble begrepet «dyktighetsklasse» erstattet av «tjenestedyktighet» i vernepliktsloven § 11 første ledd.

Bortfall av plikten til å gjennomføre førstegangstjenesten

Vernepliktsloven § 12 andre og tredje ledd regulerer bortfall av plikt til å gjennomføre førstegangstjeneste i fredstid. Plikten til å tjenestegjøre bortfaller hvis du ikke er innkalt til tjeneste innen du fyller 28 år. Dersom den vernepliktige selv har forårsaket forsinkelsen vil vedkommende kunne kalles inn til tjeneste inntil utløpet av det året han eller hun fyller 33 år. I henhold til vernepliktsloven § 12 andre ledd tredje punktum, kan den vernepliktige sendes hjem hvis personen ikke lenger er medisinsk skikket til tjeneste, jf. vernepliktsloven § 31. Gjenstående førstegangstjeneste vil bortfalle når vedkommende fyller 28 år. Det følger av vernepliktsloven § 12 tredje ledd at vernepliktige etter andre ledd har samme ordinære tjenestetid som den årsklasse de tilhører. Verne-

pliktsloven § 12 andre ledd første punktum ble endret for at bestemmelsen skulle være i samsvar med tilsvarende bestemmelse i militærnekte-loven § 12, jf. Ot.prp. nr. 62 (1989–90).

8.2.2 Høringsnotatet

Innkalling til tjeneste i Forsvaret

Departementet foreslo i høringsforslaget å videreføre bestemmelsene om innkalling til tjeneste i Forsvaret og utsettelse av tjenesten i forslaget til § 19. Forslaget er i hovedsak en videreføring av vernepliktsloven §§ 33 og 34 om fordeling. Forslaget er også en videreføring av vernepliktsloven § 16. De foreslåtte endringene innebærer omformuleringer av gjeldende rett, men fører ikke til materielle endringer. Bestemmelsen ble i høringsnotatet nærmere begrunnet slik:

«Begrepet «fordeling» gir i dag ingen god beskrivelse av hvilke plikter eller rettigheter som en fordeling medfører. Den opprinnelige betydningen av fordeling, som også innebar overføring av rulleansvar fra utskrivningsmyndigheten til forsvarsgrenene, er ikke lenger aktuell. I dag kan begrepet «fordeling» forstås som en planlagt innkalling til førstegangstjeneste, hvor varigheten på førstegangstjeneste er bestemt. En fordeling er ikke et enkeltvedtak etter forvaltningsloven. Departementet foreslår at begrepet «fordeling» ikke videreføres.

[...].

Forskriftshjemmelen til å fastsette regler for utsettelse med tjenesten på grunn av samfunnsinteresser og vektige velferdsgrunner, videreføres i § 19 tredje ledd. Med vektige velferdsgrunner menes blant annet omsorgs- og pleieansvar, husdyrhold og utdanning. Departementet foreslår også at nærmere bestemmelser om innkalling til tjeneste, kan gis av departementet i forskrift.»

Departementet foreslo ikke å videreføre vernepliktsloven § 33 andre ledd om fordeling av sjømenn. Dette ble i høringsnotatet begrunnet med:

«Dette er ikke lenger en gruppe som fordrer særskilte regler for innkalling til førstegangstjeneste. I dag fordeles og innkalles utskrivningspliktige til tjeneste ut fra Forsvarets behov og den enkeltes kvalifikasjoner og øvrige forutsetninger for tjeneste. Departementet foreslår derfor at bestemmelsen om fordeling av sjømenn oppheves.»

Gjennomføring av førstegangstjenesten

Departementet foreslo å videreføre vernepliktsloven § 11 første ledd i forslaget til § 21. Forslaget ble i høringsnotatet begrunnet slik:

«Vi foreslår å endre bestemmelsen til at tjenesten bør være påbegynt innen utløpet av det året man fyller 22 år. Endringen foreslås fordi det kan være ulike forhold som ligger utenfor Forsvarets kontroll som gjør at en tjeneste ikke er avsluttet før man er 22 år.»

Bortfall av plikten til å gjennomføre førstegangstjenesten

Departementet foreslo å videreføre vernepliktsloven § 12 andre og tredje ledd i forslaget til § 22. Forslaget ble i høringsnotatet begrunnet slik:

«Vernepliktsloven § 12 andre og tredje ledd videreføres i § 22. Departementet foreslår å gjøre enkelte språklige endringer i bestemmelsen for å klargjøre innholdet. Vernepliktsloven § 12 andre ledd første punktum og andre punktum videreføres i § 22 første ledd. «Vernepliktig» foreslås derfor endret til «tjenestepiktig». I andre ledd videreføres vernepliktsloven § 12 andre ledd tredje punktum.»

8.2.3 Høringsinstansenes syn

Forsvaret har følgende merknader til § 21:

«Bestemmelsen regulerer gjennomføringen av førstegangstjenesten, og er ment å videreføre vernepliktsloven § 11 første ledd. Under punkt 7.4.5 i høringsnotatet står det at FD foreslår å stryke henvisningen til vernepliktsloven § 30, og at forhold som nevnt i vernepliktsloven § 30 er ment innfortolket i «særlige forhold». FST kan ikke se at uttrykket «særlige forhold» er benyttet i § 21.»

8.2.4 Departementets vurdering

Departementet opprettholder høringsforslaget til § 21. Høringsforslaget til §§ 19 og 22 opprettholdes også, med mindre språklige endringer. Etter vernepliktsloven § 11 første ledd skal førstegangstjenesten gjennomføres «uten unødig» opphold. Unntak for dette er hvis det er den tjenestepiktige selv som er skyld i utsettelsen. Departementet har foreslått en forenkling av bestemmelsene om utsettelse av sesjon og tjeneste. Paragraf 21 må

derfor ses i sammenheng med forslaget til § 9 første ledd om at man kan søke om utsettelse av fremmøtetidspunkt når det foreligger vektige velferdsgrunner og § 19 hvor departementet i forskrift kan fastsette bestemmelser om utsettelse av tjenesten når samfunnsinteresser eller vektige velferdsgrunner krever det. Dersom det ikke foreligger grunner for utsettelse, skal Forsvaret som hovedregel sørge for at tjenestepliktige innkalles til tjeneste det året de fyller 22 år.

8.3 Vaksinerings og andre tiltak

8.3.1 Gjeldende rett

Vernepliktsloven § 41 første ledd siste punktum, gir Kongen kompetanse til å pålegge utskrivningspliktige og vernepliktige å bli vaksinert eller å gjennomføre andre tiltak for å forebygge mot smittsomme sykdommer. Bestemmelsen innebærer at Forsvaret kan vaksinere utskrivningspliktige og vernepliktige før de kan gjøre tjeneste i Forsvaret. Forsvaret kan også pålegge utskrivningspliktige og vernepliktige andre tiltak som er nødvendige for å forebygge mot smittsomme sykdommer. Bestemmelsen gjelder tilsvarende etter heimevernloven § 24 bokstav d. I forsvarspersonelloven § 17 bokstav b er det gitt hjemmel til å gi bestemmelser om utvelgelse til internasjonale operasjoner i forskrift. Hjemmelen omfatter nærmere bestemmelser om hvilke kvalifikasjoner som er nødvendig og øvrige vilkår for tjeneste i internasjonale operasjoner. Det er gitt bestemmelser om plikten til å la seg vaksinere og gjennomføre andre tiltak for å forebygge smittsomme sykdommer i forskrift om tjenestegjøring i internasjonale operasjoner § 5 femte ledd.

At bestemmelsen gjelder tilsvarende for andre med tjenesteplikt i Forsvaret, følger i dag av vernepliktsloven § 8 første ledd.

8.3.2 Høringsnotatet

Departementet foreslo i høringsforslaget til § 20 å videreføre bestemmelsene om vaksinerings og vernepliktsloven § 41 første ledd. Forslaget ble i høringsnotatet begrunnet slik:

«Det presiseres at plikten til vaksinerings og andre tiltak for å forebygge smittsomme sykdommer også omfatter tjenestepliktige i Forsvaret. Det foreslås at nærmere bestemmelser om vaksineplikten og andre tiltak for å forebygge smittsomme sykdommer kan gis i forskrift. Departementet foreslår at forskrifts-

kompetansen delegeres fra Kongen til departementet.»

8.3.3 Høringsinstansenes syn

Forsvaret mener at det ikke fremkommer klart at plikten etter høringsforslaget § 20 omfatter tjenestepliktige med et tilsettingsforhold til Forsvaret eller som har inngått annen kontrakt om tjeneste med Forsvaret. *Forsvaret* mener at første ledd bør lyde:

«Tjenestepliktige som er innkalt til tjeneste og tjenestepliktige som er i tjeneste, plikter å la seg vaksinere, og godta at Forsvaret gjennomfører andre tiltak som er nødvendige for å forebygge smittsomme sykdommer»

Forsvaret har videre bemerket til § 20 at:

«FST er positive til at plikten til å la seg vaksinere og godta at Forsvaret gjennomfører andre tiltak som er nødvendige for å forebygge smittsomme sykdommer plasseres i loven. I høringsnotatet presiseres det at plikten til vaksinerings og andre tiltak for å forebygge smittsomme sykdommer også omfatter tjenestepliktige i Forsvaret. I forslag til § 20 følger det at det er tjenestepliktige som er innkalt til tjeneste som har plikt til å la seg vaksinere, og godta at Forsvaret gjennomfører andre tiltak som er nødvendige for å forebygge smittsomme sykdommer. Sett i sammenheng med FDs presisering er «innkalt til tjeneste» et vilkår som er egnet til å gjøre det uklart om plikten gjelder alle tjenestepliktige, herunder tilsatte og stadig tjenestegjørende, eventuelt hva som ligger i innkalt til tjeneste. Formuleringen fremstår således uklar og bør endres og presiseres.

Det legges til grunn at foreslått formulering om å «godta at Forsvaret gjennomfører andre tiltak som er nødvendige for å forebygge smittsomme sykdommer» er ment å ha samme materielle innhold som «underkaste andre forebyggende forholdsregler mot smittsom sykdom».

I og med at tjenestepliktige har plikt til å la seg vaksinere er det viktig at Forsvaret har kjennskap til hvilke vaksiner som den tjenestepliktige allerede har fått før tjeneste. Mange tjenestepliktige har reist til utlandet og allerede fått flere vaksiner. Forsvaret har derfor behov for sikre at den tjenestepliktige ikke påføres unødvendige vaksiner med fare for bivirkninger. Dette fordrer at Forsvaret må kunne hente over-

sikt over tidligere vaksinasjoner fra SYSVAK. SYSVAK er et nasjonalt vaksinasjonsregister som holder oversikt over vaksinasjonsstatus hos den enkelte og over vaksinasjonsdekningen i landet. Det antas at denne muligheten følger av gjeldende lovgivning og lovforslaget § 7 jfr. §§ 8 og 59, men dette bør vurderes, og en slik adgang bør inntas særskilt.»

8.3.4 Departementets vurdering

Departementet opprettholder høringsforslaget til § 20. Departementet bemerker til *Forsvarets* innspill at vaksinasjonsplikten er en inngripende plikt som krever en klar lovhjemmel. Bestemmelsen viderefører vaksinasjonsplikten i vernepliktsloven og forskrift om tjenestegjøring i internasjonale operasjoner. Bestemmelsen omfatter alle som har tjenesteplikt på grunnlag av verneplikt eller kontrakt med Forsvaret.

Ombudsmannen for Forsvaret har i sin innberetning om virksomheten i tiden 1. januar – 31. desember 2013 vurdert om vaksinasjonsplikten av de vernepliktige var i strid med Norges folkerettslige forpliktelser. Ombudsmannen kom til at gjeldende rett ga hjemmel til å pålegge vernepliktige en vaksinasjonsplikt og at det var i samsvar med praksis fra andre land i NATO og EU. Det er en forutsetning for å kunne gjøre tjeneste i Forsvaret at du har nødvendige vaksiner. Hvorvidt du har de nødvendige vaksiner, vil bli vurdert når du innkalles til en bestemt type tjeneste. Det vil være ulike vaksiner som er nødvendige for å reise i tjeneste til utlandet og for å gjennomføre førstegangstjeneste. Tiltak som ikke omfattes av denne bestemmelsen krever særskilt samtykke fra den som skal vaksineres.

8.4 Særregler om tjeneste i Heimevernet

8.4.1 Gjeldende rett

Bestemmelser om gjennomføring av årlig heimevernstjeneste er gitt i heimevernloven § 10. Det fremgår av bestemmelsen at tjenesten normalt gjennomføres sammenhengende, men kan også deles opp. Kongen kan etter bestemmelsen gi nærmere regler for gjennomføringen.

Heimevernloven § 13 første ledd gir en bestemmelse om at heimevernssoldater innenfor rammen av den totale tjenestetiden, kan pålegges tjeneste i forbindelse med arrangementer som tjener Heimevernets eller Forsvarets interesser. Eksempel på slike arrangementer er

støtte til den årlige gjennomføringen av Landskytterstevnet. Tredje ledd fastsetter at Kongen kan bestemme hvem som skal kunne be om hjelp, hvem som skal kunne avgjøre om hjelp skal ytes og hvem som skal bære utgiftene.

Heimevernloven § 17 gir regler om at heimevernssoldater, som ledd i heimevernsopplæringen, kan beordres til tjeneste ved andre deler av Forsvaret. Heimevernssoldater er også pliktige til å utføre sin tjeneste ved heimevernsavdeling der vedkommende oppholder seg. Kongen gir nærmere regler for tjeneste i andre deler av Forsvaret. Nærmere regler er gitt i heimevernforordningen.

Det følger av heimevernloven § 3 at Heimevernet rekrutteres av pliktige og frivillige. I følge heimevernloven § 5 kan alle som har fylt 16 år, antas som frivillige i Heimevernet, herunder også vernepliktige i den utstrekning Kongen bestemmer. Vernepliktige kan likevel ikke pålegges eller påta seg tjeneste i Heimevernet i den tid de er innkalt til annen militærtjeneste. Kongen gir nærmere bestemmelser om vilkårene for og fremgangsmåten ved inngåelsen av kontrakt med frivillige og for tjenestens opphør.

Heimevernloven § 6 gir bestemmelser om at frivillige som har påtatt seg tjeneste, har de samme plikter og tjenestevilkår som pliktige heimevernssoldater. Av heimevernforordningens bestemmelser om frivillig tjeneste i Heimevernet (lovens §§ 5 og 6), fremgår det at frivillige kan antas som heimevernssoldater fra 1. januar det året de fyller 19. Med «antas» menes å inngå kontrakt om tjeneste i Heimevernet.

8.4.2 Høringsnotatet

Årlig heimevernstjeneste

Departementet foreslo i høringsnotatet en videreføring av heimevernloven § 10 om årlig heimevernstjeneste og § 17 om at heimevernsopplæringen kan foregå i andre deler av Forsvaret. Bestemmelsene foreslås videreført i forslaget til § 23 første og andre ledd. Årlig heimevernstjeneste er omfattet av den ordinære tjenesten, jf. forslaget til § 17. Forslaget ble i høringsnotatet begrunnet slik:

«Departementet foreslår at bestemmelsene i heimevernloven § 13 første og tredje ledd, om tjeneste i forbindelse med arrangementer som tjener Forsvarets interesser, videreføres i § 23 tredje og fjerde ledd. Denne tjenesten er en del av den årlige heimevernstjenesten. Forslaget innebærer språklige endringer.

Departementet foreslår en forskriftshjemmel i § 23 fjerde ledd, om at departementet kan gi forskrift om gjennomføringen av den årlige heimevernstjenesten og om bistand til arrangementer. Forskriftskompetansen foreslår delegert til departementet.»

Frivillige i Heimevernet

Departementet foreslo i høringsforslaget å videreføre heimevernloven § 5 i forslaget til § 24 om frivillige i Heimevernet med en språklig klargjøring og en omformulering. Dette ble i høringsnotatet begrunnet slik:

«Departementet mener at forslag til § 24 om frivillige i Heimevernet, må klargjøre at frivillige i Heimevernet består av to kategorier. Den ene kategorien er ungdom mellom 16 og 21 år, som kan antas som aspiranter fra den dagen de fyller 16 år, og Heimevernsungdom mellom 17 og 21 år. Den andre kategorien er frivillige over 19 år, som har inngått kontrakt om tjeneste i Heimevernet.

Departementet foreslår at heimevernforskriftens bestemmelser om at frivillige kan antas som heimevernssoldater fra 1. januar det året de fyller 19, tas inn i loven. Tidspunktet for antakelse som heimevernssoldat samsvarer med når verneplikten inntreffer, jf. forslag til § 6.

I fjerde ledd foreslår departementet at Kongen gir forskrift om vilkårene for frivillig tjeneste i Heimevernet.»

8.4.3 Høringsinstansenes syn

Årlig heimevernstjeneste

LO har forslag til endringer i høringsforslagets § 23:

«Første punktum i forslaget bestemmer at årlig heimevernstjeneste skal gjennomføres sammenhengende. Hvl § 10 har teksten «normalt sammenhengende». For å unngå mistolkning bør ordet «normalt» tilføyes i forslaget første punktum foran «sammenhengende». Forslagets tekst fjerde punktum bestemmer at departementet kan gi forskrift om gjennomføring av årlig heimevernstjeneste og bistand til arrangementer. Formuleringen «og om bistand til arrangementer.» bør fjernes fra punktet, omformuleres til å omfatte Forsvaret og plasseres i en passende sammenheng. Det er slik at også Forsvarets øvrige avdelinger yter bistand

til arrangementer så formuleringen bør ikke begrenses til Heimevernet.»

Forsvaret har likelydende innspill til § 23.

Forsvaret har følgende merknader til § 24:

«Første punktum kan misforstås fordi paragrafen også omhandler tjenesteplikt. Denne setningen er rettet mot HV-ungdom, men disse har ikke tjenesteplikt (jfr. Hvl. § 6). Setningen bør eventuelt omformuleres eller strykes.

Begrepet «personer» nyttes i andre punktum. Dette bør endres til «tjenestepliktige» eller «personell».

Forslagets tekst mangler presiseringer om personell over tjenestepliktig alder som skriver kontrakt med HV, denne tjenesten medfører ikke styrkedisponering (fra Hvl. § 5).

I tredje punkt står det «...Tjenestepliktige kan ikke inngå kontrakt om heimevernstjeneste mens de har tjenesteplikt i andre deler av Forsvaret...». Dette punktet anbefales strøket. For HV er det ønskelig at personell kan disponeres i HV selv om de har tjenesteplikt i f eks Hærens styrkeregister. Dette vil kunne sikre direkte overføring av aktuelt personell fra førstegangstjeneste til HV, noe som vil kunne sikre et bedre rekrutteringsgrunnlag, raskere overføring av vernepliktige til HV og bidra til en bedre personelldekning i styrkestrukturen i HV på sikt.»

LO har følgende merknad til § 24:

«Paragrafen omhandler frivillige i Heimevernet og videreføres i forslaget § 24. En viser til merknad under Hvl § 3. Forslagets tekst mangler presiseringer om personell over tjenestepliktig alder som skriver kontrakt med Heimevernet. Dette medfører ikke styrkedisponering. § 24 bør også inneholde begrensninger i forhold til tjenesteplikt i Sivilforsvaret og Politireserven.»

Landsrådet for Heimevernet har følgende merknad til § 24:

«Det er uklart om det er mulig å være tjenestepliktig jfr. § 2 jfr.17, uten å ha tjenesteplikt i andre deler av Forsvaret og om tjenesteplikten kan endres til Heimevernets ugunst (slik at for eksempel områdesjefen kan flyttes til annen stilling. Ordlyden kan tolkes som om det ikke er mulig for ansatte i Forsvaret å skrive frivillighetskontrakt med Heimevernet.»

Norske Reserveoffiserers Forbund har følgende merknad til § 24:

«§ 24 anfører at tjenestepliktige ikke kan inngå kontrakt om heimevernstjeneste mens de har tjenesteplikt andre deler av Forsvaret.

NROF har oppfattet det pågående arbeidet med komplett oppsetningsplan (KOP) slik at alle som gjennomfører førstegangstjeneste i Hæren, blir stående i Hærens KOP i tre år etter dimittering, og at tjenestegjøring utløses ved mobilisering i henhold til vernepliktsloven.

En slik ordning innebærer at ingen som har avtjent slik førstegangstjeneste «frigjøres» for disponering Heimevernet før etter at de tre årene har gått. Slik NROF vurderer det, vil dette føre til at tilgjengeligheten den tiden personellet er vernepliktig, (til 44 år/55 år) blir betydelig redusert. For et Heimevernet som sliter med å få tilgang på relevant personell på grunn av at en liten del av årskullene gjennomfører førstegangstjenesten, må dette være en betydelig byrde. NROF ser med på bekymring på dette.

Selv om den matematiske reduksjonen blir 12,5 %, «treffer» den i de viktigste årsklassene, hvor det er viktig å skape bånd til Heimevernet.

Etter NROFs vurdering burde en bedre løsning være å overføre de som skal stå i Hærreserven, til Heimevernets ruller. Da vil de få den viktige tilknytningen til Heimevernet i riktig alder, og de vil få bedre kontakt med Forsvaret gjennom å bli innkalt til trening i HV. Etter NROFs syn vil dette ikke gå ut over Hærreserven troverdighet dersom dette personellet kan føres i HVs «svikt-tillegg».

8.4.4 Departementets vurdering

Årlig heimevernstjeneste

Departementet viser til *Forsvarets* og *LOs* innspill til § 23, og bemerker at det går klart frem av forslaget til § 23 første ledd at som hovedregel skal den årlige heimevernstjenesten gjennomføres sammenhengende. Dersom Forsvaret har behov for det, kan tjenesten deles opp. Dette klargjør at det er Forsvarets behov som er styrende. Forslaget innebærer ingen materiell endring. Forslaget til § 23 tredje og fjerde ledd viderefører gjeldende rett. Det er også i dag slik at det kun er vernepliktige som er disponert til Heimevernet som kan bli pålagt tjeneste i forbindelse med arrangementer. Bestemmelsen må ses i sammenheng med § 17 andre ledd bokstav c og fjerde ledd siste punktum

som regulerer de vernepliktiges tjenesteplikt. Det ligger ikke innenfor Forsvarets primære oppgaver å bidra til sivile arrangementer, men Forsvaret kan vurdere å bistå hvis det får en forespørsel. Bestemmelsen regulerer ikke hva Forsvaret kan bistå med, men hva vernepliktige som er inne til den årlige heimevernstjenesten kan benyttes til. Vernepliktige kan ikke kalles inn til tjeneste i Forsvaret for å støtte sivile arrangementer, unntatt tjenestepliktige i Heimevernet, som kan kalles inn til slik tjeneste innenfor rammen av årlig heimevernstjeneste. Hva Forsvaret benytter sine tilsatte til og andre som de har inngått kontrakt med, vil avhenge av tilsettingsforholdet og kontrakten. Departementet opprettholder forslaget til § 23.

Frivillige i Heimevernet

Departementet bemerker til *Forsvarets*, *Landsrådet for Heimevernet*, *LO* og *Norske Reserveoffiserers Forbunds* innspill til § 24 at departementet har valgt å bruke «personer» fordi man først er tjenestepliktig etter at man har inngått kontrakt. For å gjøre det tydeligere at det er en sammenheng mellom andre ledd og tredje ledd, foreslår departementet å tilføye tredje ledd som andre punktum i andre ledd. Departementet mener videre at heimevernloven § 5 andre punktum bør videreføres. Hensikten er å unngå at personell kan ha tjenesteplikt i flere avdelinger i Forsvaret. Dette er særlig viktig ved styrkeoppbygging. Bestemmelsen innebærer at personer som allerede er militært tilsatte i Forsvaret ikke kan inngå kontrakt om frivillig tjeneste i Heimevernet. Når det gjelder tjenesteplikt i Sivilforsvaret eller Politireserven, vil tjenesteplikt i Forsvaret, herunder tjenesteplikt i Heimevernet, gå foran annen lovpålagt tjenesteplikt, jf. forslaget til § 17 første ledd andre punktum.

8.5 Tilleggstjeneste, utsatt tjeneste og fritak fra tjeneste

8.5.1 Gjeldende rett

Tilleggstjeneste

Bestemmelser om tilleggstjeneste følger i dag av vernepliktsloven § 19 første ledd og heimevernloven § 12. Det følger av vernepliktsloven § 19 at vernepliktige som har hatt fravær fra tjenesten kan pålegges tilleggstjeneste av Kongen. Nødvendig tilleggstjeneste kan pålegges ved fravær på grunn av sykdom eller skade, eller forsømmelighet i tjenesten har medført at man ikke har fått tilstrekkelig opplæring. Etter andre ledd kan til-

leggstjeneste pålegges uavhengig av om man har fått tilstrekkelig opplæring, dersom fraværet har vært ulovlig. Vernepliktsloven § 19 andre ledd kom inn i loven i 1982, jf. Ot.prp. nr. 67 (1981–82).

Heimevernloven § 12 gir bestemmelse om tillegg til tjenestetiden for heimevernspliktige i vernepliktig alder som gjennomgår en befals- eller annen sær opplæring. Det er ingen forutsetning at vedkommende har akademisk utdanning, slik det er forutsatt i vernepliktsloven. Stortinget er gitt kompetanse til å fastsette et tillegg til den vanlige fredstjenesteplikten av inntil 14 dager, eller et tilsvarende timeantall i hver 3-års periode av den pliktiges tjenestetid i Heimevernet. Tillegget fastsettes årlig i Prop. 1 S.

Sivil utdanning som har betydning for Forsvaret

Bestemmelser for vernepliktig akademisk befal kan i dag utledes av vernepliktsloven §§ 10 andre ledd og 11 andre ledd. Vernepliktsloven § 10 andre ledd gir adgang til å pålegge personer med verneplikt som gjennomgår en befals- eller annen sær opplæring, et tillegg til ordinær tjeneste på inntil 90 dager. Forutsetningen for et slikt tillegg av tjenestetiden er at vedkommende innehar en sivil utdanning som minst svarer til eksamen fra videregående skole, studieretning for allmenne fag, eller ingeniørhøgskole, og at vedkommende skal tjenestegjøre som befal eller spesialist.

Vernepliktsloven § 11 andre ledd hjemler Forsvarets rett til å innkalle vernepliktige med sivil opplæring av betydning for Forsvarets behov. Bestemmelsen viser til vernepliktsloven § 10 andre ledd. Dagens ordning med vernepliktig akademisk befal gir Forsvaret mulighet til å rekruttere, utvikle og anvende personell med høyere sivil akademisk kompetanse. Hovedhensikten er å gi Forsvaret tilgang til akademisk kompetanse som Forsvaret ellers ikke får dekket gjennom egne skoler, samtidig som personellet får en mer målrettet førstegangstjeneste innenfor det fagområdet de er utdannet til. I henhold til vernepliktforskriften § 4-6, stilles det krav om at personellet innehar utdanning på mastergradsnivå eller høyere. Personellet kalles inn til tjeneste som befal på bakgrunn av deres utdanningsnivå. Personell med kompetanse på et lavere utdanningsnivå kan kalles inn og gis opplæring som spesialister.

I tråd med Innst. 335 L og 336 S (2014–2015) til Prop. 111 LS (2014–2015), og som følge av øvrige endringer i militærordningen, skal tidligere spesielle kategorier befal endres til spesielle kategorier militært tilsatte. Spesielle kategorier

militært tilsatte rekrutteres ofte i forlengelsen av gjennomført førstegangstjeneste som vernepliktig akademisk befal. Ordningen med spesielle kategorier befal, har i praksis omfattet personer med høyere utdanning som for eksempel lege, musiker, tannlege, psykolog, veterinær, farmasøyt, prest, ingeniør og jurist. Etter militærordningen skal Forsvaret tilsette spesielle kategorier militært tilsatte som offiserer, befal, grenaderer og konstabler, avhengig av kompetansen den enkelte personen har.

8.5.2 Høringsnotatet

Tilleggstjeneste

Departementet foreslo i høringsforslaget å videreføre vernepliktsloven § 19 første og andre ledd og heimevernloven § 12 om tilleggstjeneste i forslaget til § 25, med mindre språklige endringer. Departementet har i høringsnotatet begrunnet dette slik:

«Departementet foreslår å lovfeste bestemmelsen i heimevernloven § 12 om at Stortinget kan bestemme at tjenestepliktige som får spesialist- eller befalsopplæring, kan pålegges en tilleggstjeneste på 14 dager. Dette samsvarer med departementets betraktninger om hva som Stortinget må bestemme av bevilgningsmessige årsaker, og hva som kan fastsettes i lov. Det vil være Forsvarets behov som er styrende for om det skal gis tilleggstjeneste. Vi foreslår videre i § 25 fjerde ledd at departementet kan gi forskrift om tilleggstjeneste. Forskriftskompetansen foreslås delegert til departementet.»

Sivil utdanning som har betydning for Forsvaret

Departementet foreslo i høringsforslaget å videreføre vernepliktsloven §§ 10 andre ledd og 11 andre ledd i forslaget til § 26 om sivil utdanning som har betydning for Forsvaret med enkelte språklige endringer for å gjøre bestemmelsen enklere. Departementet har i høringsnotatet begrunnet dette slik:

«Med sivil utdanning menes utdanning fra gjennomført videregående skole. Dette omfatter høyere utdanning som nevnt ovenfor, men relevant utdanning kan også være personer som har yrkesfaglig utdanning.

I dag er det Stortinget som kan fastsette tilleggstjeneste på 90 dager etter verneplikts-

loven § 10 andre ledd. Dette gjøres årlig i Prop. 1 S. Departementet foreslår å lovfeste at tjenestepfiktige med sivil utdanning som har betydning for Forsvaret kan bli pålagt et tillegg til den ordinære tjenestetiden på inntil 90 dager i § 26 andre ledd første punktum.

Departementet foreslår en forskriftshjemmel i § 26 tredje ledd, som gir departementet myndighet til å gi forskrift om hvilken utdanning som har betydning for Forsvaret, om tjenestevilkår, om tilleggstjeneste for tjenestepfiktige som får offisers-, befals- eller spesialistsopplæring, og om innkalling til tjeneste. Bestemmelsen viderefører forskriftshjemmelen i vernepliktsloven § 11 andre ledd andre punktum. Departementet foreslår å delegere forskriftskompetansen til departementet.»

Søknad om annen tjeneste av velferdsgrunner

Departementet foreslo i høringsforslaget å videreføre bestemmelsene i vernepliktsloven § 38 første ledd andre punktum og andre ledd i forslaget til § 27. Departementet har i høringsnotatet begrunnet dette slik:

«Departement mener at vernepliktsloven § 38 andre ledd må forstås slik at hovedregelen er at departementet i forskrift gir nærmere bestemmelser om godkjenning av disponering til annen tjeneste. Den opprinnelige ordlyden var «Overføring som ikke er bestemt av departementet må godkjennes av utskrivningsmyndighetene. For øvrig gir Kongen nærmere bestemmelser».

Bestemmelsen ble endret fordi det ikke lenger var rulleførende enheter for vernepliktige mannskaper i forsvarsgrenene, jf. Ot.prp. nr. 62 (1989–90). Vernepliktsloven § 38 andre ledd ble da endret til «Regler for godkjenning av overføringer som ikke er bestemt av departementet, fastsettes av Forsvarssjefen». Senere er det gjort oppdateringer av begrepsbruken. Bestemmelser er i dag gitt i vernepliktsforskriften. Departementet mener det er naturlig at en eventuell delegasjon til Forsvarssjefen blir gjort i vernepliktsforskriften.»

Utsatt eller avbrutt tjeneste på grunn av straffeforfølgning

Departementet foreslo i høringsforslaget å videreføre vernepliktsloven § 19 tredje ledd i forslaget til § 30. Departementet foreslo enkelte språklige endringer i bestemmelsen. Blant annet at begrepet «militær tjeneste» endres til «tjeneste».

8.5.3 Høringsinstansenes syn

Forsvaret har følgende merknad til høringsforslagets § 26:

«FD foreslår å videreføre vernepliktsloven §§ 10 andre ledd og 11 andre ledd i § 26 med visse språklige endringer for å gjøre bestemmelsen enklere. Samtidig foreslås det en forskriftshjemmel i § 26 tredje ledd som gir departementet myndighet til å gi forskrift om hvilken utdanning som har betydning for Forsvaret, om tjenestevilkår, om tilleggstjeneste for tjenestepfiktige som får offisers-, befals- eller spesialistsopplæring, og om innkalling til tjeneste.

Forsvaret må kunne rekruttere, utvikle og anvende personell med sivil utdanning. Generelt må det sikres at foreslått bestemmelse med sine språklige endringer ikke innebærer formuleringer som innsnevrer rekrutteringen, utviklingen og anvendelsen av dette personellet.»

8.5.4 Departementets vurdering

Departementet bemerker til *Forsvarets* innspill til høringsforslaget § 26 at bestemmelsen viderefører gjeldende rett og at forslaget til lovbestemmelse er videre enn hva som i dag følger av vernepliktsforskriften. Forslaget er i tråd med ny militærordning som Stortinget vedtok i Innst. 335 L og 336 S (2014–2015) til Prop. 111 LS (2014–2015). Departementet opprettholder høringsforslaget § 26 i forslag til § 27.

Departementet bemerker at det er gjort språklige endringer i høringsforslaget § 30 for å gjøre bestemmelsen klarere. Høringsforslaget § 30 om utsatt eller avbrutt tjeneste på grunn av straffeforfølgning er tatt inn i lovutkastets § 31.

8.6 Endring av stilling og grad

I vernepliktsloven § 7 første og andre ledd og heimevernloven § 8 gis det bestemmelser om at vernepliktige og heimevernspliktige skal kunne pålegges å motta høyere grad og gjennomgå nødvendig utdanning. Videre er det bestemt at graden ikke kan fratas dem, med mindre graden er midlertidig eller gitt for et bestemt tidsrom, eller de har vist seg uskikket eller uverdige til å ha graden. Ingen kan mot sin vilje beordres til tjeneste i lavere grad enn det vedkommende er skikket, tilsett eller utnevnt til, hvis ikke særlige forhold i krig gjør slik beordring nødvendig.

Departementet foreslo i høringsnotatet å videreføre bestemmelsene i vernepliktsloven § 7 første ledd andre punktum og andre ledd og heimvernloven § 8 i høringsforslaget § 28. Det har ikke kommet høringsinnspill til forslaget. Departementet opprettholder høringsforslaget i forslaget til § 29.

8.7 Fritak for tjeneste i Forsvaret

8.7.1 Gjeldende rett

Tjeneste i andre lands forsvar

Fritak for tjeneste kan i dag gis hvis en tjenestepiktig har utført tjeneste i et annet land. Vernepliktsloven § 17 tredje ledd gir Kongen myndighet til å gi nærmere bestemmelser om at vernepliktige som kan godtgjøre at de har utført militærtjeneste i et annet land, kan fritas helt eller delvis fra ordinær tjeneste. Nærmere bestemmelser finnes i vernepliktforskriften kapittel 9. Vernepliktsloven § 17 tredje ledd har ikke blitt endret siden 1953.

Fritaksordningen

Fritak fra tjeneste i krig, krise og i fred kan også gis på grunn av bestemte sivile stillinger eller fagkyndighet. Det følger av vernepliktsloven § 17 andre ledd at Stortinget må samtykke til at de som har tjenesteplikt kan fritas delvis eller helt for tjeneste i fred. Sett i sammenheng med fritaksbestemmelsene i vernepliktsloven § 5 tredje ledd og § 17 første ledd legges det til grunn at de samme vurderinger for fritak også gjelder her. Stortinget skal kunne gi uttrykk for hva samfunnet samlet sett er best tjent med av militærtjeneste eller annen samfunnsnyttig tjeneste, slik det blant annet er diskutert i forarbeidene til vernepliktsloven. Tilsvarende bestemmelse er gitt i heimvernloven § 21. Nærmere bestemmelser om fritaksordningen er gitt i vernepliktforskriften kapittel 8A. Vernepliktsloven § 17 første ledd ble endret ved Ot.prp. nr. 4 (1992–93). Daværende ordlyd i vernepliktsloven § 17 ga ikke hjemmel for å gi bestemmelser om omdisponering av personell til handelsflåten bemanningsreserve. Det var ønskelig at denne paragrafen fikk en utforming som hjemlet slike overføringer.

8.7.2 Høringsnotatet

Tjeneste i andre lands forsvar

Departementet har foreslått å videreføre vernepliktsloven § 17 tredje ledd i forslaget til § 29 om

fritak for ordinær tjeneste etter utført tjeneste i et annet lands forsvar. Det er foreslått noen mindre språklige endringer i bestemmelsen. I § 29 andre ledd foreslo departementet en hjemmel til å gi forskrift om fritak for ordinær tjeneste etter utført militærtjeneste i et annet lands forsvar.

Fritaksordningen

Departementet har foreslått å videreføre bestemmelsene i vernepliktsloven § 17 første ledd, andre ledd og heimvernloven § 21 om fritak for tjeneste i Forsvaret i fred på grunn av sivil stilling eller fagkyndighet (fritaksordningen) i høringsforslaget til § 31. Departement har begrunnet dette slik:

«Departementet foreslår å endre ordlyden i vernepliktsloven § 17 første ledd første punktum tilsvarende det som i dag følger av vernepliktforskriften kapittel 8 A. Etter vernepliktsloven § 17 første ledd kan vernepliktige fritas eller gis utsettelse med fremmøte i krig eller når deres avdeling settes på krigsfot. Når fritaksordningen ble tatt inn i vernepliktforskriften i 2014 ble «i krig eller settes på krigsfot» endret til «i krise, konflikt eller krig». Departementet foreslo da at begrepet mobilisering skulle erstattes med begrepet krise, konflikt eller krig. Bakgrunnen for dette var at mobiliseringsforsvaret er erstattet med et innsatsforsvar som skal være effektivt og mobilt i hele spekteret av krise, konflikt og krig. Begrepet krise, konflikt eller krig er mer gjenkjennbart for den sivile delen av totalforsvaret. Departementet foreslår imidlertid å benytte begrepene «i krig eller når krig truer» eller «ved styrkeoppbygging» konsekvent i loven, jf. punkt 7.3.12. Forslaget til nye regler for ordningen var basert på at virksomheter som dekker samfunnskritiske funksjoner i den totale samfunnsberedskapen skal beholde sitt personell i situasjoner med krise, konflikt eller krig. Tjenestepiktige som bekler nøkkelroller for å opprettholde samfunnskritiske funksjoner, skal normalt gis fritak for fremmøte i Forsvaret.

Det kan imidlertid gjøres unntak fra dette utgangspunktet for personell med kompetanse som Forsvaret ikke kan unnvære, dersom personell med tilsvarende kompetanse ikke er tilgjengelig.

Departementet foreslår å endre begrepsbruken i samsvar med forskriften, med unntak av å innføre begrepene «krise og konflikt».

8.7.3 Høringsinstansenes syn

Forsvaret har følgende merknad til høringsforslagets § 31:

«FST ønsker å kommentere viktigheten av systemperspektiv i samspillet mellom Forsvarets behov og det sivile samfunnets behov. I et totalforsvars – og samvirkeperspektiv er det viktig å se det slik at Norge har ett offentlig helsevesen, noe som innebærer tverrdepartementet samarbeid. For å oppnå et godt totalforsvar anerkjenner Forsvaret viktigheten av at tjenestepliktige som på grunn av sivil stilling eller fagkyndighet bør fortsette i sin sivile virksomhet, kan fritas for eller få utsatt fremmøte til tjeneste i Forsvaret i krig, når krig truer eller ved styrkeoppbygging. Samtidig er det viktig at Forsvaret får tilgang til personell med kompetanse som Forsvaret ikke kan unnvære dersom personell med tilsvarende kompetanse ikke er tilgjengelig. I høringsnotatet vises det til at unntak da kan gjøres fra utgangspunktet om at tjenestepliktige som bekler nøkkelroller for å opprettholde samfunnskritiske funksjoner normalt skal gis fritak for fremmøte i Forsvaret. Det bør i den forbindelse vurderes om dette bør fremgå eksplisitt av loven.

Behovet for samarbeid og systemperspektiv kan synliggjøres blant annet ved Forsvarets behov for medisinsk fagpersonell. I tråd med totalforsvarskonseptet er det av stor viktighet at Forsvarets og det sivile samfunnets behov for og disponering av slikt personell er koordinert og avklart. Både fordi disse tjenestene skal virke sammen og fordi et koordinert og avklart forhold til hvor personellet har tjenesteplikt og skal møte vil minimere virkningene av at en person kun kan oppfylle en beredskapsfunksjon.

Det er behov for å få redefinert fritaksordninger, herunder prioriteringer. FST er derfor skeptisk til at handelsflåten, som var nevnt spesielt i den opprinnelige loven, nå er utelatt. Vi kan heller ikke finne noen begrunnelse for hvorfor handelsflåten ikke er tatt med i den nye teksten.»

Forsvarsbygg har følgende merknad til høringsforslagets § 31:

«Forsvarsbygg (FB) er av Forsvarsdepartementet (FD) gjennom flere år pålagt å etablere KOP og planverk for å kunne understøtte Forsvarets operative evne og beredskap. Et viktig

element i slik planlegging er for FB å ha en forutsigbar personellstyrke som kan utløse de leveranser som avtales. Utfordring er at det ikke er godkjent en styrkestruktur for FB som gir Forsvarets personell- og verneplikts-senter hjemmel til å disponere personell i en styrkestruktur for FB.

«Dette forhold synes ikke tilfredsstillende ivare tatt i nytt lovforslag, og FB anmoder derfor FD om å vurdere å knytte denne problemstillingen til lovverket, slik at det etableres en hjemmel som gir nødvendig forutsigbarhet. Det kan muligens løses ved en presisering av forholdet i Forsvarsloven § 31, og nytte fritaksordningen for hele FB eller knytte forholdet til annen relevant § i den nye loven»

Nasjonal sikkerhetsmyndighet har følgende innspill til høringsforslagets § 31:

«For NSM som sivilt direktorat med leveranser til forsvarssektoren i fred, mobilisering, krise og krig, er det av avgjørende betydning å ha forutsigbare forhold knyttet til disponering av tjenestepliktig personell.

Etter en vurdering av høringssvar gitt av Forsvarsbygg i brev av 28.09.15, vil NSM bemerke at de samme forholdene også gjør seg gjeldende for NSM.

NSMs oppdrag og leveranser er i det vesentlige hjemlet i sikkerhetsloven med forskrifter. I BFF og SBS er det definert myndighetsoppgaver som skal utføres av NSM. Dette operasjonaliseres gjennom iverksettelsesbrev, langtidspan, oppdragsbrev og løpende presiseringer, endringer og tillegg (PET). Det foreligger ikke et fullt utviklet planverk for hvordan NSM på best mulig måte skal utføre sine oppgaver i forbindelse med krise og krig.

NSM har besvart oppdrag gitt av FD i PET nr. 17 til IVB LTP 2013–2016 om kartlegging av forsvarets behov for understøttelse fra NSM. Dette vil trolig kreve ytterligere utredninger. Vi mener at denne prosessen med fordel kan sees i sammenheng med det videre arbeidet knyttet til forsvarslov med forskrifter.»

Politidirektorat har følgende bemerkning til høringsforslaget § 31:

«Med bakgrunn i høringsnotatets omtale i kapittel 7.4.15 legger direktoratet til grunn at det ikke er tilsiktet realitetsendringer i gjeldende rett, slik at vernepliktsforskriften kapittel 8A videreføres.»

8.7.4 Departementets vurdering

Departementet viser til *Forsvarets og Politidirektoratets* innspill til høringsforslaget § 31 og bemerker at høringsforslaget er videreføring av gjeldende rett. Nærmere vilkår for fritak vil fremgå av forskrift som i dag. Overføring av vernepliktige fra Forsvaret til Sivilforsvaret og politiet ivaretas i forslaget til § 15. Overføring av vernepliktige til handelsflåten opphørte i 2009, jf. St.prp. nr. 1 (2007–2008) om avvikling av den særlige ordning for sjømenns vernepliktsforhold.

Fritaksordningen omfatter i dag alle sivile stillinger eller fagkyndighet som er kritisk viktig for samfunnet å opprettholde i krig, krise eller ved styrkeoppbygging. Dette vil også omfatte stillinger i politiet og handelsflåten.

Forsvarsbygg og Nasjonal sikkerhetsmyndighet peker i sine høringsinnspill på behovet for forutsigbar personellstruktur i krise og krig. Departementet bemerker at tilsatt militært personell i disse to etatene beordres i dag til stillinger i tråd med hjemler og ordninger som er etablert i Forsvaret. Forutsigbarhet for fortsatt tjeneste for dette personellet i tilfelle av krise og krig vil sikres gjennom Forsvarets interne regelverk som sier at personellet fortsetter i sine stillinger ved styrkeoppbygging hvis ikke annet blir avtalt. Sivilt tilsatte i Forsvarsbygg, Nasjonal sikkerhetsmyndighet og øvrige underliggende etater vil kunne være omfattet av fritaksordningen. Dette vil tilfredsstille hensynet til forutberegnelighet hva gjelder sivilt tilsatt personell. Departementet mener derfor at fritakshjemmelen, slik den fremkommer i høringsforslaget § 31, ikke er direkte egnet for å regulere de hensynene som belyses i høringsinnspillene fra *Forsvarsbygg og Nasjonal sikkerhetsmyndighet*. Høringsforslaget til § 31 er avgrenset til fritak for fremmøte i Forsvaret på grunn av sivil stilling eller fagkyndighet, og vil etter departementets syn ikke redusere forutsigbarheten på området. Departementet opprettholder høringsforslaget i lovforslagets § 32.

8.8 Engangserstatning ved dødsfall og invaliditet

Bestemmelser om erstatning ved dødsfall og invaliditet til personell som avtjener verneplikt mv., føl-

ger i dag av forskrift 22. juni 2000 nr. 634. Forskriften er hjemlet i Kongens instruksjonsmyndighet.

Departementet foreslo i høringsforslaget at hjemmelen for forskriften tas inn i høringsforslagets § 32. Forskriften regulerer viktige rettigheter. Departementet har i høringsforslaget begrunnet dette med at hjemmelsgrunnlaget bør fremgå av loven for å ivareta hensynet til den enkeltes forutberegnelighet.

Departementet har i etterkant av høringen kommet til at det bør gjøres flere endringer i bestemmelsens ordlyd. Departementet foreslår at overskriften bør endres slik at det fremgår at engangserstatningen er knyttet til dødsfall og «medisinsk» invaliditet.

Departementet mener at ordlyden som ble foreslått i høringen, vil begrense personkretsen som kan kreve erstatning etter dagens forskrift om engangserstatning uten at dette har vært til siktet. En del av dem som er omfattet av dagens forskrift har ikke verneplikt. Av den grunn vil ordlyden i høringsforslaget § 32 «Hvis noen dør eller blir invalide mens de avtjener verneplikten», innskrenke virkeområdet. Departementet foreslår derfor at første ledd regulerer hvilke personer som etter bestemmelsen kan ha krav på engangserstatning. Departementet mener at ordlyden «tjenestepliktige som ikke er tilsatt og frivillige som ikke er tilsatt» er dekkende for dem som i dag omfattes av forskriften. Departementet foreslår at denne ordlyden tas inn i første ledd.

Departementet foreslår videre at det fremgår av bestemmelsen at disse personene kan ha krav på engangserstatning dersom de blir «påført skade eller sykdom under tjenesten som medfører medisinsk invaliditet». Departementet foreslår videre å klargjøre at ved dødsfall er det avdødes etterlatte som har krav på engangserstatning.

Videre mener departementet at de nærmere vilkårene for engangserstatning bør fremgå av loven. Departementet foreslår derfor at dette tas inn i paragrafens andre ledd og tredje ledd.

Departementet foreslår at fjerde ledd regulerer at Kongen kan fastsette nærmere regler om når sykdom eller skade har oppstått under tjenesten, og hvordan erstatningen skal utmåles og utbetales.

Departementet opprettholder forslaget med de endringer som fremgår ovenfor i lovforslagets § 33.

9 Fritak for tjeneste i Forsvaret av overbevisningsgrunner

9.1 Vilkår for fritak og søknadsprosedyrer

9.1.1 Gjeldende rett

Vernepliktige kan fritas for militærtjeneste dersom det er grunn til å tro at han eller hun ikke kan gjøre militærtjeneste av noen art uten å komme i konflikt med deres alvorlige overbevisning, jf. militærnektekterloven § 1. Av lovbestemmelsen fremgår at også overbevisning knyttet til bruk av masseødeleggelsesvåpen aksepteres som fritaksgrunn. Dette innebærer at vernepliktige også kan bli fritatt for militærtjeneste dersom han eller hun, på bakgrunn av eksistensen av masseødeleggelsesvåpen og faren for at disse kan bli tatt i bruk, ikke kan delta i Forsvaret.

Søkeren må være imot bruk av vold og våpen som metode for konfliktløsning, slik det militære forsvaret forutsetter. Fritak etter militærnektekterloven gis ikke av andre grunner, for eksempel forhold knyttet til utdanning, arbeid eller sosiale forhold.

Militærnektekterloven kapittel II inneholder bestemmelser om behandling av saker om fritak fra militærtjeneste av overbevisningsgrunner.

Militære myndigheter plikter å rettlede vernepliktige som ber om informasjon om fritaksordningen, jf. militærnektekterloven § 2.

Søknad om fritak kan tidligst fremsettes på sesjon eller etter at den vernepliktige på annen måte er klassifisert. Det skal benyttes et standard søknadsskjema som utarbeides av Justis- og beredskapsdepartementet. Søkeren skal i søknadsskjemaet undertegne en erklæring om å fylle lovens vilkår, slik de fremgår av militærnektekterloven § 1.

Søkeren kontrolleres opp mot straffe- og bøteregistrene, for å avklare om søkeren har anmerkninger for voldsanvendelse eller andre forhold som kan belyse søknaden, jf. vernepliktsloven § 46 a.

Søkeren kan pålegges å gi ytterligere opplysninger utover å innlevere egenerklæringskjemaet. Normalt vil slike opplysninger bli innhentet skriftlig, men søkeren kan også bli pålagt å forklare seg muntlig for vedtaksorganene.

Nærmere regler er gitt i forskrift 25. mai 2012 nr. 464 om behandling av saker om fritaking for militærtjeneste av overbevisningsgrunner. Av forskriften fremgår det at Vernepliktsverket (nå Forsvarets personell- og verneplikts-senter) behandler søknadene, med klageadgang til Justis- og beredskapsdepartementet.

Dersom særlige hensyn tilsier det, kan Kongen fastsette skjerpede fritaksprosedyrer for samtlige eller bestemte grupper av søkere, jf. militærnektekterloven § 2. Det kan herunder fastsettes regler om at søkere rutinemessig skal avgi muntlig forklaring. Bestemmelsen ble tatt inn i militærnektekterloven i forbindelse med avvikling av den sivile verneplikten, jf. Prop. 10 L (2011–2012) og skal kunne benyttes som et korrektiv ved økninger i søkermassen som vurderes å innebære misbruk av fritaksinstituttet.

Dersom det foreligger omstendigheter (for eksempel ulovlig fravær fra tjeneste) som gir grunn til å tro at skyldes en overbevisning etter militærnektekterloven § 1, skal militære myndigheter eller påtalemyndigheten anmode vedkommende om å søke seg fritatt fra tjeneste, jf. militærnektekterloven § 3 første ledd. Dersom den vernepliktige ikke etterkommer anmodningen, kan uten at den vernepliktige har fremmet søknad om fritak, påtalemyndigheten be om at vedtaksorganene avgjør saken, jf. militærnektekterloven § 3 andre ledd. Det samme gjelder dersom den vernepliktige gjennom annen opptreden har gitt grunn til å anta at vedkommende av overbevisningsgrunner ikke vil oppfylle sin militære tjenesteplikt.

Militære myndigheter kan opprettholde en innkalling til tjeneste, og pålegge den vernepliktige å videreføre tjenesten, selv om det er fremmet søknad om fritak for militærtjeneste av overbevisningsgrunner, jf. militærnektekterloven § 9. Søkeren kan holdes tilbake i tjeneste inntil søknaden er innvilget, men ikke utover 4 uker. Søkeren skal i venteperioden settes til uvæpnet tjeneste, jf. forskrift 25. mai 2012 om behandling av saker om fritaking for militærtjeneste av overbevisningsgrunner. Bestemmelsen om tilbakeholdelse i tjeneste skal forhindre at fritaksinstituttet benyttes som en mulighet for rask dimittering fra tjeneste, og antas

som sideeffekt å stimulere til en tidlig avklaring av den vernepliktiges forhold til tjeneste i Forsvaret.

Vernepliktige som ikke er innkalt til tjeneste, skal ikke kalles inn til tjeneste så lenge fritaks-saken er under behandling i forvaltningen. Når klagefristen er ute, eller klageinstansen har fattet vedtak om avslag, kan den vernepliktige kalles inn til tjeneste.

Ved mobilisering eller annen innkalling til krigstjeneste eller til ekstraordinær tjeneste i fred, har fritakssøknad ingen innvirkning på den vernepliktiges tjenesteforhold, jf. militærnekte-loven § 9 tredje ledd. Vesentlige samfunns-interesser tilsier at det her ikke gis utsettelse med tjenesten.

9.1.2 Høringsnotatet

Departementet foreslo i høringsforslaget å videreføre dagens fritaksvilkår, men med enkelte språklige forenklinger. Bestemmelser som berører fritak på grunn av holdning til masseødeleggelses-våpen ble foreslått tatt ut av lovbestemmelsen, uten at dette er ment å endre det materielle innholdet av bestemmelsen.

Dagens krav til fritakssøknader og de prosessuelle reglene for behandlingen av søknadene ble i hovedsak foreslått videreført. For å sikre større grad av fleksibilitet, og for å redusere lovens detaljeringsgrad, foreslo departementet at det i større grad overlates til forskriftsnivå å gi nærmere regler.

Av høringsforslaget fremgår det at departementet mener det er pedagogisk riktig å samle bestemmelser om opplysningsplikt og meldeplikt i en bestemmelse. Det ble derfor foreslått at militærnekte-loven § 2 fjerde ledd (som gir mulighet for å innhente ytterligere opplysninger fra søkeren) inngår i § 8 og at Kongen gis hjemmel til å gi bestemmelser om muntlig forklaring i alle fritaks-saker.

Departementet foreslo at bestemmelser om veiledningsplikt for militære myndigheter ikke videreføres i ny lovgivning.

Departementet foreslo videre å oppheve militærnekte-loven § 3. Bestemmelsen, som gir mulighet for å fremtvinge en avgjørelse uten at den vernepliktige har fremmet søknad om fritak, har i praksis ikke vært i funksjon de senere årene.

Bestemmelser om tilbakeholdelse i tjeneste ble foreslått videreført, men slik at det tydeliggjøres at det er opp til Forsvaret å avgjøre om en innkalling skal opprettholdes eller om tjenesten skal fortsette inntil søknaden er innvilget. Det ble videre foreslått å flytte detaljbestemmelser om

fristberegninger til forskrift, og å tillegge departementet myndighet til å gi forskrifter etter bestemmelsen.

9.1.3 Høringsinstansenes syn

Generaladvokaten uttalte følgende:

«I det nye lovforslaget blir ikke innholdet i militærnekte-loven § 2 første ledd videreført. Begrunnelsen er ifølge høringsnotatet at veiledningsplikten i sin alminnelighet er hjemlet i forvaltningsloven § 11, slik at militærnekte-loven § 2 første ledd er overflødig. Generaladvokaten er ikke uenig i denne betraktningen. Av pedagogiske hensyn, og i tråd med *Lovteknikk og lovforberedelse*, kan det likevel være hensiktsmessig å inkludere veiledningsplikten i sin spesielle forstand i en ny forsvarslov. Dette gjør seg kanskje særlig gjeldende i bestemmelsene som angår førstegangstjenesten. Den alminnelige borger, og særlig unge borgere, kan ikke forventes å kjenne til forvaltningsloven og dens forhold til annen lovgivning. Hensynet til klarhet og forutberegnelighet for borgerne til å forstå sin rettsstilling bør være gjennomgående målsettinger ved lovarbeid.

Generaladvokaten anbefaler derfor at veiledningsplikten som følger av militærnekte-loven § 2 første ledd videreføres i den nye loven, eventuelt med henvisning til forvaltningsloven § 11.»

9.1.4 Departementets vurdering

Verneplikten kan medføre plikt til å skade andre eller ta deres liv, og for enkelte medfører dette en så alvorlig samvittighetskonflikt at de ikke vil kunne gjennomføre tjenesten. Dagens regler gir mulighet for å bli fritatt for militærtjeneste dersom den vernepliktige finner det grunnleggende galt å bruke vold og våpen i konfliktsituasjoner. Dermed skjermes den enkelte fra den samvittighetskonflikten som det ellers ville medført ved å gjennomføre tjeneste med våpen i hånd.

Departementet mener at dagens fritaksregel gir et adekvat vern om den enkeltes alvorlige overbevisning. Vi foreslår derfor en videreføring av det materielle innholdet av gjeldende fritaksbestemmelser. Vi har imidlertid valgt å gjøre enkelte språklige forenklinger, samt kortet ned bestemmelsen, slik at den fremstår som mer brukervennlig. Vi har i denne sammenheng også tatt ut bestemmelser knyttet til bruk av masseødeleggelsesvåpen. Fritak på dette grunnlaget vil fortsatt

kunne innvilges, men slik at fritak vil bli vurdert ut fra lovens generelle fritakskriterier.

Gjeldende lovverk gir til dels detaljerte bestemmelser om fritakssøknader og behandlingen av disse. Dette gir mindre grad av fleksibilitet ved behov for endringer, og gjør samtidig loven mindre oversiktlig for brukeren. Departementet foreslår derfor at det i større grad overlates til Kongen å gi bestemmelser om krav til søknadene og behandlingen av disse.

Søkerens erklæring om å fylle lovens vilkår, sammen med opplysninger fra militære myndigheter, herunder innhentet vandelsattest, skal fortsatt danne hovedgrunnlaget for forvaltningens avgjørelse i saken. Så fremt det ikke fremkommer opplysninger som gir grunn til å tvile på erklæringen, vil denne bli lagt til grunn for forvaltningens avgjørelse i saken. Opplysninger fra søkeren selv eller andre kan imidlertid reise tvil eller skape uklarhet om vilkårene for fritak er oppfylt. Vandelsattesten kan for eksempel vise at søkeren har anmerkninger for voldsanvendelse, eller uttalelser til militære myndigheter kan gi grunn til mistanke om vikarierende motiver. I slike tilfeller kan det være behov for å innhente ytterligere opplysninger fra søkeren, og en plikt for forvaltningen til å søke å innhente slike opplysninger, vil etter forholdene følge av forvaltningsloven.

Det tilstrebes at fritaksinstituttet forbeholdes søkere med en reell overbevisning. For å underbygge denne målsettingen, er det viktig at den vernepliktige forstår betydningen og konsekvensene av å fremsette en søknad om fritak for militærtjeneste. Egenerklæringsskjemaet er utformet med sikte på å ivareta disse forholdene, og vil, sammen med øvrig informasjon fra militære myndigheter, bidra til økt bevisstgjøring for den vernepliktige.

Et system med egenerklæring, kombinert med bestemmelser om umiddelbar dimittering fra tjeneste, ville etter departementets syn økt risikoen for at fritaksordningen ble brukt som en utvei for å oppnå rask utsettelse av tjenesten når andre grunnlag for utsettelse ikke foreligger. Departementet ser derfor et fortsatt behov for å kunne holde den vernepliktige tilbake i tjeneste etter at det er fremmet søknad om fritak. Det bør imidlertid fastsettes en ytre grense for hvor lenge den vernepliktige kan holdes tilbake i tjeneste. Denne ytre grensen må bero på en avveining av de behov som Forsvaret har for å demme opp for umotiverte søknader, og hensynet til det enkelte vernepliktige. Fristen bør være så vidt lang at de fleste søknader vil kunne avgjøres innen fristens lengde. En frist på 4 uker, som i dag, vil etter

departementets syn gi forvaltningen den tid som behøves i de fleste tilfeller, samtidig som søkere ikke belastes i unødig grad. For ytterligere å dempe belastningen på den enkelte søker, skal han eller hun, som i dag, tas ut av sin ordinære tjeneste, levere inn sitt våpen, og i ventetiden benyttes til arbeid som i nødvendig grad tar hensyn til den påberopte overbevisningen. Nærmere bestemmelser om tjenestens innhold og gjennomføring vil bli gitt i forskrift.

Etter departementets syn bør Forsvarets behov være avgjørende for praktiseringen av bestemmelsen om tilbakeholdelse i Forsvaret. Retten til å holde en vernepliktig tilbake i tjeneste angis derfor kun som en mulighet for Forsvaret.

Vesentlige samfunnsinteresser tilsier etter departementets syn at en søknad om fritak for militærtjeneste ikke bør få umiddelbare konsekvenser for plikten til å gjøre ekstraordinær tjeneste eller tjeneste i krig eller når krig truer, jf. forslag til § 17 tredje ledd. Forsvarets behov for personell vil i slike situasjoner ordinært være av presserende karakter, og det bør derfor unngås bestemmelser som kan undergrave disse hensyn. Søknad om fritak får derfor ingen umiddelbar virkning for tjenesten der søkeren er innkalt til ekstraordinær tjeneste eller tjeneste i krig eller når krig truer.

Antallet fritakssøknader har vist en fallende tendens de senere årene. I 1998 var det 3008 personer som søkte om fritak, mens det i 2014 og 2015 ble fremmet henholdsvis 275 og 204 søknader. Det har på denne bakgrunn ikke vært aktuelt å skjerpe prosedyrene for å bli fritatt for tjeneste i Forsvaret. Rekrutteringen til Forsvaret er god, og det legges til grunn at Forsvaret vil kunne tåle betydelige økninger i antallet fritakssøknader uten at dette vil påvirke rekrutteringsgrunnlaget i særlig grad. Det kan imidlertid ikke utelukkes at fremtidige hendelser vil kunne foranledige økninger som vurderes å utgjøre utfordringer for Forsvaret. For å kunne møte slike eventuelle situasjoner, bør Kongen tillegges myndighet til å innføre skjerpede fritaksprosedyrer, slik at alle søkere, utover å innlevere egenerklæringsskjemaet, også vil kunne pålegges å avgi muntlig forklaring.

Generaladvokaten har i sitt høringsinnspill anbefalt at man viderefører militærnektekløvens bestemmelse om veiledningsplikt for militære myndigheter, eventuelt med en henvisning til forvaltningsloven. Som begrunnelse har *Generaladvokaten* blant annet vist til et særskilt informasjonsbehov hos lovens brukere, og at hensynet til klarhet og forutberegnelighet for borgerne tilsier denne lovgivningsteknikken.

Som generelt prinsipp for god lovgivningsteknikk gjelder at man ikke tar inn i den aktuelle loven regler som bare sier det som følger av en generell lov, og som dermed vil overlape den generelle loven. Man unngår dermed at lovverket svulmer opp, at alminnelige regler gjengis feil og at dubleringen gir grunnlag for feilslutninger. Unntak kan imidlertid tenkes der dubleringen ivaretar vesentlige interesser, for eksempel et særskilt informasjonsbehov hos lovens brukere.

Departementet er, i likhet med *Generaladvokaten*, opptatt av at potensielle søkere har tilgang til god informasjon, slik at de kan ivareta sine rettigheter etter loven. Departementet er imidlertid i tvil om det for lovens brukere vil gi noen merverdi av betydning at man gjengir bestemmelser som allerede kan utledes av annet lovverk. Departementet antar de fleste vil være kjent med at man kan søke informasjon hos forvaltningen, dersom man har spørsmål om verneplikten. Departementet ser derfor ikke behov for å videreføre særbestemmelser om veiledningsplikt for militære myndigheter, men anser den lovmessige siden som tilfredsstillende ivaretatt gjennom forvaltningsloven. Departementet vil samtidig søke å synliggjøre disse og andre relevante bestemmelser på en god måte gjennom andre informasjonskilder for de vernepliktige.

I tilfeller der det antas å foreligge fritaksgrunner, uten at den vernepliktige har fremsatt søknad om fritak, skal militære myndigheter eller påtalemyndigheten anmode den vernepliktige om å søke seg fritatt for tjeneste, jf. militærnekte-loven § 3 første ledd. Dette vil etter forholdene kunne ha aktualitet der en vernepliktig ikke møter opp til militærtjeneste, eller unnlater å svare på innkallinger til tjeneste. Den vernepliktiges innstilling til militærtjeneste kan også komme til uttrykk på annen måte, for eksempel gjennom organisasjonstilknytning eller opptreden i media. Etter departementets syn gir forvaltningsloven § 11 om veiledningsplikt tilstrekkelig støtte for den vernepliktige i slike situasjoner. Det er derfor ikke funnet grunn til å innta særskilte bestemmelser om slik veiledningsplikt i forsvarsloven.

Dersom den vernepliktige ikke etterkommer anmodningen om å søke seg fritatt for militærtjeneste, kan påtalemyndigheten fremtvinge en forvaltningsmessig avgjørelse av saken, jf. militærnekte-loven § 3 andre ledd. Så langt departementet kjenner til, har påtalemyndigheten i svært begrenset grad benyttet denne hjemmelen, og departementet kan heller ikke se at bestemmelsen vil komme til å fylle en praktisk funksjon i

tiden fremover. Departementet foreslår derfor at bestemmelsen ikke videreføres i ny lov.

9.2 Omgjøring av et fritaksvedtak

Et vedtak om fritak for militærtjeneste kan i dag omgjøres av forvaltningen dersom det foreligger slike omstendigheter som kan begrunne gjenåpning, jf. militærnekte-loven § 7 tredje ledd. Bestemmelsen må ses i sammenheng med militærnekte-loven § 7 andre ledd, der det fremgår at gjenåpning kan kreves så lenge plikten til militærtjeneste er til stede, og også på grunn av forhold som først er oppstått etter at saken er avgjort.

I høringsforslaget foreslo departementet å videreføre det materielle innholdet av bestemmelsen, men med enkelte språklige forenklinger, og en tilnærming som plasserer bestemmelsen i en forvaltningsmessig sammenheng.

Bestemmelsen om omgjøring har de senere årene vært benyttet i svært begrenset grad, og i praksis vært relatert til saker der det i etterkant av et fritaksvedtak er registrert handlinger som anses uforenlige med lovens fritakskriterier, for eksempel domfellelse for voldsrelatert kriminalitet.

Til tross for at bestemmelsen er gitt beskjeden anvendelse, ser departementet likevel behov for å videreføre bestemmelsen, slik at forvaltningen har en klar hjemmel for å kunne omgjøre et vedtak i fritakssak også til ugunst for den vernepliktige.

De som er fritatt, men som selv ønsker tilbakeføring til Forsvaret, vil kunne søke om oppheving av fritaksvedtaket, jf. forslaget til § 43.

9.3 Prøving for domstolene

9.3.1 Gjeldende rett

Det er i hovedsak den enkelte selv som på eget initiativ må reise sak for domstolene for å få overprøvd den forvaltningsmessige avgjørelsen i saken, jf. militærnekte-loven § 5 første ledd. Denne ordningen samsvarer med det som ellers er vanlig i norsk forvaltning.

Staten kan reise søksmål, dersom den vernepliktige gjentatte ganger fremmer søknad om fritak for militærtjeneste, eller gjentatte ganger trekker tilbake søknaden før realitetsbehandling i forvaltningen, jf. militærnekte-loven § 5 andre ledd.

Militærnekte-saker behandles i utgangspunktet etter tvistelovens regler, men med enkelte tilpasninger og unntak, jf. militærnekte-loven § 6.

Unntakene er i hovedsak utslag av at det er knyttet sterke allmenne interesser til at avgjørelsene blir riktige i denne type saker. Søkeren er således prosessdyktig uten hensyn til alder, fritakssaker behandles ikke i forliksrådet, og retten kan av eget tiltak beslutte enhver bevisførsel som den finner nødvendig.

Vernepliktige kalles ikke inn til ordinær tjeneste i fred dersom det er reist sak for domstolene. Reises sak etter at den vernepliktige er innkalt eller har møtt til tjeneste, skal han eller hun gis utsettelse inntil saken er avgjort av domstolene, jf. militærnektekterloven § 9 andre ledd.

Departementet avgjør i det enkelte tilfellet om begjæring om gjenåpning av dom i fritakssak skal ha tilsvarende virkninger, jf. militærnektekterloven § 9 andre ledd.

Ved mobilisering eller annen innkalling til krigstjeneste eller ekstraordinær tjeneste i fred har sak for domstolene ingen innvirkning på den vernepliktiges tjenesteforhold, jf. militærnektekterloven § 9 tredje ledd.

Erklæring om anke og begjæring om gjenåpning kan uansett avgjørelsens utfall fremsettes av staten, jf. militærnektekterloven § 7 første ledd. Fristene for gjenåpning i tvisteloven § 31-6 gjelder ikke, jf. militærnektekterloven § 7 andre ledd. Begjæring om gjenåpning trenger derfor ikke være satt frem innen seks måneder slik fristen er i tvisteloven. Det gjelder heller ikke en ytre ti-års grense for gjenåpning. Gjenåpning kan kreves så lenge plikten til militær verneplikt er til stede, og også på grunn av forhold som først er oppstått etter at saken er avgjort ved rettskraftig dom.

Militærnektekterloven § 8 første ledd angir som hovedprinsipp at alle utgifter ved behandlingen av en fritakssak for domstolene dekkes av staten. For å hindre misbruk av domsinstituttet, er det gjort enkelte unntak fra dette hovedprinsippet. Av militærnektekterloven § 8 andre ledd fremgår at den vernepliktige kan bli pålagt helt eller delvis å dekke kostnadene i forbindelse med behandling av sak i høyere instans eller ved gjenåpning. Dette gjelder i tilfeller der resultatet i saken ikke har blitt endret til den vernepliktiges fordel, og retten finner at den vernepliktige ikke hadde rimelig grunn til å anvende vedkommende rettsmiddel. Også ellers kan retten, når særlige omstendigheter foreligger, beslutte at den vernepliktige helt eller delvis skal dekke sakskostnadene.

Sakskostnader som retten finner åpenbart unødvendige og som er voldt med forsett eller grov uaktsomhet, skal den vernepliktige alltid pålegges helt eller delvis å dekke, jf. militærnektekterloven § 8 tredje ledd.

9.3.2 Høringsnotatet

Departementet foreslo å videreføre det materielle innholdet av gjeldende bestemmelser, men slik at det presiseres at den enkelte må ha fått et endelig avslag på fritakssøknaden, før sak kan reises for domstolene.

Departementet foreslo videre å utvide bestemmelsen om utsettelse av tjeneste, slik at den også gjelder ved ekstraordinær tjeneste og tjeneste i krig.

Gjeldende bestemmelser om dekning av sakskostnader ble foreslått videreført. Dette innebærer at staten, som den klare hovedregel, skal dekke alle nødvendige sakskostnader ved behandlingen av fritakssak for domstolene. Domstolene skal imidlertid kunne pålegge den vernepliktige å dekke sakskostnadene i tilfeller der det foreligger «særlige omstendigheter».

9.3.3 Høringsinstansenes syn

Forsvaret hadde enkelte merknader av lovteknisk karakter. For øvrig har det ikke innkommet merknader.

9.3.4 Departementets vurdering

En vernepliktig som er misfornøyd med avgjørelsen i førsteinstans (*Forsvarets* personell- og vernepliktssenter), kan påklage avgjørelsen til Justis- og beredskapsdepartementet. Avgjørelsen vil dermed kunne bli prøvd i sin fulle bredde av to forvaltningsorganer, hvilket etter departementets syn sikrer en betryggende behandling av søknaden. Dersom den vernepliktige er misfornøyd med forvaltningens avgjørelse, kan saken bli prøvd for domstolene.

Etter departementets syn bør det fremdeles være lovens hovedregel at den enkelte selv må reise sak for domstolene, for en rettslig prøving av forvaltningens avgjørelse. Denne muligheten for domsbehandling bør imidlertid være betinget av at søkeren først har prøvd ut de forvaltningsmessige klagemulighetene som finnes, slik at domstolene ikke belastes i unødig grad.

Ved å fremme gjentatte søknader om fritak for militærtjeneste vil en vernepliktig kunne trenere militærtjenesten og i ytterste konsekvens vil dette kunne medføre tjenestebortfall etter de aldersbegrensninger som gjelder. For å avskjære misbruk av lovens fritaksregel vil derfor staten etter forholdene ha behov for å få en rettslig avklaring av den enkeltes tjenesteplikt. Tilsvarende hensyn vil gjøre seg gjeldende der søknader gjentatte ganger

trekkes tilbake før realitetsbehandling. Gjeldende bestemmelser, som gir staten mulighet til å reise sak for domstolene ved gjentatte søknader og tilbaketrekking, foreslås derfor videreført. Dermed en vernepliktig senere skulle mene seg berettiget til fritak, etter at rettskraftig dom foreligger, vil han eller hun være henvist til å begjære gjenopptakelse av domsavgjørelsen.

Fritakssaker for domstolene behandles i utgangspunktet etter tvistelovens regler, men med enkelte tilpasninger og unntak i den vernepliktiges favør. I den grad søkeren er under myndighetsalder, skal vedkommende likevel anses som prosessdyktig, jf. forslaget til § 39 fjerde ledd. Partene har ikke fri rådighet i fritakssaker. Dette innebærer blant annet at fritakssaker ikke behandles i forliksrådet, og at det ikke kan avsies uteblivelsesdom. Søkeren har derfor plikt til å møte personlig i retten, og kan hentes av politiet til et rettsmøte dersom vedkommende uteblir. Det påhviler videre retten et ansvar for at sakene blir tilstrekkelig opplyst.

En rettslig prøvelse av et fritaksvedtak vil normalt innebære så lang ventetid at det, av hensyn til søkerne og deres lovbestemte rett til å nekte militærtjeneste, ikke bør pålegges dem å gjøre tjeneste mens saken er under behandling i domstolsapparatet. Reises sak etter at en søker er innkalt eller har møtt til tjeneste, skal tjenesten derfor utsettes inntil saken er rettskraftig avgjort av domstolene.

Hensynet til søkeren tilsier etter departementets syn at bestemmelsen utvides til også å gjelde ved ekstraordinær tjeneste og tjeneste i krig. Bestemmelsen vil kunne aktualiseres for et begrenset antall personer, og anses ikke å ville påvirke vesentlige samfunnsinteresser i nevneverdig grad.

De samme individuelle hensyn vil for så vidt kunne påberopes der det begjæres gjenåpning av en dom i militærnektersak. Disse sakene skiller seg imidlertid fra de ovennevnte ved at fritaks-saken allerede har vært prøvd for retten, og slik sett har vært gjenstand for omfattende vurderinger. Det foreligger samtidig en viss fare for at enkelte ellers ville brukt denne muligheten i treneringsøyemed, gjennom fremsettelse av grunnløse begjæringer om gjenåpning. Departementet foreslår derfor en videreføring av dagens ordning, som innebærer at begjæring om gjenåpning ikke automatisk medfører utsettelse av tjenesten, men underlegges en vurdering i hvert enkelt tilfelle. Sentralt i denne vurderingen vil være hvilke muligheter den vernepliktige har for å nå frem i gjenåpningssaken.

Spørsmålet om gjenåpning er aktuelt både der fritak er innvilget og ved avslag. For den vernepliktige vil behovet for å få en sak gjenåpnet være begrenset til å gjelde saker der fritak ikke er innvilget. Er det gitt fritak, vil tilbakeføring kunne skje gjennom søknad om opphevelse av fritaksvedtaket, jf. forslaget til § 43. Staten vil imidlertid ha interesse i gjenåpning i alle tilfeller der saken antas å ville føre til et annet resultat, uten hensyn til om fritak er innvilget eller avslått.

Fritaksbestemmelsene skal verne om militærnekterens samvittighet og gi ham mulighet gjennom hele vernepliktstiden til å fremme søknad om fritak for militærtjeneste. Dersom fristene for gjenåpning etter tvisteloven § 31-6 skulle gjelde, ville dette etter forholdene kunne tvunget den vernepliktige i en posisjon i konflikt med sin samvittighet. Hensynet til den enkelte tilsier derfor at fristene i tvisteloven § 31-6 ikke skal gjelde for gjenopptakelse av dom i militærnektersaker. Det bør imidlertid fastsettes en ytre grense for den vernepliktiges mulighet for å få sin sak gjenåpnet. Denne ytre grensen bør etter departementets syn knyttes til perioden hvor den vernepliktige har en tjenesteplikt i Forsvaret, og slik sett fremdeles har en rettslig interesse i en avklaring av tjenesteforholdet.

Etter departementets syn er det viktig at økonomiske forhold ikke virker inn på den enkeltes mulighet til å få prøvd sin sak for domstolene. Som den store hovedregel skal derfor staten dekke alle nødvendige sakskostnader ved behandling av fritakssak for domstolene.

For å demme opp for misbruk av domsinstituttet, bør domstolene fremdeles ha en mulighet til å kunne pålegge den vernepliktige å dekke sakskostnadene. Denne muligheten vil være et unntak fra lovens klare hovedregel, og bør begrenses til tilfeller der det kan påvises klanderverdige forhold ved den vernepliktiges opptreden, og hvor denne opptreden har resultert i unødig bruk av domsinstituttet. Dette vil etter forholdene kunne være tilfelle der retten finner at sak for domstolene kunne vært unngått ved større grad av medvirkning fra den vernepliktige under den administrative behandlingen av søknaden. Et annet typetilfelle som fremgår eksplisitt av dagens lovbestemmelse, vil være der den vernepliktige begjærer anke eller gjenopptakelse, uten å ha rimelig grunn til å anvende vedkommende rettsmiddel.

I høringsforslaget foreslo departementet å knytte spørsmålet om dekning av sakskostnader til begrepet «særlige omstendigheter». Dette kriteriet synes imidlertid vagt og upresist, og vil til

dels være lite opplysende for lovens brukere. Lovteksten er derfor gitt en utforming som i større grad gir anvisning på de vurderingstemaer som skal legges til grunn for rettens beslutning.

9.4 Oppheving av et fritaksvedtak

Vernepliktige som er fritatt fra militærtjeneste, kan i dag søke om tilbakeføring til militær stilling, jf. militærnektekterloven § 24 første ledd. Militærnektekterloven angir ingen nærmere krav til søknaden, men søknaden forutsettes å være uten forbehold av noe slag. Søkeren kan derfor ikke ta forbehold om bestemt tjenestegren eller tjenestested, eller knytte andre betingelser til søknaden.

Militærnektekterloven § 24 femte ledd regulerer tjenestetiden for den som blir tilbakeført til Forsvaret. Den tilbakeførte plikter å utføre tjeneste i Forsvaret av samme varighet som bestemt for vernepliktige ellers. Dersom man (helt eller delvis) har gjennomført sivil verneplikt, gis det fradrag i tjenesten for disse tjenestedagene, men slik at den tilbakeførte plikter å utføre minst 6 måneders militærtjeneste. Denne minstetiden er satt for å sikre at den vernepliktige får tilstrekkelig opplæring i Forsvaret.

I høringsforslaget foreslo departementet å videreføre adgangen til å bli tilbakeført til Forsvaret, men slik at dette i loven betegnes som en oppheving av et fritaksvedtak.

Det ble videre foreslått at departementet gis hjemmel for å gi bestemmelser om oppheving av fritaksvedtak og om fradrag for avtjent sivil verneplikt.

Departementet bemerker at personer som blir fritatt fra verneplikten, som gir klart uttrykk for at de ikke lenger har en overbevisning som i sin tid begrunnet fritak, ikke bør kunne tvinges til å være fritatt for militærtjeneste. I tillegg er det slik at disse personene ikke lenger fyller kriteriene for å være fritatt, og de bør derfor ikke fortsette å være i en slik posisjon.

Personer som har endret grunninnstilling til Forsvaret, skal derfor fortsatt ha en mulighet til etter søknad å bli tilbakeført til Forsvaret.

Tilbakeføring til Forsvaret skal skje gjennom søknad om oppheving av et fritaksvedtak. Nærmere bestemmelser om søknadens innhold, prosedyrer for behandling av søknaden og om fradrag for avtjent sivil verneplikt, foreslås gitt ved forskrift. Vi foreslår at forskriftskompetansen tillegges departementet. Departementet opprettholder høringsforslaget i lovutkastets § 43.

10 Særregler for militært tilsatte

10.1 Rammer og vilkår for tilsetting

10.1.1 Gjeldende rett

Forsvarspersonelloven § 4 regulerer tilsetningsvilkårene for offiserer, befal, grenaderer og konstabler. Disse fire personellkategoriene defineres som militært tilsatte, og er underlagt de samme reglene for tilsetting. Vernepliktige faller utenfor definisjonen militært tilsatte, da disse ikke har et tilsettingsforhold i Forsvaret. Bestemmelsen fastslår i første ledd at offiserer, befal, grenaderer og konstabler er statstjenestemenn. De tilsettes på vilkårene tjenestemannsloven fastsetter, med de unntak som følger av eller fastsettes med hjemmel i forsvarspersonelloven. Dette innebærer blant annet at alle militært tilsatte i oppsigelses- og avskjedssaker er underlagt de samme regler som gjelder for statens tjenestemenn for øvrig. Personellet kan dermed suspenderes, sies opp og avskjediges etter tjenestemannsloven. Forsvarspersonelloven § 19 andre ledd inneholder en overgangsbestemmelse som begrenser adgangen til å si opp tidligere yrkesbefal som er tilsatt før 1. januar 2005. Disse kan kun sies opp etter tjenestemannsloven § 10 nr. 2 bokstav a når de på grunn av sykdom er varig uskikket til ansvarlig å utføre sin tjeneste. Denne bestemmelsen skal forstås slik at også tidligere yrkesbefal, som går fra en offisersgrad til en grad i spesialistkorpset (other ranks - OR-grad) beholder sitt tilsettingsforhold til de fyller 60 år.

Det fremgår av forarbeidene at offiserer som hovedregel skal kjennetegnes ved at de har akademisk og militær offisersutdanning, og de skal representere breddekompetanse innenfor et vertikalt karrieresystem som er basert på offisersgrader (OF 1-9). Deres primære rolle er ledelse, kommando og kontroll.

Befal skal generelt kjennetegnes av at de representerer dybdekompetanse innenfor sine respektive fagfelt i et tilpasset karrieresystem med befalsgrader (OR 5-9). Deres primære rolle ut over dette er utøvende lederskap.

Grenaderer og konstabler skal generelt kjennetegnes av at de representerer dybdekompetanse innenfor sine respektive fagfelt i et tilpasset

karrieresystem med egne grader (OR 1-4). Deres primære rolle er å utøve det praktiske militære håndverket.

I § 4 andre ledd er militært tilsatte unntatt fra forbudet om forskjellsbehandling på grunn av alder etter arbeidsmiljøloven § 13-1 første ledd. Arbeidsmiljølovens bestemmelser har innarbeidet Rådskdirektiv 2000/78/EF, om forbud mot diskriminering i arbeidslivet, i norsk lovgivning. Etter direktivets artikkel 3 nr. 4 følger det at statene kan unnta de væpnede styrker fra direktivets bestemmelser som gjelder forskjellsbehandling på grunn av alder og funksjonshemming.

I forsvarspersonelloven § 4 tredje ledd fremgår det at militært tilsatte plikter å overholde de regler om tilsetting, utdanning, disponering og avansement mv. som er fastsatt i den til enhver tid gjeldende ordningen for militært tilsatte. Det er denne ordningen som regulerer de overordnede rammene for militært tilsatte. Tilsetningsordningen skal sikre Forsvaret nødvendige rammebetingelser for å opprettholde en balansert personellstruktur, og en bedre forutsigbarhet knyttet til jobbtrygghet for den enkelte. Forsvarssektoren er avhengig av en balansert personellstruktur for å opprettholde den operative evnen. Mens det er disponerings-, avansements- og utdanningsordningen som i stor grad bidrar til å opprettholde en balansert grads- og kompetansestruktur, ligger styringsmulighetene for en balansert aldersstruktur i tilsetningsordningen. Ordningen fastsettes av Kongen med Stortingets samtykke. Gjeldende ordning for militært tilsatte følger av Innst. 335 L og Innst. 336 S (2014–2015) til Prop. 111 LS (2014–2015).

Fjerde ledd fastsetter at departementet har instruksjons- og organisasjonsmyndighet og kan utforme nødvendige tilpasninger og regelverk innenfor de overordnede rammene av ordningen for militært tilsatte. Dette fulgte tidligere av Stortingets samtykke til den tidligere befalsordningen, jf. Innst.S. nr. 198 (1995–96) til St.prp. nr. 38 (1995–96). Dette er regulert fordi det tidligere har vært tvil om departementets kompetanse innenfor de overordnede rammene. Bakgrunnen er særordningen hvor Stortinget samtykker til Forsvarets personellordning. Dette er ikke vanlig praksis

i staten for øvrig. Departementet utgir retningslinjer med hjemmel i organisasjons- og instruksjonsmyndigheten innenfor de aktuelle rammene.

Det er viktig å understreke at nødvendige tilpasninger og regelverk ikke skal være i strid med de overordnede rammene som Stortinget har samtykket til. Dersom departementet ønsker å endre de overordnede rammene i militærordningen, må det legges frem forslag om dette til Stortinget i tråd med forsvarspersonelloven.

Departementet er etter femte ledd gitt myndighet til å gi regler om hvem som er tilsetningsmyndighet og om fremgangsmåten ved tilsetting av offiserer, befal, grenaderer og konstabler. Reglene kan fravike tjenestemannsloven. Bestemmelsen er en videreføring av tidligere lov om yrkesbefal. Det ble i lovforarbeidene uttalt at «Forsvarsdepartementet legger til grunn at det fortsatt kan være behov for å fastsette særskilte bestemmelser om hvem som skal tilsette befal og vervede mannskaper og om fremgangsmåten ved tilsetting som fraviker tjenestemannsloven.», jf. Ot.prp. nr. 60 (2003–2004). Departementet utgir retningslinjer hvor blant annet særlige regler om tilsetting reguleres.

Etter vernepliktsloven § 8 første ledd første punktum fremgår det at hvis ikke annet følger av ansettelsesvilkårene, gjelder bestemmelsene i vernepliktsloven for tilsatt befal så lenge de er i tjeneste.

Vedtak om tilsetting etter forsvarspersonelloven og ordningen for militært tilsatte er unntatt begrunnelsesplikten og klagereglene i forvaltningsloven. Dette følger av forvaltningsloven 24 fjerde ledd jf. forvaltningsforskriften § 21 bokstav c og forvaltningsloven 28 femte ledd jf. forvaltningsforskriften § 30 bokstav b.

10.1.2 Høringsnotatet

Forsvarspersonelloven § 4 inneholder ikke kun tilsetningsvilkår, slik overskriften beskriver. Den regulerer også hvordan de overordnede rammene for ordningen for militært tilsatte skal fastsettes. For å klargjøre innholdet i bestemmelsen, har departementet sett at det er hensiktsmessig å dele opp nåværende § 4 i to bestemmelser. Departementet foreslo i høringsforslaget at rammene for tilsetting m.m. videreføres i § 43 og at tilsetningsvilkår for militært tilsatte videreføres i § 44.

Departementet har i høringsnotatet redegjort for forslaget til § 43 slik:

«Vi har endret ordlyden i bestemmelsen, og det fremgår at innenfor de overordnede rammene

Stortinget setter, bestemmer departementet tilsetting, utdanning, disponering av og avansement for militært tilsatte. Formuleringen «i den til enhver tid gjeldende ordning» har blitt tolket slik at militært tilsatte må kunne forvente større grad av endring i arbeidsvilkår enn tjenestemenn utenfor Forsvaret. Dette foreslås tatt ut av lovteksten. Departementet mener at når Stortinget fastsetter en ny ordning, er dette gjeldende for alle militært tilsatte, selv om dette ikke står eksplisitt i loven. Departementet ønsker høringsinstansenes syn på dette.»

Departementet har i høringsnotatet redegjort for forslaget til § 44 slik:

«Departementet foreslår at bestemmelsen i første ledd regulerer tilsetningsvilkårene for offiserer, befal, grenaderer og konstabler (militært tilsatte). Alle ledd i bestemmelsen skal gjelde for disse personellkategoriene. I første ledd første punktum videreføres regelen fra vernepliktsloven § 8. Militært tilsatte må følge reglene om verneplikt i lovens kapittel 2 og 3 hvis ikke annet følger av tjenestekontraktene.

Det er som hovedregel et krav om at vernepliktige og personell som skal tjenestegjøre i internasjonale operasjoner skal være norske statsborgere. Dette baserer seg på en tolkning av forholdet mellom vernepliktsloven § 3 og forsvarspersonelloven § 14. Det følger også av Forsvarets personellhåndbok at militære også som hovedregel må være norske statsborgere. Departementet mener det blir klarere å innta en generell lovhjemmel for militært tilsatte om krav til norsk statsborgerskap i første ledd.

Departementet viderefører i første ledd at militært tilsatte er unntatt fra forbudet om forskjellsbehandling på grunn av alder etter arbeidsmiljøloven § 13-1 første ledd.

I dagens ordning utgir departementet retningslinjer om tilsetting av militært tilsatte. Noen av disse retningslinjene kan være av en slik karakter at de faller inn under definisjonen av forskrifter i forvaltningsloven. På denne bakgrunn foreslår departementet å endre bestemmelsens ordlyd til at departementet kan gi forskrift om at offiserer, befal, grenaderer og konstabler kan tilsettes i Forsvaret på vilkår som avviker fra tjenestemannsloven. At reglene kan avvike fra tjenestemannsloven, står også i dagens lov. Videre foreslås det en forskriftshjemmel for unntak fra kravet til norsk statsborgerskap.»

10.1.3 Høringsinstansenes syn

LO har følgende merknad til §§ 43 og 44:

«Forslaget synes å gi mer fullmakt til departementet enn hva intensjonen er. Den nye teksten inneholder ikke viktige momenter som at det finnes en særskilt ordning for militært tilsatte, at denne fastsettes av Kongen med Stortingets samtykke og omfanget av departementets myndigheter, som er innskrenket.

LO viser til teksten i Prop. 111 LS § 4 tredje og fjerde ledd og mener denne er mer dekkende og må videreføres: «Militært tilsatte plikter å overholde de regler om tilsetning, utdanning, disponering og avansement mv. som er fastsatt i den til enhver tid gjeldende ordningen for militært tilsatte. Ordningen for militært tilsatte fastsettes av Kongen med Stortingets samtykke. Departementet har instruksjons- og organisasjonsmyndighet og kan utforme nødvendige tilpasninger og regelverk innenfor de overordnede rammene i ordningen for militært tilsatte.»

[...]

LO viser til at dagens fpl gir hjemmel for å fravike tjenestemannsloven for militært tilsatte i nærmere forhold, definert i fpl § 4 andre og femte ledd. LO viser til at lovforslaget vil svekke tilsetningsvilkårene idet forslaget sier at det skal være anledning til å fravike tjenestemannsloven på et generelt grunnlag og ikke begrenset til nærmere angitt forhold.

LO mener at teksten i Prop. 111 LS § 4 ivaretar de tilsatte på en bedre måte med formuleringen «*med de avvik som følger i eller i medhold av denne lov*», og at avvikene i forhold til tjenestemannsloven fortsatt begrenses til de avvik som i dag er regulert. Den foreslåtte tekst fremstår derfor å være en vesentlig endring fra dagens lovtekst.»

Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund har følgende merknad til §§ 43 og 44:

«YS Stat ser hensikten med at forsvarspersonelloven § 4 deles opp i to bestemmelser. Vi støtter også at formuleringen «i den til enhver tid gjeldende ordning» sløyfes i forslaget til § 43 i ny forsvarslov, men vi påpeker at lovproposisjonen til ny lov bør klargjøre dette punktet i større grad enn det som er omtalt i høringsnotatet.

Vi mener imidlertid at forslaget til § 43 tilsynelatende gir departementet større fullmakter enn etter dagens ordning og det som synes å

være intensjonen med lovforslaget. Forsvarspersonelloven § 4 tredje ledd anviser den særskilte tilsetningsordningen som fastsettes av Kongen med Stortingets samtykke. Teksten i Prop. 111 LS (2014–2015) / § 4 tredje ledd i lov om endringer i forsvarspersonelloven er etter vårt syn mer presis, og vi foreslår at denne inntas.

YS Stat stiller seg positiv til at forsvarspersonelloven § 4 fjerde ledd ikke videreføres i ny lov. Det kommer også frem i høringsnotatet side 93, tredje avsnitt at det etter departementets syn synes å være uklart hvor langt denne hjemmelen rekker. Vår oppfatning er at denne bestemmelsens ordlyd i beste fall må karakteriseres som vag («nødvendige tilpasninger og regelverk»).

Et relevant spørsmål i denne sammenheng er imidlertid i hvilken grad forsvarspersonelloven § 4 og forslaget til ny forsvarslov §§ 43 og 44 annet ledd gir hjemmel for at departementet ensidig kan fastsette regler uten at disse er gjenstand for drøfting og forhandling og fastsettelse i avtale med tjenestemannsorganisasjonene iht. tjenestemannsloven § 23, når disse reglene berører forhold regulert i tjenestemannsloven.

Tjenestemannsloven §§ 2, 5 nr. 3, 6 nr. 2, 6 nr. 3, 8 nr. 3, 11, 17 nr. 3, 18 nr. 2, 19 nr. 1 og 20 har bestemmelser om at reglement kan inneholde bestemmelser om bestemte forhold. Tjenestemannsloven §§ 4 nr. 2, 4 nr. 5, 5 nr. 1, 5 nr. 2, 9 andre ledd, 10 nr. 1 andre ledd og 14 nr. 3 har bestemmelser om at et reglement skal inneholde bestemmelser om bestemte forhold. Slikt reglement skal fastsettes etter avtale mellom ledelsen og de tillitsvalgte (iht. tjenestevistloven § 3 om forhandlingsrett).

Dagens retningslinjer for personellforvaltningen i Forsvarsdepartementet og underliggende etater pkt. 1.6 fastslår uten nærmere begrunnelse at forhandlingsretten etter tjenestemannsloven § 23 er begrenset av retningslinjene i seg selv med hjemmel i forsvarspersonelloven § 4, og at bestemmelser i retningslinjene som regulerer temaer etter tjenestemannsloven ikke er gjenstand for drøfting eller forhandling med tjenestemannsorganisasjonene. YS Stat er uenig i denne tolkningen, og mener på bakgrunn av dette at det må avklares hvorvidt hjemler som foreslått i ny § 43 og § 44 vil være i overensstemmelse med tjenestemannsloven § 23.

I oppfølgingen av det som er sagt ovenfor om forskriftsfesting, mener vi at forslaget til § 44 i ny forsvarslov innebærer en svekkelse av de ansattes tilsetningsvilkår.

I henhold til dagens forsvarspersonellov § 4 gjelder tjenestemannslovens tilsettingsvilkår, med de unntak som følger av eller i medhold av forsvarspersonelloven. I femte ledd er departementet gitt anledning til å fastsette regler om tilsettingsmyndighet og fremgangsmåte ved tilsetting som fraviker tjenestemannsloven, og flere av de påfølgende bestemmelsene i lovens kapittel II inneholder unntak fra tjenestemannsloven. Sistnevnte bestemmelser videreføres i det vesentlige i forslag til ny lov. I gjeldende lov § 4 fjerde ledd er som nevnt departementet dessuten gitt instruksjons- og organisasjonsmyndighet innenfor befalsordningen (militærordningen, jf. Prop. 111 LS (2014–2015), i kraft 1.1.2016).

Med forslaget til ny forsvarslov § 44 åpnes det imidlertid iht. ordlyden i første ledd for et generelt avvik fra tjenestemannsloven, og ikke kun med de unntak som følger av loven eller i medhold av denne.

Forslaget innebærer en endring fra dagens bestemmelse. I andre ledd gis departementet hjemmel for å fastsette bestemmelser om tilsetting i forskrift. Høringsnotatet side 93 tredje avsnitt nest siste setning om «At reglene kan avvike tjenestemannsloven, står også i dagens lov», er ikke korrekt. YS Stat støtter ikke en slik endring, og mener at teksten i forsvarspersonelloven § 4 første ledd må videreføres»

Norges Offisersforbund mener at forslaget er en betydelig omskriving av gjeldende forsvarspersonellov § 4, og de har følgende merknad til §§ 43 og 44:

«Den foreslåtte lovteksten er således en betydelig omskriving av gjeldende tekst, og etter vår oppfatning medfører teksten, eller i det minste kan teksten medføre betydelige endringer i rettstilstand. Den nye teksten inneholder ikke følgende viktige momenter; at det finnes en særskilt ordning for militært tilsatte, at denne fastsettes av Kongen med Stortingets samtykke, og omfanget av departementets myndigheter, som er innskrenket. Slik forslaget er formulert kan de såes tvil om alle disse formuleringene. Her fremstår det slik at det er departementet som bestemmer over elementene uten at det er definert som en ordning, og uten å måtte gå via de formalia dagens bestemmelse bestemmer krever. Videre kan det stilles spørsmålsteget ved om hva som er de overordnede retningslinjer. Det kan jo være nok med foreslått lov, eller andre lover. Og departemen-

tets fullmakter framstår som videre enn dagens. På denne bakgrunn mener vi det er riktig å videreføre dagens og sist vedtatte ordlyd på dette punkt.

[...]

Det er vår klare oppfatning at det ikke er behov og grunnlag for å gi et generelt grunnlag for å kunne fravike tjenestemannsloven, og at avvikene klart bør fremkomme i loven, eller som en direkte konsekvens av loven eller ordningen. Vi opplever at den foreslåtte lovteksten gir FD et generelt grunnlag for å fravike tjenestemannsloven. Vi mener at teksten i Prop. 111 LS [2014–2015] § 4 ivaretar de tilsatte på en bedre måte: «Med de avvik som følger i eller i medhold av denne lov». Videre at unntakene bør begrenses slik de er definert i dag, i fpl § 4, annet og femte ledd.»

Befalets Fellesorganisasjon mener at forsvarspersonellovens bestemmelser bør videreføres med den ordlyden de har i dag. *Befalets Fellesorganisasjon* foreslår at § 43 bør lyde: «Innenfor rammen av ny Militærordning fastsatt av Stortinget kan departementet utforme nødvendige tilpasninger og regelverk.»

10.1.4 Departementets vurdering

Høringsrunden viser en generell bekymring om at den foreslåtte lovteksten i § 43 endrer departementets kompetanse til å utforme regelverk innenfor de overordnede rammene i ordningen for militært tilsatte. Etter departementets vurdering vil den foreslåtte bestemmelsen verken utvide eller innskrenke departementets kompetanse i kraft av departementets instruksjons- og organisasjonsmyndighet. Ordningen for militært tilsatte består av de fire hovedelementene tilsetting, utdanning, disponering og avansement. Det er Kongen med Stortingets samtykke som fastsetter de overordnede rammene for ordningen og departementet har, i kraft av sin instruksjons- og organisasjonsmyndighet, myndighet til å gi utfyllende regler og tilpasninger til ordningens fire hovedelementer. Departementets utfyllende regler og tilpasninger skal ikke være i strid med de overordnede rammene Stortinget har samtykket til. Dersom departementet ønsker å endre de overordnede rammene, må det legges frem forslag om dette til Stortinget. Departementet legger til grunn at den nye ordlyden i § 43 viderefører denne forståelsen og at det ikke er departementets intensjon verken å innskrenke eller utvide departementets kompe-

tanse. Hovedregelen om at det er Kongen som fastsetter de overordnede rammene med Stortingets samtykke står fast.

Flere høringsinstanser har kommet med synspunkter på at det ikke lenger eksplisitt fremgår av lovteksten at de militært tilsatte må overholde reglene «i den til enhver tid gjeldende ordning» og at det ikke fremgår av lovteksten at det eksisterer en særskilt ordning for militært tilsatte. Gjennom den foreslåtte lovteksten ønsker departementet å tydeliggjøre at de militært tilsatte ikke må kunne forvente større grad av endring i arbeidsvilkårene enn tjenestemenn utenfor Forsvaret. Når Stortinget fastsetter en ordning for de militært tilsatte, er det denne som vil være gjeldende for dem. Innenfor de overordnede rammene Stortinget har satt, er det departementets utfyllende regler innenfor de fire hovedelementene som vil være styrende for hvordan ordningen vil se ut. Departementet ønsker med den nye lovteksten kun å videreføre gjeldende rett og opprettholder således høringsutkastets forslag. Departementet anser det videre ikke som hensiktsmessig eller nødvendig å lovfeste navnet på ordningen. Navnet på ordningen er ikke av betydning med tanke på Stortingets fastsettelse av de overordnede rammene i den eller departementets myndighet til å gi utfyllende regler innenfor hovedelementene i den. Departementet anser det i tillegg som uhensiktsmessig at en eventuell fremtidig endring av ordningens navn vil kreve en lovendring.

Flere høringsinstanser har kommet med innspill på at ordlyden i § 44 første ledd gir et generelt grunnlag for å kunne fravike tjenestemannsloven og således avviker fra gjeldende rett. Departementet deler ikke høringsinstansenes oppfatning. Alle militært tilsatte skal i henhold til forsvarspersonelloven § 4 første ledd tilsettes på de vilkår som er fastsatt i tjenestemannsloven med de avvik som følger i eller i medhold av forsvarspersonelloven. Forsvarspersonelloven er en særlov til tjenestemannsloven og gir utfyllende bestemmelser til tjenestemannsloven og ordningen for militært tilsatte. Departementet er av den oppfatning at den foreslåtte ordlyden i § 45 første ledd viderefører gjeldende rett og at utgangspunktet skal være at tjenestemannsloven gjelder der hvor det ikke er gitt særbestemmelser i denne loven. Forskriftshjemmelen i forsvarspersonelloven § 4 femte ledd videreføres i ny § 45 andre ledd. Departementet bemerker at den endrede ordlyden kun er av språklig karakter og skal ikke endre bestemmelsens materielle innhold.

Når det gjelder forholdet til tjenestemannsloven § 23 er departementet av den oppfatning at

den begrensede forhandlingsretten etter forsvarspersonelloven videreføres i ny lov. Forsvarspersonelloven, ordningen for militært tilsatte og departementets utfyllende regler og tilpasninger begrenser forhandlingsretten etter tjenestemannsloven § 23. Departementet presiserer at forslaget til ny lov ikke endrer utgangspunktet om at Hovedavtalen i staten på normal måte skal følges ved vurdering av hva som skal drøftes og forhandles i underliggende etat.

Departementet har foretatt mindre språklige endringer i lovteksten i etterkant av høringsrunden. For øvrig opprettholdes høringsutkastets forslag.

Departementet bemerker at høringsforslagets §§ 43 og 44 nå fremgår som §§ 44 og 45.

10.2 Tilsettingsforholdets lengde

10.2.1 Gjeldende rett

Alle militære personellkategorier kan enten tilsettes midlertidig, fast til de fyller 35 eller fast til de fyller 60 år, jf. forsvarspersonelloven § 5 første ledd. Det er Forsvarets behov og den enkeltes kompetanse som skal være styrende for lengden på tilsettingsforholdet som tilbys den enkelte av Forsvaret. Dette fremmer fleksibilitet og understøtter behovet for effektiv bevegelse av kompetanse innad og på tvers av personellkategorier. Mens det er rammene for disponering, avansement og utdanning som i stor grad bidrar til å opprettholde en balansert grads- og kompetansestruktur, ligger styringsmulighetene av aldersstrukturen i tilsettingsforholdene. En balansert aldersstruktur fordrer derfor differensierte tilsettingslengder.

Personer som representerer aldersuavhengig kompetanse i tråd med Forsvarets behov, skal normalt tilsettes fast til de fyller 60 år. Med aldersuavhengig kompetanse menes kompetanse som er anvendbar i en livslang karriere frem til pensjonsalder. Eksempelvis vil dette kunne gjelde teknikere og personell i stillinger innen forvaltning og utdanning. For personer i operative stillinger vil mange tidlig i karrieren representere en kompetanse og funksjon som setter høye krav til fysisk egnethet. Eksempler her vil kunne være gevær-soldater og lagførere. Disse vil normalt bli tilsatt fast til de fyller 35 år. De skal likevel ha livslange karrieremuligheter innenfor sitt fagfelt, ut fra Forsvarets behov. Eksempelvis kan det innebære stillinger som instruktører eller andre stillinger knyttet til faglig utvikling og rådgivning. Det er Forsvarets behov for kompetanse i et langsiktig perspektiv som vil være styrende for fast tilsetning til 60 år.

Det vil derfor bli viktig at Forsvaret utformer karriere- og tjenesteplaner som synliggjør hvilke valg personellet må ta for å utvikle den aldersuavhengige kompetansen som kreves for å få fast tilsetning til 60 år.

Tilsetning må også ses i sammenheng med andre hovedelementer i ordningen for militært tilsatte, da spesielt disponering og utdanning. Eksempelvis vil offiserer få tilsetning til 60 år etter uteksaminering fra grunnleggende officersutdanning (krigsskolenivå eller tilsvarende). Tilsvarende vil den nivådannende utdanningen for befal, grenaderer og konstabler være en del av vurderingen for tilsetning til 60 år. Her vil imidlertid tjenesteerfaring samt fag- og funksjonsrettet utdanning være enda mer utslagsgivende. Dette fordi det er slik erfaring og bakgrunn som er grunnlaget for å dekke Forsvarets behov for spesialistkompetanse. Arbeidsgiver har ansvar for å utarbeide karriere- og tjenesteplaner og gjennomføre karriereveiledning basert på arbeidstakers og arbeidsgivers behov. Dette innebærer også et ansvar for at personellet tidlig i karrieren har en visshet om både muligheter for, og i hvilken grad de vil tilbys, en fast tilsetning til pensjonsalder. Det understrekes samtidig at en livslang karriere innenfor den militære profesjon krever at personellet tar aktive valg i tråd med karriere- og tjenesteplaner innenfor de respektive kompetanseområdene.

Alle personellkategorier kan tilsettes fast til de fyller 60 år. Dette er en særaldersgrense og innebærer tvungen avskjed for dem som er fast tilsatt til 60 år ved første månedsskifte etter fylte 60 år. Dette gjelder uavhengig av grad og tjenestetid. Departementet kan dispensere fra påbudet til å fratruke ved å forlenge tilsetningsforholdet for inntil ett år av gangen, jf. forsvarspersonelloven § 5 tredje ledd. Slik dispensasjon gis kun når spesielle forhold gjør det nødvendig at personen ikke fratruker ved oppnådd aldersgrense. Loven er ikke til hinder for at yrkesbefalet går av med pensjon før aldersgrensen på 60 år er nådd. Alle militært tilsatte kan tilsettes midlertidig. Midlertidig tilsetning skal kun benyttes for å dekke Forsvarets tidsbegrensede behov for kompetanse og/eller kompetanse for bestemte oppdrag, eksempelvis knyttet til internasjonale operasjoner, prosjekter, vikariater eller lignende. Forsvarets behov for å ha militært tilsatte på kontrakter dekkes gjennom tjenestemannslovens bestemmelser om midlertidig tilsetning, jf. § 3 nr. 2 og 3.

Forsvarsdepartementet har myndighet til å fastsette nærmere regler om varigheten og om adgangen til å fornye tilsetningsforholdet. Denne

adgangen er lovfestet i forsvarspersonelloven. Etter forsvarspersonelloven § 8 andre ledd, kan ikke midlertidig militært tilsatte gjøre fortrinnsrett eller rett til ventelønn etter tjenestemannsloven § 13 gjeldende.

Offiserer, befal, grenaderer og konstabler kan tilsettes fast til de fyller 35 år. Forsvaret kan ved behov forlenge tilsetningsperioden med inntil tre år, jf. forsvarspersonelloven § 5 andre ledd. En ordning hvor alle militært tilsatte får fast tilsetning til pensjonsalder, vil sannsynligvis utløse behov for ressurskrevende avgangsstimulerende tiltak for å bringe aldersstrukturen i balanse.

10.2.2 Høringsnotatet

Departementet foreslo i høringsforslaget å videreføre forsvarspersonelloven § 5 i forslag til § 45 om tilsetningsforholdets lengde.

Departementet har i høringsnotatet redegjort for og begrunnet forslaget til § 45 slik:

«Det foreslås enkelte språklige endringer i tredje ledd for å klargjøre bestemmelsen. Vilkåret «når spesielle forhold gjør det nødvendig» endres til «når Forsvaret har behov for det». I dagens ordning utgir departementet retningslinjer om tilsetning av militært tilsatte. Noen av disse retningslinjene kan være av en slik karakter at de faller inn under definisjonen av forskrifter i forvaltningsloven. På denne bakgrunn foreslår departementet å endre bestemmelsens ordlyd til at departementet kan gi forskrift om hvor lenge midlertidige tilsetninger kan vare, og om de skal kunne forlenges ut over det som følger av tjenestemannsloven.

For øvrig videreføres ordlyden i forsvarspersonelloven § 5 med noen språklige endringer.»

10.2.3 Høringsinstansenes syn

Kommunal- og moderniseringsdepartementet har følgende merknad til § 45:

«Høringen omfatter bl.a. forslag til ny forsvarslov § 45 om tilsetningsforholdets lengde, omtalt nærmere i pkt. 7.6.3 (side 93-96 i høringsbrevet). Her er det omtalt at militært tilsatte kan tilsettes som midlertidige tjenestemenn etter de alminnelige regler om midlertidig tilsetning i tjenestemannsloven. Videre er nevnt at de kan tilsettes på åremål. Det er i denne forbindelse vist til at hjemmelen for åremålstilsetning fremgår av § 3 nr. 3 bokstav C i forskrift til tjeneste-

mannsloven. Bestemmelsen hjemler bruk av åremålstilsetting for både kontraktsbefal og vervede mannskaper i Forsvaret. Forskriftsbestemmelsen gir Forsvarsdepartementet myndighet til å gi nærmere regler om varighet og om adgang til å fornye tilsetningsforholdet. Som også nevnt i høringen er denne adgangen også lovfestet i forsvarspersonelloven. Det fremgår ikke av høringen om det fremdeles er behov for forskriftsbestemmelsen eller om det vil være behov for denne dersom det gis ny forsvarslov i samsvar med forslaget.»

Forsvaret har følgende merknad til § 45:

«Første ledd 1. punktum; Setningen «eller de kan tilsettes fast til de fyller 35, eller fast til de fyller 60 år», bør endres til «eller de kan tilsettes fast til de fyller 35 eller 60 år».

Første ledd 2. punktum. Det fremgår av første ledd 2. punktum at «De som er tilsatt midlertidig, skal fratres stillingen uten oppsigelse». Her bør det presiseres at det er ved utløpet av tilsetningsforholdet at man skal fratres uten oppsigelse.»

LO har følgende merknad til § 45:

«LO mener at lovforslaget forskutterer en eventuell opphevelse av særaldersgrensen. Teksten i Prop. 111 LS § 5 vil være mer dekkende: «Når spesielle forhold gjør det nødvendig, kan departementet forlenge tilsetningsperioden med inntil ett år om gangen for militært tilsatte som har nådd aldersgrensen på 60 år». LO vil presisere at ordningen skal være basert på frivillighet.

LO viser til at lovforslaget foreslår en utvidelse av dagens fpl 4 fjerde ledd, med at «og om de skal kunne forlenges ut over det som følger av tjenestemannsloven.»

LO mener at lovforslaget kan gi Forsvaret anledning til å praktisere midlertidig tilsetting på ubegrenset tid, noe som fraviker dagen praksis (bl.a. fireårs regelen) jfr. Tjenestemannslovens bestemmelser, og er betydelig svekkelse av dagens rettigheter. LO mener at teksten i Prop. 111 LS § 5 er dekkende: «Departementet gir nærmere regler om varigheten av og om adgangen til å fornye det midlertidige tilsetningsforholdet», og at den foreslåtte tilføyelsen sløyfes. Forslaget er også vesentlig utvidelse av realitetene og ikke en ren språklig oppdatering.»

Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund har følgende merknad til § 45:

«Forslaget til ny forsvarslov § 45 fjerde ledd innebærer en endring av dagens forsvarspersonellov § 5 fjerde ledd. YS Stat støtter ikke en slik endring. Bestemmelsen vil med en slik ordlyd gi Forsvaret en utvidet adgang til midlertidig tilsetting og blant annet kunne svekke den tilsattes rettsstilling iht. fireårsregelen, jf. tjenestemannsloven § 10 nr. 1. Denne bestemmelsen må derfor sløyfes.»

Norges Offisersforbund har følgende merknad til § 45:

«NOF viser til at lovforslaget forslår en utvidelse av dagens fpl 4 fjerde ledd, med at «og om de skal kunne forlenges ut over det som følger av tjenestemannsloven.» NOF mener at lovforslaget kan gi Forsvaret anledning til å praktisere midlertidig tilsetning på ubegrenset tid. Noe som både fraviker dagens praksis, herunder bl.a. fireårs regelen, jfr. Tjenestemannslovens bestemmelser, og er en betydelig svekkelse av dagens rettigheter. NOF mener at teksten i Prop. 111 LS [2014–2015] § 5 er tilstrekkelig: «Departementet gir nærmere regler om varigheten av og adgangen til å fornye det midlertidige tilsetningsforholdet», og at den foreslåtte tilføyelse sløyfes. Forslaget er også vesentlig utvidelse av realitetene og ikke en ren språklig oppdatering. Vi viser til at lovforslagets tredje ledd, utvider adgangen til ansettelse etter 60 år for militært tilsatte fra dagens «Når spesielle forhold gjør det nødvendig, kan...» til den foreslåtte tekst «Har Forsvaret behov for det, kan...». Dette mener vi er en betydelig utvidelse av dagens lovtekst, ved at adgangen blir generell og uten kriterium for når den kan nyttes. Vi mener videre at lovforslaget forskutterer en eventuell opphevelse av særaldersgrensen, og viser til at det pågår utredninger knyttet til dette. Således vil det være prematurt å gjøre endringer i loven knyttet til dette punkt, før disse vurderingene er gjennomført. Vi mener at teksten i Prop. 111 LS [2014–2015] § 5 er dekkende: «Når spesielle forhold gjør det nødvendig, kan departementet forlenge tilsetningsperioden med inntil ett år om gangen for militært tilsatte som har nådd aldersgrensen på 60 år». NOF vil presisere at ordningen skal være basert på frivillighet.»

Befalets Fellesorganisasjon ønsker at tredje ledd i § 45 endres til «Når spesielle forhold gjør det nød-

vendig, kan departementet forlenge tilsettingsperioden med inntil ett år om gangen for militært tilsatte som har nådd aldersgrensen på 60 år, dette basert på frivillighet.» De ønsker videre at bestemmelsens fjerde ledd fjernes, da det er tjenestemannsloven som skal følges.

10.2.4 Departementets vurdering

Forsvaret mener det bør fremgå av § 45 første ledd andre punktum at de midlertidig tilsatte skal fra tre stillingen uten oppsigelse ved utløpet av tilsettingsforholdet. Departementet opprettholder den foreslåtte ordlyden, men vil påpeke at bestemmelsen skal forstås slik at midlertidig tilsatte fratrer uten oppsigelse når tilsettingsforholdets varighet er utløpt. Dette innebærer et unntak fra tjenestemannslovens regler om varsel om opphør av stilling ved endt tjenesteforhold.

Departementet har ikke foreslått noen materielle endringer i bestemmelsens tredje ledd vedrørende forlengelse av tilsettingsforhold for militært tilsatte som har nådd aldersgrensen på 60 år. Det er Forsvarets behov for en slik forlengelse og om den enkelte ønsker det, som vil være avgjørende for om tilsettingsforholdet skal kunne forlenges. Slik dispensasjon gis kun når Forsvaret i særskilte tilfeller har behov for å beholde kompetansen etter oppnådd aldersgrense. Bestemmelsen viderefører gjeldende rett og forskutterer ingen endring av særaldersgrensen på 60 år.

Flere høringsinstanser mener at forslaget til § 45 fjerde ledd er en utvidelse av realitetene og ikke en ren språklig oppdatering. Departementet deler ikke høringsinstansenes syn på dette. Forskriftshjemmelen i fjerde ledd er etter departementets syn en videreføring av gjeldende rett. I forbindelse med innføringen av ordning for militært tilsatte og endringer i forsvarspersonelloven jf. Prop. 111 LS (2014–2015) ble det vedtatt at som hovedregel kan alle militære tilsettes midlertidig, jf. § 46 første ledd. Den lovfestede retten til midlertidig tilsetting var tidligere begrenset til å gjelde kun for kontraktsbefal og vervede mannskaper, med tilhørende hjemmel til å gi nærmere regler om varighet av og om adgangen til å fornye det midlertidige tilsettingsforholdet. Departementet er av den oppfatning at forsvarspersonelloven § 5 fjerde ledd hjemler en adgang til å gi nærmere regler om tilsettingsforholdets lengde som fraviker tjenestemannsloven. Departementet viser til at det tidligere er gitt regler om forlengelse av åremålskontrakter som fraviker tjenestemannsloven. Departementet ønsker med den nye lovteksten kun å videreføre gjeldende

rett og opprettholder således høringsutkastets forslag.

Departementet bemerker at det er gjort mindre språklige endringer i bestemmelsen i etterkant av høringsrunden.

Departementet bemerker at høringsforslagets § 45 er tatt inn i lovforslagets § 46.

10.3 Beordring av militært tilsatte

10.3.1 Gjeldende rett

Forsvarspersonelloven § 7 første ledd hjemler en generell disponeringsplikt til stilling for militært tilsatte i Norge og i utlandet i samsvar med Forsvarets behov. Det er arbeidsgiver som skal vurdere behovet for disponering, og bestemmelsen anses som et utslag av arbeidsgivers styringsrett. Begrepet disponering er relatert til arbeidsgivers beslutning om å endre tjenesteoppgaver og eventuelt tjenestested for en arbeidstaker som etter forsvarspersonelloven er definert som militært tilsatt. Dette for å ivareta Forsvarets behov for kvalifisert personell i samtlige tjenestestillinger. Bestemmelsen gir en vid adgang til disponering, jf. Prop. L 57 (2012–2013). Arbeidsgiver skal ha en saklig grunn til å benytte denne adgangen til å disponere. Plikten til å la seg disponere nasjonalt og internasjonalt, til og fra stilling, er også en del av de overordnede rammene for militærordningen.

Særegent for militært tilsatte er at de ikke tilsettes i stilling, men i militær grad og i forsvarsgren. De disponeres deretter i stilling i henhold til gjeldende disponeringsordning fastsatt i ordning for militært tilsatte, jf. Prop. 111 LS (2014–2015). Disponering skjer i utgangspunktet uavhengig av personens tilsetting i gradsnivå og forsvarsgren, men ofte vil en disponering også kunne innebære avansement i grad (opptrykk). Opptrykk i grad innebærer at tilsettingsforholdet endres. Det er direkte sammenheng mellom avansementsordningen, som fastsettes gjennom militærordningen, og regler om tilsetting. Den generelle plikten til å la seg disponere til stilling etter § 7 første ledd, gjelder både stillinger nasjonalt og stillinger utenlands, se også kapittel 6.2 om begrepet internasjonale operasjoner. For tjenestegjøring i internasjonale operasjoner gjelder bestemmelsene i loven kapittel III.

Bestemmelsens første ledd omfatter også adgangen til å disponere militært tilsatte bort fra en tjenestestilling når det åpenbart er påkrevd grunnet helsemessige, sikkerhetsmessige eller andre årsaker. Bestemmelsen kan når vilkårene er oppfylt gi tilstrekkelig hjemmel for å foreta en

beordring som primært er motivert i et ønske om å fjerne en tjeneste- eller embetsmann som omfattes av bestemmelsen fra sin nåværende stilling.

Forsvarspersonelloven § 7 første ledd første punktum er i hovedsak en videreføring av tidligere lov 10. juni 1977 nr. 66 om yrkesbefal m.m. i Forsvaret (yrkesbefaloven) § 3, jf. Ot.prp. nr. 60 (2003–2004) s. 46. Sistnevnte bestemmelse var i sin tur ment å videreføre rettstilstanden etter befalsordningen som ble vedtatt av Stortinget 13. juni 1966, jf. Ot.prp. nr. 64 (1976–77) s. 5. Ordningen med tilsetning i grad og disponering i stilling ble formelt innført i Forsvaret ved befalsordningen av 1966. I St.prp. nr. 38 (1995–96) s. 10 er det videre uttrykkelig lagt til grunn at «Forsvaret [kan] frabeordre i tilfeller der det åpenbart er påkrevet å ombeordre befal fra sin stilling av helsemessige, sikkerhetsmessige eller andre årsaker». Denne rettsoppfatningen er også lagt til grunn i Eidsivating lagmannsretts dom inntatt i Rettens gang 1991 s. 580.

Rettens gang s. 580 handlet om en oberstløytnant i Hæren som i 1986 ble frabeordnet stillingen som sjef for Vegdirektoratets militærkontor og gitt nytt oppdrag med revisjon av personellbestemmelser. Høyesterett mente at frabeordring av offiseren ikke kunne anses som en suspensjon etter tjenestemannsloven § 16 så lenge vedkommende beholdt sin militære grad og ble gitt nytt tjenesteoppdrag/stilling. Reelt fremsto frabeordringen som en ombeordring, som var hjemlet i lov om yrkesbefal, gjeldende befalsordning og de aktuelle tjenestereglement.

For å forstå grunnlaget til bestemmelsen om frabeordring vises det også til Eilert Stang Lund: «Rettsforholdet mellom Staten og dens tjenestemenn», trykket som bilag til «Stabel-utvalgets» innstilling av 30. august 1971 om avskjedigelse m.v. av embedsmenn. Her fremgår det at formålet med innføringen av beordringssystemet i Forsvaret var å tilsikre regjeringen handlefrihet ved disponering av personellet og ved omorganiseringer. Videre drøftes de rettslige konsekvenser av beordringssystemet: «Selvsagt gir beordringsreglene adgang til til- og frabeordringer når saklig grunn for slike overføringer foreligger». Og videre: «En viss støtte for at beordringssystemet også hjemler frabeordring som i realiteten innebærer en avskjed med lønn, gir avgjørelsen i Rt. 1933 s. 691 flg. [...] I henhold til denne avgjørelse må staten stå temmelig fritt hva angår retten til å til- og frabeordre befal. Beordringssystemet hjemler antakelig adgang til å stille en offiser i disponibilitet.»

Etter departementets vurdering viser gjennomgangen av rettskildene at vilkårene for frabe-

ordring ikke kan tolkes snevert, men at de må forstås i lys av at frabeordringen er en del av den generelle disponeringsplikten i samsvar med Forsvarets behov. Det vises i den sammenheng også til forarbeidene som beskriver at i de tilfeller hvor tjenesteoppgavene ikke kan løses tilfredsstillende av den som gjør tjeneste i stillingen, vil arbeidsgiver kunne vurdere disponering fra stilling for å sikre at oppgavene i den stillingen kan bli løst av en annen offiser. Forarbeidene beskriver noen eksempler på når vilkårene kan anses oppfylt. Etter departementets vurdering er dette ikke en uttømmende oppramsing og må tolkes med bakgrunn i den generelle disponeringsordningen og hva som er Forsvarets behov.

I forarbeidene beskrives arbeidsgivers plikt til å sannsynliggjøre at situasjonen krever endring, enten av helsemessige-, sikkerhetsmessige- eller andre årsaker. Helsemessige årsaker kan blant annet foreligge hvor vedkommende har en helse-situasjon som tilsier at vedkommende ikke kan utføre sine tjenesteplikter som forutsatt. Helsemessige årsaker kan også være når situasjonen åpenbart krever det av hensynet til andre militært tilsatte som er en del av samme enhet som personen som fradisponeres. Med sikkerhetsmessige årsaker menes at fortsettelse i tjenestestillingen innebærer økt risiko for skader på forsvars- og sikkerhetsinteresser, Forsvarets operative virksomhet og forholdet til våre allierte. I slike tilfeller kan formålet med fradisponeringen være å ivareta sikkerheten til det øvrige personellet, installasjoner mm. Vilåret kan også være oppfylt når en person ikke tilfredsstiller stillingens krav til sikkerhetsklarering.

Betegnelsen andre årsaker er ment som en sikkerhetsventil for de tilfeller hvor situasjonen gjør det nødvendig å foreta disponering fra stilling av hensyn til Forsvarets behov. Dette kan for eksempel være at vedkommende ikke innfrir de resultatkrav som ligger til stillingen, og det er nødvendig for arbeidsgiver å innplassere en annen i stillingen. Bestemmelsen dekker forhold som stillingsinnehaveren er involvert i, både i og utenfor tjenesten, og hvor forholdet kan svekke en forsvarlig gjennomføring av tjenesteoppgaver, svekke arbeidsgivers tillit til at vedkommende kan ivareta det ansvar som hviler på stillingen, eller at en fortsettelse i stillingen kan svekke befolkningens tillit til Forsvaret eller svekke Forsvarets omdømme.

Disponering fra stilling av slike særskilte grunner kan ikke skje i de tilfeller der grunnlaget for disponeringen faller inn under tjenestemannsloven §§ 15 og 16 eller lov 20. mai 1988 nr. 32 om militær disiplinærmyndighet § 1. Dette er reglene om sus-

pensjon, avskjed og refs. Denne begrensningen er inntatt for å forhindre misbruk av fradisponeringsadgangen. Fradisponering skal ikke brukes for å unngå prosessene som suspensjon og avskjed innebærer, blant annet rådsbehandling. Denne begrensningen gjelder ikke for tjenestemannslovens regler om oppsigelse i §§ 9 og 10.

Forutsetningen for frabeordring må være at vedkommende beholder sin militære grad ved frabeordringen, og at Forsvaret ved beordringen tar sikte på å beordre vedkommende til en ny stilling umiddelbart eller så snart som mulig etter frabeordringen.

Plikten til å la seg disponere, er avgjørende for den operative evnen og Forsvarets muligheter til å kunne bemanne alle deler av virksomheten. Plikten vil praktiseres forskjellig avhengig av om personellet er på et beordringssystem eller et søknadssystem. Personell på beordringssystemet skal beordres til avdeling, tjenestested og fagområde. Her vil personellet kunne disponeres i stillinger etter individuelle og organisatoriske behov, og i tråd med karriere- og tjenestepåner for det aktuelle fagområdet. Personell på søknadssystemet vil normalt bli beordret på bakgrunn av en villighet (søknad) på stillinger de ønsker å bli disponert i. Den generelle beordringsplikten vil, på samme måte som i dag, fortsatt innebære at personellet kan bli beordret til og fra stillinger etter Forsvarets behov, uavhengig av hvilket disponeringssystem de forvaltes etter. Den generelle beordringsplikten er en grunnleggende mekanisme som er helt avgjørende for å sikre beredskap og operativ evne.

I tredje ledd fremgår det at militært tilsatte (offiserer, befal, grenaderer og konstabler), kan få endringer i tjenesteforholdet og forflytninger som følge av organisasjonsendringer i Forsvaret.

Vedtatt om disponering etter forsvarspersonelloven og befalsordningen er unntatt begrunnelsesplikten og klagereglene i forvaltningsloven. Dette følger av forvaltningsforskriften § 21 bokstav c og § 30 bokstav b.

10.3.2 Høringsnotatet

Departementet foreslo i høringsforslaget å videreføre forsvarspersonelloven § 7 i forslaget til § 46. Forslaget innebærer ingen materielle endringer i selve disponeringsplikten eller i bestemmelsens øvrige ledd. Det ble foreslått å gjøre teksten språklig klarere, i tillegg til mindre språklige endringer. Ordlyden er endret fra «disponering» til «beordring».

10.3.3 Høringsinstansenes syn

Kommunal- og moderniseringsdepartementet har følgende merknad til § 46:

«I høringsens pkt. 7.6.4 (side 96-100 i høringsbrevet) omtales beordring av militært tilsatte og et forslag til ny forsvarslov § 46. Forslaget innebærer i hovedsak en videreføring av forsvarspersonelloven § 7, men slik at uttrykket «disponering» endres til «beordring». I denne forbindelse minner vi om at tjenestemannsloven § 12 inneholder en henvisning til forsvarspersonelloven. Tjenestemannsloven § 12 tredje punktum lyder: «Med dette gjøres ingen endring i plikten til å motta forflytninger etter utenriktjenesteloven § 7 eller i plikten til å la seg disponere mv. i forsvarspersonelloven § 7.» Henvisningen bør endres dersom det gis ny forsvarslov.»

LO har følgende merknad til § 46:

«Lovforslaget gir minimale rettigheter for den tilsatte ved organisasjonsendringer. *LO* mener at teksten i Prop. 111 LS [2014–2015] § 7 ivaretar de tilsatte på en bedre måte: «*Militært tilsatte plikter å rette seg etter de krav til endringer i tjenesten og forflytninger som måtte bli nødvendig på grunn av organisasjonsendringer i Forsvaret*».

LO vil også minne om at når Stortinget første gang sluttet seg til den foreslåtte paragrafs annet ledd om mulighet til frabeordring, så uttalte Stortinget at denne bestemmelsen måtte være å anse som en «snever sikkerhetsventil». I forslagetets tekst kan det late til at *FD* legger opp til en annen praktisering av dette leddet. *LO* anbefaler en betydelig innstramning av forutsetningen, i tråd med Stortingets merknader.»

Norges Offisersforbund mener at forslaget til § 46 har fått en ordlyd som svekker de ansattes rettigheter. Lovforslaget gir minimale rettigheter for den tilsatte ved organisasjonsendringer. *Norges offisersforbund* mener at forsvarspersonelloven § 7 ivaretar de tilsatte på en bedre måte og bør videreføres.

Befalets Fellesorganisasjon mener at ordlyden i § 7 første ledd andre punktum bør videreføres.

10.3.4 Departementets vurdering

Departementet har ikke foreslått noen materielle endringer i selve beordringsplikten eller i bestemmelsens øvrige ledd. Det er foretatt mindre språklige endringer i bestemmelsen og en endring av begrepet «disponering» til «beordring».

Departementet deler ikke LOs oppfatning av at departementet legger opp til en annen praktisering av bestemmelsens andre ledd om frabeordring. I Innst. 383 L (2012–2013) til Prop. 57 L (2012–2013) om endringer i forsvarspersonelloven understreker komiteen at betegnelsen «særskilte grunner» er ment som en snever «sikkerhetsventil» for de tilfeller hvor situasjonen gjør det nødvendig å foreta disponering fra stilling av hensyn til forsvarssektorens behov. Komiteens merknader samsvarer med departementets forståelse av gjeldende rett og slik denne vil bli praktisert.

Det er kommet innspill om at den foreslåtte ordlyd i bestemmelsens tredje ledd gir minimale rettigheter for den tilsatte ved organisasjonsendringer. Departementet bemerker at den endrede ordlyden kun er av språklig karakter og skal ikke endre bestemmelsens materielle innhold.

Departementet bemerker at høringsforslagets § 46 er tatt inn i lovforslagets § 47.

10.4 Oppsigelse, fortrinnsrett og ventelønn

10.4.1 Gjeldende rett

Oppsigelse, fortrinnsrett og ventelønn

Tjenestemannsloven § 11 fastsetter en alminnelig rett for tjenestemenn til å si opp sin stilling. Forsvarspersonelloven § 8 unntar befal med plikttjeneste i Forsvaret fra denne retten. Forsvarspersonelloven § 8 fastslår at militært tilsatte med plikttjeneste i Forsvaret ikke har rettskrav på å få si opp sin stilling før plikttjenesten er avtjent. Plikttjeneste er pålagt tjeneste som motytelse for opplæring og utdanning betalt av Forsvaret. Dette utelukker imidlertid ikke at befal med plikttjeneste kan søke om å få si opp sin stilling før plikttjenesten er avtjent.

Bestemmelsens andre ledd presiserer at midlertidig tilsatte og fast tilsatte til de fyller 35 år, eventuelt forlenget til 38 år, etter endt tilsettingsforhold ikke vil ha fortrinnsrett til ny stilling i virksomheten eller staten for øvrig og heller ikke rett til ventelønn etter tjenestemannsloven.

Overgangsregler for tidligere yrkesbefal

Ved endringer i forsvarspersonelloven, jf. Prop. 111 LS (2014–2015) ble det presisert en overgangsregel hvor tidligere yrkesbefal som er fast tilsatt til de fyller 60 år, beholder sitt tilsettingsforhold i Forsvaret til de har fylt 60 år, jf. lov 7. august 2015 nr. 82 om endringer i forsvarspersonelloven m.m. Etter overgangsbestemmelsen i forsvarspersonelloven § 19 andre ledd kan tidligere yrkesbefal tilsatt før 1. januar 2005, kun sies opp etter tjenestemannsloven § 10 nr. 2 bokstav a. For øvrig kan disse ikke sies opp etter andre bestemmelser i tjenestemannsloven.

10.4.2 Høringsnotatet

Departementet har i høringsforslaget til § 47 foreslått mindre språklige endringer, blant annet for å klargjøre hva som ligger i begrepet plikttjeneste. For øvrig er det foreslått å videreføre innholdet i forsvarspersonelloven § 8.

Departementet har i høringsforslaget til § 69 foreslått å videreføre gjeldende rett med små språklige endringer. Overgangsbestemmelsene om fast tilsetning til 60 år og særskilt stillingsvern for oppsigelse er foreslått regulert i § 69 første ledd. Forsvarspersonelloven § 19 andre ledd er foreslått videreført i § 69 andre ledd.

10.4.3 Høringsinstansenes syn

Forsvaret har følgende merknad til § 47:

«Militært tilsatte tilsettes i grad og forsvarsgren, men disponeres i stilling. Når det i forslag til lovtekst er brukt formuleringen «..., har ikke rett til å si opp stillingen sin» så kunne det forstås slik bestemmelsen omhandlet kun den konkrete stillingen som de var disponert i og ikke tilsettingsforholdet som sådan. Ref. også ordlyden i § 54.

Forsvaret har foreslått at ordlyden i § 47 første ledd bør endres til: «Militært tilsatte som er pålagt tjeneste som motytelse for opplæring og utdanning betalt av Forsvaret, har ikke rett til å si opp sitt tilsettingsforhold.»

Befalets Fellesorganisasjon ønsker i § 47 å videreføre begrepet plikttjeneste og gjeldende ordlyd i forsvarspersonelloven § 8 første ledd.

Befalets Fellesorganisasjon foreslår å tilføre i § 69 andre ledd ordlyden: «når tjenestemannen på grunn av sykdom er varig uskikket til forsvarlig å utføre sin tjeneste. For øvrig kan yrkesbefal

tilsatt før 1. januar 2005, ikke sies opp etter reglene i lov 4. mars 1983 nr. 3 om statens tjenestemenn m.m».

10.4.4 Departementets vurdering

Oppsigelse, fortrinnsrett og ventelønn

Departementet er enig med *Forsvaret* i at begrepet «stillingen» sin i § 47 første ledd kan skape uklarheter med tanke på at militært tilsatte tilsettes i grad og forsvarsgren og disponeres i stilling. Departementet foreslår å endre begrepet «stillingen» til «tilsetningsforhold».

Departementet har etter høringsrunden endret ordlyden i § 47 første ledd. Det er presisert at de militært tilsatte som er pålagt slik tjeneste som nevnt i bestemmelsen ikke kan si opp sitt tilsetningsforhold i Forsvaret i «plikttiden». For å tydeliggjøre betydningen av begrepet plikttjeneste anser departementet det som hensiktsmessig at den foreslåtte ordlyden videreføres.

Tjenestemannsloven § 13 nr. 6 om rett til ventelønn ble opphevet 1. mars 2016, jf. Prop. 2 L (2015–2016) og Innst. 89 L (2015–2016). Unntaket fra tjenestemannsloven om at militært tilsatte ikke kan kreve ventelønn foreslås derfor ikke videreført.

Departementet bemerker at høringsforslagets § 47 nå fremgår som § 48.

Overgangsregler for tidligere yrkesbefal

Forslaget til § 69 er en videreføring av overgangsbestemmelsen fastsatt i lov 7. august 2015 nr. 82 om endringer i forsvarspersonelloven m.m. Departementet viderefører høringsforslagets § 69 og bemerker at den språklige endringen i lovteksten ikke innebærer endringer av bestemmelsens virkeområde.

10.5 Utvidet tjenesteplikt for tidligere militært tilsatte

Av vernepliktsloven § 8 fjerde ledd fremgår det at i krig eller når krig truer, er befal som på grunn av

tidligere ansettelse i Forsvaret oppbærer pensjon, redusert lønn eller har rett til oppsatt pensjon, tjenestepliktige ut over det år de fyller 55 så lenge de anses brukbare. Ved innkalling må ingen mot sin vilje beordres til tjeneste som etter gjeldende bestemmelser er tillagt lavere grad enn den de innehar eller innehadde ved avgangen, med mindre de ved sitt forhold har gjort seg uverdige til slik grad eller det foreligger forhold som nevnt i vernepliktsloven § 7 første ledd andre punktum. Av denne bestemmelsen følger det at ingen kan mot sin vilje beordres til tjeneste med lavere grad enn den vedkommende er beskikket, tilsatt eller utnevnt i, med mindre særlige forhold i krig gjør slik beordring nødvendig.

Departementet foreslo i høringsforslaget at vernepliktsloven § 8 fjerde ledd første punktum videreføres i § 48 første ledd. Dette ble i høringsnotatet begrunnet slik:

«Gjeldende bestemmelse har tung setningsoppbygging og inneholder mye informasjon.

Vernepliktsloven § 8 fjerde ledd andre punktum er ganske lik vernepliktsloven § 7 første ledd andre punktum. Departementet mener at det ikke er nødvendig å ha to bestemmelser som sier det samme. Vernepliktsloven § 7 første ledd andre punktum er videreført i forslag til § 28 andre ledd, se kapittel 7.4.12. Vernepliktsloven § 8 fjerde ledd andre punktum er ikke nødvendig å videreføre, fordi bestemmelsen er ivaretatt i forslag til § 28 andre ledd.

I § 48 andre ledd foreslår departementet en forskriftshjemmel til å gi bestemmelser om utvidelse av tjenesteplikten for tidligere militært tilsatte.»

Departementet opprettholder høringsforslaget i forslaget til § 49.

11 Tjeneste i internasjonale operasjoner

11.1 Vilkår for tjeneste i internasjonale operasjoner

11.1.1 Gjeldende rett

Disponering til internasjonale operasjoner

Militært tilsatte og enkelte kategorier sivile har en disponeringsplikt til internasjonale operasjoner gjennom forsvarspersonelloven § 11. Disponeringsplikten gjelder for alle militært tilsatte, men kun for sivilt tilsatte etter ikrafttredelse av loven 1. januar 2005, jf. forsvarspersonelloven § 19 første ledd. Disponeringsplikten for sivile forutsetter at Forsvarsdepartementet har fastsatt bestemte kategorier, eller at vedkommende skriftlig har akseptert å bli underlagt slik disponering.

Etter forsvarspersonelloven § 17 bokstav g kan det gis forskrift om disponering og vilkår for tjenestegjøring for de bestemte kategorier tilsatt sivilt personell. Det kan også gis forskrift om den maksimale tjenestetiden som kan pålegges og om hvordan utvelgelse til internasjonale operasjoner skal skje, jf. forsvarspersonelloven § 17 bokstav a og b.

Internasjonale operasjoner er definert i forsvarspersonelloven § 3 tredje ledd jf. punkt 6.2.

Tjenesteplikt etter kontrakt

Personer som ikke er underlagt den lovfestede disponeringsplikten i forsvarspersonelloven § 11, kan i henhold til forsvarspersonelloven § 12 frivillig ved skriftlig kontrakt forplikte seg til å gjøre tjeneste i en eller flere internasjonale operasjoner. Dette kan for eksempel være vernepliktige, og personer som ønsker et tidsbegrenset tilsetningsforhold til Forsvaret (engasjement), eller sivile som er tilsatt i Forsvaret, men som ikke er omfattet av disponeringsadgangen. Av Forsvarspersonelloven § 16 andre ledd fremgår det at personell som har inngått kontrakt som nevnt i § 12, kan si opp kontrakten med tre måneders varsel etter at vedkommende er blitt disponert til tjeneste. Det fremgår av Ot.prp. nr. 60 (2003–2004) at «disponert til tjeneste menes innkalling til tjeneste». Forsvarspersonelloven § 17 bokstav c hjemler at det kan gis forskrift om innholdet i slike kontrakter.

Krav om statsborgerskap

Forsvarspersonelloven § 14 oppstiller krav om norsk statsborgerskap for å kunne tjenestegjøre i internasjonale operasjoner. Forsvarsdepartementet kan, under visse betingelser, tillate andre enn norske statsborgere, herunder utenlandske statsborgere og statsløse, å tjenestegjøre i norske styrker i en internasjonal operasjon på lik linje med norske statsborgere. Det er imidlertid forutsatt at adgangen bare benyttes unntaksvis. Om begrunnelsen for en slik dispensasjonsadgang, vises det i Ot.prp. nr. 60 (2003–2004) og St.meld. nr. 46 (1993–94) punkt. 5.3. Der omtales blant annet muligheten for å rekruttere personell fra andre nasjoner eller utenlandske statsborgere bosatt i Norge, herunder særlig medisinsk fagpersonell.

Det fremgår at begrensninger i dispensasjonsadgangen kan følge av folkerettslige regler, for eksempel forbudet mot innlemmelse i væpnede konflikter av personer som etter folkeretten må anses som leiesoldater. Begrensninger kan også følge av traktater som Norge har inngått med andre stater, for eksempel ved at det i slike avtaler legges (gjensidige) restriksjoner på muligheten for det ene lands borgere å tjenestegjøre i det andre lands væpnede styrker. Utenlandske statsborgere som tjenestegjør i en norsk styrke, forutsettes normalt å være underlagt norsk militær straffe- og disiplinærjurisdiksjon på lik linje med norske statsborgere.

Fritak fra tjeneste

Personer som er disponert til tjeneste etter forsvarspersonelloven § 11 og personer som har inngått kontrakt etter forsvarspersonelloven § 12, kan på et hvilket som helst tidspunkt søke om fritak fra tjeneste i henhold til forsvarspersonelloven § 16 tredje ledd. Vilårene for å få innvilget fritak er at vektige helsemessige, velferdsmessige eller sosiale årsaker foreligger. Nærmere regler både om de materielle vilkår og om behandlingen av søknader, og om klagebehandling, skal gis i forskrift, jf. forsvarspersonelloven § 17 d.

Hjemsendelse

Personer som deltar i internasjonale operasjoner kan med hjemmel i forsvarspersonelloven § 15 første ledd sendes hjem fra operasjonsområdet til Norge. Hjemsendelse kan skje av ulike grunner, både ut fra nasjonale interesser og interesser knyttet til den flernasjonale styrken. Som eksempler nevnes straffbare og disiplinære forhold, at vedkommende av medisinske årsaker erklæres tjenesteudyktig, og hjemsendelse grunnet i sikkerhetsmessige hensyn.

Forsvarspersonelloven § 15 andre ledd slår fast at forvaltningslovens kapittel 4 om saksforberedelse ved enkeltvedtak og kapittel 6 om klage og omgjøring ikke gjelder ved behandling av hjemsendelsessaker. Det helt spesielle ved en hjemsendelse, er at vedtaket må gjennomføres raskt. Forvaltningslovens regler om saksbehandlingen ved enkeltvedtak vil kunne hindre en effektiv gjennomføring av hjemsendelsen. Forvaltningslovens regler om klage og omgjøring passer heller ikke fullt ut for hjemsendelsesvedtak. For å ivareta den hjemsendtes rettssikkerhet er det etablert en egen klagenemnd for hjemsendelsessaker. I tillegg er det gitt forskrift om klage over avgjørelser om hjemsending og om virkningene av slik klage etter forsvarspersonelloven § 17 bokstav e.

Oppsigelse av ordinært tilsetningsforhold

Forsvarspersonelloven § 16 første ledd regulerer muligheten til å si opp sin stilling i en internasjonal operasjon når militært tilsatte er disponert til tjeneste. Det fremgår av Ot.prp. nr. 60 (2003–2004) at med «disponert til tjeneste» menes «innkalling til tjeneste». Bestemmelsen erstatter tjenestemannsloven § 11.

11.1.2 Høringsnotatet*Beordring til tjeneste i internasjonale operasjoner*

Departementet foreslo i høringsforslaget å gjøre språklige endringer i bestemmelsen om disponering til tjeneste i internasjonale operasjoner i forslaget til § 49. Dette innebærer ingen materielle endringer, men skal gjøre språket klarere. Det ble blant annet foreslått å erstatte disponering med beordring, jf. forslaget til § 46.

Bestemmelsen i forsvarspersonelloven § 11 tredje ledd om at tjenesteplikt etter lov 23. juni 2000 nr. 56 om helsemessig og sosial beredskap går foran plikten til å gjøre tjeneste i internasjo-

nale operasjoner, ble foreslått videreført i § 49 andre ledd, men med små språklige endringer.

Departementet foreslo å regulere i § 49 tredje ledd at departementet fastsetter i forskrift hvilke stillingskategorier for sivile som har en plikt til å la seg beordre. Det ble videre foreslått at forskriftshjemmelen i forsvarspersonelloven § 17 bokstav a, b og g videreføres i § 49 fjerde ledd. Det ble foreslått at departementet kan gi forskrift om kvalifikasjonskrav, beordring, tjenestevilkår og maksimal tjenesteperiode for tjenestegjøring i internasjonale operasjoner.

Tjenesteplikt etter kontrakt

Departementet foreslo i forslaget til § 50 at personer som ikke kan bli beordret til å gjøre tjeneste i internasjonal operasjon, skriftlig kan forplikte seg til tjeneste. Disponering ble foreslått endret til beordring i samsvar med forslaget til § 46. Departementet foreslo videre at bestemmelsen i forsvarspersonelloven § 16 andre ledd om oppsigelse av slike kontrakter videreføres i § 50 andre ledd. Hjemmelen for departementet til å gi forskrift om innholdet i kontraktene i forsvarspersonelloven § 17 bokstav c, foreslo departementet videreført i § 50 tredje ledd.

Krav om statsborgerskap

Departementet foreslo at forsvarspersonelloven § 14 videreføres i forslaget til § 51 med språklige endringer. Det ble foreslått å erstatte «den tjenestegjørende» med «personer som gjør tjeneste i en internasjonal operasjon». I andre ledd ble det foreslått å erstatte «fremmed stat» med «de landene som de utenlandske statsborgerne er borgere av», samt at setningsoppbyggingen ble foreslått endret for å forenkle forståelsen av bestemmelsens innhold. Endringene innebærer ingen materielle endringer.

Fritak fra tjeneste

Departementet foreslo at forsvarspersonelloven § 16 tredje ledd videreføres i § 52. Bakgrunnen er at reglene om fritak tematisk handler om noe annet enn oppsigelse fra ordinær tjeneste. Disse er behandlet i samme bestemmelse i dagens lov. I tillegg er det gjort språklige endringer for å klargjøre innholdet i bestemmelsen. Departementet foreslo å videreføre forsvarspersonelloven § 17 bokstav d i § 52 andre ledd, men at myndigheten til å fastsette forskrifter delegeres av Kongen til departementet.

Hjemsending

Departementet foreslo å videreføre forsvarspersonelloven § 15 første ledd i § 53 med språklige endringer som gjør bestemmelsen klarere. Departementet foreslo at «hjemsendelse» endres til «hjemsending». Som nytt andre ledd foreslo departementet å ta inn forskriftshjemmelen i forsvarspersonelloven § 17 bokstav e. Departementet foreslo å delegere kompetansen til å gi forskrift til departementet.

Oppsigelse av ordinært tilsetningsforhold

Departementet foreslo å videreføre forsvarspersonelloven § 16 første ledd i § 54. og begrepet «disponering» endres til «beordring». For å forenkle språket foreslo departementet en ny setningsoppbygging i § 54.

11.1.3 Høringsinstansenes syn

Befalets Fellesorganisasjon bemerket til høringsforslagets § 49 at det som i medhold av bestemmelsens fjerde ledd kan fastsettes i forskrift, også er regulert i Forsvarets personellhåndbok Del B, vedlegg E.

Forsvaret har følgende merknad til § 50:

«Etter § 50 (2) kan de som har inngått kontrakt om tjeneste i internasjonale operasjoner si opp kontrakten med tre måneders oppsigelsesfrist. Bestemmelsen er ment å videreføre Forsvarspersonelloven § 16 andre ledd. Etter fpl. § 16 andre ledd kan imidlertid personell som har inngått kontrakt si den opp med tre måneders varsel etter at vedkommende er blitt disponert til tjeneste. Presiseringen «etter at vedkommende er blitt disponert til tjeneste» er ikke videreført i den nye bestemmelsen. Grunnen til dette er ikke beskrevet i høringsnotatet. Dette vil kunne medføre en dårligere utnyttelse/tilgjengelighet på personell som har inngått kontrakt om tjeneste i internasjonale operasjoner.»

11.1.4 Departementets vurdering

Beordring til tjeneste i internasjonale operasjoner

Det har ikke kommet inn høringsinnspill som går imot forslaget til § 49. Når det gjelder *Befalets Fellesorganisasjons* innspill til § 49 fjerde ledd, bemerket departementet at bestemmelser som gjelder utøvelse av offentlig myndighet og som er

bestemmende for rettigheter og plikter for et ubestemt antall personer, skal fastsettes i forskrift. Departementet opprettholder høringsforslaget, men bemerker at høringsforslagets § 49 nå fremgår som forslaget til § 50.

Tjenesteplikt etter kontrakt

Departementet har i etterkant av høringen, kommet til at bestemmelsen om disponering i medhold av kontrakt i forsvarspersonelloven § 12 og krav om statsborgerskap i forsvarspersonelloven § 14, som ble foreslått videreført i henholdsvis §§ 50 og 51, bør slås sammen til en paragraf. Departementet mener at bestemmelsene naturlig hører sammen og at en sammenslåing vil bidra til å forenkle loven. Departementet foreslår derfor at bestemmelsene samles i § 51 med noen språklige endringer. Departementet har i etterkant av høringen, kommet til at det likevel bør fremgå at de som kan inngå kontrakt om tjeneste i en internasjonal operasjon, er de som ikke kan beordres til tjeneste etter § 50. Det tas derfor inn en henvisning til § 50 i § 51 første ledd.

Departementet foreslo i høringen å videreføre forsvarspersonelloven § 16 andre ledd om oppsigelse av kontrakt i forslaget til § 50 andre ledd, med noen språklige endringer. Etter forsvarspersonelloven § 16 andre ledd kan kontrakt om tjeneste sies opp med tre måneders varsel etter at vedkommende er «blitt disponert til tjeneste». Presiseringen om at kontrakten kan sies opp først etter at vedkommende «er blitt disponert til tjeneste», ble ikke videreført i høringsforslaget § 50 andre ledd. Høringsforslaget åpnet dermed for at kontrakt om tjeneste kan sies opp med tre måneders oppsigelsestid når som helst etter inngåelse. Departementet er enig med *Forsvaret* om at dette kan resultere i at Forsvaret i noen tilfeller kan få manglende tilgjengelighet på personell til internasjonale operasjoner. Dette gjelder særlig der Forsvaret på kort varsel trenger personell til å gjøre tjeneste i en internasjonal operasjon. Etter departementets vurdering bør derfor presiseringen i forsvarspersonelloven § 16 andre ledd, videreføres i § 51 andre ledd. Departementet foreslår derfor å endre ordlyden i § 51 andre ledd til «de som har inngått kontrakt om tjeneste i internasjonale operasjoner, kan si opp kontrakten med tre måneders oppsigelsesfrist etter at vedkommende er beordret til tjeneste.» Dette innebærer en videreføring av gjeldende rett.

Videre mener departementet at det bør tydeliggjøres at departementet kan bestemme at utenlandske statsborgere «kan inngå kontrakt» om tje-

neste for Forsvaret i en internasjonal operasjon. Departementet foreslår derfor å endre ordlyden fra «kan gjøre tjeneste for Forsvaret» til «kan inngå kontrakt om tjeneste for Forsvaret» i § 51 tredje ledd. Departementet fremmer forslag til § 51 med de endringer som fremgår ovenfor.

Fritak for tjeneste i internasjonale operasjoner

Det har ikke kommet høringsinnspill til § 52. Etter departementets vurdering er det tilstrekkelig at ordlyden tilsier at personer som er beordret til tjeneste i internasjonal operasjon, kan søke om fritak. Departementet foreslår derfor å fjerne begrepet «å gjøre» tjeneste i første ledd. Dette innebærer ingen materielle endringer. Departementet fremmer forslag til § 52 med de endringer som følger ovenfor.

Hjemsending og oppsigelse

Departementet har i etterkant av høringen vurdert at unntaket fra forvaltningsloven kapittel IV og VI i § 53 første ledd, bør flyttes til den generelle bestemmelsen om forholdet til forvaltningsloven i § 65. Departementet bemerker at unntaket fra forvaltningsloven i saker om hjemsendelse er en videreføring av gjeldende rett. Departementet fremmer forslag til § 53 med endringen som fremgår ovenfor.

Departementet mener imidlertid at det bør gjøres mindre språklige endringer i høringsforslaget til § 54. Dette medfører ingen materielle endringer. Det foreslås å fjerne begrepet «å gjøre» tjeneste i første ledd. Departementet fremmer forslag til § 54 med de endringer som fremgår ovenfor.

11.2 Rett til oppfølging

11.2.1 Gjeldende rett

Personer som tjenestegjør, eller har tjenestegjort, i en internasjonal operasjon har etter forsvarspersonelloven § 12 a rett til psykiatrisk og psykologisk oppfølging i ett år etter endt tjeneste. Forsvaret pålegges således en plikt til å tilby slik oppfølging ved behov. I den grad behandlingsperspektivet går ut over dette året skal Forsvaret tilrettelegge for overgang til det sivile helsevesenet på en for personellet betryggende måte. I tillegg til psykiatrisk og psykologisk oppfølging plikter Forsvaret å tilby også annen oppfølging i den grad dette er rimelig. I forarbeidene kommer det frem at oppfølgingsansvaret etter omstendighetene kan omfatte alt

fra helsemessig oppfølging til veiledning innen offentlige tjenester, studieveiledning, utdanningstilbud mv. Dette ansvaret må ses i sammenheng med ansvaret etter forskrift av 10. desember 2004 nr. 1643 om tjenestegjøring i internasjonale operasjoner § 31. Ansvaret etter § 12 a går lenger enn ansvaret etter forskriften. Det er forskriften som gjelder når det er gått ett år etter deltakelse i en internasjonal operasjon.

11.2.2 Høringsnotatet

Departementet foreslo i høringsforslaget at formålsbestemmelsen i forsvarspersonelloven § 1 andre ledd flyttes til § 55 første ledd. Forsvarspersonelloven § 12 a første og andre ledd ble foreslått videreført som nytt andre og tredje ledd med språklige endringer av ordlyden for å tydeliggjøre innholdet i bestemmelsen. Forskriftshjemmelen i forsvarspersonelloven § 12 a tredje ledd blir § 55 fjerde ledd og det ble foreslått språklige endringer for å oppnå en ensartet formulering av forskriftshjemler i loven.

11.2.3 Høringsinstansenes syn

Forsvaret uttaler følgende:

«§ 55 regulerer Forsvarets ansvar overfor personer som deltar i internasjonale operasjoner, og deres pårørende. I § 56 reguleres statens erstatningsansvar overfor sivilt og militært tilsatte som følge av tjeneste i internasjonale operasjoner. Angående forskjellen i begrepsbruket. Skal begrepet «personer som deltar i internasjonale operasjoner» i § 55 forstås annerledes en «sivilt eller militært tilsatte» i § 56? Dersom differensieringen ikke er tilsiktet bør det vurderes å benytte samme begrep i begge bestemmelsene for å unngå uklarheter og tolkningstvil. [...]

Lovforslaget § 55 er en videreføring og samling av enkelte bestemmelser fra forsvarspersonelloven. Det fremgår av bestemmelsens andre ledd andre setning at slik rett til oppfølging gjelder i ett år etter endt tjeneste. FST viser til bl.a. Ot.prp. nr. 67 (2007–2008) hvor tidsangivelsen – og begrensningen er nærmere omtalt. Behovet for psykiatrisk og psykologisk oppfølging vil først kunne materialisere seg på et noe senere tidspunkt enn etter endt tjeneste. Selv om Forsvaret også har et ansvar for å sørge for at den enkelte får en god overgang til helse – og omsorgssektoren, vil formålet med at det er Forsvaret som står for oppføl-

gingen den første tiden best kunne ivaretas ved at tilbudet om ett års oppfølging ikke begrenses til å gjelde fra etter endt tjeneste.

Forslaget til ny § 55 første ledd omhandler personer som deltar i internasjonale operasjoner. Begrepet «delta» er ikke definert. Hva innebærer det å delta i en internasjonal operasjon – er det noe annet enn å gjøre tjeneste? Siden dette ikke er definert, kan man risikere at også personell i støttefunksjoner som reiser til operasjonsområdet for en internasjonal operasjon, vil bli omfattet av retten til oppfølging. Denne typen personell er i dag på tjenestereise, for eksempel som teknisk støtte, støtte fra SMT etc. FST mener derfor at dette begrepet må byttes ut med «gjør eller har gjort tjeneste i», jf. andre ledd.»

Forsvarsbygg uttaler følgende:

«§ 55 anfører at det kun er Forsvaret som har et særlig ansvar for at personell som deltar i internasjonale operasjoner, og deres pårørende blir godt ivaretatt før, under og etter endt tjeneste.

Forsvarsbygg har gjennom flere år hatt ansatte ute i internasjonale operasjoner på oppdrag bl.a. fra FD og har derfor valgt i tråd med regjeringens stortingsmelding nr. 34 og de oppfølgings tiltak som er listet i regjeringens handlingsplan/oppfølgingsplan «I tjeneste for Norge», å følge opp personell etter internasjonale operasjoner etter de samme retningslinjer som Forsvaret for øvrig og med støtte fra AFA-land og Forsvarsstaben/veteranavdelingen.

Ved å ha de samme krav til oppfølging, vil det sikre kvaliteten, samt at det også vil kunne sikre at ansatte som omhandles av §§ 49, 4-1 og 50, som gir forsvarsdepartementet rom for at sivile (tilsatt etter 1.januar 2005) også kan bli beordret til internasjonale operasjoner, får den samme oppfølging.

[...]

Forsvarsbygg mener derfor at regjeringens stortingsmelding nr. 34 er sektorovergripende og § 55 derfor bør endres til også å gjelde Forsvarsdepartementet med underliggende etater, og oppfølgingen må til enhver tid følge arbeidsgiveransvaret, samt oppfølgingsprogrammet tillagt AFA.»

11.2.4 Departementets vurdering

Departementet har merket seg *Forsvarets* innspill vedrørende forskjellen i begrepsbruken i

høringsforslaget §§ 55 og 56. Departementet er enig med Forsvaret i at det bør benyttes samme begrep i begge bestemmelsene for å unngå uklarheter og tvil om hvordan loven skal forstås. Med bakgrunn i dette mener departementet at første ledd i §§ 55 og 56 bør endres til «de som gjør tjeneste i internasjonale operasjoner». Departementet mener med dette personer som gjør tjeneste i en internasjonal operasjon som en del av det internasjonale oppdraget. Dette vil omfatte personer som kan beordres til tjeneste etter § 50 og personer som har inngått kontrakt om tjeneste etter § 51.

Forsvaret har kommet med innspill om at oppfølgingsansvar etter § 55 bedre kan ivaretas dersom ansvaret ikke begrenses til å gjelde ett år etter endt tjeneste. Departementet viser til at begrensningen om at oppfølgingsansvaret gjelder i ett år etter endt tjeneste er en videreføring av gjeldende rett. Det vil dermed innebære en materiell endring dersom ansvaret skal utvides til å gjelde lenger enn ett år etter endt tjeneste. Departementet opprettholder derfor høringsforslaget om at retten til oppfølging begrenses til ett år etter endt tjeneste i § 55.

Forsvarsbygg har kommet med innspill til oppfølgingsansvaret i høringsforslaget § 55. Departementet viser til at høringsforslaget viderefører forsvarspersonelloven § 12 a. Etter § 55 har Forsvaret en plikt til å tilby oppfølging i ett år etter endt tjeneste, til alle som gjør eller har gjort tjeneste i en internasjonal operasjon, dersom vedkommende har behov for slik oppfølging. Dette kan være psykiatrisk eller psykologisk oppfølging, eller andre former for oppfølging. Forsvarets oppfølgingsansvar etter § 55 vil i tillegg til å gjelde personer som kan beordres til tjeneste i en internasjonal operasjon etter § 50, også gjelde for personer som har inngått kontrakt om tjeneste etter § 51. Alt personell som har gjort tjeneste i en internasjonal operasjon har dermed en rett til oppfølging fra Forsvaret. Andre underliggende etater vil ha et alminnelig oppfølgingsansvar som arbeidsgiver. Departementet forutsetter at andre etater i sektoren legger til rette for at personellet kan følge oppfølgingen Forsvaret tilbyr. Etter departementets vurdering er oppfølgingsansvaret etter § 55 tilstrekkelig, fordi det gir alt personell som har gjort tjeneste i en internasjonal operasjon, en rett til oppfølging fra Forsvaret i ett år etter endt tjeneste. Etter departementets vurdering er det derfor ikke nødvendig at andre underliggende etater pålegges et tilsvarende ansvar.

Departementet har ikke videreført overgangsbestemmelsen i forsvarspersonelloven § 19 tredje

ledd om at oppfølgingsansvaret gjelder fra forsvarspersonelloven § 12 a trådte i kraft i høringsforslaget § 55. Bakgrunnen for dette er at oppfølgingsansvaret er begrenset til å gjelde i ett år etter endt tjeneste, slik at oppfølgingsansvaret uansett ikke vil gjelde de som har tjenestegjort før 2010. Etter departementets vurdering er det derfor ikke nødvendig å videreføre overgangsbestemmelsen i § 55. Departementet fremmer forslag til § 55 med de endringer som fremgår ovenfor.

11.3 Erstatning ved personskade og billighetserstatning

11.3.1 Gjeldende rett

Objektivt erstatningsansvar ved personskade

Forsvarspersonelloven § 12 b fastsetter et objektivt erstatningsansvar ved personskade i internasjonale operasjoner. Dette innebærer at sivilt personell, militært tilsatte eller vernepliktige som tjenestegjør i en internasjonal operasjon og som pådrar seg en skade eller sykdom, herunder psykiske belastningsskader, uavhengig av skyld skal få erstattet sitt tap. Bestemmelsen gjelder skader eller sykdom som pådras under tjeneste i en internasjonal operasjon etter 1. januar 2010, jf. forsvarspersonelloven § 19 tredje ledd. Ansvarsbestemmelsen i første ledd er det prinsipale ansvarsgrunnlaget for den personkretsen bestemmelsen omfatter.

Bestemmelsen innebærer at staten ved Forsvarsdepartementet har et objektivt erstatningsansvar ved personskade i internasjonale operasjoner, dvs. at det ikke må påvises skyldansvar ved skader.

Med å erstatte tap vises det til yrkesskade-forsikringsloven § 12. Ansvarer gjelder tap som ikke kompenseres gjennom de alminnelige støtteordninger, se yrkesskade-forsikringsloven § 13 første ledd, jf. skadeserstatningsloven § 3-1 tredje ledd.

Når det gjelder krav til årsakssammenheng, er det tilstrekkelig at skadelidte sannsynliggjør at skaden vedkommende har pådratt seg har oppstått som en følge av at sivilt eller militært personell tjenestegjør i en internasjonal operasjon. Det er ikke nødvendig å kunne sannsynliggjøre at skaden skyldes en eller flere bestemte enkelthendelser, eller en konkret belastning. Det er tilstrekkelig å knytte årsakssammenhengen til tjenesten som sådan.

Staten hefter ikke på annet grunnlag for skade eller sykdom, herunder psykiske belastnings-

skader, som etter sin art faller inn under denne bestemmelsen. Med dette mener departementet annet lovfestet eller ulovfestet ansvarsgrunnlag innenfor erstatningsretten. Departementet kan gi forskrifter om ordningens innhold og gjennomføring, herunder regler om utmåling av erstatningen i medhold av § 12 b fjerde ledd.

Billighetserstatning

Med virkning fra 1. januar 2005 ble det innført en forskrift 2. desember 2004 nr. 1563 om billighetserstatning for psykiske belastningsskader som følge av deltakelse i internasjonale operasjoner mv. Forskriften er hjemlet i forsvarspersonelloven § 12 c. Det må foreligge årsakssammenheng mellom tjenesten og den psykiske belastningsskaden, men det stilles ikke strenge krav til dokumentasjon.

11.3.2 Høringsnotatet

Departementet foreslo at det objektive erstatningsansvaret for personskade internasjonale operasjoner i forsvarspersonelloven § 12 b videreføres med noen språklige endringer i § 56. Begrepet «uavhengig av skyld» ble foreslått endret til «staten skal erstatte tap». Dette innebærer ingen materielle endringer. Det ble også foreslått at begrepet «hefter ikke på annet grunnlag» erstattes med «kan ikke få ytterligere erstatning fra staten på annet grunnlag». Det ble foreslått mindre språklige endringer i § 56 tredje og fjerde ledd. Overgangsbestemmelsen i forsvarspersonelloven § 19 tredje ledd andre punktum foreslo departementet å ta inn i § 56 første ledd.

Departementet foreslo å videreføre forsvarspersonelloven § 12 c i forslaget til § 57. Begrepet «billighetserstatning» ble foreslått endret til «rettferdsvederlag» for å bruke samme begrep på ordningen som lignende ordninger i staten. Det ble videre foreslått en språklig forenkling ved at «erstatningsutbetalinger på annet grunnlag» endres til «andre erstatningsutbetalinger fra staten».

11.3.3 Høringsinstansenes syn

Forsvaret uttaler følgende:

«§ 56 første ledd nevner ikke erstatningsansvar overfor vernepliktige som deltar i internasjonale operasjoner. I høringsnotatet punkt 7.7.8 står det at erstatningsansvaret etter forsvarspersonelloven også gjelder overfor vernepliktige. [...]

I forslag til ny § 56 fremgår at retten til erstatning kun gjelder for militært tilsatte. Dvs. ikke de som ikke kan beordres og som tegner egen kontrakt (ny § 50). Dette kan ikke medføre riktighet, og FD bes vurdere å endre begrepet «militært tilsatte» til «personer». Eventuelt bør «personell-begrepet» benyttes som samlebegrep om alle kategorier som tjenestegjør i internasjonale operasjoner.»

Tillitsmannsordningen i Forsvaret uttaler følgende:

«Høringsforslaget sier innledningsvis i punkt 7.7.8 at erstatningsansvaret også gjelder vernepliktige (tjenestepiktige). I lovteksten er imidlertid formuleringen «sivilt eller militært tilsatte» brukt i første ledd. Dette må endres til «personer» eller evt. må «tjenestepiktige som ikke er tilsatt» inkluderes. Vi har nylige eksempler på førstegangstjenestegjørende som har deltatt i internasjonale operasjoner. Disse må selvsagt ha samme erstatningsrettigheter som annet personell.»

Befalets Fellesorganisasjon mener at ordlyden i forsvarspersonelloven § 12 b første ledd: «Staten skal uavhengig av skyld erstatte tap osv.», bør tas inn.

Statens pensjonskasse uttaler følgende:

«Forsvarspersonelloven § 12 b er foreslått videreført i forsvarsloven § 56 uten materielle endringer.

Det er per i dag ikke klageadgang til Forsvarsdepartementet over Statens pensjonskasse sine avgjørelser om erstatning etter bestemmelsen. Det har Forsvarsdepartementet skrevet til Statens pensjonskasse i brev av 30. juni 2015. Dette innebærer at skadelidte må bringe saken inn for domstolen dersom vedkommende ønsker å overprøve avgjørelsen etter forsvarspersonelloven § 12 b.

Forsvarsloven § 56 er plassert i kapittel 6. I henhold til § 65 er det kun behandling av saker etter kapittel 2 og 3 som er unntatt fra bestemmelsene i forvaltningslovens kapittel IV og VI. Dette innebærer at avgjørelser etter § 56 vil være forvaltningsvedtak. Det vil på bakgrunn av dette være klagerett over avgjørelsene til Forsvarsdepartementet. Statens pensjonskasse stiller spørsmål ved om det nå likevel åpnes for at det blir en klageadgang.

Forsvarspersonelloven har ingen bestemmelser om foreldelse av krav etter lovens § 12

b. Konsekvensen av dette er at de alminnelige foreldelsesregler gjelder. Dette kan skape vanskelige diskusjoner omkring spørsmålet om kunnskap om rettigheter.

En særskilt foreldelsesregel vil ha en påskyndelseeffekt og gi de skadelidte et incitament til å sende inn et erstatningskrav. Dette vil kunne innebære at sakene kommer raskere gjennom systemet. Det er også fordelaktig når saksbehandlingen skjer mest mulig tidsnært i forhold til den aktuelle tjenesten.

Rent administrativt vil det være enklere å forholde seg til en konkret foreldelsesregel.

Forsvarsdepartementet ønsket i 2008 høringsinstansenes syn på hvorvidt det burde inntas en særskilt bestemmelse eller ingen bestemmelse om foreldelse av krav som følge av psykiske belastningsskader.

I vår høringsuttalelse datert 8. september 2008 var vi positive til en slik bestemmelse.

På bakgrunn av det ovennevnte anbefaler Statens pensjonskasse at det inntas en særskilt bestemmelse om foreldelse for krav etter forsvarsloven § 56.»

Statens pensjonskasse uttaler følgende om forslaget til § 57:

«Ordningen er ikke lovfestet, og det er ingen som har krav på rettfærdsvederlag. Ordningen er utviklet gjennom praksis fra Stortingets utvalg for rettfærdsvederlag. Sakene avgjøres etter en individuell vurdering av om det er rimelig å tilkjenne vederlag.

Det fremgår av billighetsforskriften at vilkåret for erstatning er at man er påført en psykisk belastningsskade som følge av tjenestegjøring i en internasjonal operasjon. I tillegg må den psykiske belastningsskaden medføre en varig medisinsk invaliditet tilsvarende 15 prosent eller mer, jf. forskriften § 3.

Retten til erstatning etter ovennevnte forskrift er lovfestet. Videre avgjøres en søknad om billighetserstatning ut ifra en vurdering av om vilkåret i forskriften § 3 er oppfylt. Det er ikke til hinder for erstatning at forholdet ikke er foreldet etter øvrige bestemmelser slik som kompensasjonsforskriften.

Slik det fremgår er ordningen med rettfærdsvederlag på sentrale punkter annerledes enn erstatning etter billighetsforskriften. På bakgrunn av det ovennevnte mener vi at betegnelsen «*billighetserstatning*» bør beholdes.»

11.3.4 Departementets vurdering

Erstatning ved personskade

Forsvaret påpeker at høringsforslagets § 56 første ledd ikke omfatter vernepliktige som gjør tjeneste i en internasjonal operasjon eller personer som har inngått kontrakt om tjeneste i en internasjonal operasjon. *Tillitsmannsorganisasjonen for Forsvaret* har kommet med innspill om at ordlyden i § 56 ikke omfatter personer som under førstegangstjeneste deltar i internasjonale operasjoner. Departementet understreker at de som er inne til førstegangstjeneste ikke kan beordres til tjeneste i en internasjonal operasjon. Dette personellet kan imidlertid inngå kontrakt om tjeneste i en internasjonal operasjon i medhold av § 51. Departementet viser i den forbindelse til det som fremgår ovenfor vedrørende forslaget til endring av §§ 55 og 56 første ledd til «de som gjør tjeneste i internasjonale operasjoner». Dette vil også omfatte de som har inngått kontrakt om tjeneste i en internasjonal operasjon i medhold av § 51.

Departementet er ikke enig med *Befalets Fellesorganisasjon* i at ordlyden «uavhengig av skyld» i forsvarspersonelloven § 12 b første ledd bør videreføres i § 56. Etter departementets vurdering er ordlyden som ble foreslått i høringsforslaget tydeligere og i samsvar med andre lovfestede regler om objektivt erstatningsansvar.

Statens pensjonskasse har i sin høringsuttalelse, stilt spørsmål ved om forsvarsloven § 56 åpner for at det skal være klageadgang til Forsvarsdepartementet over avgjørelser om erstatning etter forsvarsloven § 56. Bestemmelsen i § 56 er ment å videreføre forsvarspersonelloven § 12 b uten materielle endringer. Etter departementets vurdering vil avgjørelser om erstatning etter § 56, i likhet med avgjørelser om erstatning etter forsvarspersonelloven § 12 b, være avgjørelser av privatrettslig karakter. Forvaltningsloven kapittel IV og VI gjelder dermed ikke, og det vil ikke være klageadgang til departementet over avgjørelser om erstatning etter § 56. Departementet har imidlertid merket seg innspillet til Statens pensjonskasse, og ser behovet for at det klargjøres i loven at det ikke skal være klageadgang. Etter departementets vurdering bør det derfor inntas en presisering i § 56 første ledd at avgjørelsene ikke kan påklages. Departementet mener videre at unntaket også bør fremgå av § 65 som regulerer forholdet til forvaltningsloven.

Statens pensjonskasse har videre kommet med innspill om at de mener det bør tas inn en særskilt bestemmelse om foreldelse i forsvarsloven § 56. Departementet mener at en særskilt regel om for-

eldelse i § 56 vil være en materiell endring som faller utenfor arbeidets mandat. Departementet foreslår derfor ingen endring i § 56 når det gjelder foreldelse, og det vil være de alminnelige foreldelsesreglene som kommer til anvendelse.

Departementet har i etterkant av høringen kommet til at det bør gjøres mindre endringer i forskriftshjemmelen i § 56 fjerde ledd. I høringsforslaget ble det foreslått at departementet kunne gi forskrift om hva erstatningsordningen skal inneholde og hvordan den skal gjennomføres, og om hvordan erstatningen skal beregnes. Departementet foreslår å endre ordlyden i fjerde ledd til at «departementet kan gi forskrift om utmåling og utbetaling.» Departementet fremmer forslag til § 56 med de endringer som fremgår ovenfor.

Billighetserstatning

Som det fremgår ovenfor foreslo departementet å endre begrepet «billighetserstatning» i forsvarspersonelloven § 12 c til «rettferdsvederlag» i forslaget til § 57 for å bruke samme begrep som på andre lignende ordninger i staten. Departementet har imidlertid merket seg innspillet fra *Statens pensjonskasse*. Departementet er enig med *Statens pensjonskasse* i at erstatning etter denne forskriften om billighetsforskriften på flere punkter er annerledes enn ordningen med rettferdsvederlag fra staten. Departementet har derfor kommet til at det ikke vil være hensiktsmessig å endre begrepet på ordningen. Departementet mener derfor at begrepet «billighetserstatning» bør videreføres i § 57. Departementet fremmer forslag til § 57 med endringen som fremgår ovenfor.

11.4 Forholdet til arbeidsmiljøloven og tjenestemannsloven i internasjonale operasjoner

Forsvarspersonelloven § 13 regulerer forholdet til arbeidsmiljøloven og tjenestemannsloven. Under tjenestegjøring i internasjonale operasjoner gjelder verken arbeidsmiljøloven eller tjenestemannsloven §§ 2, 4, 5 og 11. I medhold av forsvarspersonelloven § 17 bokstav f kan det gis forskrift om arbeidsmiljøet til de norske styrkene som tjenestegjør i internasjonale operasjoner.

Departementet foreslo i høringsforslaget å videreføre forsvarspersonelloven § 13 første og andre ledd i forslaget til § 58 første ledd med noen språklige endringer. Departementet foreslo videre å flytte forskriftshjemmelen i forsvarspersonelloven § 17 bokstav f til § 58 andre ledd.

Departementet foreslo å delegere kompetansen til å gi bestemmelser i forskrift til departementet.

Befalets Fellesorganisasjon mener at det i høringsforslagets § 58 bør tilføyes at intensjonen er å overholde arbeidsmiljøloven.

Departementet bemerker at § 58 slår fast at arbeidsmiljøloven ikke gjelder under tjeneste i internasjonale operasjoner. Dette er en videreføring av forsvarspersonelloven § 13 og medfører ingen materiell endring. Utøvelse av helse, miljø og sikkerhet under operativ virksomhet i Forsva-

ret ivaretas av et eget direktiv fastsatt av forsvarssjefen. Direktivet er ment å være en støtte for militære sjefers arbeid for at et trygt arbeidsmiljø skal ivaretas også utenfor arbeidsmiljølovens virkeområde. De vurderinger som skal utføres i henhold til direktivet er ment å bedre sikkerheten til norsk personell og samtidig optimalisere deres operative evne, og gjelder både under planlegging og ledelse av militære operasjoner.

Departementet opprettholder høringsforslaget til § 58.

12 Fellesbestemmelser

12.1 Vandelskontroll

12.1.1 Gjeldende rett

Bestemmelser om å innhente politiattest og vandelsvurdering finnes i vernepliktsloven § 46 a, heimevernloven § 29 andre ledd og forsvarspersonelloven § 15 a. Bestemmelsene kom inn i lovene i forbindelse med opphevelse av strafferegisterloven og strafferegistreringsforskriften, jf. Prop. 114 L (2012–2013). Bestemmelsene er en videreføring av tidligere bestemmelser i strafferegistreringsforskriften § 12 første ledd nr. 4 bokstav i og j og §§ 6 b og 9 a, blant annet reglene om politiets utleveringsplikt i påtaleinstruksen § 5-8 første ledd.

Vernepliktsloven § 46 a hjemler de militære myndigheters rett til å begjære vandelsvurdering etter reglene i politiregisterloven § 45. Bestemmelsen omhandler personer som tilhører rikets krigsmakt og personer som ennå ikke er utskrevet til bruk for utskrivning, rulleføring, innkalling og behandling av fritakssaker etter militærnekte-loven. Ved behandling av fritakssak etter militærnekte-loven kan slik begjæring også fremsettes av siviltjenesten.

Forsvarspersonelloven § 15 a hjemler en tilsvarende rett til vandelsvurdering av personer som tilhører rikets krigsmakt eller som er i sivil tjeneste i Forsvaret. Vandelsvurdering kan innhentes dersom opplysningene kan ha betydning for avgjørelsen av om det skal reageres mot en person med disiplinær refselse eller påtale. Forsvaret kan også innhente vandelsvurdering når det er særlig viktig på grunn av den tjenesten Forsvaret pålegger en person eller vurderer å pålegge vedkommende. Forsvaret kan i første ledd kreve fremlagt uttømmende politiattest i forbindelse med uttak til internasjonale operasjoner.

Etter heimevernloven § 29 andre ledd, kan de lokale heimevernsnemndene kreve fremlagt uttømmende politiattest i forbindelse med opptak av frivillige til Heimevernet.

Politiregisterloven inneholder de overordnede og generelle reglene om vandelskontroll, blant annet når og hvordan vandelskontroll kan gjennomføres, hva slags politiattester som finnes

og hvilke opplysninger som kan anmerkes. De konkrete hjemlene for vandelskontroll er nedfelt i spesiallovgivningen.

Vandelskontroll kan bare foretas når den har hjemmel i lov eller i forskrift gitt i medhold av lov, jf. politiregisterloven § 36. Vandelskontroll er bruk av opplysninger for å vurdere om en person er egnet til en bestemt stilling, virksomhet, aktivitet eller annen funksjon, jf. politiregisterloven § 2 nr. 12. Vandelskontroll kan foretas i form av utstedelse av politiattest, straffeattest eller gjennom vandelsvurdering. Politiattest inneholder opplysninger fra politiets registre. Hvilke opplysninger som fremgår av de ulike politiattestene fremgår av politiregisterloven og politiregisterforskriften. En uttømmende politiattest inneholder opplysninger om alle straffer, andre strafferettslige reaksjoner og andre tiltak som er registrert i reaksjonsregisteret som følge av lovbrudd. En utvidet politiattest kan i tillegg inneholde opplysninger om verørende saker, hvis dette følger av lov eller forskrift. En vandelsvurdering kan utleveres til en mottaker som har rett til å innhente opplysninger om en person, fordi denne personen er undergitt særlige plikter, jf. politiregisterloven § 36 første ledd nr. 2. Vandelsvurderingen kan omfatte de samme opplysningene som fremgår av en utvidet politiattest, med mindre noe annet fremgår av lov eller forskrift. En vandelsvurdering kan kreves, uten at den det gjelder har samtykket til det, jf. politiregisterloven § 45.

For å kunne kreve politiattest etter politiregisterloven § 36 må formålet med innhentingene falle innunder politiregisterloven § 37.

12.1.2 Høringsnotatet

Departementet foreslo i høringsforslaget at vernepliktsloven § 46 a, forsvarspersonelloven § 15 a og heimevernloven § 29 andre ledd slås sammen og videreføres i § 60 om vandelskontroll. Dette er begrunnet slik:

«Departementet foreslår i § 60 første ledd tredje punktum at vandelsvurderingen kan inneholde pågående (verserende) saker. Det

fremgår av politiregisterloven § 41 nr. 2 at verserende saker bare kan anmerkes dersom det følger av lov eller forskrift gitt i medhold av lov. Forsvaret har i dag ikke hjemmel til å innhente opplysninger om verserende saker. Verserende saker omfatter siktelsler, tiltaler, og ilagte reaksjoner som ikke er rettskraftig avgjort. Anmeldelser og henlagte saker, anmerkes ikke på politiattester, jf. politiregisterforskriften § 31-1.

Det følger av forarbeidene til politiregisterloven at:

Uttømmende politiattest vil kunne kreves der det er påliggende, ut fra formålet med attesten, å kjenne til vedkommendes eventuelle kriminelle fortid, uavhengig av noen tidsbegrensninger. Det skal fremgå uttrykkelig av hjemmelsgrunnlaget at uttømmende attest kan kreves. Det understrekes at utstedelse av ordinær politiattest skal være hovedregelen. Det skal kun gis hjemmel for utstedelse av uttømmende attest dersom en saklig og grundig vurdering av behovet i den konkrete situasjonen tilsier at det er nødvendig med slik attest. Tilsvarende bør det også alltid vurderes om en avgrenset uttømmende attest vil være tilstrekkelig.

[...]

Av nr. 2 fremgår det at på en ordinær og uttømmende politiattest kan verserende saker bare anmerkes dersom det følger av lov eller forskrift gitt i medhold av lov. Attesten kalles da en utvidet politiattest. Med verserende saker menes saker hvor vedkommende er siktet eller tiltalt, men hvor saken ennå ikke er rettskraftig avgjort. Opplysninger om anmeldelser og henlagte saker omfattes ikke. Dersom man utsteder en utvidet politiattest skal man gi en kort forklaring på hva det verserende forholdet gjelder, hva slags straffebud saken gjelder og hvor langt saken har kommet i den påtalemessige behandlingen [Ot.prp. nr. 108 (2008–2009) punkt 21.7].

Forsvarets behov for å innhente opplysninger om personer som er under straffeforfølgning er begrunnet i hensynet til samfunnets sikkerhet. Det er ikke ønskelig å gi militær opplæring og våpentrening til personell som ikke er vandelsmessig skikket til tjeneste. I tillegg mener Forsvaret at det påløper samfunnet unødvendige kostnader å innkalle personer som senere må dimitteres, hvis det oppdages at de er under etterforskning for alvorlige kriminelle handlinger. Forsvaret tok opp sitt behov med Forsvarsdepartementet allerede i 2008.

Det har etter dette vært dialog med både Politidirektoratet og Justis- og beredskapsdepartementet. Det har vært klart at Forsvaret kan ha et behov for å innhente opplysninger om også pågående straffesaker. Justis- og politidepartementet anmodet den gang om at Forsvarsdepartementet vurderte om hjemmelen til å innhente vandelsvurdering også burde omfatte pågående saker.

Forsvaret har også et særlig behov for å innhente opplysninger om pågående saker om militært personell som skal gis begrenset politimyndighet i Forsvaret. For eksempel personell som skal tjenestegjøre som grensevakt. Justis- og beredskapsdepartementet har i brev av 5. mai 2015 anmodet Forsvarsdepartementet om å vurdere om det bør gjøres endringer i bestemmelsen i vernepliktsloven § 46 a og forsvarspersonelloven § 15 a om at også verserende saker skal anmerkes på vandelsvurderingen.

Bakgrunnen er behovet for at militært personell som får tildelt politimyndighet bør undergis samme vandelsvurdering som andre personer som tildeles politimyndighet. JD mener at en bredere vandelsvurdering også vil korrespondere bedre med politiets underrettingsplikt etter politiregisterforskriften § 10-9, som fastsetter at politiet også skal varsle Forsvaret om pågående straffesaker.

Politiet har en plikt til å underrette Forsvaret om straffbare forhold som faller innunder politiregisterforskriften §§ 10-9 og 10-10. Etter politiregisterforskriften § 10-10 skal politiet varsle Forsvaret når en tjenestepiktig i Forsvaret eller tjenestepiktig eller frivillig i Heimevernet kommer under straffeforfølgning, og det avdekkes forhold som gjør det betenkelig at vedkommende er eller kan komme i besittelse av militært våpen. [...]

Opplysninger om pågående straffesaker innebærer at Forsvaret vil få kunnskap om saker som er under etterforskning, og som ennå ikke er rettskraftig avgjort. Å bli utelukket fra tjeneste på grunn av mistanke om straffbare forhold som senere viser seg å være grunnløse, er svært inngripende for den enkelte, men departementet mener hensynet til samfunnets sikkerhet bør veie tyngst i denne saken. Det vil også være ressursbesparende fordi Forsvaret unngår at personer som ikke er skikket til tjeneste, blir innkalt til tjeneste for senere å bli dimittert. I henhold til forslag til § 30 kan personer som er under straffeforfølgning, få tjenesten sin utsatt. Hvis det

ikke foreligger straffbare forhold, vil den enkelte likevel kunne bli innkalt til tjeneste i Forsvaret. Dette mener vi balanserer hensynet til den enkelte og samfunnets behov på en tilstrekkelig måte.

Begrepet «verserende saker», kan være vanskelig å forstå. Opplysninger om verserende saker innebærer at Forsvaret, kan få opplysninger om saker som ikke er rettskraftig avgjort. Vi foreslår derfor å bruke begrepet «pågående saker» i stedet. Begrepet er ikke ment å ha noe annet innhold enn «verserende saker» etter politiregisterloven.

I tillegg foreslår departementet at «militære myndigheter» endres til «Forsvaret» i samsvar med dagens begrepsbruk. Som ledd i forenkling av språket foreslår vi at «personer som tilhører rikets krigsmakt» endres til «tjenesteplichtige i Forsvaret» og «personer som ennå ikke er utskrevet» endres til «personer som har fylt 17 år». Departementet har tidligere foreslått at betegnelse utskrivning og rulleføring ikke skal videreføres. Vi mener at det ikke er nødvendig å skrive at vandelsvurdering kan kreves ved vurdering av skikkethet til tjeneste og registrering av personopplysninger. Begge deler er en del av innkallingen til tjeneste i Forsvaret. Det er tilstrekkelig at det i loven står at vandelsvurdering bare kan kreves ved innkallinger til tjeneste i Forsvaret og ved behandling av søknader om fritak for tjeneste i Forsvaret. Departementet har lagt til «bare», for å poengtere at vandelsvurdering ikke kan kreves annet enn i de tilfeller som er nevnt i bestemmelsen. De språklige endringene fører ikke til materielle endringer.

Departementet foreslår at forsvarspersonelloven § 15 a andre ledd deles opp i punkter og videreføres i § 60 andre ledd. Punktlisten angir når vandelsvurdering kan foretas, se bokstav a og b.

Departementet foreslår at forsvarspersonelloven § 15 a første ledd videreføres i § 60 tredje ledd og heimevernloven § 29 andre ledd videreføres i § 60 fjerde ledd. I § 60 tredje og fjerde ledd foreslår departementet at det henvises til politiregisterloven § 41 om uttømmende og utvidet politiattest og § 44 om saksbehandlingsregler for utstedelse av politiattest. Departementet foreslår at Forsvaret og lokale heimevernsmønder kan be om utvidet politiattest etter § 60 tredje og fjerde ledd. Utvidet politiattest kan inneholde opplysninger om pågående straffesaker.

Bestemmelsen i vernepliktsloven § 46 a andre punktum om at slik begjæring også kan

fremsettes av siviltjenesten ved behandling av fritakssak etter militærnektekterloven, videreføres ikke. Siviltjenesten ble avvirket i 2012.»

12.1.3 Høringsinstansenes syn

Justis- og beredskapsdepartementet støtter forslaget om at vandelsvurderingen utvides til også å omfatte verserende saker. Departementet har følgende merknad til § 60:

«Justis- og beredskapsdepartementet støtter at vandelsvurderingen utvides til også å omfatte verserende saker. Etter vårt syn er det imidlertid mest hensiktsmessig at bestemmelsen benytter begrepet *verserende saker* fremfor *pågående saker*, for å sikre sammenfallende begrepsbruk med politiregisterloven. Det er i politiregisterforskriften § 31-1 første ledd angitt hva om menes med verserende saker, og det kan eventuelt vises til dette i forarbeidene.

Vi ber videre om at det i bestemmelsen presiseres at det skal kreves vandelsvurdering og politiattest når lovens vilkår er oppfylt, da det i praksis ikke vil være noen valgfrihet i disse tilfellene. Dersom lovgiver først mener at det er behov for vandelskontroll, kan det ikke være opp til Forsvaret eller de lokale heimevernsmønderne å fravike dette kravet. Vi legger til grunn at man også i dag krever vandelsvurdering eller politiattest for alle som faller inn under bestemmelsens vilkår, selv om bestemmelsene er utformet som kan-bestemmelser.

Det er etter vårt syn ikke behov for å vise til saksbehandlingsreglene i politiregisterloven § 44 i bestemmelsen, da disse gjelder uansett. Det må videre presiseres i bestemmelsen tredje til femte ledd at det skal kreves uttømmende og utvidet politiattest.»

Politidirektoratet har følgende merknad til § 60:

«Personell til Politireserven rekrutteres fra vernepliktig personell. Vandelsvurdering for disse har derfor til nå vært gjennomført i medhold av vernepliktsloven § 46a med bistand fra Politiets IKT-tjenester. Politidirektoratet ønsker at det tydeliggjøres at også de vernepliktige som overføres til Politireserven omfattes av vandelsvurderingen. Direktoratet ber om at det i § 60 annet ledd inntas en uttrykkelig adgang for Forsvaret til å foreta vandelsvurdering av vernepliktige som kan være aktuelle for overføring til Politireserven.»

Landsrådet for Heimevernet har følgende merknad til § 60:

«Lovforslaget foreslår hjemmel til vandelskontroll i samsvar med politiregisterlovens regler. Politiregisterloven angir regler for vandelskontroll, men gir ikke regler for utlevering av opplysninger for sikkerhetsvurderinger, jfr. Politiregisterlovens kapittel 7. Det forutsetter selvstendige hjemler for utlevering av opplysninger fra politiet til Heimevernet til en slik sikkerhetsvurdering.»

12.1.4 Departementets vurdering

Departementet foreslår å endre ordlyden i samsvar med *Justis- og beredskapsdepartementets* innspill. Forsvaret skal kreve vandelsvurdering og uttømmende og utvidet politiattest når vilkårene i bestemmelsen er oppfylt. Formålet med arbeidet har vært å utarbeide en klar og forståelig lov. Vi foreslår derfor å erstatte «verserende saker» med et begrep som er enklere å forstå, selv om dette begrepet i dag brukes i politiregisterloven. Departementet mener «saker under behandling» gir en bedre forklaring på hva dette omfatter.

Politidirektoratet ønsker at det tydeliggjøres at det også kan innhentes vandelsvurdering av personer som er aktuelle å overføre til Politireserven. Hjemmelen omfatter vandelsvurdering av personer som skal gjøre tjeneste i Forsvaret. Departementet mener politiet selv må kreve vandelsvurdering av vernepliktige som overføres til Politireserven med hjemmel i politiloven.

Til innspillet fra *Landsrådet for Heimevernet* bemerker departementet at innhenting av opplysninger i forbindelse med sikkerhetsklaringen ikke følger av denne loven eller politiregisterloven, men er regulert i sikkerhetsloven.

Departementet vil presisere at formålet med å innhente vandelsvurdering er å hindre at uegnede personer gjør tjeneste i Forsvaret. Lovbrudd gjør en person uegnet, og manglende utelukkelse vil kunne medføre betydelige skadevirkninger. En manglende utelukkelse av uegnede personer kan også virke støtende og motvirke den alminnelige tillitten til Forsvaret, jf. politiregisterloven § 37 første ledd nummer 1 og 2.

Departementet foreslår også en språklig presisering i forslaget til fjerde ledd for å gjøre bestemmelsen lettere å forstå. Departementet har i fjerde og femte ledd endret lokale heimevernsmemner til «nemnder i Heimevernet» for at det skal samsvare med forslaget til § 5 andre ledd. Departementet viderefører høringsfor-

slaget til § 60 med de endringene som fremkommer over.

12.2 Støtte fra politiet og norske utenriksstasjoner

Etter vernepliktsloven § 41 andre ledd kan politiet bistå Forsvaret med å hente de som ikke møter til slike undersøkelser som nevnt i bestemmelsens første ledd. Vernepliktsloven § 41 andre ledd kom inn i loven i 1990, jf. Ot.prp. nr. 62 (1989–90). Endringen ble foreslått fordi militærnektene som ikke ville fremstille seg for klassifisering, kunne falle utenfor lovens regelsystem. Selv om de er utskrivningspliktige, er de ikke vernepliktige før klassifisering er foretatt. Tilføyselsen i vernepliktsloven § 41 gir den nødvendige hjemmel for at politiet kan innbringe utskrivningspliktige som nekter å fremstille seg for slike foranstaltninger som er angitt i § 41 første ledd.

Departementet foreslo i høringsforslaget at vernepliktsloven §§ 41 andre ledd og 46 tredje ledd videreføres i § 61. Forslaget ble begrunnet slik:

«Første ledd viderefører vernepliktsloven § 41 andre ledd. Politiet skal om nødvendig bistå Forsvaret med å hente inn personer som ikke møter til nødvendige undersøkelser etter forslag til § 10.

§ 61 andre ledd pålegger politiet og norske utenriksstasjoner en plikt til å hjelpe Forsvaret med å innkalle personer til tjeneste. Departementet mener bestemmelsen bør stå i egen paragraf istedenfor å stå sammen med resten av de videreførte bestemmelsene. Bakgrunnen for det er å gjøre bestemmelsen mer synlig. Bestemmelsen kunne ha stått sammen med forslag til § 59 som er en videreføring av vernepliktsloven § 46 første ledd. Politiet og norske utenriksstasjoner har imidlertid en mer vidtgående plikt enn offentlige myndigheter mv. Det kan derfor være grunn til å holde de to bestemmelsene adskilt.

I dagens bestemmelse står det at politiet og norske utenriksstasjoner plikter å gi informasjon om utskrivnings- og vernepliktsforhold. Departementet mener «utskrivnings- og vernepliktsforhold» er uklart. Bestemmelsen sier ikke noe om hvem politiet og norske utenriksstasjoner har plikt til å gi informasjonen til. Vi foreslår at «utskrivnings- og vernepliktsforhold» endres til «personer mellom 17 og 44 år som kan kalles inn til tjeneste i Forsvaret».

Departementet foreslår at «veiledning» endres til «nødvendig informasjon», fordi det er det som menes med ordet i dagens lov. I vernepliktsloven § 46 tredje ledd andre punktum, står det at de plikter også å medvirke ved innkalling og ettersøking i anledning av utskrivning og tjeneste. Departementet mener dette kan sies på en enklere måte, og foreslår små språklige endringer som gjør det lettere å lese innholdet. De språklige endringene får ikke betydning for det materielle innholdet i lovteksten.»

- utad kan reise tvil om den utføres av eller er godkjent av norsk forsvarsmyndighet
- krever opplæring i militære ferdigheter eller i bruk av militært utstyr
- kan reise tvil om den er etisk forsvarlig
- er egnet til å skade tjenestestillingens eller arbeidsgiverens anseelse
- kan hemme eller sinke arbeidstakerens ordinære arbeid
- kan medføre at den enkelte kan komme i lojalitetskonflikt med hovedarbeidsgiver

Departementet opprettholder høringsforslaget i forslaget til § 61.

12.3 Adgang til å ta oppdrag utenfor Forsvarsdepartementet og underliggende etater

12.3.1 Gjeldende rett

Forsvarspersonelloven § 4 a regulerer forsvarspersonells adgang til å ta oppdrag utenfor forsvarssektoren. Bestemmelsene er ment som en klargjøring av de forsvarsansattes lojalitetsplikt. Med forsvarspersonell menes her vernepliktige, militært tilsatte og sivilt tilsatt personell i Forsvarsdepartementet og underliggende etater. Denne definisjonen er inntatt i forsvarspersonelloven § 3 andre ledd.

Personellet har en plikt til å utvise særlig aktsomhet ved vurderingen av eventuelle bierverv eller engasjement utenfor forsvarssektoren. Den enkelte har en aktiv plikt til å søke hovedarbeidsgiver om samtykke til å ta oppdrag utenfor forsvarssektoren som er nært beslektet med det arbeidet vedkommende utfører hos hovedarbeidsgiver. Dette innebærer at arbeidsgiver på selvstendig grunnlag må vurdere om innmeldt aktivitet er forenlig med arbeidsgivers vurdering av lojalitetsplikten. For enkelte stillinger og avdelinger kan det innføres særskilt krav om at personell må innhente uttrykkelig samtykke fra arbeidsgiver for å kunne ta lønnede og ulønnede oppdrag utenfor forsvarssektoren.

Det fremgår av Prop. 57 L (2012–2013) at den enkelte selv må vurdere om en aktivitet er av en slik karakter at det kan oppstå tvil om den utføres av, eller på vegne av Forsvaret eller andre virksomheter i forsvarssektoren. Relevante momenter i vurderingen av om personell har en aktiv meldeplikt vil blant annet være om aktiviteten

- utad fremstår som en naturlig del av forsvarssektorens tjenesteoppgaver

Oppdrag som lett kan utløse meldeplikt kan være aktiviteter som er knyttet til våpentrening og våpenbruk, nærkamp og overlevelseskunnskap, bruk av og opplæring i avansert teknologi eller materiell som brukes til militære formål. Videre vil også bruk av tilegnede ferdigheter fra Forsvaret om navigering og bruk av navigeringsmaterieell, opplæring i informasjonsinnhenting og etterretning, samt bruk og opplæring i sikkerhetssystemer og IKT-plattformer, kunne utløse meldeplikt dersom det er nært beslektet med arbeidet vedkommende utfører hos hovedarbeidsgiver.

Oppdrag av sikkerhetsmessig karakter, herunder oppdrag for den private sikkerhetsbransjen, vil normalt utløse meldeplikt. Personell som har, eller tidligere har hatt operative funksjoner i forsvarssektoren, må utvise særlig aktsomhet knyttet til eventuelle bi-aktiviteter. Dette som følge av at personer med slik bakgrunn lettere blir koblet mot Forsvaret utad, uavhengig av hvilken aktivitet de ønsker å ta del i utenfor forsvarssektoren.

Enkelte aktiviteter faller åpenbart utenfor meldeplikten. Dette gjelder aktiviteter som har et åpenbart samfunnsnyttig formål til tross for at aktiviteten inneholder elementer av militær karakter, eller forutsetter kompetanse innen militære disipliner. Dette gjelder for eksempel det å involvere seg i opplæring av speidere i feltferdigheter, opplæring i kampsport innen organisert idrett, skyte- og våpenopplæring innen organiserte skytterlag eller oppøve marsjferdigheter hos musikkorps. Slike aktiviteter vil normalt ikke anses som kontroversielle i denne forbindelse, og vil ikke utløse noen meldeplikt for den ansatte. Det samme gjelder deltakelse i offentlige utvalg eller lignende eller tjenesteoppgaver for andre statlige virksomheter utenfor forsvarssektoren. For slike aktiviteter gjelder de alminnelige reglene i staten.

Den enkelte virksomhet i forsvarssektoren kan etter gjeldende regler utforme nærmere retningslinjer for praktiseringen av en slik meldeplikt. Meldeplikten gjelder også leger med redusert arbeidstid i Forsvaret. De bierverv som leger med redu-

sert arbeidstid har, vil normalt ikke komme i konflikt med lojalitetsplikten til Forsvaret. Leger har på linje med andre forsvarsansatte en særlig aktsomhetsplikt ved vurderingen av eventuelt bierverv eller oppdrag utenfor forsvarssektoren. Meldeplikten inntreder dersom man vurderer å ta oppdrag utenfor forsvarssektoren hvor det kan oppstå tvil om hvilken egenskap arbeidstakeren opptrer i.

I den grad den enkelte virksomhet mener at det er særlig behov for et samtykkekrav for enkelte stillinger eller avdelinger, kan virksomheten vurdere hvorvidt samtykkekrav bør innarbeides i individuelle arbeidsavtaler. Endring av allerede inngåtte avtaler krever aksept fra arbeidstakeren.

Femte ledd fastslår at reglene om begrensninger i adgangen til å ta oppdrag utenfor forsvarssektoren, ikke begrenser plikten til å opplyse om bierverv, oppdrag og lignende som følger av tilsetningsavtale eller andre relevante rettsregler, slik som den ulovfestede lojalitetsplikten.

12.3.2 Høringsnotatet

Departementet foreslo i høringsforslaget å videreføre bestemmelsene i forsvarspersonelloven § 4 a i forslaget til § 62. Dette ble begrunnet slik:

«Bestemmelsen er ment å favne alle med tjenesteplikt i Forsvaret og sivilt tilsatt personell i Forsvarsdepartementet og underliggende etater. Departementet foreslår å tydeliggjøre dette i § 62 første ledd første punktum. Forsvarspersonelloven § 4 a tredje ledd videreføres i første ledd andre punktum, med mindre språklige endringer. For å gjøre bestemmelsen klarere foreslår departementet å ta inn momenter fra forarbeidene om hvilke oppdrag som kan være uforenlige med arbeidsgivers interesser, og som utløser en meldeplikt fra personellet til hovedarbeidsgiver, jf. Prop. 57 L (2012–2013).

Forsvarspersonelloven § 4 a fjerde ledd foreslås videreført i andre ledd. Det foreslås mindre språklige endringer. Forsvarspersonelloven § 4 a femte ledd foreslås ikke videreført fordi det anses klart at forhold som er avtalt i tilsetningsavtalen og andre relevante rettsregler gjelder, slik som den ulovfestede lojalitetsplikten, selv om dette ikke er lovregulert.»

12.3.3 Høringsinstansenes syn

Befalets Fellesorganisasjon mener at første ledd bør strykes da bestemmelsens innhold er godt ivare tatt i Statens personalhåndbok og tjenestemannsloven.

12.3.4 Departementets vurdering

Departementet vil bemerke at reglene i § 62 om adgangen til å ta oppdrag utenfor Forsvarsdepartementet og underliggende etater kommer i tillegg til allerede eksisterende regler i statlig sektor. Dagens regler i staten er generelle, og gir ikke tilstrekkelig veiledning og klarhet i hvilke aktiviteter ved siden av tjenesten som er akseptable og hvilke som ikke er akseptable for de militært tilsatte, vernepliktige i tjeneste og sivilt tilsatte i Forsvarsdepartementet og underliggende etater. Departementet viser til bakgrunnen for lovforankringen av forsvarspersonelloven § 4 a jf. Prop. 57 L (2012–2013) punkt 4.4.1:

«Forsvarssektoren har en særlig funksjon for å verne nasjonale forsvars- og sikkerhetsinteresser, og i ytterste konsekvens kan Forsvaret anvende militært makt overfor trusler for å forsvare vårt land, vårt demokrati og øvrige konstitusjonelle rettigheter. Forsvarssektoren har monopol på utøvelse av myndighet og bruk av militær kompetanse, -metoder og -materiell. For å ivareta denne funksjonen utdannes og rekrutteres forsvarspersonell til å fylle denne rollen i fredstid, krise og krig.

For at befolkningen skal ha tillit til at forsvarssektoren forvalter sine fullmakter og sitt ansvar innen de rammer som er gitt av folket, er det svært viktig at forsvarspersonellets habilitet, rolle og integritet og den tillit som stillingene krever ikke kan trekkes i tvil. Det bør derfor gjelde klare begrensninger til å ta lønnede eller ulønnede oppdrag utenfor forsvarssektoren for personer som kan identifiseres med denne funksjonen.

[...]

En klargjøring av lojalitetsplikten for forsvarspersonell anses som nødvendig for å verne om befolkningens tillit til forsvarssektoren.»

Departementet har i høringsforslaget foreslått å endre ordlyden for å skape klarhet i og tydeliggjøre bestemmelsens innhold. I etterkant av høringen har departementet endret ordlyden i første ledd fra «militært tilsatte, vernepliktige» til «tjenestepliktige i Forsvaret.» Departementet ønsker å tydeliggjøre at meldeplikten for vernepliktige gjelder i forbindelse med tjeneste. For øvrig opprettholdes høringsforslaget i lovforslagets § 62.

12.4 Pliktmessig avhold

12.4.1 Gjeldende rett

Forsvarspersonelloven § 10 fastsetter et forbud mot at militært tilsatte og vernepliktige i tjenestetiden nyter alkohol eller annet berusende eller bedøvende middel, og mot at de møter til tjeneste påvirket av slike midler. Det gjøres unntak fra forbudet ved fravær under permisjon og fritid, med mindre annet er bestemt av departementet, samt at det gis unntak fra forbudet for visse typer legemidler. Tillatelse til å nyte slike midler i tjenestetiden kan gis av departementet i forskrift. Bestemmelsen gjelder for alle militært tilsatte og vernepliktige, men kan utvides av departementet til også å gjelde for sivilt tilsatte i forsvarssektoren. Bestemmelsen inneholder også regler om refs ved overtredelse av forbudet.

12.4.2 Høringsnotatet

Departementet foreslo i høringsforslaget å videreføre bestemmelsene i forsvarspersonelloven § 10 i forslaget til § 63. Dette ble begrunnet slik:

«Departementet foreslår i første ledd å tydeliggjøre at bestemmelsen er ment å gjelde for alt tjenestepliktig personell i Forsvaret. Det foreslås ingen endring av hvem bestemmelsen skal gjelde for. Forsvarspersonelloven § 10 andre ledd, andre punktum og tredje ledd, foreslås flyttet til forskrift.

Hjemmelen for departementet til å gi forskrift om unntak fra påbudet om pliktmessig avhold i forsvarspersonelloven § 10 første ledd første punktum, foreslås slått sammen med forskriftshjemmelen i forsvarspersonelloven § 10 siste ledd. Det foreslås språklige endringer for å forenkle bestemmelsen.

Forsvarspersonelloven § femte ledd om refs etter lov 20. mai 1988 nr. 32 om militær disiplinærmyndighet foreslås videreført i forslag til § 66.»

12.4.3 Høringsinstansenes syn

Generaladvokaten har følgende merknad til § 63:

«Generaladvokaten er av den oppfatning at lovforslaget også burde omfatte hjemmelsgrunnlag for personer med militær politimyndighet til rustesting, tilsvarende kontrollregimet i vegtrafikkloven § 22a. Etter vegtrafikkloven har polititjenestemann kompetanse til å iverk-

sette testing i form av blodprøve mv. uten beslutning fra påtalemyndigheten. Slik hjemmel bør av effektivitets- og praktiske hensyn også foreligge for personell med militær politimyndighet, se konkret forslag til endring i innspill og vedlagte brev fra 27.02.15.

[...]

I forsvarspersonelloven § 10 fjerde ledd angis det at reglene om alkotest, utåndingsprøve og blodprøve i vegtrafikkloven § 22 a gjelder tilsvarende når det kommer til kontroll av pliktmessig avhold. Det fremgår av Ot.prp. nr. 60 (2003–2004) punkt 12.1, at forsvarspersonelloven § 10 fjerde ledd «tar sikte på å klargjøre de prosessuelle regler for håndhevelsen av bestemmelsen av pliktmessig avhold.» Bestemmelsen i vegtrafikkloven § 22 a gjelder kontrolltiltak ved trafikkikkerhet, mens pliktmessig avhold begrunnes ut fra hensynet til sikkerhet i et bredere perspektiv, jf. Ot.prp. nr. 60 (2003–2004) punkt 7.1. I tjenestetiden håndteres ikke bare kjøretøy, men også våpen, datasystemer, gradert informasjon og annet med stort farepotensiale, både for den enkelte, omgivelsene og rikets sikkerhet. De materielle vilkårene for testing av ruspåvirkning i vegtrafikkloven § 22 a treffer derfor etter Generaladvokatens oppfatning for snevert med hensyn til kontroll av pliktmessig avhold.

Henvvisninger bør være nøyaktige og det er viktig at stedene det henvises til, faktisk er oppklarende. Tilsvarende innstilling fremkommer av høringsnotatet pkt. 7.9.1. Generaladvokaten mener av de nevnte grunner at henvisningen til vegtrafikkloven § 22 a bør strykes, og at både pliktene og kontrollregimet heller bør tilpasses og skrives direkte inn i lovforslaget som to nye bestemmelser.»

12.4.4 Departementets vurdering

Departementet deler *Generaladvokatens* syn om hjemmelsgrunnlag for rustesting. For å gi militærpolitiet den nødvendige hjemmel til rustesting, foreslår departementet å lovforankre i bestemmelsens andre ledd et hjemmelsgrunnlag for personer med militær politimyndighet til rustesting, tilsvarende kontrollregimet i vegtrafikkloven § 22 a.

På bakgrunn av innspill fra *Generaladvokaten* foreslår departementet å nærmere presisere i første ledd innholdet i vegtrafikkloven § 22 a om kontroll av pliktmessig avhold. Departementet foreslår også å presisere at tjenestepliktige kan testes

i samsvar med vegtrafikkloven § 22 a første ledd. Slik testing kan skje gjennom rutinekontroll eller stikkprøve og uten mistanke. Videre foreslår departementet å presisere at tjenestepliktige kan undersøkes i samsvar med vegtrafikkloven § 22 a andre og tredje ledd hvis testresultatet eller andre forhold gir grunn til å tro at en tjenestepliktig har brutt avholdsplikten.

For øvrig opprettholdes høringsforslaget med mindre språklige endringer i forslaget til § 63.

12.5 Oppbevaring og vedlikehold av våpen

12.5.1 Gjeldende rett

Vernepliktsloven § 44 gir Kongen myndighet til å pålegge tjenestepliktige som har gjennomført førstegangstjeneste å oppbevare og vedlikeholde våpen med ammunisjon og utrustning som vedkommende skal møte med ved mobilisering. Tilsvarende bestemmelse har vi i heimevernloven § 26 som pålegger heimevernsoldater å oppbevare og vedlikeholde sine våpen, ammunisjon og annet personlig utstyr utenfor tjenestetiden. Nærmere bestemmelser er gitt i heimevernforskriften og i vernepliktforskriften kapittel 22. Plikt til å oppbevare og vedlikeholde våpen og utstyr er først og fremst aktuelt for Heimevernet. I noen tilfeller kan man imidlertid tenke seg at vernepliktige som skal møte ved mobilisering, må oppbevare våpen. Skytevåpen, våpendeler eller ammunisjon som er bestemt for eller tilhører Forsvaret er ikke omfattet av lov 9. juni 1961 nr. 1 om skytevåpen og ammunisjon m.v. (våpenloven), jf. våpenloven § 4.

12.5.2 Høringsnotatet

Departementet foreslo i høringsforslaget å slå sammen vernepliktsloven § 44 og heimvernloven § 26, og videreføre bestemmelsene i høringsforslagets § 64. Dette ble begrunnet slik:

«Vernepliktsloven § 44 og heimevernloven § 26 er i dag forskriftshjemler. Departementet foreslår at hovedregelen om oppbevaring og vedlikehold av våpen fremgår av loven, mens nærmere bestemmelser reguleres i forskrift. I tillegg foreslår vi at det fremgår av loven at oppbevaringen og vedlikeholdet skal være forsvarlig. Det er en konkretisering av gjeldende rett. Departementet foreslår å delegere myndigheten til å gi nærmere bestemmelser i forskrift til departementet.»

12.5.3 Høringsinstansenes syn

Tillitsmannsorganisasjonen for Forsvaret mener det kan være en stor byrde for den enkelte å måtte oppbevare våpen og ammunisjon. Tillitsmannsorganisasjonen for Forsvaret ber derfor departementet vurdere om det isteden bør være en formulering som gir uttrykk for at tjenestepliktige i samarbeid med Forsvaret plikter å oppbevare slikt utstyr forsvarlig.

12.5.4 Departementets vurdering

Oppbevarings- og vedlikeholdsplikten vil først og fremst gjelde for Heimevernet. Det er viktig for Forsvaret å ha hjemmel til å kreve at alle tjenestepliktige oppbevarer våpen også utenfor tjenestetiden, hvis vi kommer i en situasjon hvor Norge er i krig, krig truer eller Forsvaret iverksetter styrkeoppbygging. Denne plikten kan imidlertid ikke pålegges tjenestepliktige, hvis forholdene ikke ligger til rette for at våpen, ammunisjon og utstyr kan oppbevares forsvarlig.

12.6 Forholdet til forvaltningsloven

12.6.1 Gjeldende rett

Vernepliktsloven § 47 a fastslår at forvaltningsloven kapittel IV til VI ikke gjelder ved behandlingen av saker etter vernepliktsloven, om ikke Kongen bestemmer annerledes. Tilsvarende bestemmelse er i heimevernloven § 31 a. Forvaltningsloven gjelder for forsvarspersonelloven med mindre annet er bestemt. Etter forsvarspersonelloven § 15 andre ledd gjelder ikke forvaltningsloven kapittel IV til VI ved behandling av saker om hjemsendelse. Forvaltningsloven gjelder for behandling av saker etter militærnekteloven.

Vernepliktsloven og heimevernloven ble vedtatt før forvaltningsloven. I forbindelse med utarbeidelse av forvaltningsloven, ble det vurdert om den skulle gjøres gjeldende for særlovgivningen.

Det ble i Ot.prp. nr. 27 (1968–69) foreslått at forvaltningslovens kap. IV–VI ikke skal gjelde for saker som behandles etter vernepliktsloven og heimevernloven. Unntaket er til en viss grad av formell karakter, fordi en rekke avgjørelser etter disse lovene neppe kan regnes som enkeltvedtak. Om vernepliktsloven og heimevernloven ble det uttalt:

«Det er noe uklart hvilke avgjørelser etter vernepliktsloven (eller heimevernloven) som

bør anses som enkeltvedtak. Det er klart at selve tjenesteforholdet gir det offentlige en viss kommandomyndighet over de vernepliktige som kan sammenlignes med den styringsrett det offentlige har over sine tjenestemenn i kraft av tjenesteforholdet. Det er klart at en rekke av de tjenesteordrer som utferdiges på grunnlag av subordinasjonsforholdet ikke kan regnes som enkeltvedtak og som enkeltvedtak kan man neppe heller regne avgjørelser om permisjoner. Som enkeltvedtak må man på den annen side regne avgjørelser som gjelder selve tjenesteplikten, herunder om fritak og utsettelse, kanskje også avgjørelser om innkalling til førstegangstjeneste og repetisjonsøvelser.

De vansker man i denne forbindelse støter på når det gjelder forvaltningslovens begreper, er imidlertid ikke særlig interessante i denne forbindelse: Det som har vært spørsmålet under de overveielser som har funnet sted i Forsvarsdepartementet og Justisdepartementet er om det er rimelig å anvende forvaltningslovens kap. IV-VI på noen av de avgjørelser som går inn under vernepliktløven eller heimevernloven. For så vidt dette spørsmål kan besvares bekreftende kan man bestemme i vernepliktløven og heimevernloven at disse avgjørelser skal regnes som enkeltvedtak eller at kap. IV-VI i forvaltningsloven skal gjelde.

Justisdepartementet har funnet det vanskelig å finne noen naturlig plass for anvendelse av de nevnte kapitler i forvaltningsloven når det gjelder saker etter vernepliktløven og heimevernloven. Når det gjelder de typer avgjørelser som det kunne være naturlig som et utgangspunkt å kalle enkeltvedtak, er forholdet at disse avgjørelser i vesentlig grad er masseavgjørelser og at forvaltningslovens bestemmelser dels vil være uten praktisk betydning og dels vanskelig lar seg praktisere. Heller ikke for øvrig er det lett å peke på andre forholdsvise skarpt avgrensede sakstyper som generelt kan og bør behandles etter forvaltningslovens regler. Det mest praktiske her synes å være at å bestemme at forvaltningslovens kap. IV-VI ikke skal anvendes om ikke Kongen bestemmer noe annet. Ved forskrifter vil man på en mer elastisk måte enn ved lov kunne løse de saksbehandlingsproblemer som oppstår. Det kan i denne forbindelse opplyses at i de nå gjeldende regler om

bedømmelse av militær tjenestedyktighet har man allerede visse bestemmelser om klage og grunngiing.»

12.6.2 Høringsnotatet

Departementet foreslo i høringsforslaget å videreføre unntakene fra forvaltningsloven i forslaget til § 65. Dette er begrunnet slik:

«Departementet mener at de vurderinger som ble lagt til grunn i forarbeidene til forvaltningsloven, ikke nødvendigvis er gjeldende i dag. Vi mener det ville ha vært hensiktsmessig å gjøre forvaltningslovens kapittel IV til VI gjeldende for hele loven. En slik endring krever imidlertid en nærmere konsekvensvurdering, som faller utenfor dette lovarbeidets mandat. Departementet foreslår derfor at vernepliktløven § 47 a og heimevernloven § 31 a videreføres i § 65.»

12.6.3 Høringsinstansenes syn

Statens pensjonskasse har følgende merknad til § 65:

«Departementet foreslår at vernepliktløven § 47 a og heimevernloven § 31 a videreføres i § 65. Det er i denne sammenheng vist til at det i Ot.prp. nr. 27 (1968–69) ble foreslått at forvaltningslovens kap. IV-VI ikke skal gjelde for saker som behandles etter vernepliktløven og heimevernloven.

Det bemerkes i Ot. prp. nr. 27 (1968–69) at det mest praktiske «synes å være at å bestemme at forvaltningslovens kap. IV-VI ikke skal anvendes om ikke Kongen bestemmer noe annet. Ved forskrifter vil man på en mer elastisk måte enn ved lov kunne løse de saksbehandlingsproblemer som oppstår.»

[...]

Det fremgår av vernepliktsforskriften § 12 at forvaltningsloven § 28 gjelder for behandling av saker etter denne forskrift.

Vernepliktsforskriften er hjemlet i Kongens instruksjonsmyndighet. Departementet foreslår i høringsnotatet at hjemmelen for forskriften gis i forsvarsloven § 32. Denne bestemmelsen er plassert i kapittel 3.

På bakgrunn av det ovennevnte foreslår vi at formuleringen «om ikke Kongen bestemmer annerledes», jf. vernepliktløven § 47 a videreføres.»

12.6.4 Departementets vurdering

Departementet har på bakgrunn av innspill fra *Statens pensjonskasse* og nærmere vurderinger, kommet frem til at paragrafen bør angi konkret de bestemmelsene i loven som er unntatt forvaltningslovens kapittel IV til VI i forslaget til første ledd. For å presisere at beordring til tjeneste i en internasjonal operasjon etter § 50 ikke er et enkeltvedtak etter forvaltningsloven § 2, foreslår

departementet at § 50 tas inn i § 65. Videre foreslår departementet å gi en forskriftshjemmel i andre ledd som gjør det mulig å gi hjemmel for at forvaltningsloven likevel kan gjelde for bestemmelser som er gitt i forskrift med hjemmel i bestemmelsene etter første ledd. Bestemmelsen har til formål å videreføre gjeldende rett. Departementet foreslår at overstående endringer tas inn i forslaget til § 65.

13 Refselse og straff

13.1 Gjeldende rett

Av forsvarspersonelloven § 10 femte ledd fremgår det at overtredelse av bestemmelsene om pliktmessig avhold kan refses disiplinært i henhold til lov 20. mai 1988 nr. 32 om militær disiplinærmyndighet. Militært personell kan ikke straffes for overtredelse av forbudet i denne bestemmelsen, jf. Rt. 1953, s. 1434 og Hans Petter Graver, LoR 1982, s. 230-231. De kan bare refses disiplinært, jf. Ot.prp. nr. 60 (2003–2004).

Vernepliktsloven § 48 lister opp forhold som gir grunnlag for bøter. Skyldkravet er forsett eller uaktsomhet. Den som unnlater å oppfylle meldeplikten etter vernepliktsloven §§ 39 eller 43, unnlater å innhente tillatelse til å reise ut av riket som nevnt i § 39 første ledd annet punktum, eller overtrer reiseforbud gitt i medhold av § 39 første ledd tredje punktum, straffes med bøter. Videre kan den som uten gyldig forfall uteblir fra eller kommer for sent til et møte som vedkommende er innkalt til i medhold av vernepliktsloven, møter i ikke edru tilstand, forlater møtet uten tillatelse, eller ved sin opptreden hindrer eller forstyrrer møtets gang, straffes med bøter. Det gjelder også den som unnlater eller nekter å oppfylle noen av de plikter som vedkommende er pålagt etter vernepliktsloven §§ 40, 41 eller 42, gir uriktige opplysninger om forhold som nevnt i § 40, eller ved sin atferd eller på annen måte søker å villedde vernepliktsmyndighetene ved bedømmelsen av vedkommendes utskrivnings- eller vernepliktsforhold, eller overtrer eller forsømmer de plikter vedkommende er pålagt å ta vare på i henhold til vernepliktsloven § 44.

I § 48 andre ledd fremgår det at medvirkning ikke straffes. Andre ledd kom inn i forbindelse med lov om ikraftsetting av straffeloven, jf. Prop. 64 L (2014–2015) punkt 12.6.

Vernepliktsloven § 49 hjemler fengselsstraff fra tre måneder til to år for den som ved forbigåelse som nevnt i vernepliktsloven § 48 nr. 1 til 3, søker å unndra seg utskrivning eller tjeneste i Forsvaret eller oppnå uberettiget fordel ved utskrivning, eller som medvirker til dette.

Den som forsettlig eller uaktsomt unnlater å gi lovpålagte opplysninger eller yte annen bistand, kan straffes med bøter, såfremt forholdet ikke rammes av noen strengere straffebestemmelser, jf. vernepliktsloven § 50.

Tilsvarende bestemmelser følger av heimevernloven §§ 32, 33 og 34.

13.2 Høringsnotatet

Departementet foreslo i høringsforslaget å videreføre forsvarspersonelloven § 10 femte ledd i forslaget til §§ 66 og 67. Vi foreslo at bestemmelsen om refselse for overtredelse av pliktmessig avhold videreføres som en egen paragraf i kapitlet om refselse og straff. I høringsforslaget var det også gjort mindre språklige endringer, som ikke endrer det materielle innholdet i bestemmelsen.

Departementet foreslo i høringsforslaget å samle alle straffebestemmelsene fra de fire lovene i en paragraf. Forslaget ble begrunnet slik:

«Departementet foreslår at alle straffebestemmelser videreføres i en og samme paragraf, og inneholder korte og presise henvisninger til pliktbestemmelsene. Vernepliktsloven § 48 første ledd nr. 1 (om brudd på meldeplikten etter §§ 39 eller 43, og om brudd på plikten til å innhente utreisetillatelse etter § 39 første ledd andre punktum) og § 48 første ledd nr. 3 (om brudd på opplysningsplikten (deriblant uriktige opplysninger) etter §§ 40 og 42), er videreført i § 67 første ledd bokstav a.

Vernepliktsloven § 48 første ledd nr. 2 og heimevernloven § 32 første ledd nr. 2 er videreført i § 67 første ledd bokstav b og c.

Vernepliktsloven § 50 første ledd første punktum og heimevernloven § 34 første ledd er videreført i § 67 første ledd bokstav a. Heimevernloven § 32 nr. 1 er videreført i § 67 første ledd bokstav a og § 67 tredje ledd. Heimevernloven § 32 nr. 2 er videreført i § 67 første ledd bokstav b og c.

Vernepliktsloven § 48 første ledd nr. 3 om brudd på plikten til å la seg undersøke og vaksinere etter vernepliktsloven § 41 er videreført i § 67 andre ledd bokstav a og b.

Vernepliktsloven § 49 og heimevernloven § 33 er videreført i § 67 tredje ledd.

Vernepliktsloven § 48 første ledd nr. 4 og heimevernloven § 32 nr. 3 om brudd på plikten til å oppbevare våpen etter § 44, foreslås videreført i forskrift, jf. § 67 fjerde ledd. Vernepliktsloven § 48 første ledd om brudd på reiseforbudet i krig eller når krig truer etter § 39 første ledd tredje punktum, foreslås også videreført i fjerde ledd. Bakgrunnen for at disse bestemmelsene er flyttet fra lov- til forskriftsnivå, er at handlingsnormen står i en forskriftshjemmel. Eventuell straffesanksjon må derfor også følge av forskrift.

Departementet har tatt stilling til om vi skal følge strukturen i straffeloven 2005 og legge til grunn at forsett er den generelle skyldformen med mindre loven sier noe annet. I § 67 første ledd er skyldkravet forsett eller uaktsomhet og i andre ledd er skyldkravet forsett. Vi har kommet til at det ikke vil være hensiktsmessig kun å nevne et skyldkrav, og forutsette at leseren er kjent med at skyldkravet er forsett der dette ikke er nevnt i loven. På bakgrunn av dette har vi valgt å angi skyldformen alle steder når man først gjør avvik fra straffelovens generelle regel. Imidlertid har vi ikke omtalt forsøk og medvirkning, idet dette er straffbart, og ikke trenger å nevnes særskilt i loven.

Vi foreslår også språklige endringer, som ikke endrer det materielle innholdet i lovteksten.»

13.3 Høringsinstansenes syn

Forsvaret har følgende merknad til høringsforslagets §§ 66 og 67:

«Bestemmelsen viderefører straffebestemmelsene i de opprinnelige lovene. Forsøk og medvirkning er ikke nevnt i bestemmelsen. Begrunnelsen for dette er at forsøk og medvirkning er straffbart, og derfor ikke trenger å nevnes særskilt i loven. En setning om at forsøk og medvirkning er straffbart vil bidra til å gjøre straffebestemmelsen tydeligere og mer forutsigbar. Et av formålene med revisjonen er nettopp å gjøre loven enklere å forstå og finne frem i, derfor bør forsøk og medvirkning reguleres i § 67.

Bestemmelsen viderefører heimevernloven § 32 nr. 2 (og vernepliktsloven § 48 nr. 2). Av de någjeldende bestemmelsene fremgår det uttrykkelig at beruselse, forsinkelser og forstyrrelser straffes med bøter. Dette fremgår imidlertid ikke av forslaget til § 67 (eller §§ 9 og 19).

Av lovforslaget § 63 følger et forbud mot å møte beruset til tjeneste. Konsekvensen ved brudd er refs etter § 66. Det kan derfor ikke ilegges straff for overtredelse av forbudet. At forhold som refses ikke kan straffes er påpekt i høringsnotatet punkt 7.9.2, men det er ikke trukket noen link til HV-loven. Når det står i høringsnotatet at HV-loven § 32 nr. [2] er videreført i § 67 første ledd bokstav b og c, blir det feil hva angår beruselse.

Lovforslaget setter ikke forbud mot å møte beruset til sesjon, og heller ikke mot å komme for sent eller forstyrre/hindre møter. Selv om det må antas å være nokså åpenlyst at de ovennevnte handlinger ikke er tiltatt, kreves hjemmel for å ilegges refs/straff. Slik hjemmel kan delvis finnes i militær straffelov og militær disiplinærlov. Den gjelder imidlertid kun ansatte, vernepliktige etc. som bryter sine tjenesteplikter og militær skikk og orden, og vil i utgangspunktet ikke kunne benyttes på personer som møter på sesjon.

Hvis formålet var å videreføre HV-loven § 32 nr. 2 direkte i forsvarsloven § 67 b og c, slik det fremgår av høringsnotatet, bør dette sees på en gang til. Hjemmel for straff/refs av militært personell foreligger, men er vanskeligere tilgjengelig og mer uklar enn etter HV-loven og vernepliktsloven. Med mindre personer innkalt til sesjon også omfattes av de ovennevnte lover, foreligger ikke hjemmel for straff/refs slik det per dags dato gjør etter vernepliktsloven § 48 nr. 2.»

Generaladvokaten har følgende merknad til §§ 66 og 67:

«Departementet presiserer i høringsnotatet at § 66 er en videreføring av gjeldende rett. Bestemmelsen skal materielt videreføre forsvarspersonelloven § 10 femte ledd, som igjen var basert på avholdspliktolven av 1936 § 6. Regelen angir at brudd på pliktmessig avhold kun kan reageres mot med refselse.

I følge høringsnotatet begrunnes refselse som eneste reaksjonsmiddel på bakgrunn av høyesterettsdom inntatt i Rt-1953-1434, samt en artikkel av Hans Petter Graver i Lov og rett 1982, side 227. Begge rettskildene angår

avholdsplikten av 1936, som i § 1 litra a hjemlet pliktmessig avhold for forsvarspersonell. Samme lov § 6 anga at reaksjonsformen for overtredelse av avholdsplikten var refselse.

Loven av 1936 gjaldt kun nytelse av alkohol i tjenestetiden. Høyesterett kom derfor til at en blott og bar alkoholnytelse (som dannet grunnlag for tiltalen) ble konsumert av denne bestemmelsen og at man derfor ikke kunne anvende militær straffelov § 77 om brudd på militære tjenesteplikter istedenfor. Høyesterett uttalte i denne sammenheng at bestemmelsen om refselse som reaksjonsmiddel ville vært overflødig om det ikke var meningen at man kun skulle kunne refse for overtredelser om ble konsumert av avholdspliktolven. Dette resonnementet følger av at det uten en slik bestemmelse uansett ville være adgang til å refse som følge av adgangen til å refse for brudd på borgerlige straffebestemmelser.

Rt-1954-1120 viser imidlertid at Høyesterett godtok at § 77 ble anvendt istedenfor avholdspliktolven av 1936 der det ikke bare gjaldt den blotte og bare alkoholnytelse, men hvor tjenestemannen også hadde brutt sine tjenesteplikter ved å sette seg ut av stand til å utføre tjenesten. Således kunne man anta at det etter dagens forsvarspersonellov § 10 ville være mulig å anvende § 77 for de mer graverende tilfellene. Etter Generaladvokatens oppfatning er dette imidlertid tvilsomt. Begrunnelsen for det er at forsvarspersonelloven § 10, i motsetning til loven av 1936, nettopp har til hensikt å beskytte de særlige interesser Forsvaret har i at personellet ikke er påvirket av alkohol eller andre midler når de skal utføre tjeneste, jf. Ot.prp. nr. 60 (2003–2004) pkt. 7.1 siste avsnitt. (Sitat ikke inntatt her). Med denne begrunnelsen for bestemmelsen antar Generaladvokaten at det ikke er adgang til å subsumere forhold under en (annen) straffebestemmelse (f.eks. § 77) der grunnlaget består i at en tjenestepiktig person har nytt alkohol eller annet berusende middel i tjenesten, eller denne har møtt til tjeneste påvirket av alkohol eller slike midler.

Etter Generaladvokatens oppfatning bør departementet vurdere å åpne for strengere reaksjon enn refselse for brudd på avholdsplikten. I likhet med andre yrker der det foreligger et særlig behov for avhold ifm. tjenesten, f.eks. luftfart, helsepersonell og liknende, kan det tenkes eksempler hvor det å møte påvirket av alkohol eller andre midler er en handling som er for alvorlig til å kunne avgjøres disiplinært. Dette kan f.eks. være hendelser hvor tjenesten

involverer behandling av skarpe våpen/våpensystemer hvor risikoen er høy og farepotensialet stort. Det samme gjelder ved tjenesteoppdrag av særlig taktisk, operasjonell eller strategisk viktighet, hvor konsekvensen av feilvurderinger er meget alvorlige.

Luftfartsloven § 6-12 inneholder tilsvarende regel om pliktmessig avhold som forsvarspersonelloven § 10. Bestemmelsene er også sammenlignbare hva gjelder de bakenforliggende hensyn. Straffesanksjonen for overtredelse av avholdsplikten er angitt i luftfartsloven § 14-12, hvor strafferammen er bøter eller fengsel inntil to år. Etter Generaladvokatens oppfatning bør militære tjenestepersoners brudd på avholdsplikten ha tilsvarende straffetrussel som i luftfarten, grunnet de potensielle konsekvenser en påvirkning kan ha på utførelsen av særskilte tjenesteoppdrag. En ny straffebestemmelse for denne typen overtredelser foreslås derfor som et nytt ledd i lovforslagets straffebestemmelse. [...]

Bestemmelsen om refselse som reaksjonsmiddel slik foreslått i § 66, bør utelates. Dette innebærer at dagens refselsespraksis vedrørende de mildere og «normale» overtredelser av avholdsplikten fortsatt kan avgjøres ved refselse jf. disiplinærloven § 1 første ledd.

Dersom Generaladvokatens forslag tas til følge anbefales det en klargjøring i forarbeidene om at det fortsatt er meningen at brudd på avholdsplikten avgjøres ved refselse og at straff først er aktuelt hvor det foreligger omstendigheter som gjør overtredelsen mer alvorlig. Et viktig moment i vurderingen av hvorvidt saken skal avgjøres disiplinært eller som straffesak vil være tjenestens karakter. For oppmøtetilfellene, vil den forestående tjenestens karakter og hvorvidt tjenestepersonen var klar over at en slik tjeneste ventet være viktige momenter i vurderingen.»

LO har bemerket til høringsforslagets § 67 at bestemmelsen er en repetisjon av militær straffelov § 35. *LO* mener det bør være tilstrekkelig med en henvisning.

13.4 Departementets vurdering

Refselse

Formålet med høringsforslagene til paragrafene om refs og straff har vært å videreføre de straffebestemmelsene som følger av gjeldende rett. Departement har sett behov for å se nærmere på

bestemmelsene i forhold til disiplinærloven og militær straffelov. Dette må gjøres på et senere tidspunkt, når militær straffelov og disiplinærloven skal revideres.

Departementet viser til *Forsvarets og Generaladvokatens* innspill om at militært personell bare kan refses for overtredelse av bestemmelsen om pliktmessig avhold etter høringsforslaget § 63. Heimevernloven § 32 nr. 2 og vernepliktsloven § 48 nr. 2 om å «møte i ikke edru tilstand» erstattes av § 63 om pliktmessig avhold og kan refses etter § 66 og disiplinærloven. Forslaget til § 66 må ses i sammenheng med disiplinærlovens bestemmelser.

Departementet er enig i *Generaladvokatens* innspill om at tjenesteppliktige bør kunne straffes for brudd på avholdsplikten på lik linje med for eksempel personell som omfattes av luftfartsloven. Departementet vil vurdere dette nærmere og komme tilbake med et forslag til endring. Departementet opprettholder derfor forslaget til § 66 om refselse.

Straff

Generaladvokaten mener det er konkurrans mellom forslaget til § 67 første ledd bokstav c og militær straffelov § 34. Rettspraksis er i dag at personer som unnlater å møte til førstegangstjeneste eller gjentatte ganger unnlater å møte til heimevernstjeneste straffes etter militær straffelov § 34 jf. § 35. Departementet er enig i at personer som ikke møter til tjeneste kan straffes etter militær straffelov. Departementet foreslår derfor en hen-

visning til militær straffelov av pedagogiske grunner. Departementet opprettholder imidlertid høringsforslaget til § 67 første ledd bokstav c om at man også kan pålegges bot, hvis man ikke møter til tjeneste. Etter militær straffelov kan krigsmenn bares straffes med fengsel eller arrest. Skyldkravet etter forslaget til § 67 første ledd bokstav c er forsett eller uaktsomhet.

I samsvar med innspillet fra *Generaladvokaten* foreslår departementet å ta inn i forslaget til § 67 andre ledd bokstav c at brudd på oppbevarings- og vedlikeholdsplikten i forslag til § 64 kan straffes med bot. Departementet foreslår også å innarbeide *Generaladvokatens* forslag til endringer i forslaget til § 67 fjerde ledd.

Departementet er enig med *Forsvaret* i at det vil kunne være mer pedagogisk at det fremgår av straffebestemmelsen at man også kan straffes for forsøk og medvirkning. Departementet har imidlertid valgt å følge den lovteknikken som gjelder for regulering av straff. Det følger av straffeloven § 15 at hvis ikke annet er bestemt, vil medvirkning til overtredelse av straffebud kunne straffes. Medvirkning er ikke straffbart etter vernepliktsloven §§ 48 andre ledd, 50 første ledd andre punktum og heimevernloven §§ 32 andre ledd og 43 første ledd andre punktum. Bestemmelsene videreføres i forslag til § 67 tredje ledd. Det følger videre av straffeloven § 16 at hvis strafferammen er på 1 år eller mer, vil også forsøk kunne straffes. Dette innebærer at forsøk på overtredelse av de straffebud som fremgår av forslaget til § 67 fjerde og femte ledd kan straffes.

14 Endringer i andre lover

Departementet foreslår å gjøre tekniske endringer i andre lover for å oppdatere regelverket til forslag til lov om verneplikt og tjeneste i Forsvaret og endringene i forsvarspersonelloven som trådte i kraft i 1. januar 2016 som følge av ny ordning for militært tilsatte jf. Prop. 111 LS (2014–

2015). Departementet foreslår videre å oppheve bestemmelser som ikke lenger er relevante. Det er også behov for å oppdatere flere bestemmelser i militær straffelov. Departementet ser det imidlertid som mer hensiktsmessig at bestemmelsene i denne loven først endres når loven revideres.

15 Økonomiske og administrative konsekvenser

Forslag til lov om verneplikt og tjeneste i Forsvaret inneholder ingen forslag til materielle endringer som vil bidra til økonomiske eller administrative konsekvenser av betydning. En forenkling av regelverket vil kunne medføre reduserte økonomiske utgifter, hvis forslaget kan bidra til bedre forvaltning av regelverket og mindre behov

for veiledning av forståelsen av regelverket. Nedleggelsen av 428 kommunale heimevernsnemnder omfatter 2140 rådsmedlemmer og frigjør administrativ kapasitet både i kommunene og hos politiet. Tiltaket er et bidrag til regjeringens arbeid for avbyråkratisering og effektivisering av statsforvaltningen.

16 Merknader til de enkelte bestemmelser

16.1 Kapittel 1 Formål, virkeområde og definisjoner

Til § 1

Paragrafen angir lovens formål. Vernepliktsloven, heimevernloven og militærnektekterloven har ingen formålsbestemmelse. I *bokstav a* fremgår det at den allmenne verneplikten, som er grunnlovfestet i Grunnloven § 119, og tjenesteplikten skal sikre Forsvarets operative evne.

Bokstav b og c er en videreføring av forsvarspersonelloven § 1 første ledd. Loven skal sikre Forsvaret bemanning som egner seg for tjeneste i Forsvaret, slik at Forsvaret kan gjennomføre sine oppgaver både nasjonalt og internasjonalt. Med «egnet» menes både at bemanningen er kvalifisert og at den innehar kompetansen som Forsvaret har behov for. Det er Forsvarets behov som er styrende for hvem som kalles inn til tjeneste i Forsvaret. Verneplikten er en inngripende plikt. Det er ingen rett å få gjøre tjeneste i Forsvaret. Det er derfor viktig at loven ivaretar de vernepliktige og tjenestepliktiges rettigheter og plikter. Dette formålet fremgår av *bokstav d*.

Til § 2

Paragrafen beskriver hvem loven gjelder for og hva loven gjelder. Paragrafen viderefører virkeområdet til vernepliktsloven, heimevernloven, forsvarspersonelloven og militærnektekterloven. Det fremgår av *første ledd* at bestemmelsen gjelder tjenesteplikt i Forsvaret. Med «Forsvaret» i denne loven menes etaten «Forsvaret» som ledes av forsvarssjefen.

Det fremgår av første ledd andre punktum at en person kan få tjenesteplikt på grunnlag av at hun eller han blir vernepliktig, eller inngår kontrakt om tjenesteplikt i Forsvaret. Kontrakt om tjenesteplikt i Forsvaret anses å være så inngripende at Forsvaret må ha hjemmel i lov for å pålegge personer en slik tjenesteplikt. Kontrakt om tjeneste i Forsvaret kan inngås med hjemmel i §§ 24, 25, 45 og 51. Militært tilsatte inngår kontrakt om tilsetning i Forsvaret. Militært tilsatte er tilsatt i Forsvaret og blir beordret til stilling. Dette inne-

bærer at selv om de er beordret til stilling i en annen etat, bibeholder de sitt tilsetningsforhold til Forsvaret. I tillegg kan Forsvaret inngå kontrakt om tjenesteplikt i internasjonale operasjoner og Heimevernet. Kvinner født før 1. januar 1997 har ikke verneplikt, men Forsvaret kan inngå kontrakt om tjenesteplikt, jf. § 25. Forsvaret kan ikke inngå kontrakt om tjenesteplikt med heimvernsungdom, jf. merknad til § 4.

Av *andre ledd* fremgår det at både norske og utenlandske statsborgere kan bli pålagt verneplikt etter loven, jf. § 6. Verneplikt har de som blir kjent skikket til tjeneste og fra det året han eller hun fyller 19 år.

I *tredje ledd* er beordringsplikten til alle som har en tjenesteplikt regulert. Tjenestepliktige har en plikt til i krig og fred å utføre de oppgaver som Forsvaret tildeler dem, i den stilling og på det stedet som Forsvaret bestemmer, jf. §§ 19, 34, 47 og 50. Dette omfatter også plikten til i fredstid å gjennomgå nødvendig militær utdanning og trening for nasjonal beredskap.

Etter *fjerde ledd* gjelder loven for sivile som er tilsatt i Forsvarsdepartementet eller i departementets underliggende etater der dette er særskilt bestemt i loven. Dette er en videreføring av forsvarspersonelloven.

Til § 3

I *bokstav a* defineres begrepet styrkeoppbygging. Styrkeoppbygging er klargjøring og aktivering av militære styrker. Definisjonen er i samsvar med bruken av begrepet i Forsvaret i dag og er i tråd med kgl.res. 9. desember 2005 nr. 69 om fastsetting av styrkeoppbyggingssystemet for Forsvaret.

Bokstav b definerer militært tilsatte som offiserer, befal, grenaderer og konstabler som er tilsatt i Forsvaret. Dette er en videreføring av forsvarspersonelloven § 3 første ledd. Departementet foreslår å presisere at militært tilsatte har inngått kontrakt om tilsetning. De er tilsatt i Forsvaret. Hvis militært tilsatte skal gjøre tjeneste i en annen underliggende etat, beholder de sitt tilsetningsforhold i Forsvaret. De beordres til den konkrete stillingen.

Begrepet internasjonale operasjoner er definert i *bokstav c*. Definisjonen er en videreføring av forsvarspersonelloven § 3 tredje ledd med kun språklige endringer. «Internasjonale operasjoner» omfatter i utgangspunktet enhver militær operasjon i utlandet som godkjennes av norske politiske myndigheter. Kjernen i en internasjonal operasjon er bruk av militære styrker i utlandet for å skape, bevare eller gjenopprette fred og stabilitet. Ordene «fred og stabilitet» favner bredt, og beskriver de forskjellige typer internasjonale operasjoner som Forsvaret brukes i.

Definisjonen omfatter ikke tjeneste som innebærer å forsvare Norge eller våre NATO-allierte. For det andre avgrenses definisjonen mot annen tjeneste i utlandet, eksempelvis deltakelse i militære øvelser og tjeneste ved stående internasjonale militære hovedkvarterer og staber.

For det tredje omfatter definisjonen bare operasjoner som krever bruk av militære styrker.

Det er ikke et vilkår at den internasjonale operasjonen skal ha et bestemt mandat fra, eller må foregå i regi av, bestemte internasjonale organisasjoner som for eksempel FN, OSSE eller EU. Norske politiske myndigheter står til enhver tid fritt til å avgjøre hvorvidt norske styrker skal delta i en bestemt operasjon.

Loven regulerer ikke i hvilke tilfeller norske styrker skal settes inn i utlandet. Loven omfatter tjenestepliktinges rettigheter og plikter når kompetente norske myndigheter har besluttet at norske styrker skal settes inn.

Til § 4

Paragraf 4 oppstiller et absolutt og generelt forbud mot tvungen rekruttering av barn under 18 år til Forsvaret i fred, ved styrkeoppbygging og i krig. Forbudet omfatter også frivillig rekruttering til stridsrelatert virksomhet eller annen deltakelse i væpnede konflikter. Forbudet ble tatt inn i heimevernloven og vernepliktsloven ved lov 19. januar 2001 nr. 3 og viderefører vernepliktsloven § 4 fjerde ledd og heimevernloven § 6 første ledd, jf. heimevernloven § 13 andre ledd tredje punktum. Bestemmelsene gjennomfører Barnekonvensjonen og den frivillige tilleggsprotokollen om barn i væpnet konflikt.

Det fremgår i første ledd at «stridsrelatert virksomhet» eller opplæring i stridsrelatert virksomhet omfatter militære strids- og våpenteknikker, deltakelse i felttjenesteøvelse der stridsmomentet er en vesentlig del og liknende operativ virksomhet. Eksempler på opplæring i stridsrelatert virksomhet kan være skytetrening som er

mer direkte knyttet til kamp, militære stridsteknikker, taktikk m.m. Forbudet omfatter også teoretisk opplæring i stridsrelatert virksomhet. Opplæring som ikke retter seg mot strid eller stridsteknikker, og som har klare paralleller til sivil aktivitet eller idrett faller utenfor forbudet. Dette kan for eksempel være aktiviteter som selvforsvar, feltskyting, bivuakktjeneste, orienteringsløp med eller uten skyting, fjellklatring m.m.

Begrensningen innebærer at personer under 18 år ikke kan innkalles til tjeneste som vernepliktige eller rekrutteres til tjeneste før de har fylt 18 år. Ingen kan pålegges en tjenesteplikt før de har fylt 18 år. Dette innebærer at ingen under 18 år faktisk kan møte til tjeneste før de har fylt 18 år, eller på annen måte fysisk starte den militære tjenesten i Forsvaret. De kan ikke inngå kontrakt om internasjonal tjeneste eller tjeneste i Heimevernet. Forsvaret kan ikke rekruttere barn under 18 år til tjeneste i Forsvaret.

Bestemmelsen er imidlertid ikke til hinder for at personer under 18 år kan bli tatt opp til frivillig tjeneste i for eksempel heimvernsungdommen, jf. forslag til § 24. Bestemmelsen er heller ikke til hinder for at Forsvaret kan innhente opplysninger om personer fra det året de fyller 17 år for å avgjøre hvem som er skikket til tjeneste, hvem som kan innkalles til tjeneste og for å holde verneplikts- og tjenesteregisteret oppdatert. Forsvaret kan også kreve at personer under 18 år gir opplysninger om seg selv til Forsvaret, de kan kalles inn til sesjon og gjennomføre opptaksprøver. Forsvaret kan også sende ut rekrutteringsmaterieell til personer under 18 år.

Det følger av *andre ledd* at hvis Norge er i krig, krig truer eller Forsvaret iverksetter styrkeoppbygging, så skal personer under 18 år umiddelbart fritas fra all tjeneste.

Barn under 18 år kan ikke kalles inn til tjeneste som vernepliktig og er derfor heller ikke omfattet av det militære straffe- og disiplinærsystemet.

Til § 5

Paragrafen erstatter vernepliktsloven § 2 og heimevernloven §§ 1 og 2.

Første ledd er ny og gir en overordnet beskrivelse av Forsvarets organisering. Forsvaret består i dag av de tre forsvarsgrenene: Hæren, Sjøforsvaret og Luftforsvaret. I tillegg består Forsvaret av flere fellesinstitusjoner og av Heimevernet. Forsvaret består også av spesialstyrkene, men dette nevnes ikke særskilt i bestemmelsen. Bestemmelsen viderefører ikke vernepliktsforvaltningens oppgaver og plassering i Forsvaret.

Andre ledd første punktum erstatter heimevernloven § 1 første ledd. Det foreslås å endre «fortrinnsvis delta i vernet av heimtrakten» til at «Heimevernet har lokalt territorielt ansvar og skal delta i territoriale operasjoner som en del av nasjonale fellesoperasjoner». Ordlyden endres for å være i samsvar med Heimevernets oppgaver og ansvar i dag og for å sikre rekrutteringen til Heimevernet. I andre ledd andre punktum videreføres heimevernloven § 2 og det foreslås å lovfeste at Heimevernet er organisert i et Landsråd, distriktsråd, områdeutvalg og heimevernsnemnder. I dag skal det være en heimevernsnemnd i hver kommune. Det foreslås at heimevernsnemnder ikke lenger skal være på kommunalt nivå, men på distriktsnivå, jf. punkt 6.4.4. Organiseringens formål er å sikre den lokale forankringen og samarbeidet med sivilbefolkningen. I andre ledd tredje punktum foreslås en forskriftshjemmel om at nærmere bestemmelser om rådene, utvalgene og nemndene kan gis i forskrift av Kongen.

16.2 Kapittel 2 Verneplikten

Til § 6

Paragrafen viderefører vernepliktsloven § 3 første, andre og fjerde ledd med enkelte språklige endringer. Bestemmelsen dekker også heimevernloven § 4 første ledd. I *første ledd* fremgår hovedregelen om at norske statsborgere, som anses skikket til tjeneste i Forsvaret etter § 10, er vernepliktige fra de er 19 til de er 44 år.

Med begrepet «verneplikt» menes den plikten enhver norsk statsborger har til å verne om landet, jf. Grunnloven § 119. Verneplikten ligger til grunn for tjenesteplikt i Forsvaret jf. § 2.

Det er i første, andre og tredje ledd foretatt språklige endringer for å klargjøre på hvilke vilkår utenlandske statsborgere og personer med dobbelt statsborgerskap har plikt til å avtjene verneplikt i Norge. Omfanget av verneplikten til norske statsborgere med dobbelt statsborgerskap, reguleres i første ledd andre punktum og *andre ledd*.

Når utenlandske statsborgere kan pålegges verneplikt i Norge, reguleres i *tredje ledd*. I dag er vilkåret for at utenlandske statsborgere skal kunne pålegges verneplikt at de «hører hjemme i riket». «Hører hjemme i riket» erstattes med «oppholder seg i og har fast tilknytning til Norge». Endringen innebærer ingen materiell endring. For å kunne avtjene verneplikten må det være sannsynlig at vedkommende vil bosette seg i Norge permanent eller for et lengre tidsrom, og de må ha en tilknytning til Norge.

Videre erstattes «staten» med «Norge» eller «annet land» og «konvensjon» med «avtale» for å forenkle språket.

I *fjerde ledd* videreføres bestemmelsen i vernepliktsloven § 50 a første ledd om at kvinner født før 1. januar 1997 ikke har verneplikt. Kvinner født før 1. januar 1997 kan etter § 25 inngå kontrakt om tjeneste i Forsvaret.

Femte ledd viderefører fritaket for verneplikt i vernepliktsloven § 3 fjerde ledd, men er endret for å være i samsvar med Grunnloven § 16 om religionsfrihet. Det er også foreslått en presisering for å tydeliggjøre at forstandere ikke kan bli pålagt tjeneste som prester. Vernepliktsloven § 3 fjerde ledd innebærer i dag at en forstander i en moské skal gjøre tjeneste som prest, dersom denne forstanderen har gjennomført førstegangstjeneste. For å sikre at forstandere i ikke-kristne trossamfunn ikke skal kunne pålegges å gjøre tjeneste som prester i Forsvaret, foreslås det at dette kommer tydeligere frem. Forstander er et generelt begrep som kan brukes på alle religiøse ledere, uavhengig av hvilket trossamfunn de tilhører. Det vises til vurderingen i punkt 7.1.4.

I *sjette ledd* er det en hjemmel til å gi forskrift om vilkårene for verneplikten og om fritak for verneplikten. Nærmere bestemmelser om dette finnes i dag i vernepliktforskriften. At geistlige skal gjøre tjeneste som feltprester eller forstandere videreføres i forskrift.

Til § 7

Paragrafen erstatter vernepliktsloven §§ 20 første til fjerde ledd, 22 nr. 1, 25 og 36 og heimevernloven § 31. Bestemmelsen må ses i sammenheng med §§ 8 og 59.

Første ledd gir Forsvaret rett til å innhente og behandle opplysninger om norske og utenlandske statsborgere som oppholder seg i Norge. Bestemmelsen erstatter «innrulling» som omfatter innhenting av personopplysninger fra Det sentrale folkeregisteret, og kontroll av opplysningene mot andre offentlige registre. Formålet med innhenting er å identifisere personer som åpenbart ikke er egnet for tjeneste i Forsvaret. Det er ikke et krav om at utenlandske statsborgere skal ha en tilknytning til Norge etter § 7, jf. § 6. Dette fordi det vil kunne være behov for å innhente opplysninger for å avklare deres tilknytning til Norge jf. punkt 7.2.4. Forsvaret kan innhente opplysninger som er nødvendige for å avgjøre om personer er «skikket til tjeneste» etter bokstav a, jf. merknad til § 10. De kan også innhente nødvendige opplysninger om tjenesteplik-

tige for å kunne kalle de inn til tjeneste etter bokstav b. Tjenestepliktige er de som skal gjøre tjeneste i Forsvaret som følge av at de skal avtjene verneplikten, personer som har inngått kontrakt med Forsvaret om tjeneste, og militært tilsatte på de vilkår som følger av loven. Begrepet «tjenestepliktig» brukes om alle som etter loven har en tjenesteplikt i Forsvaret i fred, krig og når krig truer.

For å kunne ivareta kravene i personopplysningsloven om behandling og oppbevaring av personopplysninger, er det nødvendig for Forsvaret å kunne innhente opplysninger for å sørge for at personopplysningene i registeret til enhver tid er oppdatert jf. bokstav c.

Etter *andre ledd* kan Forsvaret innhente opplysninger fra offentlige og private registre.

Opplysningene kan innhentes fra det året personene fyller 17 år. Forsvaret må starte innhentingen av opplysninger fra det året personer fyller 17 år for å kunne kalle inn personer til førstegangstjeneste det året de fyller 19 år. Opplysningene som innhentes skal registreres i Forsvarets verneplikts- og tjenesteregister.

Etter *tredje ledd* kan departementet i forskrift gi nærmere bestemmelser om innhenting og behandling av personopplysninger.

Til § 8

Paragrafen erstatter vernepliktsloven §§ 27 andre ledd, 39 første ledd første og andre punktum, 40, 42 første ledd, 43 og heimevernloven § 24 bokstav a til c og bokstav e.

Første ledd pålegger personer fra det året de fyller 17 år, å gi Forsvaret de opplysningene som er nødvendige for at Forsvaret kan avgjøre hvem som kan kalles inn som vernepliktige eller tjenestepliktige. Plikten omfatter alle opplysninger som er relevante for å kunne avgjøre om personer er skikket til tjeneste og skal innkalles til tjeneste. Dette innebærer at hvis Forsvaret ber om opplysninger etter § 7 er personer forpliktet til å svare. Brudd på opplysningsplikten kan straffes etter § 67 første ledd bokstav a og fjerde ledd bokstav a. Dette innebærer en endring fra gjeldende rett, hvor personer uoppfordret skal gi Forsvaret opplysninger som kan være relevante for å vurdere vernepliktsforholdet. Forsvaret kan kreve at opplysningene skal dokumenteres, for eksempel at helseopplysninger skal dokumenteres med legeerklæring.

Bestemmelsen omfatter også plikten til å svare på egenerklæringen til det som i dag kalles sesjon 1 i vernepliktsloven § 27 andre ledd. Egenerklæ-

ringen er en del av prosessen med å innhente personopplysninger for å vurdere hvem som er skikket til tjeneste.

Første ledd fjerde punktum viderefører militærnekte-loven § 2 fjerde ledd. Vernepliktige som søker om fritak fra tjeneste i Forsvaret av overbevisningsgrunner etter kapittel 4, kan bli pålagt å forklare seg ved personlig fremmøte for vedtaksmyndigheten. Vedtaksmyndigheten kan kreve personlig fremmøte hvis det ikke er mulig å vurdere om fritaksgrunnene er oppfylt på bakgrunn av sakens dokumenter. Vedtaksmyndigheten er i dag Forsvaret.

Andre ledd viderefører vernepliktsloven §§ 42 første ledd og 43 andre ledd med språklige forenklinger.

Tredje ledd erstatter vernepliktsloven § 39 første ledd, med et enklere språk og bestemmelsen gjøres mer tidsrelevant. Forsvaret kan pålegge personer som kan bli innkalt til tjeneste en meldeplikt, hvis de skal flytte eller oppholde seg utenfor Norge i mer enn to måneder. Dette er i samsvar med hva som følger av vernepliktsforskriften. Meldeplikten kommer i tillegg til meldeplikten til folkeregisteret. Meldeplikten omfatter ikke lenger melding til politiet.

Fjerde ledd viderefører vernepliktsloven § 40 andre ledd og erstatter militærnekte-loven § 2 femte ledd andre og tredje punktum, og gir hjemmel for Kongen til å gi bestemmelser om at alle søkere skal forklare seg muntlig i saker om fritak for tjeneste i Forsvaret. Bestemmelsen skal kunne brukes som et korrektiv ved økninger i søkermassen som kan skyldes misbruk av fritaksinstituttet. Forhold relatert til søkervolum, vurdert opp mot forsvarsmessige hensyn, vil være retningsgivende for eventuell innføring av skjerpede fritaksprosedyrer.

Til § 9

Paragrafen erstatter vernepliktsloven §§ 21, 26 første ledd, 27 tredje, fjerde og sjette ledd. På bakgrunn av opplysningene som Forsvaret kan innhente etter §§ 7 og 8, avgjør Forsvaret hvem de mener bør innkalles til sesjon. Lovreguleringen av todelt sesjonsordning videreføres ikke. De som Forsvaret velger å kalle inn til sesjon har en plikt til å møte. Møter man ikke, kan man ilegges bot eller fengselsstraff etter § 67.

I *første ledd tredje punktum* lovfestes adgangen til å søke om utsettelse av tidspunktet for fremmøte til sesjon. For å få utsettelse må det foreligge vektige velferdsgrunner. Vektige velferdsgrunner kan i denne sammenheng for

eksempel være sykdom, eksamen eller tellende prøver, eller planlagt opphold i utlandet. Begrensningen om at det kun kan gis utsettelse for inntil tre år, videreføres ikke. Dette innebærer at det i prinsippet kan gis utsettelse frem til plikten for gjennomføringen av førstegangstjenesten faller bort etter § 22. Hvor lenge det kan gis utsettelse om gangen, kan reguleres i forskrift.

Andre ledd beskriver hva sesjon er og hva som er formålet med sesjonen. Med «sesjon» menes det som i dag faller innunder «sesjon del 2».

I *tredje ledd* skal departementet i forskrift gi utfyllende regler om hvordan sesjonen skal gjennomføres og godtgjørelsen for å møte til sesjon. Forskriftskompetansen legges til departementet.

Til § 10

Paragrafen erstatter vernepliktsloven §§ 26 første ledd, 27 første ledd, 29, 30 andre ledd, 32, 35, 41 første ledd, 46 fjerde ledd og heimevernloven § 7.

Første ledd viderefører vernepliktsloven §§ 32, 41 første ledd og heimevernloven § 7, men med en forenkling og klargjøring av ordlyden. Plikten i første ledd innebærer at Forsvaret kan kreve at personer skal la seg undersøke av lege, og gjennomføre andre undersøkelser og prøver som er nødvendige for å vurdere om hun eller han er skikket til tjeneste i Forsvaret. Plikten omfatter både de som er på sesjon, de som er innkalt til tjeneste og tjenestepliktige som er i tjeneste. Andre undersøkelser og prøver som gjennomføres på sesjon er fysiske og psykologiske prøver. Forsvaret kan bare pålegge undersøkelser og prøver som er nødvendige for å vurdere om en person er skikket til tjeneste.

I *andre ledd* videreføres hovedinnholdet i bestemmelsene om klassifisering og om fastsettning av legekjenning i vernepliktsloven §§ 26, 29 og 30 andre ledd. Begrepsbruken er endret og bestemmelsene forenklet. Vurdering av hvem som er skikkethet etter § 10 erstatter det som i dag omfattes av «klassifisering». «Legekjenning» erstattes med «vedtak om helsetilstand». Vedtak om helsetilstand er en avgjørelse av en persons medisinske skikkethet. Helsetilstanden fastsettes på bakgrunn av en legeundersøkelse. Vedtak om helsetilstand er en av undersøkelsene som inngår i vurderingen av om en person er skikket til tjeneste. Vedtak om helsetilstand skal baseres på den faktiske helsetilstanden på undersøkelsestidspunktet. Endring av vedtak om helsetilstand kan endres ved fornyet legeundersøkelse eller ved fremlagt dokumentasjon fra for eksempel spesialist, sykehusavdeling, fastlege, psykolog eller fysioterapeut.

Tredje ledd viderefører vernepliktsloven § 35 og fastsetter i loven at Forsvaret skal informere alle som har blitt vurdert om de er skikket til tjeneste av Forsvaret, om resultatet av vurderingen.

Etter *fjerde ledd* kan departementet gi utdypende bestemmelser om undersøkelser og prøver, og om vurderingen av helsetilstanden i forskrift. Nærmere bestemmelser om saksbehandlingen av vedtak om helsetilstand foreslås regulert i forskrift. Forskriftskompetansen foreslås delegert til departementet.

Til § 11

Paragrafen regulerer retten til å klage på og omgjøring av vedtak om helsetilstand. Bestemmelsen erstatter vernepliktsloven § 31, men den er forenklet og endret i samsvar med gjeldende praksis i Forsvaret. *Første ledd* klargjør at vedtaket om helsetilstanden kan påklages. Klagefristen er i samsvar med dagens praksis på seks måneder. Forvaltningsloven kapittel IV til VI gjelder ikke for avgjørelser etter §§ 10 og 11, jf. § 65.

I *andre ledd* presiseres det at Forsvaret kan omgjøre vedtaket, hvis Forsvaret mottar nye opplysninger. Vedtaket kan omgjøres uten klage og til ugunst for den det gjelder.

Tredje ledd gir hjemmel til å fastsette nærmere bestemmelser om behandlingen av klager på vedtak om helsetilstand, herunder hvem som er klageinstans og om omgjøring av vedtak om helsetilstand. Forskriftskompetansen er lagt til departementet.

Til § 12

Paragrafen erstatter vernepliktsloven § 4 andre og tredje ledd. Bestemmelsen omfatter de som frivillig søker om å få gjøre tjeneste eller få opplæring i Forsvaret før de blir vernepliktige. Personer som får opplæring er for eksempel lærlinger i Forsvaret. De kan ikke bli vernepliktige før de fyller 18 år, jf. § 4 og punkt 6.3.

Til § 13

Paragrafen viderefører vernepliktsloven § 8 andre og tredje ledd med enkelte mindre endringer og forenklinger. Alle som har vært militært tilsatt i Forsvaret i minst ett år, får utvidet verneplikt til og med det året de fyller 55 år. Førstegangstjenesten skal ikke tas med i beregningen av denne tjenestetiden.

Til § 14

Paragrafen viderefører heimevernloven § 4 første ledd nr. 2 og andre ledd med enkelte endringer og forenklinger. Bestemmelsen er en særregel for tjenestepliktige som er beordret til Heimevernet. Hvis Heimevernet ikke har tilstrekkelig med tjenestepliktige i alderen 19 til 44 år, kan Forsvaret pålegge personer som er over 44 år og som er skikket til tjeneste, en utvidet verneplikt til de er 55 år. Formålet med bestemmelsen er å sikre rekrutteringen til Heimevernet. Etter andre ledd kan Kongen i forskrift gi nærmere bestemmelser om innholdet i den utvidede verneplikten.

Til § 15

Paragrafen erstatter vernepliktsloven §§ 7 tredje ledd andre punktum og 17 første ledd siste punktum. *Første ledd* hjemler en overføring av vernepliktige, som Forsvaret ikke har behov for, til Sivilforsvaret og politiet. Bestemmelsen viderefører ikke overføring til Handelsflåten og Heimevernet. Ordningen med sjømenns verneplikt i handelsflåten ble avvirket i 2009, se punkt 7.5.1. Dette er en forenkling og en oppdatering til gjeldende praksis. Etter forskriftshjemmelen i andre ledd kan det gis utfyllende bestemmelser om hvordan overføringen skal skje. Hvor mange vernepliktige som kan overføres bestemmes av Stortinget og kan ikke reguleres i forskriften.

Til § 16

Paragrafen erstatter og slår sammen vernepliktsloven §§ 4 første ledd, 5 første og andre ledd, 20 femte ledd, 26 andre ledd, 30 tredje ledd, 34 andre ledd, 39 første ledd og heimevernloven §§ 4 tredje ledd og 6, og regulerer verneplikt i krig og når krig truer. Formålet er å sikre Forsvarets behov for tilgang på personell i en krigssituasjon. I dag kan særskilte bestemmelser om verneplikten i krig og når krig truer fastsettes i kongelige resolusjoner. Det foreslås å endre dette til at bestemmelsene skal fastsettes i forskrift. Dette vil gi større forutsigbarhet for den enkelte. Hvis det er behov for en raskere beslutning etter beredskapsloven kan det gjøres unntak for kravet om forskrift. Hvorvidt Norge er i krig eller krig truer, må avgjøres i den konkrete situasjonen.

Bokstav a viderefører vernepliktsloven § 4 første ledd og heimevernloven § 4 tredje ledd om at Kongen kan bestemme at verneplikten inntreffer fra 18 år når Norge er i krig eller krig truer. At verneplikten kan utvides til 55 år i krig eller når krig

truer følger i dag av vernepliktsloven § 5 og av heimevernloven § 4 første ledd nr. 1. Reguleringen av «krigsforsterkningen» foreslås ikke videreført. Forsvarets behov for personell i krig eller når krig truer er tilstrekkelig dekket gjennom en utvidet plikt til 55 år.

Bokstav b i § 16 viderefører bestemmelsen i vernepliktsloven § 26 andre ledd og § 34 andre ledd. Etter § 16 bokstav b kan Kongen i forskrift gi bestemmelser om at vurdering av hvem som er skikket til tjeneste kan gjøres på annen måte enn det som følger av §§ 9 og 10. I en krigssituasjon vil det kunne være umulig eller uhensiktsmessig å gjennomføre sesjon og vurdere om personer er skikket etter §§ 9 og 10. Det vil derfor være behov for å kunne gi bestemmelser som for eksempler gir forenklete prosedyrer for å avgjøre hvem som er skikket for tjeneste.

Bokstav c viderefører innholdet i vernepliktsloven § 30 tredje ledd andre punktum om at Kongen kan bestemme en fornyet vurdering av de som tidligere ikke er funnet skikket til tjeneste.

Bokstav d viderefører vernepliktsloven § 20 femte ledd om at Kongen kan bestemme at norske statsborgere som oppholder seg utenfor Norge, kan kalles inn til sesjon.

Bokstav e viderefører vernepliktsloven § 39 første ledd om reiseforbud i krig eller når krig truer. Kompetansen til å fastsette bestemmelser om dette foreslås endret fra å kreve samtykke fra Stortinget til at de kan fastsettes av Kongen. Med «reiseforbud» menes at det kan bestemmes at alle som Forsvaret kan kalle inn til tjeneste i krig eller når krig truer, ikke har lov til å reise ut av Norge.

16.3 Kapittel 3 Tjenesteplikten for vernepliktige og personer med kontrakt om tjeneste

---

Til § 17

Paragrafen viderefører og slår sammen bestemmelser i vernepliktsloven §§ 9, 13 første ledd og heimevernloven §§ 10 og 13 andre og tredje ledd. Endringene innebærer språklige endringer og en oppdatering til dagens begrepsbruk og organisering av Forsvaret.

Paragrafen omfatter tjenesteplikten i fred. *Første ledd* første punktum viderefører vernepliktsloven § 9. Første ledd andre punktum er ny og presiserer at tjenesteplikten etter § 17 går foran annen lovpålagt tjenesteplikt, for eksempel tjenesteplikten etter sivilbeskyttelsesloven, polititjenesteloven og helseberedskapsloven. Dette gjelder ikke for tjeneste i internasjonale operasjoner, jf. § 50 andre

ledd. Fritak fra tjenesteplikten kan bare gis etter § 32.

I *andre ledd* videreføres vernepliktsloven § 9 nr. 1 og «årlig heimevernstjeneste» er tatt inn som en egen kategori tjeneste i bokstav c. Innenfor rammen av den årlige heimevernstjenesten, kan tjenestepliktige pålegges å delta på arrangementer som er i Forsvarets og Heimevernets interesser, jf. § 23.

Lengden på førstegangstjenesten fastsettes årlig av Stortinget.

Repetisjonstjeneste i andre ledd bokstav b, omfatter også hjelpetjeneste i tilknytning til repetisjonstjeneste og etterutdanningskurs, for vernepliktige eller tjenestepliktige som ikke er styrke-disponert til militær avdeling eller Forsvarets fellesinstitusjoner.

Officers-, befals- og spesialistopplæring i bokstav d, erstatter «befals- og annen sær opplæring». Dette er i samsvar med ny militærordning som ble vedtatt i Innst. 335 L og 336 S (2014–2015) til Prop. 111 LS (2014–2015).

Tredje ledd omfatter ekstraordinær tjeneste. Tredje ledd bokstav a, b og c er en videreføring av heimevernloven § 13 andre ledd, jf. Ot.prp. nr. 36 (2005–2006), jf. Innst.O. nr. 32 (2005–2006). Bokstav b og c erstatter også vernepliktsloven § 9 nr. 2 bokstav b. Vernepliktsloven § 7 tredje ledd første punktum videreføres ikke. Behovet for å kunne benytte vernepliktige til å utføre samfunnsnyttig arbeid, vil være tilstrekkelig dekket gjennom tredje ledd bokstav c.

Tredje ledd bokstav d viderefører vernepliktsloven § 9 nr. 2 bokstav a. Bestemmelsen omfatter øvelser som er nødvendig for å styrke Forsvaret ved å gi tjenestepliktige nødvendig trening for å møte i beredskapssituasjoner, for eksempel ekstraordinære feltøvelser.

Tredje ledd bokstav a, b og c må også ses i sammenheng med politiloven § 27 a og instruks 22. juni 2012 nr. 581 om Forsvarets bistand til politiet, jf. Prop. 79 L (2014–2015).

I tredje ledd bokstav e endres «beredskaps-tjeneste» til «beredskapstjeneste ved styrkeoppbygging». Dette for å klargjøre at en i denne sammenheng bare snakker om styrking av Forsvaret, og ikke beredskap generelt. Beordret «satt på krigsfot i beredskapsøyemed» foreslås endret til «styrkeoppbygging», jf. § 3 bokstav a. Dette er i tråd med kgl.res. 9. desember 2005 nr. 69 om fastsetting av styrkeoppbyggingssystemet for Forsvaret og Forsvarets begrepsbruk i dag.

Etter vernepliktsloven § 13 første ledd skal ekstraordinær tjeneste besluttes av Kongen med Stortingets samtykke. *I fjerde ledd* første punktum

foreslås det at beslutningen om at vernepliktige kan brukes til å utføre ekstraordinær tjeneste kan gis av Kongen i statsråd. Forskriftshjemmelen i fjerde ledd andre punktum viderefører heimevernloven § 13 tredje ledd, jf. punkt 8.1.2 og 8.1.4. Det kan i forskriften fastsettes bestemmelser om hvem som kan be om bistand fra Heimevernet og hvem som skal bære kostnadene.

Til § 18

Paragrafen erstatter vernepliktsloven §§ 10 første ledd, 12 første og tredje ledd, 13 andre og tredje ledd og heimevernloven §§ 9 og 16.

Første ledd første punktum er ny og foreslår å lovfeste lengden på den ordinære tjenesten, som i dag fastsettes årlig av Stortinget i Prop. 1 S. Dette er den totale lengden på den ordinære tjenesten som vernepliktige i fred kan pålegges i Forsvaret, Sivilforsvaret eller i politiet. Ordningen med at Stortinget bestemmer lengden på førstegangstjenesten, den årlige heimevernstjenesten, repetisjonstjenesten og officers-, befals- og spesialistopplæringen videreføres i andre punktum. *Andre ledd* viderefører vernepliktsloven § 13 andre ledd med språklige forenklinger. Vernepliktige kan ikke kalles inn til ekstraordinær tjeneste som varer lenger enn seks måneder av gangen. Dette gjelder ikke for beredskapstjeneste ved styrkeoppbygging, jf. § 17 tredje ledd bokstav e. *Tredje ledd* viderefører vernepliktsloven § 13 tredje ledd første punktum. Det er ingen begrensning på hvor mange ganger vernepliktige kan kalles inn til tjeneste, men Forsvaret skal så langt det er mulig fordele den ekstraordinære tjenesten på de vernepliktige. Forsvarets behov vil likevel være styrende for hvem som innkalles. *I fjerde ledd* er Kongen gitt hjemmel til å fastsette bestemmelser om hvordan den ordinære tjenesten skal beregnes og godskrives i forskrift.

Til § 19

Paragrafen erstatter vernepliktsloven §§ 16, 18, 33 første ledd, 34 første ledd og heimevernloven §§ 20 og 22 med språklige forenklinger og en oppdatering til hvordan Forsvaret er organisert i dag. «Fordeling» erstattes med «innkalling». *Første ledd* lovfester reglene om innkalling som i dag følger av vernepliktforskriften. *Første ledd* andre punktum presiserer at de som blir innkalt til tjeneste må møte. Brudd på møteplikten kan straffes etter forslag til § 67 første ledd bokstav c og militær straffelov §§ 34 og 35. Møteplikten omfatter innkalling til all tjeneste, og vil også omfatte innkalling for å

motta utstyr. I første ledd tredje punktum fremgår det at innkallingene til tjeneste i Forsvaret skal inneholde informasjon om når og hvor den vernepliktige skal møte, og hvor lenge tjenesten skal vare. *Andre ledd* viderefører bestemmelsen i vernepliktsloven § 33 første ledd andre punktum om at Forsvaret skal ta hensyn til den vernepliktiges eget ønske om type tjeneste, dersom dette er mulig. Forsvarets behov vil være avgjørende. Forskriftshjemmelen i *tredje ledd* omfatter nærmere bestemmelser om innkallingen og utsettelse av tjeneste. Bestemmelsen viderefører vernepliktsloven § 18 og heimevernloven § 22. Med «samfunnsinteresser» menes for eksempel offentlige oppdrag, verv og utdanning som ikke kan ivaretas av andre, og som er avgjørende for å hindre at skade oppstår, liv går tapt eller viktige samfunnsfunksjoner stopper opp. «Vektige velferdsgrunner» kan være sykdom i nærmeste familie, omsorgsansvar, utdanning eller at tjenesten vil medføre store økonomiske tap. Forsvaret vurderer om det skal gis utsettelse på bakgrunn av en helhetsvurdering av den innkaltes situasjon. Forskriftskompetansen foreslås lagt til departementet.

Til § 20

Paragrafen viderefører vernepliktsloven § 41 første ledd andre punktum og forsvarspersonelloven § 17 bokstav b, jf. forskrift om internasjonale operasjoner § 5 femte ledd.

Første ledd pålegger alle tjenestepliktige å ta de vaksiner som er nødvendige for tjeneste i Forsvaret. Hvilke vaksiner som er nødvendige, beror på en vurdering av risiko for smittsomme sykdommer for den konkrete tjenesten. De som motsetter seg nødvendige vaksiner, vil ikke være skikket til tjeneste. Plikten omfatter også å godta andre tiltak som Forsvaret mener er nødvendige for å forebygge smittsomme sykdommer. Brudd på bestemmelsen kan straffes etter § 67 andre ledd bokstav b og fjerde ledd bokstav e. I *andre ledd* er det gitt hjemmel til at departementet i forskrift kan gi nærmere bestemmelser om vaksineringen og om andre tiltak som er nødvendige for å forebygge smittsomme sykdommer.

Til § 21

Paragrafen viderefører vernepliktsloven § 11 første ledd, med forslag til forenklinger og oppdatering til den gjeldende organiseringen av Forsvaret. I første punktum følger det at Forsvaret skal sørge for at førstegangstjenesten gjennomføres så snart som mulig etter at det er bestemt at den verneplik-

tige skal innkalles til førstegangstjeneste. Det er Forsvarets behov som er styrende, men det er viktig for den enkelte med størst mulig forutsigbarhet om når førstegangstjenesten skal gjennomføres. I andre punktum endres «avsluttet» til «påbegynt». Hvis det er mulig, skal tjenesten være påbegynt innen utløpet av det året den tjenestepliktige fyller 22 år. Bestemmelsen må ses i sammenheng med § 9 første ledd om at man kan søke om utsettelse av fremmøtetidspunktet for sesjon og utsettelse av tjeneste i § 19 tredje ledd. Personer med høyere sivil utdanning som har betydning for Forsvaret og som innkalles til tjeneste, vil ofte innkalles først etter at utdanningen er fullført, jf. § 27.

Til § 22

Paragrafen viderefører bestemmelsen i vernepliktsloven § 12 andre ledd. Vernepliktsloven § 12 første og tredje ledd videreføres ikke. Det følger av *første ledd* at hvis Forsvaret ikke har innkalt en vernepliktig til tjeneste i løpet av det året han eller hun fyller 28 år, faller plikten til å møte til førstegangstjeneste bort. *Første ledd andre punktum* følger det at hvis den tjenestepliktige starter førstegangstjenesten, men tjenesten blir avbrutt på grunn av sykdom, skade eller lignede faller også plikten til å gjennomføre tjenesten bort ved utløpet av det året han eller hun fyller 28 år. *Andre ledd* viderefører bestemmelsen om at plikten til å gjennomføre førstegangstjenesten varer ut det året de tjenestepliktige fyller 33 år, dersom de selv har medvirket til at de ikke er innkalt før. Dette kan for eksempel være hvis de har fått utsatt tjenesten etter § 19 tredje ledd.

Bestemmelsen gir ikke fritak for verneplikten.

Til § 23

Paragrafen viderefører bestemmelsene i heimevernloven §§ 10, 13 første ledd og 17, med språklige endringer og presiseringer.

Første ledd viderefører heimevernloven § 10. Hovedregelen er at tjenestepliktige i Heimevernet som ikke er tilsatt, skal innkalles til sammenhengende årlig heimevernstjeneste. Tjenesten kan deles opp når det er behov for det. Sammenhengende heimevernstjeneste er tjeneste som varer mer enn åtte timer. Den sammenhengende tjenesten skal ikke vare lenger enn den maksimale årlige tjenestetiden som Stortinget bestemmer. I den sammenhengende tjenesten bør det inngå en helg, lørdag og søndag, med mindre utdanningshensyn tilsier at tjenesten bør eller må gjennomføres på ukedager. Heimevernstjenesten kan også

pålegges avtjent over flere kortere treninger som til sammen ikke overstiger den maksimale tjenestetid som Stortinget årlig bestemmer.

Andre ledd viderefører heimevernloven § 17. Tjenestepliktige i Heimevernet kan beordres til å gjennomføre opplæring i andre deler av Forsvaret.

Hvis den tjenestepliktige på grunn av midlertidig flytting eller har fravær av så lang varighet at han eller hun ikke kan utføre den årlige heimevernstjenesten på sitt hjemsted, kan den tjenestepliktige pålegges å gjennomføre heimevernstjenesten ved heimevernsavdeling der hvor han eller hun oppholder seg.

Tredje ledd presiserer at tjenestepliktige i Heimevernet, som en del av den årlige heimevernstjenesten, kan pålegges å gjøre tjeneste når Heimevernet bistår i sivile arrangementer som er i Forsvarets interesse. Bestemmelsen viderefører heimevernloven § 13 første ledd.

Fjerde ledd omfatter nærmere bestemmelser om den årlige heimevernstjenesten og bruk av tjenestepliktige i Heimevernet til sivile arrangementer. Bestemmelser om når Heimevernet kan benyttes til sivile arrangementer og hvem som kan bære kostnader dekkes av hjemmelen i § 17 fjerde ledd andre punktum.

Til § 24

Paragrafen erstatter heimevernloven § 5 om frivillige i Heimevernet. Første ledd foreslår å presisere at personer fra 16 år kan tas opp i Heimevernet. Dette gjelder i dag ungdom som tas opp i Heimevernsungdommen. Det foreslås å bruke «tas opp» for å presisere at de ikke kan inngå kontrakt som innebærer en tjenesteplikt i Heimevernet før de har fylt 19 år. Når det gjelder hva slags type tjeneste personer under 18 år kan utføre, vises det til merknaden til § 4. *Andre ledd* gir hjemmel for Forsvaret til å inngå kontrakt med personer som har fylt 19 år om tjeneste i Heimevernet. 19 år er i samsvar med vernepliktsalderen og det som i dag følger av heimevernforskriften. I tredje ledd foreslås en presisering av at personer som allerede har en tjenesteplikt i Forsvaret ikke kan inngå kontrakt om frivillig tjeneste i Heimevernet. Dette innebærer at militært tilsatte eller vernepliktige som er disponert til andre avdelinger i Forsvaret, ikke kan inngå kontrakt om frivillig tjeneste i Heimevernet som medfører en tjenesteplikt. Formålet med bestemmelsen er å unngå at samme person har tjenesteplikt i flere avdelinger i Forsvaret.

I *fjerde ledd* foreslås at Kongen kan gi bestemmelser i forskrift om vilkårene for frivilliges tjeneste i Heimevernet. Bestemmelsen viderefører

heimevernloven § 5 andre ledd. Forskriftsbestemmelsen omfatter frivillige både etter første og andre ledd.

Til § 25

Paragrafen erstatter vernepliktsloven § 50 a andre ledd. Kvinner født før 1. januar 1997, kan inngå kontrakt om tjenesteplikt i Forsvaret. Det er foreslått en forenkling av bestemmelsen. Kvinner født etter 1. januar 1997 fikk verneplikt 1. januar 2015, jf. Prop. 122 L (2013–2014). Første ledd regulerer Forsvarets adgang til å inngå kontrakt med kvinner som ikke har verneplikt om tjeneste på samme vilkår som vernepliktige og tjenestepliktige. Etter andre ledd kan Kongen gi nærmere bestemmelser i forskrift om vilkår og fritak for tjenesteplikten. Kvinner som inngår kontrakt etter denne bestemmelsen kan søke om fritak etter kapittel 4. Kontrakten kan ikke sies opp. Forslaget er en videreføring av gjeldende rett.

Til § 26

Paragrafen viderefører bestemmelsene i vernepliktsloven § 19 første og andre ledd og heimevernloven §§ 12 og 19 første og andre ledd.

Første og andre ledd er en videreføring av vernepliktsloven § 19 første og andre ledd og heimevernloven § 19 første og andre ledd med språklige forenklinger. Etter *første ledd* kan tjenestepliktige pålegges tilleggstjeneste hvis de har fravær fra tjenesten på grunn av sykdom, skade eller andre grunner. Tilleggstjenesten kan også pålegges på grunn av forsømmelser i tjenesten. Med «nødvendig tilleggstjeneste» menes så lang tjeneste som er nødvendig for at de får tilstrekkelig opplæring. Tilleggstjenesten etter *andre ledd* kan pålegges selv om de har fått tilstrekkelig opplæring.

I *tredje ledd* foreslås det å lovhjemle at tjenestepliktige som får offisers-, befals- og spesialistopplæring i Heimevernet kan pålegges et tillegg til tjenesten på inntil 14 dager, innenfor en treårsperiode. Tilleggstjenesten kan enten kreves gjennomført samlet, maks 14 dager eller oppdelt. Bestemmelsen viderefører heimevernloven § 12.

I *fjerde ledd* gis det hjemmel til å gi nærmere bestemmelser om tilleggstjenesten etter første og andre ledd i forskrift. Forskriftskompetansen foreslås lagt til departementet.

Til § 27

Paragrafen erstatter og presiserer vernepliktsloven §§ 10 andre ledd og 11 andre ledd. Etter

første ledd kan Forsvaret kalle inn personer med sivil utdanning av betydning for Forsvaret til officers-, befals- og spesialistopplæring. Formålet er å gi Forsvaret mulighet til å rekruttere, utvikle og anvende personell med særlig kompetanse som Forsvaret har spesielt behov for. Med sivil utdanning menes utdanning fra videregående skole eller høyere. Dette omfatter også yrkesfaglig utdanning. Dette er i dag for eksempel leger, sykepleiere, jurister og prester. Bestemmelsen er ikke begrenset til personer med høyere utdanning. Tjenestepliktige med kompetanse på et lavere utdanningsnivå kan også kalles inn og gis spesialistopplæring.

Andre ledd foreslår å lovhjemle at de tjenestepliktige med høyere sivil utdanning som kalles inn etter første ledd, kan pålegges en tilleggstjeneste på 90 dager. Tilleggstjenesten kommer i tillegg til 19 måneder, jf. § 18 første ledd. Andre ledd tredje punktum viderefører vernepliktsloven § 11 andre ledd første punktum. For tjenestepliktige som omfattes av første ledd og som har en høyere sivil utdanning, vil det ofte kunne være behov for å fordele tjenestetiden på en annen måte enn for andre vernepliktige. Det vil for eksempel være aktuelt å dele opp tjenesten, eksempelvis ved å vente med å kalle inn disse til de har fullført eller startet sin sivile utdanning.

I *tredje ledd* foreslås en forskriftshjemmel som gir departementet kompetanse til å gi bestemmelser om hvilken utdanning som har betydning for Forsvaret, om tjenestevilkår, om tilleggstjeneste for tjenestepliktige som får officers-, befals- og spesialistopplæring, og om innkalling til tjeneste. Forskriftskompetansen foreslås lagt til departementet.

Til § 28

Paragrafen erstatter og forenkler vernepliktsloven § 38 første ledd andre punktum og andre ledd. Tjenesteplikten innebærer å gjøre de oppgavene som Forsvaret tildeler, i den stillingen og på det stedet Forsvaret bestemmer, jf. § 2. Tjenestepliktige kan imidlertid etter *første ledd* søke om en annen tjeneste. Grunnlag for søknaden kan for eksempel være omsorgs- og pleieansvar, husdyrhold og utdanning. Ved behandling av slike søknader, må ivaretagelse av Forsvarets behov for personell vektlegges. Tjenestepliktige kan ikke gis annen tjeneste hvis tjenesten er til hinder for dette. Etter *andre ledd* kan departementet fastsette nærmere saksbehandlingsregler av søknader i forskrift.

Til § 29

Paragrafen viderefører bestemmelsene i vernepliktsloven § 7 første og andre ledd og heimvernloven § 8 med språklige forenklinger. Bestemmelsen må ses i sammenheng med tjenesteplikten og at Forsvaret bestemmer hvor tjenestepliktige skal gjøre tjeneste, når de skal gjøre tjenesten og hva slags tjeneste de skal utføre, jf. § 2.

Første ledd første punktum omfatter beordring til høyere grad. I første ledd andre punktum går det frem at en grad kan tildeles midlertidig eller for et bestemt oppdrag. I disse tilfellene vil de tjenestepliktige ikke ha et krav på å beholde denne graden.

Andre ledd viderefører vernepliktsloven § 7 første ledd andre punktum og heimevernloven § 8 første ledd andre punktum. Bestemmelsen viderefører hovedregelen om at tjenestepliktige ikke kan pålegges å gjøre tjeneste i en stilling som har en lavere grad enn den de innehar. Unntak fra denne hovedregelen kan gjøres hvis det er nødvendig i en krigssituasjon.

Til § 30

Paragrafen viderefører vernepliktsloven § 17 tredje ledd om at vernepliktige som kan godtgjøre at de har utført militærtjeneste i et annet lands forsvar, kan fritas helt eller delvis fra ordinær tjeneste. Det foreslås at dette lovfestes og at nærmere bestemmelser kan gis i forskrift av Kongen.

Til § 31

Paragrafen viderefører vernepliktsloven § 19 tredje ledd med språklige endringer. Forsvaret kan bestemme at en tjenestepliktig som er under straffeforfølgning må avbryte eller utsette tjenesten. Avgjørelsen vil bero på en konkret vurdering av de foreliggende omstendighetene, den straffbare handlingens grovhet og behovet for en øyeblikkelig reaksjon. Det foreslås å legge kompetansen til å fastsette nærmere bestemmelser i forskrift til departementet.

Til § 32

Paragrafen viderefører vernepliktsloven § 17 første og andre ledd og heimevernloven § 21 og erstatter vernepliktsloven § 5 tredje ledd. Første ledd viderefører forskriftshjemmelen om at det kan gis fritak fra eller utsettelse med tjeneste i krig, når krig truer og ved styrkeoppbygging for tjenestepliktige som innehar sivil stilling eller fag-

kyndighet. Formålet med ordningen er at virksomheter som dekker samfunnskritiske funksjoner i den totale samfunnsberedskapen skal beholde sitt personell i situasjoner med krise, krig og konflikt. «Krise, krig og konflikt» brukes i vernepliktforskriften. Her brukes «i krig, når krig truer og ved styrkeoppbygging» for å ha en enhetlig begrepsbruk. Endringen innebærer ingen materielle endringer i gjeldende ordning om fritak. Etter vernepliktsloven § 17 andre ledd kan Kongen med Stortingets samtykke, bestemme at vernepliktige etter første ledd også skal være helt eller delvis fritatt i fred. Det foreslås at Kongen i forskrift kan gi bestemmelser om at fritak for eller utsettelse med å møte til tjeneste også skal gjelde for tjenesten i fred.

Til § 33

Paragrafen lovfester retten til engangserstatning ved dødsfall og medisinsk invaliditet som i dag følger av forskrift 22. juni 2000 nr. 634 om utbetaling av engangserstatning ved dødsfall og invaliditet blant personell som avtjener verneplikt mv.

Første ledd regulerer hvem som har krav på engangserstatning. Bestemmelsen gjelder alle tjenestepliktige som ikke er tilsatt og frivillige som ikke er tilsatt. Dette vil blant annet omfatte vernepliktige under førstegangstjeneste, repetisjonstjeneste, årlig heimevernstjeneste og ekstraordinær tjeneste etter § 17. Videre er frivillige i Heimevernet som nevnt i § 24 omfattet, og kvinner født før 1. januar 1997 som har inngått kontrakt om tjenesteplikt etter § 25. Bestemmelsen gjelder også tjenestepliktige med sivil utdanning som nevnt i § 27.

Andre ledd regulerer vilkårene for å få erstatning fra 2 % medisinsk invaliditet. I disse tilfellene må sykdommen oppstå under tjenesten, og i tillegg ha sammenheng med tjenesten. Ved skade må denne ha blitt påført under tjenesten.

Tredje ledd regulerer når det gis erstatning fra 15 % medisinsk invaliditet eller mer. Dette gjelder når sykdommen oppstår under tjenesten uten å ha sammenheng med tjenesten, og når skade påføres i fritiden og under permisjon.

Fjerde ledd gir hjemmel for at Kongen kan gi forskrift om når en skade eller sykdom anses å ha oppstått under tjenesten, og nærmere bestemmelser om utmåling og utbetaling.

Til § 34

Paragrafen erstatter vernepliktsloven §§ 6 og 15 og heimevernloven §§ 6 andre ledd, 14, 15 og 25 med forenkling av språket og en oppdatering til

dagens begrepsbruk. Bestemmelsen i første ledd presiserer at alle tjenestepliktige i Forsvaret har en plikt til å møte til tjeneste hvis Norge er i krig eller krig truer. Plikten gjelder fra det tidspunkt myndighetene har fattet beslutning om at Norge er i krig eller krig truer. Det følger av Grunnloven § 26 første ledd at Kongen kan sammenkalle Forsvarets styrker og starte krig for å forsvare landet. Plikten til å møte på kort varsel som i dag følger av heimevernloven, foreslås å gjelde alle tjenestepliktige i Forsvaret. *Første ledd* andre punktum viderefører vernepliktsloven § 15 andre ledd. Tjenesteplikten bør fordeles, så langt det er mulig, på de tjenestepliktige. Forsvaret behov vil være styrende. *Andre ledd* viderefører vernepliktsloven § 15 første ledd andre punktum. Det foreslås at det kan gis bestemmelser om tjenesteplikten i krig eller når krig truer i forskrift.

16.4 Kapittel 4 Fritak for tjeneste i Forsvaret av overbevisningsgrunner

Til § 35

Paragrafen viderefører gjeldende kriterier for å bli fritatt for militærtjeneste av overbevisningsgrunner, slik de fremkommer av militærnektekterloven § 1.

Det kreves at søkeren har en grunnfestet pasifistisk overbevisning. Dette innebærer at søkeren må være imot vold og våpen som metode for konfliktløsning, slik det militære forsvaret forutsetter. Det er ikke tilstrekkelig at søkeren kun reserverer seg for egen del. Overbevisningen må ha en videre overbygning, der søkeren finner det prinsipielt uriktig at landet har et militært forsvar, og at andre tjenestegjør i Forsvaret.

Holdningen til bruk av vold og våpen må være situasjonsuavhengig. Dette innebærer at søkeren må finne det grunnleggende galt å bruke vold og våpen, uavhengig av Norges allianseforhold, militære scenarier og lignende.

Det er ikke diskvalifiserende for fritak at søkeren respekterer at andre har en annen oppfatning, og slik sett også respekterer at Norge har et militært forsvar. Det er heller ikke diskvalifiserende at søkeren gir uttrykk for å kunne anvende vold og våpen i nødverge og i nødvergelignende situasjoner.

Det vil fremdeles være mulig å bli fritatt for militærtjeneste dersom man, på bakgrunn av eksistensen av masseødeleggelsesvåpen og faren for at disse kan bli tatt i bruk i en konfliktsituasjon, ikke finner det riktig å delta i Forsvaret. Det

er imidlertid ikke funnet grunn til å regulere dette særskilt i lovteksten. Fritak på dette grunnlaget anses omfattet av lovens generelle fritakskriterier.

Loven krever at man har en alvorlig overbevisning, og dette innebærer at overbevisningen må ha en viss fasthet og styrke. Søkeren forutsettes å ha bearbeidet sitt standpunkt ved å ha tenkt gjennom hvilke konsekvenser det vil kunne få i ulike situasjoner, og å kunne sette sitt standpunkt inn i en samfunnsmessig sammenheng.

Det forutsettes at det ikke foreligger vikarierende motiver for søknaden, for eksempel hjemlengsel, problemer med underordningsforhold, økonomiske problemer og lignende. Slike forhold gir ikke grunnlag for fritak etter denne bestemmelsen.

Lovens fritaksregel gir ikke grunnlag for å bli fritatt for tjeneste i Siviltforsvaret.

Til § 36

Første ledd gir anvisning på når en søknad om fritak tidligst kan fremsettes, og viderefører militærnektekterloven § 2 andre ledd første punktum.

Gjeldende lovbestemmelser i militærnektekterloven § 2 inneholder til dels detaljerte bestemmelser om fritakssøknader og den nærmere behandlingen av disse. Ved lovendringen er detaljregler i større grad utelatt, og forutsettes gitt i forskrift, jf. *andre ledd*.

Til § 37

Paragrafen viderefører det materielle innholdet i militærnektekterloven § 9, men bestemmelser som regulerer fritak for tjeneste når det er reist sak for domstolene, er regulert i § 40.

Etter *første ledd* kan søkere som fremmer søknad etter at de er innkalt til tjeneste eller under tjenestegjøring, holdes tilbake i Forsvaret i inntil 4 uker. Gjeldende lovbestemmelse er etter sin ordlyd en «skal»-bestemmelse, men er i praksis tolket slik at det er opp til Forsvaret å avgjøre om vernepliktig skal holdes tilbake i tjeneste. Forslaget er justert i samsvar med denne praksisen.

Etter *andre ledd* gir bestemmelsen ikke grunnlag for fritak for plikten til å gjøre ekstraordinær tjeneste jf. § 17 tredje ledd, eller tjenesteplikten i krig eller når krig truer. Dette er en videreføring av bestemmelsen i militærnektekterloven § 9 tredje ledd, og begrunnes med hensynet til ivaretagelse av vesentlige samfunnsinteresser. Plikten til å gjøre tjeneste vil i slike tilfeller vedvare til det foreligger et positivt vedtak om fritak for tjeneste i Forsvaret.

Etter *tredje ledd* kan departementet gi forskrift om hva tjenesten i Forsvaret skal inneholde, og hvordan tjenesten skal gjennomføres mens en søknad behandles. Gjeldende forskrift 25. mai 2012 nr. 464 om behandling av saker om fritaking for militærtjeneste av overbevisningsgrunner angir blant annet at søkeren under venteperioden i militær stilling skal levere inn sitt våpen, og søkes utplassert til tjeneste som i tilbørlig grad tar hensyn til den påberopte overbevisningen. Dette er prinsipper som vil være førende også for innholdet av nye forskrifter.

Til § 38

Bestemmelsen er en videreføring av militærnektekterloven § 7 tredje ledd, men med enkelte språklige forenklinger.

Omgjøring kan finne sted både på bakgrunn av forhold som forelå da vedtaket ble fattet, men som ikke var kjent for forvaltningen, og på bakgrunn av etterfølgende omstendigheter. I praksis har bestemmelsen vært benyttet der den vernepliktiges opptreden i etterkant av et fritaksvedtak anses uforenlig med en påberopt pasifistisk overbevisning. Et typisk eksempel vil være der en person i ettertid av et fritaksvedtak blir bøtelagt eller domfelt for voldskriminalitet. Også annen opptreden, for eksempel organisasjonstilhørighet eller opptreden i media, vil kunne aktualisere bruk av bestemmelsen.

Omgjøring kan finne sted så lenge den vernepliktige har en tjenesteplikt i Forsvaret. Etter dette tidspunktet foreligger det ingen berettiget interesse i å omgjøre et fritaksvedtak.

Til § 39

Bestemmelsen viderefører i store trekk militærnektekterloven §§ 5 og 6.

Den vernepliktige kan reise sak for domstolene, for å få overprøvd forvaltningens avgjørelse av fritakssaken, jf. *første ledd*. Adgangen til domstolsprøving er betinget av at det foreligger et endelig avslag på søknaden. Det betyr at klagemulighetene er uttømmende oppbrukt. Ansvar for å reise sak for domstolene vil primært tilligge den enkelte søker.

Ved å fremme gjentatte søknader om fritak for militærtjeneste vil den vernepliktige kunne trenere militærtjenesten, og i ytterste konsekvens vil den vernepliktige kunne oppnå tjenestebortfall etter de aldersbegrensninger som gjelder, jf. § 22. Ved gjentatte avslag vil derfor staten etter forholdene ha behov for å reise sak

for domstolene, for en rettslig avklaring av den enkeltes tjenesteplikt. De samme hensyn vil være gjeldende der en vernepliktig flere ganger (mer enn en gang) trekker tilbake søknaden for realitetsbehandling i forvaltningen. I *andre ledd* er det inntatt bestemmelser som gir staten mulighet til å reise sak ved gjentatte søknader og tilbaketrekkninger av søknader.

Fritakssaker behandles i utgangspunktet etter tvistelovens regler. Etter *tredje, fjerde og femte ledd* er det imidlertid gjort enkelte unntak fra tvisteloven i favør av den vernepliktige.

Til § 40

Bestemmelsen viderefører militærnektekløven § 9 andre ledd.

Saker for domstolene er ordinært prosesser av lengre varighet. Et krav om videreføring av militærtjeneste i tilfeller der det er reist sak for domstolene, ville langt på vei oppfattes som en uthuling av retten til å nekte militærtjeneste av overbevisningsgrunner.

Det følger derfor av *første ledd* at tjenesten skal utsettes inntil saken er rettskraftig avgjort av domstolene. Vernepliktige i tjeneste skal dimittes straks de praktiske forholdene rundt avvikling av tjenesten er ivaretatt.

Av militærnektekløven § 9 tredje ledd fremgår at sak for domstolene ikke har noen innvirkning på den vernepliktiges tjenesteforhold ved mobilisering eller annen innkalling til krigstjeneste eller ekstraordinær tjeneste i fred. Dette unntaket er nå fjernet, slik at man også i slike tilfeller skal gis utsettelse inntil saken er rettskraftig avgjort av domstolene.

Begjæring om gjenåpning av sak for domstolene skal ikke automatisk medføre utsettelse av militærtjeneste. Etter *andre ledd* legges opp til en videreføring av dagens ordning, som innebærer at departementet i det enkelte tilfellet avgjør om en begjæring om gjenåpning av en fritakssak også skal føre til at den vernepliktige ikke blir innkalt til tjeneste, eller at tjenesten blir utsatt. Sentralt for departementets vurdering vil være hvilke muligheter den vernepliktige har for å nå frem i gjenopptakessaken.

Til § 41

Bestemmelsen viderefører militærnektekløven § 7 første og andre ledd.

Fristene i tvisteloven § 31-6 gjelder ikke, jf. *andre ledd* siste punktum. Det kreves derfor ikke at begjæring om gjenåpning er satt frem innen

seks måneder etter at partene ble kjent med det forholdet som begjæringen bygger på, eller burde ha skaffet seg kunnskap om. Det gjelder heller ikke en ti-års frist for gjenopptakelse.

Av *andre ledd* første punktum fremgår det at saken bare kan begjæres gjenåpnet så lenge den vernepliktige har en tjenesteplikt i Forsvaret. Etter dette tidspunktet vil ikke partene ha en rettslig interesse i å få saken avgjort for domstolene.

Til § 42

Bestemmelsen viderefører militærnektekløven § 8, men med enkelte språklige forenklinger.

Det følger av *første ledd* første punktum at som den klare hovedregel skal staten dekke alle nødvendige sakskostnader ved domstolsbehandlingen. Etter *første ledd* andre punktum kan vernepliktige få dekket utgiftene i forbindelse med oppmøte i retten etter de reglene som gjelder for vitner. I praksis innebærer dette dekning av utgifter etter regulativ for reiser innenlands for statens regning, jf. lov 21. juli 1916 nr. 2 om vidners og sakkyndiges godtgjørelse m.v. § 2.

Etter *andre ledd* kan domstolene bestemme at den vernepliktige helt eller delvis skal dekke sakskostnadene når den vernepliktige har opptrådt klanderverdig, og denne opptreden har resultert i unødvendig bruk av domstolene. Slik dekning vil etter forholdene kunne pålegges der søkeren har gitt feilaktige opplysninger til forvaltningen, eller ikke har bidratt til opplysning av saken i en grad som må forventes av søkeren. Et annet typetilfelle vil være der den vernepliktige begjærer anke eller gjenopptakelse, uten å ha rimelig grunn til dette.

Til § 43

Bestemmelsen viderefører hovedinnholdet av militærnektekløven § 24.

Det følger av *første ledd* at personer som er fritatt for tjeneste i Forsvaret av overbevisningsgrunner, kan søke om å bli tilbakeført til Forsvaret. Tilbakeføring vil skje gjennom oppheving av et vedtak om fritak.

Bestemmelsen medfører ingen materielle endringer, men endrer terminologi, slik at bestemmelsen settes i en forvaltningsmessig ramme.

Bestemmelser i militærnektekløven § 24 og forskrift 25. mai 2012 nr. 464 om behandling av saker om fritaking for militærtjeneste av overbevisningsgrunner angir ingen nærmere krav til søknadens innhold. I praksis er det imidlertid lagt til grunn at det ikke kan tas forbehold om bestemt

tjenestested eller tjenestestilling, eller knyttes andre betingelser til søknaden. Bestemmelser om dette og øvrige forhold videreføres i forskrift til loven, jf. *andre ledd*.

Det skal ikke lenger kunne gis bestemmelser om at tjeneste i Sivilforsvaret må være gjennomført før tilbakeføring til Forsvaret kan finne sted.

Vernepliktige som blir tilbakeført til Forsvaret, kan pålegges tjeneste av samme varighet som vernepliktige ellers, jf. § 18. *Andre ledd* gir hjemmel for å gi bestemmelser om fradrag i tjenesten for avtjent sivil verneplikt. Den sivile verneplikten ble avvirket i 2012, slik at bestemmelsen er begrenset til tjeneste som ble gjennomført før dette tidspunktet. For å sikre den vernepliktige tilstrekkelig opplæring i Forsvaret, vil denne fradragsordningen bli undergitt enkelte begrensninger.

16.5 Kapittel 5 Særregler for militært tilsatte

Til § 44

Bestemmelsen viderefører, i en forenklet form, forsvarspersonelloven § 4 tredje ledd. Bestemmelsen fastsetter at det er Stortinget som har kompetansen til å fastsette de overordnede rammene i ordningen for militært tilsatte. Dersom departementet ønsker å endre de overordnede rammene, må det legges frem forslag om dette til Stortinget. Innenfor de overordnede rammene Stortinget har samtykket til, er departementet gitt kompetanse til å fastsette nærmere regler innenfor de fire hovedelementene tilsetning, utdanning, disponering og avansement. Gjeldende ordning for militært tilsatte følger av Innst. 335 L og Innst. 336 S (2014–2015) til Prop. 111 LS (2014–2015).

Formålet med endringen er å tydeliggjøre kompetanseforholdet mellom Stortinget og departementet. Forslaget til ny bestemmelse innebærer ingen realitetsendring i forhold til gjeldende rett.

Til § 45

Bestemmelsen regulerer tilsetningsvilkårene for offiserer, befal, grenaderer og konstabler (militært tilsatte). *Første ledd* første punktum viderefører forsvarspersonelloven § 4 første ledd og vernepliktsloven § 8, med en fornyet ordlyd, og angir hovedregelen for tilsetning av militært tilsatte. Offiserer, befal, grenaderer og konstabler er stats-tjenestemenn og kan tilsettes på vilkår som avviker fra tjenestemannsloven og reglene om verneplikt og tjenesteplikt i kapittel 2 og 3. Forsvarsloven er en særlov til tjenestemannsloven og

bestemmelsens første ledd viderefører gjeldende rett om at tjenestemannsloven gjelder der det ikke er gitt særregler i forsvarspersonelloven. Regler om verneplikten og tjenesteplikten i kapittel 2 og 3 gjelder også for militært tilsatte med mindre annet fremgår av den enkeltes tilsetningsforhold.

I første ledd andre punktum er det tatt inn en presisering som skal klargjøre kravet til norsk statsborgerskap. En lovforankring av kravet til norsk statsborgerskap for alle militært tilsatte er nytt og baserer seg på en tolkning av forholdet mellom vernepliktsloven § 3 og forsvarspersonelloven § 14. Det følger også av Forsvarets personellhåndbok at militære som hovedregel må være norske statsborgere.

Første ledd tredje punktum unntar militært tilsatte fra forbudet mot forskjellsbehandling på grunn av alder i arbeidsmiljøloven. Bestemmelsen viderefører forsvarspersonelloven § 4 andre ledd. Arbeidsmiljølovens bestemmelser innarbeider Rådsdirektivet 2000/78/EF, om forbudet mot diskriminering i arbeidslivet, i norsk lovgivning. Etter direktivets artikkel 3 nr. 4 følger det at statene kan unnta de væpnede styrker fra direktivets bestemmelser som gjelder forskjellsbehandling på grunn av alder og funksjonshemming.

I *andre ledd* gis departementet hjemmel til å gi forskrift om at tilsetningsvilkårene for militært tilsatte kan fravike tjenestemannsloven og til å gi forskrift om unntaket fra kravet om statsborgerskap.

Til § 46

Paragrafen viderefører forsvarspersonelloven § 5. Bestemmelsens *første ledd* angir tilsetningsforholdets lengde for alle kategorier militært tilsatte. Offiserer, befal, grenaderer og konstabler skal kunne tilsettes enten midlertidig, fast til fylte 35 år eller fast til de når særaldersgrensen på 60 år. Dette er en videreføring av forsvarspersonelloven § 5 første ledd. Det er Forsvarets behov og den enkeltes kompetanse som er styrende for lengden på tilsetningsforholdet som Forsvaret tilbyr den enkelte. Mens det er rammene for disponering, avansement og utdanning som i stor grad bidrar til å opprettholde en balansert grads- og kompetansestruktur, ligger styringsmulighetene av aldersstrukturen i tilsetningsforholdene. En balansert aldersstruktur fordrer derfor differensierte tilsetningslengder.

Personer som representerer aldersuavhengig kompetanse i tråd med Forsvarets behov, skal normalt tilsettes fast til fylte 60 år. Med aldersuavhengig kompetanse menes kompetanse som er

anvendbar i en livslang karriere frem til pensjonsalder. Særaldersgrensen for militært tilsatte er 60 år og innebærer tvungen avskjed for dem som er fast tilsatt til 60 år ved første månedsskifte etter fylte 60 år. Dette gjelder uavhengig av grad og tjenestetid. Etter bestemmelsens *tredje ledd* kan departementet forlenge tilsettingsforholdet med ett år av gangen for militært tilsatte som har nådd aldersgrensen på 60 år. Det er Forsvarets behov og om den enkelte ønsker det som vil være avgjørende for om tilsettingsforholdet skal kunne forlenges. Slik dispensasjon gis kun når Forsvaret i særskilte tilfeller har behov for å beholde kompetansen etter oppnådd aldersgrense.

For personer i operative stillinger vil mange tidlig i karrieren representere en kompetanse og funksjon som setter høye krav til fysisk egnethet. Disse vil normalt bli tilsatt fast til de fyller 35 år. Militært personell som er fast tilsatt til 35 år plikter å fratru stillingen ved første månedsskifte etter at de har fylt 35 år, jf. første ledd tredje punktum. Etter bestemmelsens *andre ledd* kan Forsvaret ved behov forlenge tilsettingsperioden med inntil tre år.

Alle militært tilsatte skal kunne tilsettes som midlertidige tjenestemenn etter de alminnelige regler om midlertidig tilsetning i tjenestemannsloven § 3 nr. 2 og 3. Midlertidig tilsatte fratruer i henhold til bestemmelsens første ledd andre punktum uten oppsigelse når tilsettingsforholdets varighet er utløpt. Tjenestemannslovens regler om varsel om opphør av stilling ved endt tjenesteforhold gjelder ikke. Departementet er i bestemmelsens *fjerde ledd* gitt kompetanse til å gi forskrift om hvor lenge midlertidige tilsetninger kan vare, og om at de skal kunne forlenges ut over det som følger av tjenestemannsloven.

Til § 47

Paragrafen viderefører, med mindre språklige endringer, forsvarspersonelloven § 7 første og tredje ledd. *Første ledd* hjemler en generell beordringsplikt for militært tilsatte. Begrepet «disponering» er endret til «beordring». Alle militært tilsatte kan bli beordret til stillinger i Norge og i utlandet i samsvar med Forsvarets behov. Det er arbeidsgiver som skal vurdere behovet for beordring, og bestemmelsen anses som et utslag av arbeidsgivers styringsrett. Begrepet beordring er relatert til arbeidsgivers beslutning om å endre tjenesteoppgaver og eventuelt tjenestested for en arbeidstaker som etter loven er definert som militært tilsatt. Dette for å ivareta Forsvarets behov for kvalifisert personell i samtlige tjenestestillinger. Beordring skal skje etter Forsvarets behov.

Arbeidsgiver skal ha en saklig grunn til å benytte adgangen til å beordre. Plikten til å la seg beordre nasjonalt og internasjonalt, til og fra stilling, er også en del av de overordnede rammene for ordningen for militært tilsatte.

Særegent for militært tilsatte er at de ikke tilsettes i stilling, men i militær grad og i forsvarsgren. De beordres deretter til stilling i henhold til gjeldende disponeringsordning fastsatt i ordning for militært tilsatte.

Ordningen er en sentral mekanisme for at Forsvaret skal kunne bemanne strukturen og styre kompetansen i tråd med behovet. Den generelle beordringsplikten er en grunnleggende mekanisme som er helt avgjørende for å sikre beredskap og operativ evne.

Gjeldende disponeringsordning bygger på et beordringssystem og et søknadssystem. De militært tilsatte er i første del av sin tjenestetid underlagt beordringssystemet, før de deretter går over på søknadssystemet. Militært tilsatte på beordringssystemet beordres til avdeling, tjenestested og fagområde. Innenfor beordringsperioden kan de beordres lokalt i stillinger etter individuelle og organisatoriske behov, og i tråd med karriere- og tjenesteplaner for det aktuelle fagområdet. De militært tilsatte som er underlagt søknadssystemet beordres normalt til stilling på bakgrunn av en vilighet (søknad). For å sikre kompetanse i de delene av strukturen der rekrutteringen er utfordrende, og for å oppfylle tjenesteplaner for de ulike kategorier, kan personellet også beordres uten og mot vilighet. Uavhengig av hvilket system de militært tilsatte forvaltes etter, innebærer den generelle beordringsplikten i § 47 at alle militært tilsatte kan bli beordret til og fra stilling etter Forsvarets behov.

Andre ledd regulerer adgangen til å beordre militært tilsatte bort fra en stilling når det er påkrevd av helsemessige, sikkerhetsmessige eller andre særskilte grunner. Når vilkårene etter bestemmelsen er oppfylt foreligger det hjemmel for å foreta en beordring som primært er motivert i et ønske om å fjerne en tjeneste- eller embetsmann fra sin nåværende stilling.

Vilkårene for frabeordring skal ikke tolkes snevert, men skal tolkes og forstås i lys av at beordring fra stilling er en del av den generelle beordringsplikten i samsvar med Forsvarets behov. I de tilfeller hvor tjenesteoppgavene ikke kan løses tilfredsstillende av den som gjør tjeneste i stillingen, vil arbeidsgiver kunne vurdere beordring fra stilling for å sikre at oppgavene i den stillingen kan bli løst av en annen.

Arbeidsgiver har en plikt til å sannsynliggjøre at situasjonen krever endring, enten av helsemessige

sige-, sikkerhetsmessige- eller andre særskilte grunner. Helsemessige årsaker kan blant annet foreligge hvor vedkommende har en helsesituasjon som tilsier at vedkommende ikke kan utføre sine tjenesteplikter som forutsatt. Helsemessige årsaker kan også være når situasjonen åpenbart krever det av hensynet til andre militært tilsatte som er en del av samme enhet som personen som frabeordres. Med sikkerhetsmessige årsaker menes at fortsettelse i tjenestestillingen innebærer økt risiko for skader på forsvars- og sikkerhetsinteresser, Forsvarets operative virksomhet og forholdet til våre allierte. I slike tilfeller kan formålet med frabeordringen være å ivareta sikkerheten til det øvrige personellet, installasjoner m.m. Vilkåret kan også være oppfylt når en person ikke tilfredsstiller stillingens krav til sikkerhetsklarering. Betegnelsen andre særskilte grunner er ment som en sikkerhetsventil for de tilfeller hvor situasjonen gjør det nødvendig å foreta beordring fra stilling av hensyn til Forsvarets behov. Dette kan for eksempel være at vedkommende ikke innfrir de resultatkrav som ligger til stillingen, og det er nødvendig for arbeidsgiver å innplassere en annen i stillingen. Bestemmelsen dekker forhold som stillingsinnehaveren er involvert i, både i og utenfor tjenesten, og hvor forholdet kan svekke en forsvarlig gjennomføring av tjenesteoppgaver, svekke arbeidsgivers tillit til at vedkommende kan ivareta det ansvar som hviler på stillingen, eller at en fortsettelse i stillingen kan svekke befolkningens tillit til Forsvaret eller svekke Forsvarets omdømme.

De som kan avskjediges eller suspenderes etter tjenestemannsloven §§ 15 og 16 eller refses etter lov 20. mai 1988 nr. 32 om militær disiplinærmyndighet § 1, kan ikke beordres fra en stilling av andre særskilte grunner. Denne begrensningen er inntatt for å forhindre misbruk av frabeordringsadgangen. Begrensningen gjelder ikke for tjenestemannslovens regler om oppsigelse i §§ 9 og 10.

Det forutsettes at den som frabeordres beholder sin militære grad ved frabeordringen, og at Forsvaret tar sikte på å beordre vedkommende til en ny stilling umiddelbart eller så snart det er mulig etter frabeordringen.

Tredje ledd viderefører med mindre språklige endringer forsvarspersonelloven § 7 tredje ledd. Bestemmelsen pålegger de militært tilsatte en plikt til å la seg beordre til annen tjeneste eller annet tjenestested når det er nødvendig på grunn av organisasjonsendringer.

Styringsretten etter § 47 går lenger enn styringsretten etter tjenestemannsloven § 12.

Vedtak om disponering etter forsvarspersonelloven og befalsordningen er unntatt begrunnelsesplikten og klagereglene i forvaltningsloven, jf. forvaltningsforskriften §§ 21 bokstav c og 30 bokstav b.

Til § 48

Bestemmelsen viderefører forsvarspersonelloven § 8 med enkelte språklige endringer. *Første ledd* fastslår at militært tilsatte som er pålagt tjeneste som motytelse for opplæring og utdanning betalt av Forsvaret ikke har rettskrav på å få si opp sitt tilsetningsforhold i Forsvaret i pliktiden. Dette utelukker imidlertid ikke at militært tilsatte som er pålagt slik tjeneste med plikt tid kan søke om å få si opp tilsetningsforholdet i Forsvaret før tjenesten er ferdig avtjent.

Andre ledd presiserer at midlertidig tilsatte og fast tilsatte til de fyller 35 år, etter endt tilsetting i Forsvaret ikke kan kreve fortrinnsrett til ny stilling i virksomheten eller staten for øvrig.

Tjenestemannsloven § 13 nr. 6 om rett til ventelønn ble opphevet 1. mars 2016, jf. Prop. 2 L (2015–2016) og Innst. 89 (2015–2016). Unntaket om at militært tilsatte ikke kan kreve ventelønn foreslås derfor ikke videreført.

Til § 49

Paragrafen viderefører vernepliktsloven § 8 fjerde ledd første punktum, femte og sjette ledd og heimevernloven § 18. Bestemmelsen fastslår at tidligere militært tilsatte kan bli pålagt en tjenesteplikt ut over det året de fyller 55 år. En slik utvidet tjenesteplikt kan kun bli pålagt i krig eller når krig truer og kan bare pålegges tidlige militært tilsatte som er skikket til tjeneste og som mottar pensjon eller redusert lønn, eller som har opptjent fremtidig pensjon. Etter andre ledd kan departementet gi forskrift om å utvide tjenesteplikten for tidligere militært tilsatte.

16.6 Kapittel 6 Tjeneste i internasjonale operasjoner

Til § 50

Paragrafen viderefører forsvarspersonelloven §§ 11 og 19 første ledd med språklige endringer. Departementet har endret overskriften fra «disponering til tjenestegjøring i internasjonale operasjoner» til «beordring til tjeneste i internasjonale operasjoner». Bestemmelsen oppstiller en beordringsplikt til internasjonale operasjoner for mili-

tært tilsatte og enkelte kategorier sivile. Internasjonale operasjoner er definert i § 3 bokstav c.

Første ledd har departementet erstattet begrepet disponering med beordring. Dette innebærer ingen materielle endringer. Militært tilsatte har etter bestemmelsen en plikt til å gjøre tjeneste i internasjonale operasjoner når Forsvaret krever det. Plikten til å la seg beordre til tjeneste i internasjonale operasjoner gjelder for alle militært tilsatte.

Andre ledd viderefører forsvarspersonelloven § 11 tredje ledd om at tjenesteplikten etter helseberedskapsloven går foran plikten til å gjøre tjeneste i internasjonale operasjoner. Det er foretatt små språklige endringer i dette leddet.

Forsvarspersonelloven forutsatte at departementet fastsatte hvilke sivile kategorier som hadde en plikt til å la seg disponere. Det fremgår nå av *tredje ledd* at departementet skal regulere i forskrift hvilke stillingskategorier for sivile i Forsvarsdepartementet og underliggende etater som kan beordres. Beordringsplikten gjelder for sivilt tilsatte etter 1. januar 2005.

Fjerde ledd viderefører forskriftshjemmelen i forsvarspersonelloven § 17 bokstav a, b og g. Departementet kan gi forskrift om kvalifikasjonskrav, beordring, tjenestevilkår og maksimal tjenesteperiode for tjeneste i internasjonale operasjoner. I denne formuleringen ligger også adgangen til å fastsette kriterier for utvelgelse til deltakelse i internasjonale operasjoner. Forskriftskompetansen legges til departementet.

Til § 51

Paragrafen gir hjemmel til å inngå kontrakt om tjenesteplikt til internasjonale operasjoner med personell som ikke har en beordringsplikt etter § 50. Bestemmelsen viderefører forsvarspersonelloven §§ 12, 14, 16 andre ledd og 17 bokstav c med språklige endringer.

Første ledd regulerer at personer som ikke har en beordringsplikt etter § 50, og som er norske statsborgere, kan inngå kontrakt om tjeneste i en internasjonal operasjon. Dette kan være personer som ønsker et tidsbegrenset tilsetningsforhold til Forsvaret, eller sivile som er tilsatt i Forsvaret. Disse personene kan frivillig ved skriftlig kontrakt forplikte seg til å gjøre tjeneste i en eller flere internasjonale operasjoner. Dette gjelder både kontrakt om å gjøre tjeneste i en eller flere internasjonale operasjoner hvis Forsvaret har behov for det innen en fastsatt periode, eller en kontrakt om å gjøre tjeneste i en konkret operasjon. Det fremgår av Ot.prp. nr. 60 (2003–2004) at dette per-

sonellet vil ved inngåelse av kontrakt først bli midlertidige tjenestemenn ved fremmøte til tjeneste.

Andre ledd viderefører forsvarspersonelloven § 16 andre ledd. De som har inngått kontrakt om tjeneste i medhold av første ledd, kan først si opp kontrakten med tre måneders varsel etter at vedkommende er beordret til tjeneste. Med beordret til tjeneste menes når vedkommende har fått innkalling til tjeneste i en internasjonal operasjon. jf. Ot.prp. nr. 60 (2003–2004).

Tredje ledd viderefører forsvarspersonelloven § 14 andre ledd med språklige endringer. Departementet har endret «fremmed stat» til «de landene som de utenlandske statsborgerne er borgere av». Bestemmelsen regulerer at departementet kan tillate at også utenlandske statsborgere kan inngå kontrakt om tjeneste for Forsvaret i en internasjonal operasjon. Begrensninger i adgangen til å inngå kontrakt om tjeneste med utenlandske statsborgere kan følge av folkeretten eller avtaler med andre land.

Fjerde ledd viderefører forskriftshjemmelen i forsvarspersonelloven § 17 bokstav c. Departementet kan i forskrift regulere innholdet i kontrakter om tjeneste i internasjonal operasjon. Forskriftskompetansen legges til departementet.

Til § 52

Paragrafen regulerer at personer som er beordret til tjeneste i en internasjonal operasjon, kan søke om fritak fra tjenesten. Dette gjelder personer som er beordret til tjeneste i medhold av § 50 og personer som har inngått kontrakt om tjeneste etter § 51. Bestemmelsen viderefører forsvarspersonelloven §§ 16 tredje ledd og 17 bokstav d med språklige endringer.

Søknad om fritak fra tjenesten kan fremsettes når som helst, også før vedkommende er blitt beordret til tjeneste. Vilkårene for å få innvilget fritak, er at vektige helsemessige, velferdsmessige eller sosiale grunner foreligger. Fritak må kunne gis varig eller midlertidig, avhengig av sakens omstendigheter.

Andre ledd viderefører forskriftshjemmelen i forsvarspersonelloven § 17 bokstav d, med den endring at kompetansen til å fastsette forskrift delegeres til departementet. Departementet kan gi forskrift om behandlingen av søknader om fritak. Dersom fritak gis, forutsettes det at søker umiddelbart kan fri seg fra tjenesteplikten. Dersom søker, når vedtak om fritak treffes, er i aktiv tjeneste i en pågående operasjon, må likevel fritak og hjemsendelse først kunne skje når dette anses praktisk mulig.

Til § 53

Paragrafen gir hjemmel for å sende hjem personer som gjør tjeneste i en internasjonal operasjon fra operasjonsområdet til Norge. Dette er en videreføring av forsvarspersonelloven § 15 første ledd med språklige endringer.

Hjemsendelse kan skje av ulike grunner, både ut fra nasjonale interesser og interesser knyttet til den flernasjonale styrken. Som eksempler nevnes straffbare og disiplinære forhold, at vedkommende av medisinske årsaker erklæres tjenestedyktig, og hjemsendelse grunnet i sikkerhetsmessige hensyn.

Saker om hjemsendelse er unntatt fra forvaltningsloven kapittel IV om saksforberedelse ved enkeltvedtak og VI om klage og omgjøring jf. § 65.

Andre ledd viderefører forskriftshjemmelen i forsvarspersonelloven § 17 bokstav e, med den endring at kompetansen til å gi forskrift er delegert til departementet. Departementet kan etter andre ledd gi forskrift om at de som gjør tjeneste i en internasjonal operasjon kan sendes hjem, og om adgangen til å klage på vedtak om hjemsending.

Til § 54

Paragrafen viderefører forsvarspersonelloven § 16 første ledd. Bestemmelsen regulerer muligheten til å si opp sin ordinære stilling når man er beordret til tjeneste etter § 50. Begrepet «disponert» er endret til «beordret».

Begrepet «beordret til tjeneste» skal forstås på samme måte som «disponert til tjeneste». Det fremgår av Ot.prp. nr. 60 (2003–2004) at med «disponert til tjeneste» menes «innkalling til tjeneste». Oppsigelsesfristen er tre måneder. Militært tilsatte som har fått opplæring og utdanning betalt av Forsvaret, og som følge av dette er pålagt tjeneste, må utføre det resterende av den pålagte tjenesten i Norge.

Til § 55

Første ledd viderefører formålsbestemmelsen i forsvarspersonelloven § 1 andre ledd med noen språklige endringer. Forsvarspersonelloven § 12 a første og andre ledd videreføres som nytt andre og tredje ledd, og det foretas språklige endringer av ordlyden for å tydeliggjøre innholdet i bestemmelsen. Forskriftshjemmelen i forsvarspersonelloven § 12 a tredje ledd videreføres i § 55 fjerde ledd og det foreslås språklige endringer for å

oppnå en ensartet formulering av forskriftshjemler i loven.

Første ledd presiserer at Forsvaret har et særlig ansvar for å ivareta de som gjør tjeneste i en internasjonal operasjon, og deres pårørende, før under og etter endt tjeneste. Med pårørende menes den eller de som den enkelte tjenestemann selv peker ut.

Andre ledd pålegger Forsvaret en plikt til å tilby psykiatrisk og psykologisk oppfølging til alle som gjør eller har gjort tjeneste i en internasjonal operasjon, dersom personellet har behov for en slik oppfølging. Forsvarets oppfølgingsansvar vil i tillegg til å gjelde personer som kan beordres til tjeneste i en internasjonal operasjon etter § 50, også gjelde for personer som har inngått kontrakt om tjeneste etter § 51. Forsvarets plikt til å tilby oppfølging gjelder i ett år etter endt tjeneste. Forsvaret skal også bidra til at de som har gjort tjeneste i internasjonale operasjoner får en god overgang til helse- og omsorgstjenesten etter endt oppfølging.

Det fremgår av forarbeidene til forsvarspersonelloven § 12 a, jf. Ot.prp. nr. 67 (2008–2009), at det var grunn til å tro at den medisinske oppfølgingen i løpet av det første året ville være tilstrekkelig for mange av de skadede, særlig dersom man kommer raskt i gang med behandling og oppfølging. Dette var bakgrunnen for at loven satte en grense på ett år. I den grad lidelsen har et lengre behandlingsperspektiv vil den vesentligste oppgaven for Forsvaret i dette året være å tilrettelegge for at den skadede kan få tilfredsstillende behandling av det sivile helsevesenet.

Tredje ledd pålegger Forsvaret en viss plikt til å tilby også annen oppfølging i ett år etter endt tjeneste i den grad dette er rimelig. Retten til slik oppfølging gjelder i den grad det er rimelig ut fra den enkeltes helsetilstand og økonomiske stilling, tjenestens varighet og forholdene ellers. Bestemmelsen gir anvisning på en bred rimelighetsvurdering både når det gjelder om det skal gis oppfølging og hvilken oppfølging som skal gis. Det understrekes at det ikke er et vilkår at personellet har pådratt seg en skade for at de skal kunne benytte denne retten til oppfølging. Også andre vil kunne ha behov for veiledning med videre etter endt tjeneste. Personellens helsetilstand vil imidlertid etter bestemmelsen være et moment i vurderingen av hvilken oppfølging som tilbys.

Fjerde ledd gir departementet hjemmel til å fastsette forskrift om oppfølgingsinnhold og omfang.

Til § 56

Paragrafen viderefører forsvarspersonelloven § 12 b med språklige endringer.

I *første ledd* er begrepet «uavhengig av skyld» endret til «staten skal erstatte tap». Dette innebærer ingen materiell endring. Bestemmelsen hjemler et objektivt erstatningsansvar ved personskade i internasjonale operasjoner, jf. § 3 bokstav c.

Personell som gjør tjeneste i internasjonale operasjoner og som pådrar seg en skade eller sykdom som følge av tjenesten, skal uavhengig av skyld få erstattet sitt tap. Bestemmelsen omfatter også psykiske belastningsskader.

Etter første ledd første punktum er erstatningsansvaret begrenset til å omfatte skader eller sykdom som pådras under tjeneste i internasjonale operasjoner etter 1. januar 2010. Dette viderefører forsvarspersonelloven § 19 tredje ledd andre punktum.

Når det gjelder krav til årsakssammenheng, er det tilstrekkelig at skadelidte sannsynliggjør at skaden vedkommende har pådratt seg har oppstått som en følge av at vedkommende har gjort tjeneste i en internasjonal operasjon. Det er ikke nødvendig å kunne sannsynliggjøre at skaden skyldes en eller flere bestemte enkelthendelser, eller en konkret belastning. Det er tilstrekkelig å knytte årsakssammenhengen til tjenesten som sådan.

Avgjørelser om erstatning etter denne bestemmelsen er ikke enkeltvedtak og forvaltningsloven kapittel IV til VI gjelder ikke, jf. § 65. Det er i første ledd siste punktum presisert at avgjørelser om erstatning etter bestemmelsen ikke kan påklages.

I *andre ledd* er begrepet «hefter ikke på annet grunnlag» i forsvarspersonelloven § 12 b erstattet med «kan ikke få ytterligere erstatning fra staten på annet grunnlag». Med dette menes at de som har fått erstatning etter bestemmelsen for sykdom eller skade, herunder psykiske belastningsskader, ikke kan få ytterligere erstatning fra staten etter annet lovfestet eller ulovfestet ansvarsgrunnlag.

Etter *tredje ledd* gjelder yrkesskadeforsikringsloven §§ 12, 13 første ledd, 14 og 15 så langt annet ikke er bestemt i eller i medhold av loven.

Fjerde ledd gir departementet hjemmel til å gi forskrift om utmåling og utbetaling.

Til § 57

Paragrafen viderefører forsvarspersonelloven § 12 c med noen få språklige endringer. Paragrafen gir hjemmel for departementet til å fastsette forskrift om billighetserstatning for psykiske

belastningsskader som følge av deltakelse i internasjonale operasjoner. I andre punktum er det presisert at utbetaling etter forskriften skal samordnes med andre erstatningsutbetalinger fra staten.

Til § 58

Paragrafen viderefører forsvarspersonelloven §§ 13 og 17 bokstav f.

Det følger av bestemmelsen at under tjeneste i internasjonale operasjoner gjelder ikke arbeidsmiljøloven og tjenestemannsloven §§ 2, 4, 5 og 11. Departementet har i *første ledd* endret «kommer ikke til anvendelse» til «gjelder ikke».

Etter *andre ledd* har departementet hjemmel til å gi bestemmelser om arbeidsmiljøet til norske styrker som deltar i internasjonale operasjoner i forskrift.

16.7 Kapittel 7 Fellesbestemmelser

Til § 59

Paragrafen viderefører plikten til å gi opplysninger i vernepliktsloven § 46 første ledd og heimevernloven § 29 første ledd. Opplysningsplikten foreslås utvidet til også å gjelde personer over 45 år. I *første punktum* angis alle som har en plikt til å gi opplysninger til Forsvaret, når Forsvaret ber om det. «Offentlige myndigheter» omfatter statlige og kommunale virksomheter. Med «arbeidsgivere» menes både offentlige og private. «Utdannings- og helseinstitusjoner» omfatter alle offentlige og private institusjoner. Det foreslås også å presisere at opplysningene skal gis uten hinder av lovpålagt taushetsplikt. Forsvaret er forpliktet til å bevare taushetsplikten utad, jf. også forvaltningsloven § 13. Forsvaret er bundet av de samme regler som gjelder for det organ eller institusjon som opplysningene hentes fra. Av *andre punktum* fremgår det at opplysningsplikten gjelder fra det året den personen som er knyttet til institusjon eller virksomheten fyller 17 år. Forsvaret kan ikke kreve å få opplysninger til andre formål enn det som følger av § 7, jf. punkt 7.2.4. Det fremgår av *tredje punktum* at opplysningene skal gis uten at det kan kreves betaling for det.

Til § 60

Paragrafen viderefører Forsvarets hjemmel til å gjennomføre vandelskontroll etter vernepliktsloven § 46 a, heimevernloven § 29 andre ledd og forsvarspersonelloven § 15 a, med språklige

endringer. Det foreslås å utvide hjemmelen til at vandelsvurderingen også skal inneholde saker under behandling (verserende saker), jf. politi-registerloven § 41 nr. 2 og politiregisterforskriften § 31-1. Opplysninger om straffesaker under behandling innebærer at Forsvaret vil få kunnskap om saker som er under etterforskning, og som ennå ikke er rettskraftig avgjort. Forsvaret trenger disse opplysningene for å kunne avgjøre om planlagt tjeneste skal utsettes eller påbegynt tjeneste avbrytes, jf. § 31.

Etter *første ledd* skal Forsvaret kreve vandelsvurdering av personer som skal innkalles til tjeneste i Forsvaret eller når vernepliktige har søkt om fritak etter kapittel 4. Det foreslås at «militære myndigheter» og «rikets krigsmakt» endres til «Forsvaret» i samsvar med dagens begrepsbruk. Hvilke opplysninger som skal fremgå av vandelsvurderingen følger av politiregisterloven §§ 45, jf. 41 nr. 1. Vandelsvurderingen kan innhentes uten samtykke.

Andre ledd gir Forsvaret hjemmel til å innhente vandelsvurdering av militært tilsatte, sivilt tilsatte og vernepliktige, hvis det er nødvendig for å vurdere om de er skikket til tjeneste og hvis det er nødvendig for å vurdere om det skal gis disiplinær refselse eller det skal reises straffesak. Bestemmelsen er en videreføring av forsvarspersonelloven § 15 a andre ledd og vernepliktsloven § 46a. Bestemmelsen *bokstav a* må ses i sammenheng med § 10.

Tredje ledd viderefører forsvarspersonelloven § 15 a første ledd. Bestemmelsen gir Forsvaret hjemmel til å kreve at den som er aktuell for tjeneste i en internasjonal operasjon skal legge frem uttømmende og utvidet politiattest. Politiattest må innhentes av den personen politiattesten gjelder, jf. politiregisterloven § 44. Hvilke opplysninger som uttømmende og utvidet politiattest kan inneholde følger av politiregisterloven § 41.

Fjerde ledd viderefører bestemmelsene i heimevernloven § 29 andre ledd. Bestemmelsen gir heimevernsnemndene hjemmel til å kreve at frivillige som skal gjøre tjeneste i Heimevernet skal legge frem uttømmende og utvidet politiattest. Politiattest må den personen politiattesten gjelder be om å få fra politiet, jf. politiregisterloven § 44. Hvilke opplysninger som uttømmende og utvidet politiattest kan inneholde fremgår av politiregisterloven § 41. «Lokale heimevernsnemnder» er endret til «heimevernsnemndene» for å være i samsvar med § 5 andre ledd.

Etter *femte ledd* foreslås det at departementet kan gi nærmere bestemmelser om Forsvarets og heimevernsnemndenes rett til å kreve vandelsvur-

dering og uttømmende og utvidet politiattest i forskrift.

Til § 61

Paragrafen viderefører bestemmelsene i vernepliktsloven §§ 41 andre ledd og 46 tredje ledd og heimevernloven § 29 andre ledd med språklige forenklinger og presiseringer.

Første ledd viderefører vernepliktsloven § 41 andre ledd om at Forsvaret kan be politiet om bistand til å hente inn personer som ikke møter til nødvendige undersøkelser etter § 10. Denne bistanden omfatter også overlevering av innkalling til sesjon, hvis den som skal møte ikke kan nås på annen måte. *Andre ledd* pålegger politiet og norske utenriksstasjoner en plikt til å bistå Forsvaret med å gi informasjon til personer som kan kalles inn til tjeneste. Bestemmelsen viderefører vernepliktsloven § 46 tredje ledd. Politiet og norske utenriksstasjoner pålegges en informasjonsplikt i andre ledd første punktum. «Veiledning» endres til «nødvendig informasjon». Formålet er å sørge for at Forsvaret kan skaffe tilstrekkelig informasjon til å kalle inn personer til tjeneste i Forsvaret. Informasjonsplikten begrenses til personer mellom 17 og 44 år som kan innkalles til tjeneste i Forsvaret.

Andre ledd tredje punktum viderefører innholdet i vernepliktsloven § 46 tredje ledd andre punktum om at politiet og norske utenriksstasjoner også plikter å medvirke når det er nødvendig å ettersøke og hente inn personer som skal innkalles til tjeneste i Forsvaret.

Til § 62

Paragrafens viderefører forsvarspersonelloven § 4 a andre, tredje og fjerde ledd med språklige endringer. Bestemmelsen favner alle med tjenesteplikt i Forsvaret og sivilt tilsatte i Forsvarsdepartementet og underliggende etater (forsvarssektoren).

Personellet har en aktiv plikt til å opplyse hovedarbeidsgiver om slike oppdrag, herunder om oppdragsgivers navn og oppdragets karakter og omfang. Hovedarbeidsgiver vil være arbeidsgiver i forsvarssektoren. Bestemmelsens *første ledd* presiserer lojalitetsplikten tjenestepliktige og sivile i forsvarssektoren har overfor sine hovedarbeidsgivere, og fastslår at personellet har en meldeplikt overfor hovedarbeidsgiver for særlige oppdrag som kan være uforenlige med hovedarbeidsgivers interesser.

Meldeplikten for militært og sivilt tilsatte er begrenset til tilsettingsforholdets lengde. For vernepliktige som avtjener førstegangstjeneste

gjelder meldeplikten i forbindelse med tjenestegjøringen. Disse har en meldeplikt til overordnet ansvarlig befal. For personell som tjenestegjør i Heimevernet gjelder meldeplikten også mellom tjenestegjøringene.

Avgjørende for meldeplikten er hvordan aktiviteten rent objektivt kan fremstå utad. Det innebærer at det ikke er den enkeltes subjektive oppfatning av om det foreligger et potensiale for en interessekonflikt som er avgjørende. Det understrekes at innholdet i plikten til å melde fra om bierverv er den samme uavhengig av personellens subjektive vurdering. Det avgjørende er hvordan aktiviteten rent objektivt kan fremstå utad. Det er ikke avgjørende om det eksisterer en aktuell interessekonflikt. Meldeplikten inntreder dersom det foreligger en mulighet for interessekonflikt, enten nå eller i overskuelig fremtid.

Meldeplikten inntreder når personellet vurderer å ta del i en aktivitet som rammes av bestemmelsen, typisk dersom man får et tilbud om å delta i denne aktiviteten. Bestemmelsen forutsetter at melding fremmes arbeidsgiver skriftlig.

Formålet med bestemmelsen er dels å klargjøre lojalitetsplikten som personellet har, og dels å pålegge personellet en skjerpet aktsomhet om aktiviteter som kan være egnet til å identifisere en handling eller unnlattelse som utført av, eller på vegne av hovedarbeidsgiver. Det skal ikke kunne reises tvil om en slik aktivitet utøves av eller på vegne av forsvarssektoren, herunder aktivitet som har uønskede koblinger mot sektoren og bruk av militære ferdigheter, og som kan sette sektoren i et dårlig lys.

Bestemmelsens første ledd andre punktum angir også hvilke opplysninger som skal gis fra personellet. Formålet med denne bestemmelsen er å klargjøre vedkommendes plikt til å bidra til opplysning av saken. Dette for at arbeidsgiver kan vurdere om aktiviteten er i konflikt med lojalitetsplikten. Unnlattelse av å oppfylle meldeplikten kan medføre sanksjoner fra arbeidsgiver.

I bestemmelsens første ledd tredje punktum foreslås det å lovfeste eksempler på oppdrag som kan være uforenlige med arbeidsgivers interesser, og som utløser en meldeplikt fra personellet til hovedarbeidsgiver.

Med begrepet «oppdrag» menes enhver aktivitet som er lønnet eller ulønnet, utføres i privat regi eller i regi av annen virksomhet uavhengig av selskapsrettslig organisering. Personellet må selv vurdere om aktiviteten er nært beslektet med arbeidet vedkommende utfører hos hovedarbeidsgiver. Listen i første ledd tredje punktum er ikke uttømmende.

Dersom personellet er usikker på om en aktivitet kan anses som nært beslektet med arbeidet vedkommende utfører hos hovedarbeidsgiver, eller hvorvidt aktiviteten kan redusere vedkommendes evne eller mulighet til å utføre tjenesten forsvarlig, skal vedkommende rådføre seg om eventuell meldeplikt med arbeidsgiver.

For de tilfeller hvor arbeidsgiver mottar melding fra personellet, må arbeidsgiver på eget grunnlag vurdere om aktiviteten kan være problematisk sett opp mot lojalitetsplikten. Dette må vurderes konkret, og det sentrale vurderingstema vil være om aktiviteten kan anses å komme i konflikt med vedkommendes tjenesteplikter overfor hovedarbeidsgiver.

Andre ledd gir departementet fullmakt til å innføre et krav om at tilsatte i enkelte stillinger og avdelinger skal ha arbeidsgivers samtykke til å ta lønnete og ulønnete oppdrag utenfor forsvarssektoren. I den grad den enkelte virksomhet mener at det er særlig behov for et samtykkekrav for enkelte stillinger/avdelinger, kan virksomheten vurdere hvorvidt kravet bør innarbeides i individuelle arbeidsavtaler. Endring av allerede inngåtte avtaler krever arbeidstakers aksept.

Fullmakten er begrenset til enkelte stillinger og avdelinger, hvor utøvelse av bierverv vil kunne være svært uheldig av hensyn til forsvarsektorens legitimitet og omdømme. Dette gjelder primært stillinger og avdelinger med en særlig spesialistkompetanse relatert til Forsvarets behov og oppgaver som for eksempel spesialstyrkene og andre spesialistkategorier av personell. Slikt personell innehar en spesialistkompetanse og funksjon i Forsvaret som gjør at utøvelsen av eventuelle bierverv lett medfører tvil om hvilken egenskap arbeidstakeren opptrer i. Bestemmelsen skal forstås som en snever unntaksbestemmelse. Innføring av en slik begrensning er inngripende for personellet. Adgangen til å innføre samtykkekrav er derfor begrenset til tilfeller hvor dette er nødvendig av hensyn til forsvarsektorens behov, og hvor dette anses forholdsmessig ut fra den ansattes funksjon i sektoren sett opp mot enkeltindividens personverninteresser. Forsvarsdepartementets fullmakt er knyttet til tilsatt personell. Eventuelt samtykkekrav for personell i Heimevernets innsatsstyrker kan vurderes regulert i kontrakten for slik tjenestegjøring.

Et samtykkekrav innebærer at personellet plikter å innhente forutgående samtykke fra arbeidsgiver til å kunne ta bestemte oppdrag utenfor Forsvarsdepartementet og underliggende etater. Brudd på plikten til å innhente samtykke kan gi tjenesterettslige følger i henhold til gjeldende regler.

Til § 63

Paragrafen viderefører forsvarspersonelloven § 10 med språklige endringer, og det er foreslått å lovforankre at personer med militær politimyndighet skal ha samme myndighet som politiet til å foreta testing tilsvarende kontrollregimet i vegtrafikkloven § 22 a. I *første ledd* fastsettes et forbud mot at tjenestepliktige i Forsvaret nyter alkohol eller andre berusende eller bedøvende midler under tjenesten og mot å møte til tjeneste påvirket av alkohol eller andre berusende eller bedøvende midler. Bestemmelsen omfatter militært tilsatte og vernepliktige i tjeneste. Bakgrunnen for bestemmelsen er å forhindre ulykker. I Forsvaret håndterer personellet våpen, ammunisjon, eksplosiver og annet farlig materiell som ved uforvarlig bruk kan forårsake store skader på mennesker og kostbart materiell. Det er også behov for et slikt forbud fordi personellet i sin tjeneste vil kunne få adgang til informasjon av betydning for rikets sikkerhet eller Norges forhold til fremmede makter. Bruk av rusmidler fører til svekket kontroll og vurderingsevne, og vil derfor representere en fare for sikkerheten. I tillegg er avhold fra bruk av rusmidler i tjenesten viktig fordi misbruk virker nedbrytende på disiplin og moral og dermed på evnen til å gjennomføre de oppgaver som Forsvaret måtte bli på pålagt, jf. Ot.prp. nr. 60 (2003–2004).

Andre ledd fastslår at testing av om tjenestepliktige er i ruspåvirket tilstand skal gjøres etter samme prosedyrer som beskrevet i vegtrafikkloven § 22 a. Tjenestepliktige kan bli testet ved rutinekontroll eller stikkprøve og uten mistanke. Slik testing skal skje i samsvar med vegtrafikkloven § 22 a første ledd. Etter tredje ledd kan tjenestepliktige bli undersøkt som beskrevet i vegtrafikkloven § 22 a andre og tredje ledd, dersom testresultatet eller andre forhold gir grunn til å tro at en tjenestepliktig har brutt avholdsplikten. Påbudet om pliktmessig avhold etter denne bestemmelsen favner videre enn vegtrafikkloven § 22a og er begrunnet ut i fra et bredere sikkerhetsperspektiv, jf. Ot.prp. nr. 60 (2003–2004).

For å gi militærpolitiet den nødvendige hjemmel til rustesting tilsvarende kontrollregimet i vegtrafikkloven § 22 a er det i *fjerde ledd* foreslått å lovforankre at den som har militær politimyndighet er gitt samme myndighet som politiet. Dette innebærer at den som har militær politimyndighet har hjemmel til å foreta testing tilsvarende kontrollregimet i vegtrafikkloven § 22 a. Hvor resultatet av alkotesten gir grunn til å tro at tjenestepliktige har handlet i strid med reglene om pliktmessig avhold, har den militære politimyndighet kom-

petanse til å foreta nødvendige tester for å avklare forholdet. Dette innebærer at den militære politimyndighet har kompetanse til å iverksette testing i form av blodprøver mv. uten beslutning fra påtalemyndigheten.

Departementet kan etter bestemmelsens *femte ledd* bokstav a til d gi forskrift om gjennomføringen av avholdsplikten, at avholdsplikten skal gjelde under permisjon og fritid, at avholdsplikten skal gjelde for sivilt tilsatte i Forsvarsdepartementet og underliggende etater og om unntak fra avholdsplikten. En utvidelse av forbudet til sivilt tilsatte i Forsvarsdepartementet og underliggende etater forutsetter at dette personellet har arbeidsoppgaver som tilsier at de undergis samme restriksjoner som militært tilsatte.

Overtredelse av bestemmelsen om pliktmessig avhold kan refses etter § 66.

Til § 64

Paragrafen viderefører bestemmelsene i vernepliktsloven § 44 og heimevernloven § 26. Bestemmelsen omfatter alle tjenestepliktige. Det følger av *første ledd* første punktum at Forsvaret kan pålegge tjenestepliktige å oppbevare og vedlikeholde våpen, ammunisjon og annet personlig utstyr utenfor tjenestetiden. Plikt til å oppbevare og vedlikeholde våpen og utstyr er først og fremst aktuelt for Heimevernet. I noen tilfeller kan man imidlertid tenke seg at vernepliktig som skal møte ved styrkeoppbygging, må oppbevare våpen og utstyr. Første ledd andre punktum er tatt inn for å presisere at de tjenestepliktige har en plikt til å oppbevare og vedlikeholde våpen på en sikker måte. Bestemmelser for hva som er sikker oppbevaring og vedlikehold, følger av forskrift og interne instruksjoner.

Skytevåpen, våpendeler eller ammunisjon som er bestemt for eller tilhører Forsvaret er ikke omfattet av våpenloven, jf. våpenloven § 4.

I andre ledd foreslås det at nærmere bestemmelser om oppbevaring og vedlikehold kan gis i forskrift. Forskriftskompetansen foreslås lagt til departementet.

Brudd på oppbevarings- og vedlikeholdsplikten kan straffes etter § 67 andre ledd bokstav c.

Til § 65

Paragrafen viderefører unntaket fra forvaltningslovens kapittel IV til VI i vernepliktsloven § 47 a, heimevernloven § 31 a, forsvarspersonelloven § 15 andre ledd og unntak som i dag følger av forskriftene til forsvarspersonelloven. *Første ledd* lister opp de konkrete hjemlene i loven som er

unntatt fra forvaltningsloven kapittel IV til VI. Det vises til vurderingen i punkt 12.6.

Andre ledd viderefører vernepliktsloven § 47 a og heimvernloven § 31 a «om ikke Kongen bestemmer annerledes». Det foreslås at departementet i forskrift kan bestemme at forvaltningsloven kapittel IV til VI likevel skal gjelde for bestemmelser som er angitt i første ledd.

16.8 Kapittel 8 Refselse og straff

Til § 66

Paragrafen erstatter bestemmelsene i heimvernloven § 32 nr. 2, vernepliktsloven § 48 nr. 2 om å møte i ikke edru tilstand og forsvarspersonelloven § 10 femte ledd om overtredelse av bestemmelsene om pliktmessig avhold kan refses disiplinært i henhold til lov 20. mai 1988 nr. 32 om militær disiplinærmyndighet. Vernepliktig og militært tilsatte som overtrer forbudet i § 63, kan ikke straffes etter § 67, jf. punkt 13.4. De kan bare refses disiplinært, jf. Ot.prp. nr. 60 (2003–2004).

Til § 67

Paragrafen erstatter og viderefører straffebestemmelsene i vernepliktsloven kapittel V og heimvernloven kapittel IV. Alle straffebestemmelsene foreslås slått sammen i en bestemmelse. Det foreslås mindre endringer for å oppdatere bestemmelsene til gjeldende praksis, straffeloven og som følge av endringer i andre bestemmelser, se nærmere vurdering i punkt 13.

Første ledd gir hjemmel for å ilegge den som overtrer §§ 8, 9, 19 og 59 bøter. Skyldkravet er forsett eller uaktsomhet. Bestemmelsen viderefører vernepliktsloven §§ 48 første ledd, 50 første punktum og heimvernloven §§ 32 første ledd og 34 første ledd.

Andre ledd gir hjemmel til å ilegge bot ved overtredelse av §§ 10, 20 og 64. Skyldkravet er her forsett. Bestemmelsen viderefører vernepliktsloven § 48 første ledd nr. 3 og 4 og heimvernloven § 32 nr. 3.

Medvirkning er ikke straffbart etter første og andre ledd, jf. *tredje ledd*. Bestemmelsen viderefører vernepliktsloven §§ 48 andre ledd, 50 første ledd andre punktum og heimvernloven §§ 32 andre ledd og 34 første ledd andre punktum.

Etter *fjerde ledd* kan den som overtrer §§ 8, 9, 10, 16 bokstav e, 20 og 59, i den hensikt å unndra seg tjeneste i Forsvaret, straffes med fengsel inntil to år. Forsøk kan også straffes, jf. straffeloven

§ 16. Bestemmelsen viderefører vernepliktsloven § 49 og heimvernloven § 33.

Etter *femte ledd* kan den som gjør tjeneste i Forsvaret på grunnlag av opplysninger han eller hun vet er uriktige eller ufullstendige, straffes med fengsel inntil to år. Forsvaret er avhengig av riktige opplysninger for å kunne avgjøre hvem som er skikket til tjeneste. Personer som for eksempel ikke gir opplysninger til Forsvaret som de vet vil være relevante for om de er skikket til tjeneste, vil kunne omfattes av denne bestemmelsen. Bestemmelsen viderefører vernepliktsloven § 49. Skyldkravet er forsett.

I *sjette ledd* foreslås det å vise til at brudd på møteplikten etter § 19, kan straffes etter militær straffelov. Henvisningen tas inn av pedagogiske hensyn.

I *sjuende ledd* gis det hjemmel til at det i forskrift med hjemmel i §§ 8, 9, 10, 16 bokstav e, 19, 20 og 64 kan gis nærmere bestemmelser om straff.

16.9 Kapittel 9 Ikrafttredelse og overgangsregler

Til § 68

Bestemmelsen fastsetter at loven trer i kraft fra det tidspunkt Kongen bestemmer. Kongen kan etter *andre punktum* sette i kraft bestemmelser til ulike tidspunkter.

Til § 69

Bestemmelsen viderefører forsvarspersonelloven § 19 andre ledd, og det er lovforankret i *første ledd* at tidligere yrkesbefal som er fast tilsatt til de fyller 60 år, og som ble tilsatt før 1. januar 2016, beholder sin stilling i Forsvaret til de har fylt 60 år.

Andre ledd regulerer skjæringstidspunktet for når tjenestemannslovens regler om oppsigelse kommer til anvendelse. Bestemmelsen sikrer at rettighetene til et særskilt oppsigelsesvern for yrkesbefal tilsatt før 1. januar 2005 blir videreført. Det betyr at yrkesbefal som er tilsatt før 1. januar 2005 med et særskilt stillingsvern, beholder dette selv om personen bytter personellkategori. Det presiseres at tidligere yrkesbefal tilsatt før 1. januar 2005 beholder et særskilt stillingsvern for oppsigelse, uavhengig av hvilken personellkategori person omfattes av etter ordningen for militært tilsatte.

Til § 70

Paragrafen opphever vernepliktsloven, heimevernloven, militærnekterloven og forsvarspersonelloven.

*Til § 71**Til endringer i lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene*

I § 165 andre ledd er «tjenestegjørende militærpersoner» erstattet med «de som gjør tjeneste i Forsvaret» for å være mer i samsvar med forslag til ny terminologi. I tillegg endres «befalingsmenn» til «offiser og befal». Dette er i samsvar med kategoriene som ble innført i forbindelse med ny militærordning 1. januar 2016, jf. Prop. 111 LS (2014–2015).

Til endringer i lov 21. november 1952 nr. 3 om tjenesteplikt i politiet

I § 3 første ledd erstattes «mobilisering» med «styrkeoppbygging». Styrkeoppbygging er definert i forsvarsloven § 3 bokstav a. Dette er også i tråd med kgl.res. 9. desember 2005 nr. 69 om fastsetting av styrkeoppbyggingssystemet for Forsvaret og Forsvarets begrepsbruk i dag. I § 4 endres begrepet «militær avdeling» til «tjeneste i Forsvaret» i samsvar med ny terminologi. Denne bestemmelsen viser også til regler i vernepliktsloven og heimevernloven. Det foreslås derfor å vise til forsvarsloven.

Til endringer i lov 21. desember 1956 nr. 1 om aldersgrenser for offentlige tjenestemenn m.fl.

I § 1 første ledd foreslås «fastlønt befal» endret til «militært tilsatte». Forsvarspersonelloven har egne bestemmelser om aldersgrense for militært tilsatte som er 60 år. Denne bestemmelsen videreføres i forsvarsloven § 46. Endringen gjøres for at begrepsbruken skal være i samsvar med endringene som ble vedtatt i forsvarspersonelloven, jf. Prop. 111 LS (2014–2015). Forslaget innebærer ingen materiell endring.

Til endringer i lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning

Av skadeserstatningsloven § 2-1 nr. 3 fremgår hvem som er arbeidstakere. I andre punktum angis en del grupper som det kan være tvil om skal omfattes av arbeidstakerbegrepet, blant annet «befal og menige under militærtjeneste». Bestem-

melsen er ment å presisere at vernepliktige som er inne til for eksempel førstegangstjeneste eller repetisjonstjeneste er omfattet av arbeidstakerbegrepet. Disse er ikke tilsatt i Forsvaret. Det foreslås å endre «befal og menige under militærtjeneste» til «de som gjør tjeneste i Forsvaret» for å være mer i samsvar med ny terminologi. Tjenestepliktige i Forsvaret omfatter også de som er tilsatte. Militært tilsatte er arbeidstakere som også omfattes av § 2-1 nr. 3 første punktum.

Til endringer i lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker

Straffeprosesslovens tiende ledd om rettergangsmåten i militære straffesaker gjelder behandling av saker etter militær straffelov. Det foreslås kun å gjøre nødvendige endringer i straffeprosessloven kapittel 34 og 35 for å oppdatere bestemmelsene til nye kategorier i den nye militærordningen. I § 468 første ledd andre punktum erstattes «korporaler og menige og halvparten til gruppen befal» med «menige, grenaderer og konstabler og halvparten til gruppen offiserer og befal». Samme endring foreslås i § 469 første ledd første og tredje punktum. Formålet med bestemmelsen er at tiltalte i størst mulig grad skal kunne dømmes av «likemenn». I § 476 fjerde ledd foreslås «militær befalingsmann» endret til «befal eller offiser».

Til endringer i lov 4. mars 1983 nr. 3 om statens tjenestemenn m.m.

Tjenestemannsloven § 12 tredje punktum viser til disponeringsplikten etter forsvarspersonelloven § 7. Henvisningen i tjenestemannsloven oppdateres i henhold til ny terminologi, jf. § 47.

Til endringer i lov 20. mai 1988 nr. 32 om militær disiplinærmyndighet

Det foreslås å gi loven korttittelen «disiplinærloven».

Disiplinærloven omfatter alt militært personell. Loven skiller mellom hvilke gradsnivå personellet har. Forsvarets gradsnivå ble endret i forbindelse med ny militærordning 1. januar 2016, jf. Prop. 111 LS (2014–2015). Det foreslås endringer for å tilpasse disiplinærloven til det nye gradssystemet og forsvarsloven. I § 1 tredje ledd nr. 2 endres «militært personell» til «vernepliktige i tjeneste og militært tilsatte» i samsvar med ny terminologi. Det anses ikke hensiktsmessig å benytte betegnelsen på graden de vernepliktige vil ha. Bestemmelsen må sees i sam-

menheng med disiplinærloven § 3. Omfattet er også de som inngår kontrakt om frivillig tjeneste i Forsvaret, som for eksempel kvinner som ikke er vernepliktige, jf. forsvarsloven § 25.

Disiplinærloven § 3 fastsetter hvilken personkrets disiplinærmyndigheten omfatter. I § 3 første ledd endres «befal og menige i det militære forsvar» til «vernepliktige i tjeneste og militært tilsatte». «Militært tilsatte» skal forstås på samme måte som etter § 3 bokstav b. Disiplinærloven gjelder også militært personell som er avgitt til tjeneste utenfor Forsvaret som for eksempel forsvarsattachéer. Sivilt tilsatte i Forsvaret kan ikke refses etter disiplinærloven i fredstid.

Etter disiplinærloven § 4 andre ledd nr. 1 kan refselse ilegges for forhold som kan straffes etter vernepliktsloven § 48 og heimevernloven § 32. Bestemmelsen fastsetter straff for unnlatelse av tjenesteplikter. Vernepliktsloven § 48 og heimevernloven § 32 er videreført i forsvarsloven § 67.

Etter disiplinærloven § 5 første ledd nummer 2 kan vernepliktige menige gis en bot 20 ganger tjenestetilleggets størrelse. For befal og vervede menige kan det gis en bot på maksimalt 50 ganger tjenestetilleggets størrelse. På grunn av innføring av ny militærordning og ny terminologi er det nødvendig å gjøre endringer i bestemmelsen. Bestemmelser omfatter vernepliktige i tjeneste og militært tilsatte, § 5 første ledd nummer 2 endres i samsvar med dette. I § 5 bokstav a endres «utskrevne menige og korporaler eller tilsvarende» til «menige». Menige omfatter her alle mannskapsgradene. I § 5 første ledd bokstav b erstattes «vervede menige og korporaler eller tilsvarende og overfor øvrige befal» til «militært tilsatte». Etter disiplinærloven § 5 første ledd nr. 4 bokstav a kan streng irettesettelse gis «i nærvær av flere befal eller menige». I denne bestemmelsen foreslås «befal eller menige» endret til «vernepliktige i tjeneste eller militært tilsatte».

Etter disiplinærloven § 12 har befal myndighet til å ilegge refselse. Etter ny militærordning vil det være offiserer som har kompanisjef eller tilsvarende eller høyere kommando. I §§ 12 første ledd, 14 og 16 endres derfor «befal» til «offiser».

Etter disiplinærloven § 18 kan den forfølgningen retter seg mot velge en person som skal bistå seg. I § 18 endres «menig, tillitsvalgt eller befal» til «vernepliktige i tjeneste, tillitsvalgt eller militært tilsatt».

Etter § 20 andre ledd skal andre refselsener enn simpel irettesettelse vanligvis meddeles. I andre ledd foreslås «befal eller menige» endret til «vernepliktige i tjeneste og militært tilsatte».

I § 22 første og andre ledd endres «befal» til «offiser». Det vil bare være offiserer som ilegger refselse.

Etter disiplinærloven § 24 skal klage rettes til et foresatt befal. Foresatt vil alltid være befal eller offiser. Det foreslås å fjerne «befal» i første ledd første punktum. I disiplinærloven § 29 første ledd tredje punktum tilføyes «offiser» og «vernepliktig mannskap» endres til «vernepliktige i tjeneste». I § 34 første ledd første punktum erstattes «et befal» med «en offiser».

I § 40 første og andre ledd gjøres det endringer i kategoriene for å tilpasse loven til de nye militærkategoriene og ny terminologi. Første ledd omfatter militært personell som ikke er tilsatt, «menige og korporaler» erstattes derfor med «vernepliktig i tjeneste». Andre ledd vil omfatte militært tilsatte som mottar ordinær lønn, «befal og vervede» erstattes derfor med «militært tilsatte».

Til endringer i lov 20. mai 1988 nr. 33 om politimyndighet i det militære forsvar

Lovens tittel foreslås endret til «lov om politimyndighet i Forsvaret». I § 1 første ledd endres «militært befal» til «offiserer og befal». I § 2 første ledd første punktum og § 5 første ledd endres «befal» til «offiserer og befal». Endringene er i samsvar med kategoriene som ble innført i forbindelse med ny militærordning 1. januar 2016. I § 2 første ledd første punktum endres også «lov om den militære disiplinærmyndighet» til «disiplinærloven» i samsvar med forslag til ny korttittel på lov om militær disiplinærmyndighet. I § 2 første ledd andre punktum endres «samme lov» til «disiplinærloven» for å klargjøre hvilken lov det gjelder. I § 6 tilføyes «offiser» i første punktum. I § 7 endres «det militære forsvar» til «Forsvaret» for å være i samsvar med forslag til ny tittel.

Til endringer i lov 2. juni 1989 nr. 27 om omsetning av alkoholholdig drikk m.v.

I alkoholloven § 5-3 reguleres skjenkebevilling til Forsvarets befalsmesser. Etter innføringen av militærordningen med nye personellkategorier, blir begrepet «befalsmesser» misvisende. Det foreslås å endre «befalsmesser» til «Forsvarets messer for militært tilsatte». Messene kan ikke benyttes av vernepliktige som er inne til tjeneste. Forslaget innebærer ingen materiell endring.

Til endringer i lov 16. juni 1989 nr. 65 om yrkesskadeforsikring

Lov om yrkesskadeforsikring § 2 bokstav b har samme ordlyd som skadeserstatningsloven § 2-1 nr. 3. Det foreslås å endre «befal og menige under militærtjeneste» til «tjenestepiktige i Forsvaret», tilsvarende som for skadeserstatningsloven § 2-1 nr. 3.

Til endringer i lov 28. februar 1997 nr. 19 om folketrygd

Folketrygdlovens begrepsbruk foreslås oppdatert i samsvar med ny terminologi. Fra 1. juli 2012 ble den sivile verneplikten avskaffet, fordi man ikke lenger anså denne tjenesteformen som nødvendig for å sikre rekrutteringen til tjeneste i Forsvaret. Henvisingene til siviltjeneste foreslås derfor fjernet.

I § 2-5 første ledd bokstav c erstattes «militærperson som deltar i internasjonale fredsoperasjoner» med «militært tilsatte som deltar i internasjonale operasjoner», i samsvar med ny terminologi og forsvarsloven § 3 bokstav c. Paragraf 2-5 første ledd bokstav d oppheves. Bokstav e til i blir bokstav d til h. I § 4-19 foreslås «militær- og siviltjeneste» endret til «militærtjeneste». Etter § 5-23 har ikke utskreven menig eller korporal rett på ytelse etter folketrygdloven kapittel 5 når de kan benytte seg av helsetilbudet til Forsvaret. «Utskreven mening eller korporal» foreslås endret til «menig» som følge av nye kategorier i militærordningen. I § 8-24 tredje ledd bokstav d, § 8-46 første ledd, § 8-47 tredje ledd bokstav a, § 14-6 fjerde ledd bokstav e og § 14-7 tredje ledd er «militær- og siviltjeneste» endret til «militærtjeneste». Paragraf 8-46 omfatter bare vernepliktige som har vært i tjeneste og som er dimittert. Bestemmelsen omfatter ikke de som er i tjeneste.

Folketrygdloven § 13-8 omfatter yrkesskaderettighetene til militært personell og visse andre grupper. Første ledd slår fast hvem som er yrkesskadedekket (rettighetssubjektet), mens andre til femte ledd regulerer yrkesskadedekningens omfang i tid og rom. Det foreslås justeringer i § 13-8 for å tilpasse bestemmelsen til forslaget til ny forsvarslov.

Bestemmelsene i § 13-8 første ledd bokstav a, b og d viser til vernepliktsloven, heimevernloven og militærnekterloven. Disse lovene er foreslått samlet i forsvarsloven. Første ledd bokstav a, b og d foreslås derfor slått sammen. Første ledd bokstav a omfatter vernepliktige og frivillige som gjør tjeneste for Forsvaret, uten å være tilsatt.

Gjeldende bokstav c om tjeneste i sivilforsvaret, foreslås videreført i bokstav b. Henvisningen til sivilforsvarsloven av 1953 endres til sivilbeskyttelsesloven av 2010. Gjeldende bokstav e om tjeneste i politiet, foreslås videreført uendret i bokstav c.

Bestemmelsene i § 13-8 første ledd bokstav f og g viser til kategorier militært personell i forsvarspersonelloven. Gjeldende bokstav f og g foreslås slått sammen til ny bokstav d, som omfatter «militært tilsatte». «Militært tilsatte» skal forstås på samme måte som i forsvarsloven § 3 bokstav b. Gjeldende bokstav h blir videreført i bokstav e.

Forslagets andre til fjerde ledd viderefører gjeldende rett når det gjelder yrkesskadedekningens omfang, jf. gjeldende § 13-8 andre til femte ledd. Av hensyn til endringen i forslaget første ledd, foreslås enkelte tilpasninger. I forslaget andre ledd foreslås gjeldende yrkesskadedekning videreført for medlemmer som nevnt i forslaget første ledd bokstav a, b og c. Gjeldende fjerde ledd foreslås som nytt tredje ledd første og andre punktum, og gjeldende tredje ledd foreslås som nytt tredje punktum. Dette må ses i sammenheng med forslaget om å slå sammen gjeldende første ledd bokstav f og g til ny bokstav d. «Internasjonale fredsoperasjoner» i § 13-8 første ledd bokstav f, foreslås samtidig flyttet og endret til «internasjonale operasjoner», jf. forslaget tredje ledd tredje punktum. «Internasjonale operasjoner» skal forstås på samme måte som i forsvarsloven § 3 bokstav c. I fjerde ledd foreslås gjeldende yrkesskadedekning videreført for medlemmer som nevnt i første ledd bokstav e. I § 13-14 første ledd endres «militærperson» til «tjenestepiktig i Forsvaret». Militært tilsatte vil også være omfattet av «arbeidstaker». Forslaget innebærer ingen materiell endring.

Til endringer i lov 13. juni 1997 nr. 42 om Kystvakten

I § 7 første ledd endres «menige og befall i det militære forsvar» til «vernepliktige og militært tilsatte i Forsvaret» i samsvar med ny terminologi og ny militærordning.

Til endringer i lov 26. mars 1999 nr. 14 om skatt av formue og inntekt

Etter skatteloven § 5-15 første ledd bokstav f regnes enkelte ytelse for militære mannskaper og sivile tjenestepiktige ikke som arbeidsinntekt. Militære mannskaper foreslås endret til «tjenestepiktige i Forsvaret» i samsvar med ny terminologi.

logi. I bokstav f nr. 1 endres «utskrevne korporaler, menige og befalsskoleelever i Forsvaret» til «tjenestepliktige som ikke er tilsatt». Bokstav f nr. 2 foreslås opphevet. Bestemmelsen viser til militærnektekterloven § 18, som er opphevet.

Til endringer i lov 23. juni 2000 nr. 56 om helsemessig og sosial beredskap

Etter helseberedskapsloven § 4-1 femte ledd gjelder tjenesteplikten etter helseberedskapsloven ikke hvis mobiliseringsdisponering til Forsvaret er til hinder for det. Denne bestemmelsen er i tråd med totalforsvarsprinsippet og ansvarsfordelingen for sanitet og helsetjenesten ved beredskap og krig. I § 4-1 femte ledd endres «mobilise-

ringsdisponering» til «styrkedisponering» og i § 4-2 første ledd tredje ledd endres «mobiliseringsdisponert» til «styrkeoppbygging». Dette er i samsvar med dagens begrepsbruk i Forsvaret og er i tråd med kgl.res. 9. desember 2005 nr. 69 om fastsetting av styrkeoppbyggingssystemet for Forsvaret.

Forsvarsdepartementet

t i l r å r :

At Deres Majestet godkjenner og skriver under et framlagt forslag til proposisjon til Stortinget om lov om verneplikt og tjeneste i Forsvaret m.m. (forsvarsloven).

Vi HARALD, Norges Konge,

s t a d f e s t e r :

Stortinget blir bedt om å gjøre vedtak til lov om verneplikt og tjeneste i Forsvaret m.m. (forsvarsloven) i samsvar med et vedlagt forslag.

Forslag

til lov om verneplikt og tjeneste i Forsvaret m.m. (forsvarsloven)

Kapittel 1 Formål, virkeområde og definisjoner

§ 1 Formål

Loven skal

- a) sikre Forsvarets operative evne gjennom allmenn verneplikt og tjenesteplikt
- b) sikre Forsvaret egnet bemanning
- c) legge til rette for at bemanningen kan brukes slik at Forsvarets nasjonale og internasjonale oppgaver blir gjennomført
- d) ivareta de vernepliktige og de tjenestepliktige.

§ 2 Hva og hvem loven gjelder

Loven gjelder tjenesteplikt i Forsvaret og rettigheter og plikter knyttet til den. Alle som har verneplikt, militært tilsatte og andre som har inngått kontrakt om tjeneste med Forsvaret, har tjenesteplikt.

Verneplikten er den plikten som norske statsborgere og utenlandske statsborgere etter § 6 har til i fred og krig å gjøre tjeneste i Forsvaret hvis Forsvaret finner dem skikket til tjeneste.

Tjenesteplikten er plikten til i fred og krig å utføre de oppgavene som Forsvaret tildeler, i den stillingen og på det stedet Forsvaret bestemmer.

Loven gjelder sivilt tilsatte i Forsvarsdepartementet og underliggende etater der det er fastsatt i loven her.

§ 3 Definisjoner

I denne loven menes med

- a) styrkeoppbygging: klargjøring og aktivisering av militære styrker
- b) militært tilsatte: offiserer, befal, grenaderer og konstabler som har inngått kontrakt om tilsetning i Forsvaret
- c) internasjonale operasjoner: bruk av militære styrker i utlandet for å skape, bevare eller gjenopprette fred og stabilitet.

§ 4 Begrensninger i tjenesten for dem som er under 18 år

De som er under 18 år og som gjør tjeneste i Forsvaret, skal ikke gis opplæring eller delta i

stridsrelatert virksomhet. De som er under 18 år kan heller ikke bli satt til ekstraordinær tjeneste etter § 17 tredje ledd.

Når Norge er i krig, når krig truer eller når Forsvaret har satt i gang styrkeoppbygging, skal de som er under 18 år straks fritas for tjeneste.

§ 5 Organiseringen av Forsvaret

Forsvaret er organisert i Hæren, Sjøforsvaret og Luftforsvaret (forsvarsgrenene), Heimevernet og fellesinstitusjoner.

Heimevernet har lokalt territorielt ansvar og skal delta i territorielle operasjoner som en del av nasjonale fellesoperasjoner. Landsrådet for Heimevernet, distriktsrådene, områdeutvalgene og heimevernsnemndene skal sikre Heimevernets samarbeid med sivilbefolkningen. Kongen kan gi forskrift om rådene, utvalgene og nemndene.

Kapittel 2 Verneplikten

§ 6 Hvem som har verneplikt

Norske statsborgere som er skikket til tjeneste i Forsvaret, har verneplikt fra det året de fyller 19 år, til utgangen av det året de fyller 44 år. Norske statsborgere som også er statsborgere av et annet land, har verneplikt i Norge så lenge de er bosatt her, og så lenge avtale med det andre landet ikke er til hinder for det.

Norske statsborgere som også er eller har vært statsborgere av et land Norge er i krig med, er fritatt for tjeneste i Forsvaret.

Utenlandske statsborgere som oppholder seg i og har en fast tilknytning til Norge, kan bli pålagt verneplikt hvis ikke avtale med landet de er statsborgere av, er til hinder for det. De er fritatt for tjeneste i Forsvaret når Norge er i krig med det landet de er statsborgere av.

Verneplikten gjelder ikke for kvinner som er født før 1. januar 1997.

Verneplikten gjelder ikke for ordinerte prester i Den norske kirke og prester og forstandere i registrerte tros- og livssynssamfunn som ikke har gjort tjeneste i Forsvaret.

Kongen kan gi forskrift om vilkår for og fritak for verneplikten.

§ 7 Forsvarets rett til å innhente og behandle personopplysninger

Forsvaret kan innhente og behandle personopplysninger om norske statsborgere og personer som oppholder seg i Norge uten å være norske statsborgere, når det er nødvendig for

- å avgjøre hvem som anses skikket til tjeneste
- å innkalle tjenestepliktige til tjeneste
- å holde verneplikts- og tjenesteregisteret oppdatert.

Opplysningene kan innhentes fra offentlige og private registre fra det året personer fyller 17 år. Opplysningene registreres i Forsvarets verneplikts- og tjenesteregister.

Departementet kan gi forskrift om innhentingen og behandlingen av personopplysningene.

§ 8 Opplysningsplikt og meldeplikt

De som kan bli kalt inn til tjeneste i Forsvaret, skal på oppfordring gi Forsvaret opplysninger som har betydning for verneplikten. Plikten gjelder fra det året de fyller 17 år. Opplysningene skal dokumenteres hvis Forsvaret krever det. Vernepliktige som søker om fritak for tjeneste etter kapittel 4, kan bli pålagt å forklare seg muntlig.

Forsvaret kan kreve skriftlig bekreftelse på at innkallinger, andre pålegg og dokumenter om verneplikt er mottatt. De som ikke oppholder seg på registrert adresse, skal sørge for å gjøre seg kjent med innholdet.

Forsvaret kan kreve at alle som kan bli kalt inn til tjeneste i Forsvaret, skal melde fra om fast eller midlertidig flytting i eller utenfor Norge og om utenlandsopphold på over to måneder.

Kongen kan gi forskrift om hvor omfattende meldeplikten skal være, om at alle søkere skal forklare seg muntlig i saker om fritak etter kapittel 4, og om hvilke andre private og offentlige virksomheter i Norge og norske virksomheter utenfor Norge som kan kreve opplysninger etter første ledd.

§ 9 Sesjon

På grunnlag av Forsvarets behov og innhentede opplysninger kan personer som antas å være egnet til tjeneste, innkalles til sesjon. De som blir innkalt, plikter å møte. De som søker om det, kan få utsatt fremmøtetidspunktet når det foreligger vektige velferdsgrunner.

På sesjon bestemmer Forsvaret hvem som er skikket til tjeneste, og de innkalte får informasjon om verneplikten og om tjenesten i Forsvaret.

Departementet gir forskrift om gjennomføringen av sesjon og om godtgjørelse for å møte til sesjon.

§ 10 Vurdering av hvem som er skikket til tjeneste

De som er innkalt til sesjon, plikter å la seg undersøke av lege og å gjennomgå andre undersøkelser og prøver som Forsvaret mener er nødvendige for å kunne avgjøre om de er skikket til tjeneste. Dette gjelder også dem som senere innkalles til tjeneste, og dem som er i tjeneste.

På grunnlag av innhentede opplysninger, vedtak om helsetilstand, andre prøver og samtaler bestemmer Forsvaret på sesjon om de innkalte er skikket til tjeneste. Innkalte som Forsvaret antar er egnet til å gjennomføre tjeneste, og som ikke har hatt mulighet til å møte på sesjon, kan bli vurdert når de møter til tjeneste, eller bare på grunnlag av innhentede opplysninger.

Forsvaret skal informere dem som blir vurdert, om resultatet av vurderingen.

Departementet kan gi forskrift om undersøkelser og prøver, og om vurderingen av helsetilstanden.

§ 11 Klage på og omgjøring av vedtak om helsetilstand

Et vedtak om helsetilstand kan påklages. Klagefristen er seks måneder etter vedtakstidspunktet.

Hvis Forsvaret mottar nye opplysninger, kan vedtaket omgjøres uten klage.

Departementet kan gi forskrift om behandlingen av klager på og omgjøring av vedtak om helsetilstand.

§ 12 Utvidet verneplikt ved frivillig tjeneste og opplæring i Forsvaret

De som etter søknad innkalles til tjeneste eller opplæring i Forsvaret før det året de fyller 19 år, har verneplikt fra og med den dagen tjenesten eller opplæringen starter, men tidligst fra den dagen de fyller 18 år.

§ 13 Utvidet verneplikt for tidligere militært tilsatte

Tidligere militært tilsatte som har vært tilsatt i minst ett år etter førstegangstjenesten, har verneplikt til og med det året de fyller 55 år.

§ 14 Utvidet verneplikt i Heimevernet for personer mellom 44 og 55 år

Hvis Heimevernet ikke har mange nok tjenestepliktige under 44 år, kan personer mellom 44 og 55 år som er skikket til tjeneste, bli pålagt en utvidet verneplikt i Heimevernet.

Kongen gir forskrift om innholdet i den utvidede verneplikten for personer mellom 44 og 55 år.

§ 15 *Overføring til Sivilforsvaret og til politiet*

Vernepliktige som ikke kalles inn til tjeneste i Forsvaret, kan overføres til Sivilforsvaret eller politiet.

Kongen kan gi forskrift om overføringen til Sivilforsvaret og politiet, men ikke om hvor mange vernepliktige som kan overføres.

§ 16 *Verneplikt i krig eller når krig truer*

I krig eller når krig truer, kan Kongen gi forskrift om at

- a) verneplikten inntreffer fra fylte 18 år og varer til fylte 55 år
- b) vurderingen av hvem som er skikket til tjeneste, skal gjøres på andre måter enn det som følger av §§ 9 og 10
- c) de som tidligere ikke er funnet skikket til tjeneste, kan vurderes på nytt
- d) norske statsborgere som ikke oppholder seg i Norge, kan kalles inn til sesjon
- e) alle som kan kalles inn til tjeneste i Forsvaret, kan bli ilagt reiseforbud.

Kapittel 3 Tjenesteplikten for vernepliktige og personer med kontrakt om tjeneste

§ 17 *Tjenesteplikten*

De vernepliktiges tjenesteplikt omfatter ordinær tjeneste og ekstraordinær tjeneste. Denne tjenesteplikten går foran annen lovpålagt tjenesteplikt.

Ordinær tjeneste er

- a) førstegangstjeneste
  - b) repetisjonstjeneste
  - c) årlig heimevernstjeneste
  - d) offisers-, befals- og spesialistopplæring.
- Ekstraordinær tjeneste er
- a) tjeneste for å avverge og begrense naturkatastrofer eller alvorlige ulykker
  - b) vakthold og sikring av objekter og infrastruktur
  - c) tjeneste for å ivareta andre vesentlige samfunnsinteresser
  - d) særlige øvelser som skal styrke Forsvaret
  - e) beredskapstjeneste ved styrkeoppbygging.

Kongen i statsråd bestemmer om vernepliktige kan kalles inn til ekstraordinær tjeneste. Kongen kan gi forskrift om gjennomføringen av ekstraordinær tjeneste, om at Heimevernet kan kalle inn vernepliktige til ekstraordinær tjeneste etter tredje ledd bokstav a til c, og om hvem som skal kunne be om bistand fra Heimevernet.

§ 18 *Tjenestens lengde*

Vernepliktige kan bli pålagt inntil 19 måneders ordinær tjeneste. Stortinget bestemmer hvor lang førstegangstjenesten, den årlige heimevernstjenesten, repetisjonstjenesten og offisers-, befals- og spesialistopplæringen skal være.

Den ekstraordinære tjenesten kan vare inntil seks måneder hver gang. Beredskapstjeneste ved styrkeoppbygging etter § 17 tredje ledd bokstav e kan vare mer enn seks måneder når situasjonen krever det.

Den ekstraordinære tjenesten skal fordeles mellom de tjenestepliktige for i størst mulig grad å unngå at de samme innkalles til ekstraordinær tjeneste flere ganger.

Kongen kan gi forskrift om hvordan ordinær tjenestetid skal beregnes og godskrives.

§ 19 *Innkalling til tjeneste i Forsvaret*

Vernepliktige som Forsvaret har funnet skikket til tjeneste etter § 10, kan innkalles til tjeneste i samsvar med Forsvarets behov. De som blir innkalt, plikter å møte. Innkallingen skal inneholde informasjon om oppmøtetidspunkt, tjenestested og tjenestens lengde.

Når vernepliktige innkalles til førstegangstjeneste, skal det, så langt det er mulig, tas hensyn til den enkeltes ønske om type tjeneste.

Departementet kan gi forskrift om innkalling til tjeneste og om utsettelse av tjenesten når samfunnsinteresser eller vektige velferdsgrunner krever det.

§ 20 *Vaksinering og andre tiltak for å forebygge smittsomme sykdommer*

Tjenestepliktige som er innkalt til tjeneste, plikter å la seg vaksinere, og å godta at Forsvaret gjennomfører andre tiltak som er nødvendige for å forebygge smittsomme sykdommer.

Departementet kan gi forskrift om vaksineringen og om andre tiltak som er nødvendige for å forebygge smittsomme sykdommer.

§ 21 *Gjennomføring av førstegangstjenesten*

Førstegangstjenesten skal gjennomføres snarest mulig etter at det er bestemt at den vernepliktige skal gjøre tjeneste i Forsvaret. Hvis det er mulig, skal tjenesten være påbegynt innen utløpet av det året den tjenestepliktige fyller 22 år.

§ 22 *Når plikten til å gjennomføre førstegangstjenesten faller bort*

Plikten til å gjennomføre førstegangstjenesten faller bort hvis den tjenestepliktige

ikke er innkalt til tjeneste i løpet av det året den tjenestepliktige fyller 28 år. Blir førstegangstjenesten avbrutt på grunn av sykdom, skade eller lignende, faller resten av førstegangstjenesten bort ved utløpet av det året den tjenestepliktige fyller 28 år.

Hvis førstegangstjenesten er blitt utsatt og den tjenestepliktige selv har medvirket til det, varer plikten ut det året den tjenestepliktige fyller 33 år.

§ 23 Årlig heimevernstjeneste

Den årlige heimevernstjenesten etter § 17 andre ledd bokstav c gjennomføres sammenhengende. Tjenesten kan deles opp når det er behov for det.

Som en del av opplæringen i heimevernstjenesten kan tjenestepliktige bli pålagt tjeneste i andre deler av Forsvaret og ved den heimevernsavdelingen der de oppholder seg.

De tjenestepliktige kan innenfor pliktig heimevernstjeneste bli pålagt tjeneste i forbindelse med arrangementer som er i Forsvarets interesse.

Departementet kan gi forskrift om gjennomføringen av den årlige heimevernstjenesten og om bistand til arrangementer.

§ 24 Frivillige i Heimevernet

Personer som har fylt 16 år, kan tas opp i Heimevernet, jf. § 4.

Personer som har fylt 19 år, kan inngå kontrakt om heimevernstjeneste.

Tjenestepliktige kan ikke inngå kontrakt om heimevernstjeneste mens de har tjenesteplikt i andre deler av Forsvaret.

Kongen gir forskrift om de frivilliges tjeneste i Heimevernet.

§ 25 Frivillig tjeneste for kvinner født før 1. januar 1997

Kvinner som er født før 1. januar 1997, kan inngå kontrakt om tjenesteplikt i Forsvaret.

Kongen kan gi forskrift om vilkår for og fritak for tjenesteplikten.

§ 26 Tilleggstjeneste

Tjenestepliktige som på grunn av forsømmelser i tjenesten, sykdom, skade eller fravær ikke har fått tilstrekkelig opplæring, kan bli pålagt nødvendig tilleggstjeneste.

Tjenestepliktige som har vært fraværende uten gyldig grunn, kan bli pålagt å ta igjen forsømt tjeneste selv om de har fått tilstrekkelig opplæring.

Tjenestepliktige som får offisers-, befals- og spesialistopplæring i Heimevernet, kan bli pålagt et tillegg til tjenestetiden på inntil 14 dager hvert tredje år. Tilleggstjenesten kan kreves gjennomført samlet eller fordelt.

Departementet kan gi forskrift om tilleggstjeneste.

§ 27 Sivil utdanning som har betydning for Forsvaret

Tjenestepliktige med sivil utdanning som har betydning for Forsvaret, kan innkalles til offisers-, befals- og spesialistopplæring.

Disse tjenestepliktige kan bli pålagt et tillegg til den ordinære tjenestetiden på inntil 90 dager. Tjenestepliktige som er under høyere sivil utdanning, kan få utsatt tjenesten til utdanningen er fullført. Den ordinære tjenestetiden kan deles opp.

Departementet kan gi forskrift om hvilken utdanning som har betydning for Forsvaret, om tjenestevilkår, om tilleggstjeneste for tjenestepliktige som får offisers-, befals- og spesialistopplæring, og om innkalling til tjeneste.

§ 28 Søknad om annen tjeneste av velferdsgrunner

Tjenestepliktige kan søke om annen tjeneste når det foreligger vektige velferdsgrunner, og tjenstlige hensyn ikke er til hinder for det.

Departementet kan gi forskrift om behandlingen av søknaden.

§ 29 Endring av stilling og grad

Tjenestepliktige skal motta høyere grad og gjennomgå den opplæringen som tjenesten krever. En tjenestepliktig kan fratas graden bare hvis graden er midlertidig eller gitt for et bestemt oppdrag, eller hvis den tjenestepliktige har vist seg uskikket eller uverdigg til å inneha graden.

Tjenestepliktige kan ikke mot sin vilje beordres til en stilling med lavere grad enn den de har, hvis ikke særlige forhold i krig gjør det nødvendig.

§ 30 Fritak for ordinær tjeneste etter utført tjeneste i et annet lands forsvar

Tjenestepliktige som har utført militær tjeneste i et annet lands forsvar, kan helt eller delvis fritas for ordinær tjeneste.

Kongen kan gi forskrift om fritak for ordinær tjeneste etter utført militær tjeneste i et annet lands forsvar.

§ 31 Utsatt eller avbrutt tjeneste på grunn av straffeforfølgning

Tjenestepliktige som er under straffeforfølgning, kan få tjenesten utsatt eller avbrutt. Departementet kan gi forskrift om når tjenesten skal utsettes eller avbrytes på grunn av straffeforfølgning.

§ 32 Fritak for fremmøte i Forsvaret på grunn av sivil stilling eller fagkyndighet

Kongen kan gi forskrift om at tjenestepliktige som på grunn av sivil stilling eller fagkyndighet bør fortsette i sin sivile virksomhet, kan fritas for eller få utsatt fremmøte til tjeneste i Forsvaret i krig, når krig truer eller ved styrkeoppbygging. Kongen kan gi forskrift om at disse tjenestepliktige helt eller delvis skal være fritatt for tjeneste i fred.

§ 33 Engangserstatning ved dødsfall og medisinsk invaliditet

Hvis tjenestepliktige som ikke er tilsatt og frivillige som ikke er tilsatt, blir påført skade eller sykdom under tjenesten som medfører medisinsk invaliditet, har de krav på engangserstatning. Ved dødsfall har de etterlatte krav på erstatning.

Det gis erstatning fra 2 % medisinsk invaliditet når sykdommen har oppstått under tjenesten og har sammenheng med tjenesten, og når skaden er påført under tjenesten.

Det gis erstatning fra 15 % medisinsk invaliditet når sykdommen har oppstått under tjenesten og den ikke har sammenheng med tjenesten, og når skaden er påført i fritiden og under permisjon.

Kongen kan gi forskrift om når sykdom eller skade er oppstått under tjenesten og om hvordan erstatning skal utmåles og utbetales.

§ 34 Tjenesteplikt i krig eller når krig truer

Tjenestepliktige plikter å gjøre tjeneste i krig eller når krig truer, og skal møte til tjeneste på kort varsel. Tjenesteplikten varer så lenge det er nødvendig.

Kongen kan gi forskrift om tjenesteplikten i krig eller når krig truer.

Kapittel 4 Fritak for tjeneste i Forsvaret av overbevisningsgrunner

§ 35 Vilkår for fritak

Vernepliktige skal fritas for tjeneste i Forsvaret hvis det er grunn til å anta at de ikke kan gjøre tjeneste uten at det kommer i konflikt med

deres alvorlige overbevisning og verdier som er av fundamental betydning for dem.

§ 36 Søknad om fritak

Vernepliktige kan søke om fritak tidligst når de møter på sesjon, eller etter at det på annen måte er bestemt om de er skikket til tjeneste.

Departementet kan gi forskrift om krav til søknadene og behandlingen av dem.

§ 37 Fritak for tjeneste mens søknaden behandles

En vernepliktig som har søkt om fritak, skal ikke innkalles til tjeneste mens søknaden behandles. Mottas søknaden etter at den vernepliktige er innkalt eller har møtt til tjeneste, kan Forsvaret opprettholde innkallingen og bestemme at tjenesten skal fortsette inntil søknaden er behandlet. Søkeren kan bare bli pålagt å fortsette i tjenesten i inntil fire uker.

En vernepliktig som har søkt om fritak, er likevel ikke fritatt for plikten til å gjøre ekstraordinær tjeneste etter § 17 tredje ledd, eller fritatt for tjenesteplikten i krig eller når krig truer.

Departementet kan gi forskrift om hva tjenesten skal inneholde, og hvordan den skal gjennomføres mens en søknad behandles.

§ 38 Omgjøring av et vedtak om fritak

Et vedtak om fritak kan omgjøres også til ugunst for den vernepliktige så lenge den vernepliktige kan pålegges tjenesteplikt i Forsvaret. Det kan legges vekt på forhold som først oppstod etter vedtaket.

§ 39 Prøving for domstolene

En vernepliktig som har fått endelig avslag på søknaden om fritak, kan reise sak for domstolene for å få prøvd vedtaket om avslag.

Har den vernepliktige søkt om fritak to ganger og fått avslag begge gangene, kan staten reise sak for domstolene med påstand om at søkeren ikke oppfyller vilkårene for fritak. Det samme gjelder hvis søkeren fremmer og trekker tilbake søknader flere ganger før saken blir avgjort. I slike tilfeller fører en ny søknad om fritak ikke til utsettelse av tjenesten.

Fritakssaker skal ikke behandles i forliksrådet.

Søkeren er prosessdyktig uansett alder. Er søkeren innkalt til et rettsmøte og unnlater å møte uten å ha gyldig fravær, kan retten beslutte at søkeren skal hentes av politiet til det samme rettsmøtet, eller til et senere rettsmøte.

Retten kan av eget tiltak sørge for at alle bevis som den mener er nødvendige for å opplyse

saken, blir innhentet. Utenrettslige forklaringer og erklæringer kan alltid brukes når retten kommer til at ikke noe er til hinder for det.

Behandlingen i domstolene følger for øvrig tvisteloven.

§ 40 *Fritak for tjeneste når det er reist sak for domstolene*

Er det reist fritakssak for domstolene, skal den vernepliktige ikke innkalles til tjeneste. Reises saken etter at den vernepliktige er innkalt eller har møtt til tjeneste, skal tjenesten utsettes inntil saken er rettskraftig avgjort av domstolene.

Departementet avgjør om en begjæring om gjenåpning av en fritakssak også skal føre til at den vernepliktige ikke blir innkalt til tjeneste, eller at tjenesten blir utsatt.

§ 41 *Anke og gjenåpning*

Staten kan anke en dom og begjære en sak gjenåpnet uavhengig av resultatet i saken.

Saken kan bare begjæres gjenåpnet så lenge den vernepliktige har tjenesteplikt i Forsvaret. Saken kan begjæres gjenåpnet også på grunn av forhold som først oppstod etter rettskraftig dom. Fristene i tvisteloven § 31-6 gjelder ikke.

§ 42 *Dekning av sakskostnader ved en domstolsbehandling*

Staten dekker alle nødvendige sakskostnader ved domstolsbehandlingen av en fritakssak. Den vernepliktige kan få dekket utgiftene i forbindelse med oppmøte i retten etter de reglene som gjelder for vitner.

Når den vernepliktige har opptrådt klanderverdigg og staten er påført unødvendige kostnader, kan retten beslutte at den vernepliktige helt eller delvis skal dekke sakskostnadene.

§ 43 *Oppheving av et vedtak om fritak*

En vernepliktig som er fritatt for tjeneste, kan søke om å få vedtaket om fritak opphevet.

Departementet kan gi forskrift om adgangen til å oppheve et vedtak om fritak og om fradrag for avtjent sivil verneplikt.

Kapittel 5 Særregler for militært tilsatte

§ 44 *Rammene for tilsetting m.m.*

Innenfor de overordnede rammene Stortinget setter, bestemmer departementet tilsetting, utdanning, disponering av og avansement for militært tilsatte.

§ 45 *Tilsettvilkår for militært tilsatte*

Offiserer, befal, grenaderer og konstabler kan tilsettes i Forsvaret på vilkår som avviker fra tjenestemannsloven og reglene om verneplikten og tjenesteplikten i kapittel 2 og 3. Militært tilsatte skal ha norsk statsborgerskap. Militært tilsatte er unntatt fra forbudet om forskjellsbehandling på grunn av alder i arbeidsmiljøloven § 13-1 første ledd.

Departementet kan gi forskrift om at offiserer, befal, grenaderer og konstabler kan tilsettes i Forsvaret på vilkår som avviker fra tjenestemannsloven, og forskrift om unntak fra kravet til statsborgerskap.

§ 46 *Tilsettvilkår forholds lengde*

Offiserer, befal, grenaderer og konstabler kan tilsettes midlertidig, fast til de fyller 35 eller fast til de når aldersgrensen som er 60 år. De som er tilsatt midlertidig, skal fratregge stillingen uten oppsigelse. De som er fast tilsatt, skal fratregge stillingen ved første månedsskifte etter at de har fylt 35 eller 60 år.

Forsvaret kan ved behov forlenge tilsettingsperioden med inntil tre år for dem som er tilsatt til de fyller 35 år.

Departementet kan forlenge tilsettingen med ett år om gangen hvis den som har nådd aldersgrensen på 60 år, søker, og Forsvaret har behov for det.

Departementet kan gi forskrift om hvor lenge midlertidige tilsetninger kan vare, og om de skal kunne forlenges ut over det som følger av tjenestemannsloven.

§ 47 *Beordring av militært tilsatte*

Militært tilsatte kan bli beordret til stillinger i Norge og i utlandet i samsvar med Forsvarets behov.

Militært tilsatte kan beordres fra en stilling når det er påkrevd av helsemessige, sikkerhetsmessige eller andre særskilte grunner. De som kan avskjediges eller suspenderes etter tjenestemannsloven §§ 15 og 16 eller refses etter disiplinærloven § 1, kan ikke beordres fra en stilling av andre særskilte grunner.

Militært tilsatte kan bli beordret til annen tjeneste eller annet tjenestested når det er nødvendig på grunn av organisasjonsendringer.

§ 48 *Oppsigelse og fortrinnsrett*

Militært tilsatte som er pålagt tjeneste som motytelse for opplæring og utdanning betalt av

Forsvaret, kan ikke i pliktiden si opp stillingen sin i Forsvaret.

Midlertidig tilsatte og de som er fast tilsatt til de fyller 35 år, kan ikke kreve fortrinnsrett etter tjenestemannsloven.

§ 49 *Utvidet tjenesteplikt i krig for tidligere militært tilsatte*

I krig eller når krig truer, kan tidligere militært tilsatte bli pålagt tjenesteplikt ut over det året de fyller 55 år. Utvidet tjenesteplikt kan bare bli pålagt dem som er skikket til tjeneste og som mottar pensjon eller redusert lønn, eller som har opptjent fremtidig pensjon.

Departementet kan gi forskrift om å utvide tjenesteplikten for tidligere militært tilsatte.

Kapittel 6 Tjeneste i internasjonale operasjoner

§ 50 *Beordring til tjeneste i internasjonale operasjoner*

Militært tilsatte kan bli beordret til tjeneste i internasjonale operasjoner når Forsvaret krever det.

Tjenesteplikten etter helseberedskapsloven § 4-1 går foran plikten til å gjøre tjeneste i internasjonale operasjoner.

Departementet kan gi forskrift om at sivile som er tilsatt etter 1. januar 2005 i bestemte stillingskategorier i Forsvarsdepartementet og underliggende etater, kan beordres til tjeneste i internasjonale operasjoner.

Departementet kan gi forskrift om kvalifikasjonskrav, beordring, tjenestevilkår og maksimal tjenesteperiode for tjeneste i internasjonale operasjoner.

§ 51 *Tjenesteplikt etter kontrakt*

Andre enn de som er nevnt i § 50, og som er norske statsborgere, kan inngå kontrakt om tjeneste i internasjonale operasjoner.

De som har inngått kontrakt om tjeneste i internasjonale operasjoner, kan si opp kontrakten med 3 måneders oppsigelsesfrist etter at vedkommende er beordret til tjeneste.

Departementet kan bestemme at utenlandske statsborgere kan inngå kontrakt om tjeneste for Forsvaret i en internasjonal operasjon, med de begrensningene som følger av folkeretten eller avtale med de landene som de utenlandske statsborgerne er borgere av.

Departementet kan gi forskrift om innholdet i kontraktene.

§ 52 *Fritak for tjeneste i internasjonale operasjoner*

Personer som er beordret til tjeneste i en internasjonal operasjon, kan søke om fritak for denne tjenesten. Søknaden skal innvilges hvis søkeren har vektige helsemessige, velferdsmessige eller sosiale grunner.

Departementet kan gi forskrift om hvordan slike søknader skal behandles.

§ 53 *Hjemsending*

Personer som gjør tjeneste i en internasjonal operasjon, kan sendes hjem før beordringsperioden er over eller kontrakten går ut.

Departementet kan gi forskrift om at de som gjør tjeneste i internasjonale operasjoner, kan sendes hjem, og om adgangen til å klage på vedtak om hjemsending.

§ 54 *Oppsigelse av ordinært tilsetningsforhold*

Militært tilsatte og sivilt tilsatte i Forsvarsdepartementet og underliggende etater som er beordret til tjeneste i en internasjonal operasjon, kan si opp sitt ordinære tilsetningsforhold. Oppsigelsesfristen er 3 måneder. Militært tilsatte som er pålagt tjeneste som motytelse for opplæring og utdanning betalt av Forsvaret, skal likevel utføre resten av den pålagte tjenesten i Norge.

§ 55 *Rett til oppfølging*

Forsvaret har et særlig ansvar for at de som gjør tjeneste i internasjonale operasjoner, og deres pårørende blir godt ivaretatt før, under og etter endt tjeneste.

Forsvaret skal gi et tilbud om psykiatrisk og psykologisk oppfølging til dem som gjør eller har gjort tjeneste i internasjonale operasjoner, og som har behov for slik oppfølging. Tilbudet gjelder i ett år etter endt tjeneste. Forsvaret skal bidra til at den enkelte får en god overgang til helse- og omsorgstjenesten.

Forsvaret skal i ett år etter endt tjeneste også tilby annen oppfølging i den grad det er rimelig, ut fra den enkeltes helsetilstand og økonomiske stilling, tjenestens varighet og forholdene ellers.

Departementet kan gi forskrift om oppfølgningens innhold og omfang.

§ 56 *Erstatningsansvar ved personskade*

Staten skal erstatte tap som er påført dem som gjør tjeneste i internasjonale operasjoner på grunn av skade eller sykdom som følger av tje-

neste i en internasjonal operasjon etter 1. januar 2010. Ansvarer omfatter også psykiske belastningsskader. Avgjørelsen kan ikke påklages.

Den som har fått erstatning etter denne bestemmelsen, kan ikke få ytterligere erstatning fra staten på annet grunnlag.

For øvrig gjelder yrkesskadeforsikringsloven §§ 12, 13 første ledd, 14 og 15.

Departementet kan gi forskrift om utmåling og utbetaling.

§ 57 *Billighetserstatning*

Departementet kan gi forskrift om billighetserstatning for psykiske belastningsskader som følge av å delta i internasjonale operasjoner. Utbetaling etter forskriften skal samordnes med andre erstatningsutbetalinger fra staten.

§ 58 *Forholdet til arbeidsmiljøloven og tjenestemannsloven*

Arbeidsmiljøloven og tjenestemannsloven §§ 2, 4, 5 og 11 gjelder ikke under tjeneste i internasjonale operasjoner.

Departementet kan gi forskrift om arbeidsmiljøet til norske styrker som deltar i internasjonale operasjoner.

Kapittel 7 Fellesbestemmelser

§ 59 *Plikt til å gi opplysninger til Forsvaret*

Offentlige myndigheter, arbeidsgivere, utdannings- og helseinstitusjoner, prester og forstandere i tros- og livssynssamfunn skal på forespørsel fra Forsvaret og uten hinder av lov-pålagt taushetsplikt gi opplysninger som er nødvendige etter § 7 første ledd, om personer som er knyttet til dem eller registrert hos dem. Opplysningene kan gis fra det året personene fyller 17 år. Det kan ikke kreves betaling for slike opplysninger.

§ 60 *Vandelskontroll*

Forsvaret skal kreve vandelsvurdering etter politiregisterloven § 45 av personer som kalles inn til tjeneste i Forsvaret, og av personer som søker om fritak for tjeneste i Forsvaret etter kapittel 4. Vandelsvurderingen inkluderer saker som er under behandling, jf. politiregisterloven § 41 nr. 2.

Forsvaret skal også kreve vandelsvurdering av militært tilsatte, sivilt tilsatte og vernepliktige etter politiregisterloven § 45 hvis

- det er nødvendig for å vurdere om de er skikket til en bestemt tjeneste i Forsvaret
- det er nødvendig for å vurdere om det skal gis disiplinær refselse eller reises straffesak.

Forsvaret skal kreve at de som skal gjøre tjeneste i internasjonale operasjoner, skal legge frem en uttømmende og utvidet politiattest, jf. politiregisterloven § 41.

Frivillige som skal gjøre tjeneste i Heimevernet skal legge frem en uttømmende og utvidet politiattest for heimevernsnemndene, jf. politiregisterloven § 41.

Departementet kan gi forskrift om Forsvarets og heimevernsnemndenes rett til å kreve vandelsvurdering og uttømmende og utvidet politiattest.

§ 61 *Støtte fra politiet og norske utenriksstasjoner*

Politiet skal om nødvendig bistå Forsvaret med å hente inn dem som er innkalt til undersøkelser etter § 10.

Politiet og norske utenriksstasjoner skal på forespørsel fra Forsvaret gi nødvendig informasjon til alle mellom 17 og 44 år som kan kalles inn til tjeneste i Forsvaret. Politiet og norske utenriksstasjoner skal også medvirke til å etter søke og innkalle dem som ikke har møtt til sesjon og tjeneste i Forsvaret.

§ 62 *Adgang til å ta oppdrag utenfor Forsvarsdepartementet og underliggende etater*

Tjenestepliktige i Forsvaret og sivilt tilsatte i Forsvarsdepartementet og underliggende etater skal på eget initiativ opplyse sine hovedarbeidsgivere om lønnede og ulønnede oppdrag som kan være uforenlige med hovedarbeidsgiverens interesser. Det skal opplyses om oppdragsgivers navn og oppdragets karakter og omfang. Oppdrag det skal opplyses om, kan blant annet være oppdrag som

- utad fremstår som en naturlig del av hovedarbeidsgiverens tjenesteoppgaver
- krever opplæring i militære ferdigheter eller i å bruke militært utstyr
- er egnet til å skade tjenestestillingens eller arbeidsgiverens anseelse
- kan hemme eller sinke arbeidet for hovedarbeidsgiveren.

Departementet kan kreve at tilsatte i enkelte stillinger og avdelinger skal ha arbeidsgivers samtykke til å ta lønnede og ulønnede oppdrag utenfor Forsvarsdepartementet og underliggende etater.

§ 63 *Pliktmessig avhold*

Tjenestepliktige i Forsvaret skal ikke nyte alkohol eller andre berusende eller bedøvende midler under tjenesten. De skal heller ikke møte til tjeneste påvirket av alkohol eller andre berusende eller bedøvende midler.

Testing av om tjenestepliktige er ruspåvirket skal utføres som beskrevet i vegtrafikkloven § 22 a. Tjenestepliktige kan gjennom rutinekontroll eller stikkprøve og uten mistanke testes som beskrevet i vegtrafikkloven § 22 a første ledd.

Hvis testresultatet eller andre forhold gir grunn til å tro at en tjenestepliktig har brutt avholdsplikten, kan den tjenestepliktige undersøkes i samsvar med vegtrafikkloven § 22 a andre og tredje ledd.

Den som har militær politimyndighet gis samme myndighet som politiet.

Departementet kan gi forskrift om

- a) gjennomføringen av avholdsplikten
- b) at avholdsplikten skal gjelde under permisjon og i fritiden
- c) at avholdsplikten skal gjelde for sivilt tilsatte i Forsvarsdepartementet og underliggende etater
- d) unntak fra avholdsplikten.

§ 64 *Oppbevaring og vedlikehold av våpen*

Forsvaret kan pålegge tjenestepliktige å oppbevare og vedlikeholde våpen, ammunisjon og annet personlig utstyr utenfor tjenestetiden. Våpen, ammunisjon og annet personlig utstyr skal oppbevares og vedlikeholdes på en sikker og god måte.

Departementet kan gi forskrift om oppbevaringen og vedlikeholdet.

§ 65 *Forholdet til forvaltningsloven*

Forvaltningsloven kapittel IV til VI gjelder ikke behandlingen av saker etter §§ 6 til 31 og §§ 34, 50, 53, 56 og 57.

Departementet kan gi forskrift om at forvaltningsloven kapittel IV til VI likevel skal gjelde.

Kapittel 8 Refselse og straff

§ 66 *Refselse*

Den som overtrer § 63 om pliktmessig avhold og forskrift fastsatt med hjemmel i § 63, kan refses etter disiplinærloven.

§ 67 *Straff*

Med bot straffes den som forsettlig eller uaktsomt

- a) bryter opplysnings- eller meldeplikten etter §§ 8 og 59
- b) lar være å møte til sesjon etter § 9
- c) lar være å møte til tjeneste etter § 19.

Med bot straffes den som forsettlig

- a) unndrar seg undersøkelser etter § 10
- b) unndrar seg vaksinerings eller andre tiltak for å forebygge smittsomme sykdommer etter § 20

- c) bryter oppbevarings- eller vedlikeholdsplikten etter § 64.

Medvirkning straffes ikke etter første og andre ledd.

Med fengsel inntil 2 år straffes den som med hensikt unndrar seg tjeneste i Forsvaret ved

- a) å bryte opplysnings- eller meldeplikten etter §§ 8 og 59
- b) å la være å møte til sesjon etter § 9
- c) å unndra seg undersøkelser etter § 10
- d) å bryte reiseforbud etter § 16 bokstav e
- e) å unndra seg vaksinerings eller andre tiltak for å forebygge smittsomme sykdommer etter § 20.

Med fengsel inntil 2 år straffes den som gjør tjeneste i Forsvaret på grunnlag av opplysninger den vet er uriktige eller ufullstendige.

Brudd på møteplikten kan etter § 19 straffes etter militær straffelov §§ 34 og 35.

I forskrift med hjemmel i §§ 8, 9, 10, 16 bokstav e og §§ 19, 20 og 64 kan det fastsettes at brudd på angitte bestemmelser i forskriften skal straffes.

Kapittel 9 Ikrafttredelse og overgangsregler

§ 68 *Ikrafttredelse*

Loven trer i kraft fra det tidspunktet Kongen bestemmer. Kongen kan sette i kraft forskjellige bestemmelser til ulik tid.

§ 69 *Overgangsregler*

Tidligere yrkesbefal som er fast tilsatt til de fylker 60 år, og som ble tilsatt før 1. januar 2016, beholder sin stilling i Forsvaret til de har fylt 60 år.

Tidligere yrkesbefal som er tilsatt før 1. januar 2005, kan sies opp bare etter tjenestemannsloven § 10 nr. 2 bokstav a.

§ 70 *Oppheving av og endring i andre lover*

Fra det tidspunkt loven trer i kraft oppheves:

1. lov 17. juli 1953 nr. 28 om Heimevernet
2. lov 17. juli 1953 nr. 29 om verneplikt
3. lov 19. mars 1965 nr. 3 om fritaking for militær-tjeneste av overbevisningsgrunner
4. lov 2. juli 2004 nr. 59 om forsvarspersonell.

§ 71 *Endringer i andre lover*

Fra det tidspunkt loven trer i kraft gjøres følgende endringer i andre lover:

1. I **lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene** skal § 165 andre ledd andre punktum lyde:

Overfor *de som gjør tjeneste i Forsvaret* kan forkyning i straffesaker også skje ved *offiser, befal* eller militærpoliti.

2. I lov 21. november 1952 nr. 3 om tjenesteplikt i politiet gjøres følgende endringer:

§ 3 første ledd skal lyde:

Tjenestegjøring etter endt oppøving kan etter bestemmelse av Kongen pålegges når militær beredskap eller *styrkeoppbygging* helt eller delvis er satt i verk.

§ 4 skal lyde:

Den som føres over eller tilbake til *tjeneste i Forsvaret*, kan få øvingstid og tjeneste etter denne lov godskrevet som utført tjeneste etter *forsvarsloven* i samsvar med regler som Kongen fastsetter.

3. I lov 21. desember 1956 nr. 1 om aldersgrenser for offentlige tjenestemenn m.fl. skal § 1 første ledd lyde:

Denne lov gjelder for den som har stilling som er eller blir innlemmet i Statens pensjonskasse, og som ikke omfattes av særlige lovbestemmelser om aldersgrenser for *militært tilsatte*.

4. I lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning skal § 2-1 nr. 3 lyde:

3. Med arbeidstaker menes enhver som gjør arbeid eller utfører verv i arbeidsgivers tjeneste, unntatt verv som tillitsvalgt i annet foretak. Like med arbeidstaker regnes ombud i offentlig virksomhet, *de som gjør tjeneste i Forsvaret* og andre under pålagt tjenestegjøring for det offentlige, samt innsatte, pasienter e.l. som deltar i arbeidsvirksomhet i kriminalomsorgens anstalter, i helseinstitusjoner e.l.

5. I lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker gjøres følgende endringer:

§ 468 første ledd tredje punktum skal lyde:

Halvparten av meddommerne skal høre til gruppen *menige, grenaderer og konstabler* og halvparten til gruppen *offiserer og befal*.

§ 469 første ledd skal lyde:

Ved behandlingen av en sak mot en *menig, grenader eller konstabel* skal halvparten av meddommerne høre til denne gruppen. Det samme gjelder ved saker mot personer uten militær grad. Ved behandlingen av saker mot *offiserer eller befal* skal én meddommer høre til gruppen *menige, grenaderer og konstabler* og resten til gruppen *offiserer og befal*. Av de siste skal så vidt mulig minst én ha samme eller høyere grad enn tiltalte. Meddommerne skal tas fra samme forsvargren som tiltalte.

§ 476 fjerde ledd skal lyde:

I saker for tingrett hvor det er utferdiget forelegg, kan påtalemyndigheten møte ved en militær *befal eller offiser*. Det samme gjelder ved rettsmøter utenfor hovedforhandling.

6. I lov 4. mars 1983 nr. 3 om statens tjenestemenn m.m. skal § 12 tredje punktum lyde:

Med dette gjøres ingen endring iplikten til å motta forflytninger etter utenriks tjenesteloven § 7, eller i *beordringsplikten i forsvarsloven § 47*.

7. I lov 20. mai 1988 nr. 32 om militær disiplinærmyndighet gjøres følgende endringer:

Lovens tittel skal lyde:

Lov 20. mai 1988 nr. 32 om militær disiplinærmyndighet (*disiplinærloven*).

§ 1 tredje ledd nr. 2 skal lyde:

2) overfor *vernepliktige i tjeneste og militært tilsatte*

§ 3 første ledd skal lyde:

Refselse kan brukes mot *vernepliktige i tjeneste og militært tilsatte*.

§ 4 andre ledd nr. 1 skal lyde:

1) Når det gjelder forhold som kan straffes etter *forsvarsloven § 67*,

§ 5 første ledd skal lyde:

Som refselsesmiddel må bare brukes:

- 1) Arrest inntil 20 dager
- 2) Bot som fastsettes på grunnlag av det tjenestetillegget som gjelder for *vernepliktige i tjeneste*:
  - a) Overfor *menige*, inntil 20 ganger tjenestetillegget,
  - b) Overfor *militært tilsatte*, tilsvarende inntil 50 ganger tjenestetillegget.
- 3) Frihetsinnskrenkning som består i forbud mot til visse tider av dagen eller hele døgn:
  - a) å gå utenfor leiren eller annet nærmere avgrenset område eller fartøy for et tidsrom inntil 30 dager, eller
  - b) å forlate fartøy for bestemte landgangsturer innen samme tidsrom.
- 4) Irettesettelse som gis i form av
  - a) streng irettesettelse i nærvær av flere *vernepliktige i tjeneste eller militært tilsatte*, eller
  - b) simpel irettesettelse i enerom eller i tjenestlig skriv.

§ 12 første ledd skal lyde:

Myndighet til å ilegge undergitt personell refselse har *enhver offiser* som fast eller for tilfellet fører kompanisjefs eller tilsvarende eller høyere kommando.

§ 14 skal lyde:

Den nærmeste foresatte med refselsesmyndighet skal som regel utøve denne. Den skal utøves etter *offiserens* overbevisning om hva som er sant etter bevisene og rett etter loven. Foresatte kan ikke gi pålegg om hvordan myndigheten skal utøves i det enkelte tilfelle.

Avgjørelsen hører likevel under høyere foresatt hvis det refsbare forhold er skjedd i vedkommendes overvær. Har nærmeste foresatt unnlatt å refse et forhold, kan høyere foresatt refse dersom det finnes grunn til det.

Finner *en offiser* at det bør brukes strengere refselse enn vedkommende selv kan ilegge, skal saken overlates til *offiserens* foresatte. Det samme gjelder dersom særlige grunner taler mot at *offiseren* selv avgjør saken.

§ 16 skal lyde:

En offiser kan ikke etterforske en sak eller utøve refselsesmyndighet mot noen *offiseren* er gift eller forlovet med eller er i slekt eller svogerskap med i opp- eller nedstigende linje eller i sidelinje så nær som søsken, eller når *offiseren* er en av dennes fosterforeldre eller verge.

Det samme gjelder når *offiseren* selv eller en person som *offiseren* er forbundet med som nevnt i første ledd, er personlig fornærmet ved handlingen.

Offiseren har plikt til å ta stilling til sin egen habilitet. *Offiserens* avgjørelse er ikke gjenstand for særskilt klage.

Foreligger forhold som nevnt i første eller annet ledd, behandles saken av *offiserens* nærmeste foresatte.

§ 18 første punktum skal lyde:

Den forfølgningen retter seg mot, har rett til å la seg bistå av *vernepliktig i tjeneste*, tillitsvalgt eller *militært tilsatt*.

§ 20 andre ledd skal lyde:

Andre refselsener enn de som inngår under § 5 nr. 4 b, meddeles vanligvis i nærvær av flere *vernepliktige i tjeneste* eller *militært tilsatte*.

§ 22 første og andre ledd skal lyde:

Offiser som har ilagt en refselse, kan selv oppheve eller omgjøre den, dersom det viser

seg at vedtaket er uriktig, eller det på grunn av etterfølgende omstendigheter er urimelig at det blir stående ved makt.

Likeledes kan vedkommende *offiser* omgjøre en ilagt refselse på arrest til bot når fullbyrdsen ikke kan gjennomføres som følge av at refsede av en militærlege er kjent soningsudyktig og/eller udyktig til videre militærtjeneste.

§ 24 første ledd andre punktum skal lyde:

Den kan være skriftlig eller muntlig og settes frem for *en foresatt*.

§ 29 første ledd tredje punktum skal lyde:

Av de øvrige medlemmer skal ett medlem være *offiser eller befal* og ett medlem være *vernepliktig i tjeneste*.

§ 34 første ledd første punktum skal lyde:

Den refsede har i forbindelse med saken adgang til å uttale seg skriftlig eller muntlig for *en offiser*.

§ 40 første og andre ledd skal lyde:

Til dekning av bot kan hos *vernepliktige i tjeneste* trekkes ved hver utbetaling inntil halvparten av de løpende tjenestetillegg.

Inndrivning av bot hos *militært tilsatte*, kan skje ved trekk i lønn. Uten samtykke fra den refsede kan ved hver utbetaling ikke mer enn en fjerdedel av lønnen tilbakeholdes til dekning av boten. Slikt trekk går foran annet trekk i lønn, bortsett fra trekk for underholdsbidrag for det tidsrom lønnen gjelder, og trekk etter den borgerlige straffeprosesslov § 456.

8. I lov 20. mai 1988 nr. 33 om politimyndighet i det militære forsvar gjøres følgende endringer:

Lovens tittel skal lyde:

Lov 20. mai 1988 nr. 33 om politimyndighet i *Forsvaret*

§ 1 første ledd skal lyde:

Offiserer, befal, militærpoliti og militære vakter har politimyndighet overfor alle som er på militært område eller i umiddelbar nærhet av det. Militært område omfatter også militært fartøy eller transportmiddel.

§ 2 første ledd skal lyde:

Offiserer og befal har også utenfor militært område politimyndighet overfor enhver undergitt som omfattes av kapittel I i *disiplinærloven*. Militærpolitiet kan utøve politimyndighet over-

for enhver som omfattes av kapittel I i *disiplinærloven* utenfor militært område.

§ 5 første ledd skal lyde:

Militærpolitiet, *offiserer og befal* kan etterforske brudd på den militære straffelov eller *disiplinærloven*.

§ 6 skal lyde:

Den som rettsstridig forlater eller blir borte fra et sted hvor det påhviler vedkommende en militær plikt å være til stede, kan avhentes av politiet, militærpolitiet, *offiser eller befal*. En vernepliktig som unnlater å møte frem til førstegangstjeneste kan likevel bare avhentes av politiet.

§ 7 skal lyde:

Kongen fastsetter nærmere regler om militærpolitiet og utøvelse av politimyndighet i *Forsvaret*.

9. I lov 2. juni 1989 nr. 27 om omsetning av alkoholholdig drikk m.v. skal § 5-3 lyde:

§ 5-3. *Skjenkebevilling til Forsvarets messer for militært tilsatte m.v.*

Messer for militært tilsatte som drives i samsvarende med retningslinjene for slik virksomhet kan gis bevilling av departementet til å skjenke alkoholholdig drikk.

Når særlige grunner tilsier det, kan departementet gi Forsvaret og Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap adgang til å gi skjenkebevilling til *messer for militært tilsatte* ved anlegg som av hensyn til rikets sikkerhet er sikkerhetsgradert.

Før bevilling etter første ledd blir gitt, skal det foreligge uttalelser fra politiet, sosialtjenesten og kommunestyret. Melding om gitte bevillinger sendes politiet.

Departementet fastsetter de nærmere vilkår og innskrenkninger for utøvelsen av bevillingen som det til enhver tid finner nødvendig.

For øvrig gis bevillingen etter første ledd etter bestemmelsene i kapittel 4.

10. I lov 16. juni 1989 nr. 65 om yrkeskadeforsikring skal § 2 bokstav b lyde:

b) arbeidstaker: enhver som gjør arbeid eller utfører verv i arbeidsgiverens tjeneste, herunder ombudsmann i offentlig virksomhet, *tjenesteppliktige i Forsvaret* og andre under pålagt tjenestegjøring for det offentlige, samt innsatte, pasienter e.l. som deltar i arbeidsvirk-

somhet i kriminalomsorgens anstalter, i helseinstitusjoner e.l.

11. I lov 28. februar 1997 nr. 19 om folketrygd gjøres følgende endringer:

§ 2-5 første ledd bokstav c skal lyde:

c) i Forsvarets tjeneste i utlandet, herunder *militært tilsatte* som deltar i *internasjonale operasjoner*,

§ 2-5 første ledd bokstav d oppheves. Nåværende bokstav e til i blir bokstav d til h.

§ 4-19 første ledd skal lyde:

Til medlem som i de siste 12 måneder før han eller hun søker dagpenger har utført minst tre måneders *militærtjeneste* eller obligatorisk sivilforsvarstjeneste, ytes det dagpenger uten hensyn til vilkårene i § 4-3 om tap av arbeidsinntekt og i § 4-4 om krav til minsteinntekt.

§ 5-23 første ledd skal lyde:

En *menig* som kan få helsetjenester i Forsvaret, har ikke rett til stønad etter dette kapitlet.

§ 8-24 tredje ledd bokstav d skal lyde:

d) *militærtjeneste*.

§ 8-46 første ledd skal lyde:

Et medlem som har utført *militærtjeneste*, har rett til sykepenger ved arbeidsuførhet uten hensyn til vilkårene i §§ 8-2 og 8-3 dersom arbeidsuførheten oppstår under tjenesten.

§ 8-47 tredje ledd bokstav a skal lyde:

a) da medlemmet utfører *militærtjeneste*,

§ 13-8 skal lyde:

§ 13-8 *Militærpersoner o.a.*

Følgende grupper av medlemmer er yrkesskadedekket:

a) *vernepliktige og frivillig tjenestegjørende etter forsvarsloven*,

b) *tjenesteppliktige og frivillig tjenestegjørende etter lov 25. juni 2010 nr. 45 om kommunal beredskapsplikt, sivile beskyttelsestiltak og Sivilforsvaret*,

c) *tjenesteppliktige og frivillig tjenestegjørende etter lov 21. november 1952 nr. 3 om tjenesteplikt i politiet*,

d) *militært tilsatte etter forsvarsloven*,

e) personer som etter avtale deltar i Forsvarets tjeneste som lotter.

Medlemmer som nevnt i første ledd bokstav a til c er yrkesskadedekket ved enhver skade og sykdom som er påført eller oppstått i tidsrommet fra de møter til tjeneste til de blir dimittert.

Medlemmer som nevnt i første ledd bokstav d er yrkesskadedekket etter bestemmelsene som gjelder for arbeidstakere. Når medlemmene deltar i manøver eller utfører oppdrag under feltmessige forhold, gjelder likevel bestemmelsene i andre ledd i denne paragrafen. Når medlemmene tjenestegjør i internasjonale operasjoner, er de yrkesskadedekket ved enhver skade og sykdom som er påført eller oppstått under opphold i utlandet.

Medlemmer som nevnt i første ledd bokstav e er yrkesskadedekket under kurs, øvelser og annen tjeneste for Forsvaret.

§ 13-14 første ledd skal lyde:

Arbeidsgivere, rektorer, forlegningssjefer og andre i tilsvarende stilling plikter snarest å sende skademelding til Arbeids- og velferdsetaten når en arbeidstaker, elev, student, *tjenestepliklig i Forsvaret* osv. blir påført en skade eller sykdom som kan gi rett til yrkesskadedekning.

§ 14-6 fjerde ledd bokstav e skal lyde:

f) avtjening av *militærtjeneste* eller obligatorisk sivilforsvarstjeneste.

§ 14-7 tredje ledd skal lyde:

Til et medlem som avtjener *militærtjeneste* eller obligatorisk sivilforsvarstjeneste i opp-tjeningstiden etter § 14-6, skal beregningsgrunnlaget minst svare til en årsinntekt på tre ganger

grunnbeløpet, dersom tjenesten har vart eller var ment å vare mer enn 28 dager.

12. I lov 13. juni 1997 nr. 42 om Kystvakten skal § 7 første ledd lyde:

Vernepliktige i tjeneste og militært tilsatte i Forsvaret kan beordres til å utføre oppgaver som fremgår av denne lov, med mindre annet følger av ansettelsesvilkårene.

13. I lov 26. mars 1999 nr. 14 om skatt av formue og inntekt skal § 5-15 første ledd bokstav f lyde:

f. følgende ytelser til *tjenestepliktige i Forsvaret* og sivile tjenestepliktige: dagpenger, dimisjonsgodtgjørelse, utdanningsbonus av samme størrelse og forsørgertillegg m.v. til *tjenestepliktige* som ikke er tilsatt samt lagførere og mannskap i Sivilforsvaret etter offentlig regulativ,

14. I lov 23. juni 2000 nr. 56 om helsemessig og sosial beredskap gjøres følgende endringer:

§ 4-1 femte ledd skal lyde:

Tjenesteplikt etter paragrafen her gjelder bare i den utstrekning *styrkeoppbygging* i Forsvaret ikke er til hinder, med mindre noe annet er bestemt i lov.

§ 4-2 første ledd tredje punktum skal lyde:

Personell som ikke er *styrkedisponert* i Forsvaret, kan i fredstid pålegges å delta på kurs og øvelser av inntil 3 ukers varighet.

Vedlegg 1**Lovspeil forsvarspersonelloven**

Gjeldende rett	Lovforslag	Merknad
§ 1 første ledd	§ 1 b og c	
§ 1 andre ledd	§ 55 første ledd	
§ 2	§ 2	
§ 3 første ledd	§ 3 b	
§ 3 andre ledd		Videreføres ikke.
§ 3 tredje ledd	§ 3 c	
§ 4 første ledd	§ 45 første ledd	
§ 4 andre ledd	§ 45 første ledd	
§ 4 tredje ledd	§ 44	
§ 4 fjerde ledd		Videreføres ikke.
§ 4 femte ledd	§ 45 andre ledd	
§ 4 a første ledd		Videreføres ikke.
§ 4 a andre ledd	§ 62 første ledd	
§ 4 a tredje ledd	§ 62 første ledd	
§ 4 a fjerde ledd	§ 62 andre ledd	
§ 4 a femte ledd		Videreføres ikke.
§ 5 første ledd	§ 46 første ledd	
§ 5 andre ledd	§ 46 andre ledd	
§ 5 tredje ledd	§ 46 tredje ledd	
§ 5 fjerde ledd	§ 46 fjerde ledd	
§ 6		Opphevet.
§ 7 første ledd	§ 47 første og andre ledd	
§ 7 andre ledd	§ 50 første ledd	
§ 7 tredje ledd	§ 47 tredje ledd	
§ 8 første ledd	§ 48 første ledd	
§ 8 andre ledd	§ 48 andre ledd	
§ 9		Opphevet.

Gjeldende rett	Lovforslag	Merknad
§ 10 første ledd	§ 63 første ledd første punktum og femte ledd bokstav b og d	
§ 10 andre ledd	§ 63 første ledd andre punktum	
§ 10 tredje ledd		Videreføres i forskrift.
§ 10 fjerde ledd	§ 63 andre ledd	
§ 10 femte ledd	§ 66	
§ 10 sjette ledd	§ 63 femte ledd bokstav c	
§ 10 syvende ledd	§ 63 femte ledd	
§ 11 første ledd	§ 50 første ledd	
§ 11 andre ledd	§ 50 tredje ledd	
§ 11 tredje ledd	§ 50 andre ledd	
§ 12	§ 51 første ledd	
§ 12 a første ledd	§ 55 andre ledd	
§ 12 a andre ledd	§ 55 tredje ledd	
§ 12 a tredje ledd	§ 55 fjerde ledd	
§ 12 b første ledd	§ 56 første ledd	
§ 12 b andre ledd	§ 56 andre ledd	
§ 12 b tredje ledd	§ 56 tredje ledd	
§ 12 b fjerde ledd	§ 56 fjerde ledd	
§ 12 c	§ 57	
§ 13 første ledd	§ 58 første ledd	
§ 13 andre ledd	§ 58 første ledd	
§ 14 første ledd	§ 51 første ledd	
§ 14 andre ledd	§ 51 tredje ledd	
§ 15 første ledd	§ 53 første ledd	
§ 15 andre ledd	§ 65 første ledd	
§ 15 a første ledd	§ 60 tredje ledd	
§ 15 a andre ledd	§ 60 andre ledd	
§ 16 første ledd	§ 54	
§ 16 andre ledd	§ 51 andre ledd	
§ 16 tredje ledd	§ 52 første ledd	

Gjeldende rett	Lovforslag	Merknad
§ 17 a)	§ 50 fjerde ledd	
§ 17 b)	§§ 20 og 50 fjerde ledd	
§ 17 c)	§ 51 fjerde ledd	
§ 17 d)	§ 52 andre ledd	
§ 17 e)	§ 53 andre ledd	
§ 17 f)	§ 58 andre ledd	
§ 17 g)	§ 50 fjerde ledd	
§ 18	§ 68	
§ 19 første ledd	§ 50 tredje ledd	
§ 19 andre ledd	§ 69 andre ledd	
§ 19 tredje ledd	§ 56 første ledd	
§ 20		

Vedlegg 2**Lovspeil militærnektekterloven**

Gjeldende rett	Lovforslag	Merknad
§ 1	§ 35	
§ 2 første ledd		Ikke videreført. Dekket av forvaltningsloven § 11.
§ 2 andre og tredje ledd	§ 36	Detaljbestemmelser flyttes til forskrift.
§ 2 fjerde og femte ledd	§§ 8 første og fjerde ledd og 36 andre ledd	
§ 2a	§ 36 andre ledd	
§ 3		Ikke videreført.
§ 4		Ikke videreført. Dekket av forvaltningsloven §§ 24-27.
§ 5	§ 39	
§ 6	§ 39	
§ 7 første og andre ledd	§ 41	
§ 7 tredje ledd	§ 38	
§ 8	§ 42	
§ 9	§§ 37 og 40	
§ 19		Ikke videreført. Sivil verneplikt ble opphevet i 2012.
§ 20		Ikke videreført. Sivil verneplikt ble opphevet i 2012.
§ 21		Ikke videreført. Sivil verneplikt ble opphevet i 2012.
§ 22		Ikke videreført. Sivil verneplikt ble opphevet i 2012.
§ 23		Ikke videreført. Sivil verneplikt ble opphevet i 2012.
§ 24	§ 43	Det skal ikke lenger kunne gis bestemmelser om at tjeneste i Sivilforsvaret skal være gjennomført før tilbakeføring til Forsvaret finner sted.

Vedlegg 3**Lovspeil vernepliktsloven**

Gjeldende rett	Lovforslag	Merknad
§ 1	§ 2 første ledd	
§ 2		Videreføres ikke. Erstattes med § 5.
§ 3 første ledd	§ 6 første og andre ledd	
§ 3 andre ledd	§ 6 tredje ledd	
§ 3 tredje ledd		Videreføres ikke.
§ 3 fjerde ledd	§ 6 femte ledd	
§ 4 første ledd	§ 16 a	
§ 4 andre ledd	§ 12	
§ 4 tredje ledd	§ 12	
§ 4 fjerde ledd	§ 4	
§ 5 første ledd	§ 16 a	
§ 5 andre ledd		Videreføres ikke.
§ 5 tredje ledd	§ 32	
§ 6	§§ 2 tredje ledd og 34	
§ 7 første ledd	§§ 2 tredje ledd og 29 andre ledd	
§ 7 andre ledd	§ 29 første ledd	
§ 7 tredje ledd	§ 15	
§ 8 første ledd	§ 45 første ledd	
§ 8 andre ledd	§ 13	
§ 8 tredje ledd	§ 13	
§ 8 fjerde ledd	§§ 49, jf. 29 andre ledd	
§ 8 femte ledd	§ 49 jf. § 17	
§ 8 sjette ledd	§ 49 andre ledd	
§ 9 nr. 1	§ 17 første og andre ledd bokstav a, b og d	
§ 9 nr. 2 a)	§ 17 første og tredje ledd bokstav d	
§ 9 nr. 2 b)	§ 17 tredje ledd bokstav b og c	
§ 9 nr. 2 c)	§ 17 tredje ledd bokstav e	

Gjeldende rett	Lovforslag	Merknad
§ 10 første ledd	§ 18 første ledd	
§ 10 andre ledd	§ 27	
§ 11 første ledd	§ 21	
§ 11 andre ledd	§ 27	
§ 12 første ledd		Videreføres ikke.
§ 12 andre ledd	§ 22	
§ 12 tredje ledd		Videreføres ikke.
§ 13 første ledd	§ 17 fjerde ledd	
§ 13 andre ledd	§ 18 andre ledd	
§ 13 tredje ledd	§ 18 tredje ledd	
§ 14		Videreføres ikke.
§ 15	§ 34	
§ 16	§ 19 tredje ledd	
§ 17 første ledd	§§ 32 og 15	
§ 17 andre ledd	§ 32	
§ 17 tredje ledd	§ 30	
§ 18	§ 19 tredje ledd	
§ 19 første ledd	§ 26 første og fjerde ledd	
§ 19 andre ledd	§ 26 andre og fjerde ledd	
§ 19 tredje ledd	§ 31	
§ 20 første til fjerde ledd	§ 7	
§ 20 femte ledd	§ 16 d	
§ 21	§ 9 første og tredje ledd	
§ 22 nr. 1	§ 7	
§ 22 nr. 2	§ 10	
§ 22 nr. 3	§ 19	
§ 22 nr. 4	§ 7	
§ 23		Videreføres ikke.
§ 24		Opphevet.
§ 25	§ 7	
§ 26 første ledd	§§ 9 andre ledd og 10	
§ 26 andre ledd	§ 16 b	

Gjeldende rett	Lovforslag	Merknad
§ 27 første ledd	§ 10 andre ledd	
§ 27 andre ledd	§ 8 første ledd	
§ 27 tredje ledd	§ 9 første og andre ledd	
§ 27 fjerde ledd	§ 9 tredje ledd	
§ 27 femte ledd		Videreføres ikke.
§ 27 sjette ledd	§ 9 tredje ledd	
§ 28		Opphevet.
§ 29	§ 10 andre ledd	
§ 30 første ledd		Videreføres ikke.
§ 30 andre ledd	§ 10 andre ledd	
§ 30 tredje ledd	§ 16 c	
§ 31	§ 11	
§ 32	§ 10 første og fjerde ledd	
§ 33 første ledd	§ 19 andre ledd	
§ 33 andre ledd		Videreføres ikke.
§ 34 første ledd	§ 19 andre og tredje ledd	
§ 34 andre ledd	§ 16 b	
§ 35	§ 10 tredje ledd	
§ 36	§ 7	
§ 37		Videreføres ikke. Dekkes av § 7.
§ 38 første ledd	§§ 2 tredje ledd og 28 første ledd	
§ 38 andre ledd	§ 28 andre ledd	
§ 39 første ledd	§§ 8 og 16 e	
§ 39 andre ledd		Videreføres ikke.
§ 40 første ledd	§ 8 første ledd	
§ 40 andre ledd	§ 8 fjerde ledd	
§ 41 første ledd	§§ 10 første ledd og 20	
§ 41 andre ledd	§ 61 første ledd	
§ 42 første ledd	§ 8 andre ledd	
§ 42 andre ledd	§ 19 tredje ledd	
§ 43 første ledd	§ 8 første ledd	
§ 43 andre ledd	§ 8 andre ledd	
§ 44	§ 64	
§ 45		Videreføres ikke.

Gjeldende rett	Lovforslag	Merknad
§ 46 første ledd	§ 59	
§ 46 andre ledd		Videreføres ikke.
§ 46 tredje ledd	§ 61 andre ledd	
§ 46 fjerde ledd	§ 10	Videreføres i forskrift.
§ 46 a	§ 60 første og andre ledd	
§ 47		Videreføres ikke.
§ 47a	§ 65	
§ 48 første ledd nr. 1	§ 67 første og fjerde ledd	
§ 48 første ledd nr. 2	§§ 66 og 67 første og fjerde ledd	
§ 48 første ledd nr. 3	§ 67 første og fjerde ledd	
§ 48 første ledd nr. 4	§ 67 andre ledd bokstav c og sjuende ledd jf. § 64 andre ledd	
§ 48 andre ledd	§ 67 tredje ledd	
§ 49	§ 67 fjerde og femte ledd	
§ 50	§ 67 første ledd bokstav a og tredje ledd	
§ 50 a første ledd	§ 6 fjerde ledd	
§ 50 a andre ledd	§ 25	
§ 51	§ 68	
§ 52		Videreføres ikke.

Vedlegg 4**Lovspeil heimevernloven**

Gjeldende rett	Lovforslag	Merknad
§ 1	§ 5	
§ 2	§ 5 andre ledd	
§ 3	§ § 2 og 24	
§ 4 første ledd	§ § 6, 16 og 14	
§ 4 andre ledd	§ 14	
§ 4 tredje ledd	§ 16 bokstav a	
§ 5	§ 24	
§ 6 første ledd	§ § 2, 4 og 24	
§ 6 andre ledd	§ § 16 bokstav a og 34	
§ 7	§ 10	
§ 8 første ledd	§ § 2 tredje ledd og 29 andre ledd	
§ 8 andre ledd	§ 29 første ledd	
§ 9	§ 18 første ledd	
§ 10	§ 23 første og fjerde ledd jf. § 17 andre ledd bokstav c	
§ 11		Videreføres ikke.
§ 12	§ 26 tredje ledd	
§ 13 første ledd	§ 23 tredje ledd	
§ 13 andre ledd	§ § 4 og 17 tredje ledd bokstav a, b og c	
§ 13 tredje ledd	§ § 17 fjerde ledd og 23 fjerde ledd	
§ 14	§ 34 jf. § 2	
§ 15	§ 34 jf. § 2	
§ 16	§ § 18 tredje ledd og 34	
§ 17 første ledd	§ 23 andre ledd	
§ 17 andre ledd	§ 23 andre ledd	
§ 17 tredje ledd	§ 23 fjerde ledd	
§ 18	§ 49	
§ 19 første ledd	§ 26 første og fjerde ledd	
§ 19 andre ledd	§ 26 andre og fjerde ledd	

Gjeldende rett	Lovforslag	Merknad
§ 20	§ 19	
§ 21 første ledd	§ 32 første punktum	
§ 21 andre ledd	§ 32 andre punktum	
§ 22	§ 19 tredje ledd	
§ 23	§§ 17 og 18	
§ 24 bokstav a	§ 8 andre, tredje og fjerde ledd	
§ 24 bokstav b		Videreføres ikke.
§ 24 bokstav c	§ 8 første ledd	
§ 24 bokstav d	§ 10	
§ 24 bokstav e	§§ 8 andre ledd og 19 første ledd	
§ 25	§ 34	
§ 26	§ 64	
§ 27		Videreføres ikke.
§ 28		Videreføres ikke.
§ 29 første ledd	§§ 59 og 61	
§ 29 andre ledd	§ 60 fjerde og femte ledd	
§ 30		Videreføres ikke.
§ 31	§ 7	
§ 31 a	§ 65	
§ 32 første ledd nr. 1	§ 67 første og fjerde ledd	
§ 32 første ledd nr. 2	§§ 66 og 67 første og fjerde ledd	
§ 32 første ledd nr. 3	§ 67 andre ledd bokstav c og sjuende ledd jf. § 64	
§ 32 andre ledd	§ 67 tredje ledd	
§ 33	§ 67 fjerde og femte ledd	
§ 34	§ 67 første ledd bokstav a og tredje ledd	
§ 35	§ 68	

Bestilling av publikasjoner

Offentlige institusjoner:

Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon

Internett: www.publikasjoner.dep.no

E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no

Telefon: 22 24 00 00

Privat sektor:

Internett: www.fagbokforlaget.no/offpub

E-post: offpub@fagbokforlaget.no

Telefon: 55 38 66 00

Publikasjonene er også tilgjengelige på

www.regjeringen.no

Trykk: 07 Xpress AS – 04/2016

